

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME. I. FERENCZ JÓZSEF.

VIII. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYÖK, 1889.

HSCHEK ISTVAN ÉS FI. KÖNYVNYOMDA-INTÉJSETL.

TARTALOM.

Lap.

Z. Fejezet ..... 1—38-ig.

A világosi fegyverletétel utáni közhangulat. — A bukottak reményei. — A márcziusi birodalmi alkotmány. — A birodalmi gyűlés elemei. — Az osztrák országgyűlés és kormány érzelmei Magyarország iránt. — Az osztrák ministerek. — Gyulay, hg. Schwarzenberg, dr. Bach. — Az udvar, a cseh aristocrazia. — A katonapárt. — A császár. — A rémuralom, ostromállapot, a pénzjegyek megsemmisítése, a tömeges véritéietek, akasztások.

II. levezet..... 39—33-ig»

A nyílt parancsok áradata. — Úrbéri előleg, hely tartóságok.
— Erdély és a Szerb vajdaság. — 47-es remények. — A politikai haittak, a magyar szolgák szelleme és működése. — Adórendelet, birtokkobzások, a jelesek nyomora, a nemzet erkölcsi ereje. — Ujonczozás illetőleg besorozás, az egyetemes összetartás. — Fegyverkobzás. — Pátensek. — A váltó eljárásról, az ideiglenes, a jövedelmi adórul, az illetékről, közigazgatási szervezet, jogakadémia, fogyasztási adó, szeszadó.

III. Fejezet ..... 55—93-ig.

Bélyegekről. — Magyarország feldarabolása. — Közigazgatás. — Szesz- és söradó. — Dohánymonopolium. — A pátensek

bírálat. — Austria egész területével a német birodalomba kíván lépni, Porosz- és Oroszország megakadályozzák. — Az emigratio és emigránsok. — A török szultán a menekültek kiadatását megtagadja. — Kossuth Amerikába menekül. — Gr, Teleky emlékirata Napóleonhoz. — Olasz-osztrák szövetségi terv. — Victor Emánuel. — Magyarország közszelleme. — A birodalmi alkotmány megszüntetése. — Az ügyvédekrül. — A perrend.

Lap

IV. Fejeset.....95—132-ig.

Ősiségi patens. — Hagyatékokra!. — A helytartósággrul. — Szolgabírákrul. — A megyei hatóságokra!. — Hivatalnokfizetés. — Tagosítás.

V. Fejeset..... 133—164-ig.

Úrbéri váltság. — Telekkönyvekrül. — Az ideiglenes catartertül. — Az árva-vagyontra!. — Az úrbéri kárpótlásra!. — Az uzsorára!. — Községekrül. — Az önkéntes kölesönrül. — Az ostromállapot megszüntetéséről. — A bíróságok hivatalköréről. — Az államügyészekrül.

VI. Fejeset

165—192-ig.

Az osztrák doktorok ajándéka.

VII. Fejeset ..... 193- 212-ig.

A közhangulat. — Anyagi helyzetünk. — Austria külpolitikája. — Napóleon nagyra vágyása. — Schleswig-Holsteini Örökség. — Londoni jegyzőkönyv. — Austria elszigeteltsége. — Az orosz étvágy. — A törökök. — Az olaszok. — Orosz háború Törökország ellen. — Francia angol török szövetség. — Austria vonakodása.

Viii. Fejezet..... 213—241-ig.

A törökök jeles védelme. — Angol-francia hadüzenet. — A szövetségesek Törökországban kikötnek. — Berliini szerződés Austria és Poroszország közt Oroszország ellen. — Junius 10-iki jegyzék. — Osztrák török szövetség. — Sardinia az angol-francia szövetségbe lép. — Austria a francziákkal szövetkezik. — Krimi háború. — Párisi béke. — Magánjogi császári rendeletek.

IX. Fejezet ..... 243—268-ig.

Az úrbéri perekrül. — Közjegyzőkrül. — Tagosításrul. — A közutak- és csatornáknál! kisajátításokrul. — A concordatum. — Az elkobzott vagyon visszaadásárul. — Az októberi alkotmány. — Községi törvény. — A lovakrul. — A rabtartásrul. — Az újabb rendeletek és alkotmány bírálata.

X. Fejezet..... 269—281-ig.

A vallásügyi patens. — A patens hiányai. — A patens el-
leni mozgalom.

XI. Fejezet..... , . 283—312-ig.

A krimi hadjárat következményei. — Oroszország boszuja. — A dunai fejedelemségek kényeztetése. — A neufchатели bohózat. — Anglia Austriának Olaszországban alkotmányos politikát ajánl. — Austria belbajai. — Az emigráció. — Napóleon hódítási álmái. — Orsini bombamerénylete. — Cavour és Napoleon. — A dunafejedelemségek szervezése. — Napoleon és Victor Emánuel közti véd- és dacszövetség. — A magyar emigráció szakadása. — Francia és köztársasági irány. — Az oláhok és az emigráció. — Teleky az oláhokkal szövetkezik. — A párisi és londoni emigráció. — A magyarok egyesülése. — Napóleon császár

a magyar emigrációvai kaczerkodik. — A barátság indokai. — A francia császár feltételei. — Karagyorgyevics bukása. — Cousának oláh fejedelemmé választása. — Az aldunai események következményei. — Kossuth feltételei. — Napóleon congressusi javaslata. — Austria és Victor Emánuel a congressust visszavetik. — Kossuth kívánalmi. — Kossuth személyes értekezlete Napokon császárral. — Napokon Magyarország pártolását az angol kormány megbuktatásához köti. — Kossuth vállalkozik.

Lap.

XII. Fejezet ..... 313—333-ig.

Napokon a hódoló Mihályt Kossuthoz utasítja. — Kossuth Milossal, Klapka Cousával hazafiatlan egyezséget köt. — Kossuth az angol kormányt megbuktatja. — A solferinói vereség. — Kossuth a császári táborba érkezik. — Napóleonnak párbeszéde. — Napokon Magyarország felszabadítását megígéri. — Napokon családja. — A villa-francai béke. — Cavour férfias nyilatkozata. — Garibaldi Nápolyt meghódítja. — Napokon kedvezőtlen nyilatkozata.

XIII. Fejezet ..... 335—363-ig.

Victor Emánuel az emigrációvai őszintén szövetkezik. — Cousa hátat fordít és a magyar forradalomnak küldött fegyvereket lefoglaltatja. — Forradalmi készültek. — Garibaldi. — Oroszország fenyegetése. — Kossuth bankjegy-pere Angliában. — A belhelyzet és közhangulat. — Az emigráció a forradalom szervezésével Komáromy Györgyöt bízza meg. — Scitovszky primás jubileuma. — Gr. Cziráky János kiegyenesedik. — Deák Ferencz. — Pesti tüntetések. — Komáromy jelentése.

XIV. Fejezet ..... 365—383-ig.

A császár a kényuralom rothadságáru meggyőződik. — Ügyetlen, rossz tanácsosai. — Magyar nyelv. — Magyar öltözék. —

VII

Albrecht főherceget Benedek tábornok váltja fel. — Elfogatások. — Az októberi diploma. — Br. Vay Miklós kancellárnak, gr. Apponyi György országbírónak nevezetnek. — A régi főispányok visszahelyeztetnek. — Tisza Kálmán, gr. Andrássy Gyula, Lónyay Menyhért, Prónay József a főispányságot visszautasítják. — Scitovszky primás és gr. Cziráky 48-at hangoztatják. — A megyék a 48-iki alapon szervezkednek. — Halottnyilvánítás. — Az októberi diplomát megvetéssel fogadjuk. — Adómehtagadás. — Kancellári rendelet. — Azok elvetése. — Pezsgő szabadszellem. — Önbizalom. — Gr. Teleky László elfogatása és kegyelme. — A sajtó. — Deák Ferencz jelleme és hatalma.

Lap.

Függelék ..... 385—402-ig,
Gróf Thun vallási pátense.

I. FEJEZET.

A világosi fegyverletétel utáni közhangulat. — A bukottak reményei. — A márcziusi birodalmi alkotmány. — A birodalmi gyűlés elemei. — Az osztrák országgyűlés és kormány érzelmei Magyarország iránt. — Az osztrák ministerek. — Gryulay, hg. Schwarzenberg, dr. Bach. — Az udvar, a cseh aristocratia. — A katonapárt. — A császár. — A rémuralom, ostromállapot, a pénzjegyek megsemmisítése, a tömeges véritéletek, akasztások.

A rémuralom.

A világosi fegyverletétel az egész országot keservesen lepte meg, a vitéz hadsereg, mely az ország önállása-, szabadságáért hőiesen küzdött, elfoszlott, a népszerű kormányzó, a nemzet jelesbjei külföldön bolyongtak, a hazában maradtak csak titokban, órákra kereshették fel családi tűzhelyüket, mert a hatalom mindenkit fenyegetett, ki a haza hadi vagy politikai védelmében részt vett. A katonatisztek béklyóba verve várták a hódító határozatát, — a képviselőket, hivatalnokokat, kormánybiztosokat, főispánokat büdös börtönökbe dobták, az osztrák soldatcsca durván éreztető hatalmát. A válság a nemzetet meglepte, az ország a helyzet öntudatával nem bírta, a tavaszi győzelmeket sokszorozva mutatták be a közönségnek, a nagy-sarlói győzelem után azt hívének, hogy az osztrák haderő teljesen felbomlott és Austriát a teljes bukásiul csak a magyar fővezér árulása mentette meg, azt hívének, hogy a magyar hadsereg 180,000 harczost számol, pedig mindkettő tévedés volt, mert az osztrákok csatát vesztek ugyan, de az országbul nem vonultak ki, a magyar fegyveres sereg alig tett 140,000-et, tehát még az oroszok bevonulása nélkül sem lehetett rohamos győzelemre számítani. A nagy orosz hadsereg bevonulása után azonban a véletlen nélkül a győzelemre számítani

már józanon nem lehetett, reméltük azomban, hogy a magyar meleg égalj, a szokatlan gyümölcsfalás az oroszot megbetegítvén, elsöpri, hittük, hogy az orosz sereg lengyel része tömegesen hozzánk szökik, a leg-higgadtabbak sem gondolhatták, hogy a 180,000-nek hitt vitéz magyar sereg az erős Pétervárad-, a bevehetetlen Komáromra támaszkodva, hónapokig, a télviz idejéig, midőn az ország vizes síkjain, az erdős részekben ez időben lehetetlen a támadás, magát fel ne tarthassa, nem hihettük tehát, hogy a dicső hadviselés oly rövid idő alatt dísztelen fegyverletétellel fog végződni.

Magyarországban a forradalmi harcot mindenki jogos önvédelemnek tartotta. Az önállási, függetlenségi hagyomány Rákóczy bukásával megszűnt, a köztársasági eszmékért némely kevés ábrándosok kivételével senki sem rajongott, a nemzet harczolt, mert a magyar nemzetet ellenségei az élők sorából kitörülték, az országot fel akarták darabolni, a nemzetet, nyelvét meg akarták semmisíteni, a százados alkotmányt szétszaggatták és Magyarországot Austria rabszolgájává kívánták sülyeszteni. A magyar nemzet gyorsan felejt, elfeledte L. Lipót rémuralmát, az utolsó forradalmi bukás szelíd békével végződött, pedig III. Károly a helyzetet teljesen uralta, birodalma teljesen nyugodt volt, az emberek nagyrésze bízott a XIX. század civilizációjában, a főbbek, a vezetők az országbul menekültek, a másodrendű szereplők nem hihették, hogy a megtorlás az ártatlan eszközökön fog gyakoroltatni, ezen hit annyira befészkelte magát, hogy Dessewffy Arisztid tábornok már biztos idegen földről jelentke-

zett, báró Jeszenák pedig bár Komáromba biztosan menekülhetett volna, nem mozdult. Ezen reményeket a katonaságnál az oroszokkal! előleges alku fokozta, egy időben az oroszok a magyar tiszteket béke esetére az orosz seregnéli hasonló ranggal kecsegtették, a tisztek egyrésze tehát azt hívé, hogy még az osztrák seregben szolgáltak is, ha a seregben legfeljebb egy ranggal alább szolgálni akarnak, be fognak vétetni. A birodalmi alkotmányt Magyarországon igen kevesen ösmerték, akik ösmerték, játéknak tekintették, azt senki sem hitte, hogy 48-at, sőt általában a magyar alkotmányt rögtön visszaállítják, a többség azonban azt remélte, hogy a diadal után a kényuralmat rövid időre felállítják ugyan, de tekintve a birodalom kényes pénzügyi és olaszországi helyzetét, ez sokáig nem fog tartani, a honvédeket és polgárokat pedig, miután Kossuth és a ministerek, Bem, Perczel, Klapka menekültek, bántani nem fogják.

A végzet könyvében azonban másképpen vala megírva. Austria császár-királya, 1849. márczius 20-án, birodalmának *következő* alkotmányt adott:

1. Előszámolja a birodalmat, és pedig ezek közt Magyarországot és kapcsolt részeit.

2. A koronaországok képezik a birodalmat, mely feloszthatlan.

3. Becs a birodalom fővárosa.

4. A koronatartományok önállását az alkotmány biztosítja.

5. A nemzetek nyelvük- és nemzetiségükre egyenjogúak.

9. A korona és uralom a Habsburg-Lothringen házban a családi pragmática sanctio szerint örökös.

12. A császár osztrák császárnak koronázttak.

13. A császár az alkotmányra megesküszik.

14. A császár személy³ sérthetetlen, a császár nem felelős.

15. A császár a sereg fővezére.

16. Hadat izén, békét köt.

17. Fizetéssel járó békekötések-, egyezményekhez a birodalmi gyűlés jóváhagyása kívántatik.

18. A császár nevében hirdettetnek ki a törvények, a ministereket nevezi és elbocsájtja.

19. A törvények és polgári jogok az egész birodalomban egyenlők.

20. A tulajdon a törvény oltalma alatt áll, csak a közjó érdekében kárpótlás mellett kisajátítható.

21. A község ügyeit önállóan kormányozza, előljáróit választja. x

A birodalmi gyűlés köre.

Idegen hatalmakkal! szerződések.

1 A had-, pénz-, kereskedelmi-, nevelési-, belbiztonsági ügyek és mindaz, mi az alkotmány által a koronaországoknak fel nem tartatott.

A birodalmi gyűlés a felső- és alsóházbul áll.

A felsőház, az országok felsőházba választott követeiből áll.

Száma az alsóház fele, minden koronaország két felsőházi tagot választ, a többi tagokat az országok lakosai népesség-arányban választják, felsőházi tagnak

azomban csak az választható, ki 500 forint egyenes adót fizet.

A birodalmi gyűlés székhelye Bécs, a császár azomban máshová is átteheti.

A császár az országgyűlést bármikor feloszlathatja és elnapolhatja.

Magyarország alkotmánya, a mennyiben a birodalmi alkotmánynyal nem ellenkezik, fenntartatik, a birodalmi alkotmánynyal ellenkező tételei eltöröltetnek, a nemzetiségek egyenjogúsága későbbi rendeletek által fog szabályoztatni.

A szerb vajdaság a császári ígérek alapján fog szabályoztatni.

Horvát-Slavonországok Fiúméval külön országot képeznek.

Erdély önálló koronaország.

A határőrvidék jelen állapota fenntartatik.

A képviselők 5, a felsőháziak 10 évre választatnak.

A birodalmi gyűlés a császárnak és az alkotmányra hűséget esküszik.

A birodalmi gyűlés elé törvényjavaslatot a császár és minden tag nyújthat be.

'A törvényjavaslat törvénynyé a császár és birodalmi tanács elfogadásával válik.

A végrehajtó hatalmat a császár ministerei által gyakorolja.

Sürgős esetekben, ha a birodalmi gyűlés együtt nincs, a császár ministerei által rendelkezik, ezen rendeletekért azomban a ministerek felelősek.

A ministerek felelőssége és a ministerek felett

ítélő bíróságok szabályozásáról külön törvény fog intézkedni.

A bírák elmozdithatlanok, a tárgyalás szóbeli és nyilvános.

A katonaság az alkotmányra megesküszik.

A polgárvédség külön törvény által fog szabályoztatok

Ezen birodalmi alkotmány a valódi alkotmányosság kijátszása volt, mert a pénzügyekről, a katonaságról kimondja ugyan, hogy mindkettő a birodalmi gyűlés elé tartozik, de nem mondja ki, hogy a birodalmi gyűlés beleegyezése nélkül adót és katonát a polgárok adni nem tartoznak. A m misterek felelősségét kimondja, de későbbre hagyja a felelőség esetei szabályozását, a bíróságok felállítását, tényleg tehát a minister! felelőség délibáb, a jövő zenéje volt. A törvények hozatalát a császár és országgyűlés közösen gyakorolták, midőn azomban a birodalmi gyűlés együtt ηοηι volt, a császár maga is intézkedhetett, ezért ugyan a ministerium elvileg felelős volt, tényleg azomban a kormány és minister felett ítélő bíróság hiányozván, nem vonathatott felelősségre, a birodalmi gyűlést a császár a számadások megvizsgálása, a költségvetés megszavazása, a katona-újonczok megszavazása előtt felfüggeszthette, feloszlathatta, az országgyűlés tehát semmi hatalmi biztosítékkal nem bírt, csakis tanácskozó testület volt ez, melyet a kormány, ha szabad hajlamokat nyilvánított, bármikor szétkergethetett, s mert összehívása ideje meghatározva nem volt, a császári kormány éve-

kig tetszése szerint pihentethette. A törvényhozás választott tagjai közt az összhangzást lehetlenné tette a megbízás különböző tartama, mert az alsóházat 5 évre, a felsőt 10 évre választották, ha tehát az alsóház szelleme változott, a birodalom kívánalmait nem valósíthatta, mert a felsőház a régi, az új alsóházzal ellentétes szellemű többséggel bírt. Ezen alkotmány kimondta Magyarország felosztását, Magyarországot a császár a családi intézkedés alapján a birodalomnak ajándékozta, alkotmányát császári hatalommal módosította. Ezen ajándékozás a legparányibb jogalappal sem bírt, mert a családi *pragmatica sanctio*nak nevezett rendelkezést Magyarország nem fogadta el, de a Habsburg-ház uraimárul különlegesen rendelkezett, az uralmat feltételekhez kötötte, Magyarország függetlenségét, önállását a *pragmatica sanctio* után biztosították az 1741., 1791. és 1848-iki törvények. A nemzet jog elvesztési elmélete álokoskodás, mert az emberi, a nemzetjogok elévülhetlenek, el nem törülhetők, ember embert barommá nem sülyeszthet, a lázadót az ország törvényei megbüntethetik, de a király az országot nem sújthatja, mert az ország a királylyal egyenjogú hatalom, a terület nem a királyé, de az ország lakosaié. Magyarországra nem volt ez azért sem alkalmazható, mert az országgyűlés, a látszólagos országgyűlési többség kormánya az austriai házat és Ferencz József királyt száműzte és a magyar koronátul megfosztotta ugyan, de ezt az ország megkérdézése nélkül tette, az ily cselekmény csakis akkor tekinthető kétségkívül! országos cselekménynek, ha a király az alkotmány értel-

mében új országgyűlést hív össze, a második országgyűlés képviselőit szabadon választja meg, és a múlt országgyűlés cselekményei felett határozottan nyilatkozik, Magyarországon ez mellőztetett, mert az országgyűlést feloszlatták ugyan, de új országgyűlést nem hívtak össze, az ország tehát felhíva nem lévén, törvényesen nem nyilatkozhatott. Jogilag az ajándék csak akkor érvényes, ha az ajándék tárgya az ajándékozó tulajdona, Magyarország Ferencz József császárnak soha sem volt tulajdona, tehát Magyarországot az osztrák birodalomnak nem ajándékozhatta. Magyarorszában a birodalmi alkotmányt majdnem senki sem ösmerte, a becsületes hazafiak még a haza felosztása gondolatát is hazaárulásnak tartották, ha a kiáltványt, a rendeletet szét nem téphették, dísztelen helyen használták fel, behunyták szemeiket, hogy a nemzetkáromlást ne lássák. Német és magyar kormánylatot senki sem olvasott, a magyar nemzet minden tagja daczosan ragaszkodott Magyarország alkotmányos jogaihoz, osztrák senki sem vágyott lenni, az ostromállapot alatt a társadalmi érintkezés is megszűnt, a kínált jótéteményt csak báró Fiát és társai ösmerték, de még az osztrák eszközök is óvakodtak Magyarország megsemmisítését közhírré tenni és az adott jótéteményt dicsőíteni. Az ajándék azomban Magyarország sorsára közvetve károsan hatott, mert Magyarország a márcziusi patens által az osztrák birodalomba bekebleztetvén, az ország sorsa nemcsak magátul a királyiul, de az osztrák birodalmi gyűléstűi, az osztrák ministerektől függött, beavatkozott ügyeinkbe az osz-

trák soldatesca, mely magát az uralkodóház mentő geniusaként szerette feltüntetni. A király Magyarországot az osztrák császárságba bekebelezvén, önállólag az osztrák kormány a birodalmi gyűlés ellenére sem az ország, sem az egyesek ügyeiben nem tehetett, mert alkotmányos császár volt.

Az osztrák birodalmi gyűlést a német elem uralta, a képviselők bankárok, pénzemberek, reactionárius aristokraták, hitehagyott ügyvédek, a ministeriumtul függő hivatalnokokból választottak, a szabad, független elem teljesen hiányzott. Az ügyvédség már ez időben anyagi üzlet volt, a gyors gazdagodás vágya uralgott, ezt az ügyvédek könnyen, a pénzzacskók, a hatalom uraivali szövetség által érhatték el, mert minden üzlet közt, minden időben leghasznosabbak voltak az államüzletek, az ügyvédek tehát egyesültek a pénzembereivel, a szövetség meghajlott az osztrák kormány előtt. Austria gazdagságát Magyarország tartományi helyzetéből merítette. Magyarország olcsón élmezte Austriát, mert kivitelét a vámok megakadályozták, — gyárak nem épülhettek, mert már a munkám hét előbbi kötetében megvilágított okoknál fogva a készpénz az országban hiányzott, Magyarország gyártmány-szükségletét kényszerült máshonnan fedezni, és ezt csakis Austriából fedezhette, mert a külfölddel csakis Austrián által érintkezett. Austria a nagy vámok által az idegen gyártmányok behozatalát lehetlenné tette, és saját gyártmányait drága áron adta. A vasutak, csatornák építése csakis idő kérdése volt, a vasút-alapítások rövid időn óriási hasznot adnak, ezt a pénz em-

bérei markukbul nem szalasztották ki. csakis azon esetre volt pedig ez biztos, ha Magyarország Austriától függve, az idegenek a magyar vállalatoknál az osztrákokkal nem versenyezhettek. Az osztrák gyáripár és kereskedelem másodsorban főleg az aldunai tartományokra volt utalva, mert ezek terményeiket nem dolgozták fel; — Austria e téren csak Magyarország versenyétül tarthatott, a pénztőkeérdeke tehát e téren is azt kívánta, hogy Magyarország önállással ne bírjon. A magyar kereskedelem, mert az országban a pénztőke hiányzott, teljesen Béctül függött, ha Magyarország önálló kormányzatot nyer, ez megszűnik, mert a pénznek nincs hazája, a hitel segélyével oda helyezkedik, hol legtöbb hasznot ad, Magyarországtul eddig is a külföldi tőke azért maradt távol, mert a külföld Magyarországot német szemüvegen nézte, a nemzet a pénz közvetítésének eszközlésére önálló rendes kormányval nem bírva, nemzeti bankot nem állíthatott; mindez, ha Magyarország önálló kormányval bír, megváltozik, a kereskedelem magát Bécs kötelekeiből a magyar kormány segélyével kimenthette volna, és a bécsi tőzsérek legjobb piacukat elvesztik. Az osztrák pénzemberek beolvasztási vágyát emelték a meglevő közös adósságok és a jövendő ál lám adósságokra! kilátás. Az államkötvények egy része a bécsi bankárok kezében volt, az adósságok ügye nemcsak nem döntött el, sőt némely magyar [államférfiak határozottan tiltakoztak az államadósságok kötelező ereje és csak részbeni elvállalása ellen is; ha Magyarország a birodalomba beleolvad, Magyarország is kezeskedik az ál-

lamadósságokért, tehát a fedezet nem apad, ellenben, ha Magyarország önállása elösmertetik, vita tárgyát képezte volna, mennyi és milyenü adósságokat vállal el Magyarország. Az üzletembereknél a magyar viszonyok meghatározásában szerepelt a jövődő kölcsön-üzletek tekintete is; — Austria pénzviszonyait az olasz és magyar forradalom megrendítette, Olasz- és Magyarország meghódított, de a hatalom fentartása, az előtérbe lépő keleti ügy megoldása, a németországi politikai fensőség fentartása, illetőleg visszaszerzése nagy áldozatokat igényelt, mindenki tudta, hogy ez Austriában csakis államkölcsönökkel eszközölhető, ezen államkölcsönök pedig biztos alappal csakis úgy bírhattak, ha azokért a birodalom fele, Magyarország is kezeskedik. A tőzsérnek minden időben, minden államban istene a pénz, evangéliuma az üzletkönyv. Az érdekei által vezérelt osztrák pénzhatalom tehát piszkos anyagi érdekei által vezéreltetve, Magyarország fenállásával szemben ellenséges állást foglalt el. Ezen rosszakaratot nevelte az osztrákok és magyarok közötti százados ellenszenv; a szolgaságban sinlődő németek századok óta irigyelték a magyarok látszólagos szabadságát. A német magát az egész világon a legokosabb, legműveltebb népnek, a magyart durvának, miveletlennek tartotta, ennélfogva a magyart lenézte, az uralkodóház előszeretete, a német császárság utáni kapkodás következtében a kis osztrák elem uralkodott tényleg az egész birodalomban, ez az osztrákokat felfűjta és a többi fajokat szolgáknak tekintették. Az elevenebb, bátrabb, tüzesebb magyar természete, a csen-

desebb osztrákéval nem fért össze, az osztrákot mint nemzetet és embert lenézte. A Magyarország szabadsága elleni harczok, az ország kizsákmányolása, osztrák ministerek által vezetett és osztrák tábornokok által hajtatott végre, osztrákok voltak porkolábaink és borbélyaink. A német, a sváb elnevezést az utolsó paraszt is gúnynak tartotta, ellene még a német eredetű magyarországi lakosok is tiltakoztak, az osztrák ellenben a miveletlent, gorombát, magyar betyárnak nevezte. Az osztrákok tehát, midőn a 280,000 orosz hadsereg segélyével rajtunk diadalmaskodtak, kárörömmel nézték Magyarország lealázását, és az osztrák kormány beolvasztó rendeletét készséggel és helyesléssel fogadták, pedig az osztrák alkotmányosság főbiztosítékát épen a magyar alkotmányosság képezte és képezi még ma is, mert miután Magyarországot megholtak tekintették, 2 évi alkotmányosdi után az osztrákot is felfüggesztették és csakis akkor állították helyre, midőn Magyarország erkölcsi ereje a kényuralmat megtörte. 1849-ben tehát Magyarországnak egyik és főellen-sége az osztrák országgyűlés volt.

A másik főellenségünk az osztrák kormány volt. A 49-iki osztrák kormány egyik fő politikai célját Németország politikai meghódítása képezte, ezen urak Németországot még mindég a régi tehetetlen Németországnak tekintették, nem ügyeltek arra, hogy a német császárságot nemcsak a bécsi burgban kell ki-kiáltani, de ehhez Franciaország beleegyezése, az oroszok elnézése is szükséges. Ezen cél kivitele lehetetlen volt pedig első sorban Poroszország miatt, a

porosz állam a Napoleon által ejtett sebékből Friedrich Wilhelm gondos uralma alatt nemcsak teljesen kigyógyult, de erős sereget szervezett, pénzügyei Európában a legrendezettebbek voltak, Németország uralmára maga törekedett. A fejedelmek ugyan Austriához ragaszkodtak, de a népek Austriát nem tekintették német birodalomnak, ennél fogva Poroszországhoz hajlottak. Franciaország politikai hatalmára a német egységet veszélyesnek tartotta, ennél fogva komoly kísérlet esetében Austria célzatának, bárminő kormány állott volna is Franciaország élén, minden különbség nélkül ellentállott volna, mert a német egység meggátolása Franciaországban nem Bourbon- vagy Napóleoni, de nemzeti politika volt. Az oroszok elnézésére sem számíthattak, mert az orosz czárt a porosz királyi házhoz barátság és vérség fűzte; ha Austria Németország ura lesz, ez az osztrák császár kezébe oly nagy hatalmat ad, hogy ha Austria ideiglenesen Oroszországnak Törökország meghódítását elnézi is, Németország meghódítását bevégezve, Oroszországiul török hódítmányát bármikor visszavehette volna, az osztrák-német politika tehát csizmadia-politika volt. Az osztrák kormányférfiak a német fensőséget birodalmok súlyával akarták elérni, e súlynak főtenyezője volt Magyarország, mert Magyarország az úgynevezett osztrák birodalomnak kiterjedésre felét, lakosságra 40 százalékát tette; meg akarták tehát egyrészt ezen 40 százalékot nyerni, mi csak Magyarország teljes beolvasztásával volt elérhető; — akarták a beolvasztást e célbul azért, mert Magyarország érdekeivel az osztrák fenhatóság alatti

német egység ellenkezett, ha tehát a magyar királyság megmarad, első sorban a magyar ministerium mindent elkövet a terv ellen a királynál, másodsorban a magyar országgyűlés a terv kivitelére egy fajankót, egy rézgarast nem áldozott volna. Az osztrák ministerium kívánta a beolvasztást, mert az alkotmányos szabadságnak legerősebb támasza Magyarország volt, e ministerium pedig az alkotmányt határozottan gyűlölte, megdöntését rég elhatározta. Magyarország, ha a birodalmi gyűlésbe belép, az alkotmányos eszmék mellett semmit sem tehet, mert ha ezt teszi, a magyarországi szlávok, németek előtt becsületét, fölényét elveszti, és ennél fogva csakis a magyar töredék képezett volna gyenge ellenzékét; Ellenben, ha Magyarország Önállásába visszahelyeztetik, a birodalom szomszédjában a szabadság világító tornyaként világolva, az osztrák államokban sem lehetett volna az alkotmányt a forradalom veszélye nélkül megszüntetni, a kényuralmi rendszernek tehát mellőzhetlen feltétele volt Magyarország beolvasztása. Kívánatos volt ez még az alkotmányosság külszínét megtartó absolutismusnak is, az osztrák kormány a szláv fajokat a forradalom alatt felizgatta, ígéretekkel halmozta, a követek népképviselő utján választattak, a szláv elem a birodalomban 12 milliót, a német 8-at, Magyarországon a magyar és német elem tett 8 milliót, vagyis a magyar elemmel, tekintve az olaszok biztos kimaradását, a határvidék kizárását, a szlávval egyensúlyba lép; ezenfelül a magyarországi szlávok-, oláhok- és szerbekre is számítottak, és mert ezek vezetői főleg a magyaroktól félték,

a magyar hatalom megnyirása érdekében okvetlen a kenyér adóit, a nemzetiségekkel kaczerkodó kormányt támogatták volna.

A Magyarország elleni erőszakos eljárás oka, a 49-iki ministerek egyéniségében is rejlett, a kormány, herceg Schwarzenberg elnök, Bach, Krausz, Thanfeld, Thun, gr. Gyulay ministerekből állott. Gyulay tábornok magyarnak csúfolt osztrák volt, már fiatal korában osztrák katonaszolgálatba lépett; az osztrák katonánál legelőször is a gondolkozást állították meg, 2 év alatt a tiszt már automattá fejlődött, csak a reglement-ösmerte, kizárólag a szolgálatnak élt és (ha pénze volt) az anyagi élvezetekbe merült, a haza fogalma a császár iránti hűségben összpontosult, a 30 éves levetközte emberi érzelmeit, a 40 éves megtagadta hazáját, gróf Gyulay már 20 évnél régebben szolgált az osztrák hadseregnél, tehát már mindkét változáson szerencsésen átalment, magyarnak az irigység sem rágalmazhatta, de különben is a hatalom mérlegében keveset nyomott, a ministeriumot herceg Schwarzenberg elnök és Bach vezették, a többiek csak segédkeztek. Herceg Schwarzenberg megcsontosult cseh-nemet aristocrata, a szabadelvűséget utálta, a magyarokat az osztrák birodalomban a szabadelvűség forrásának tartotta, ezen erős forrást tehát a szláv-osztrák büzhödt posványba vezetve, büverejétől meg akarta fosztani; herceg Schwarzenberg a császári loyaltás oskolájában nőtt fel, már a hatalom elleni tiltakozást is gonosz cselekménynek, az önvédelmet pedig megbocsájthatlan, a legkeményebben büntetendőnek tartotta. Hogy a nemes

herczeg Magyarországot nemcsak mint nemzetet, de annak egyeseit is gyűlölte, bizonyítja báró Vay Miklós elleni ádáz szándéka; báró Vay sima, kellemes, eszes, művelt four volt, 26 éves korátul a kormányt szolgálta, 47-ben a conservativ-aulicus párt vezetői közé tartozott, az irigység sem foghatta reá a túlzást, mint borsodi főispáni helytartó Szemere Bertalanban felismerve a szép tehetséget, a jövő reményében Szemere pályája kezdetén, bár a szabadelvű párthoz tartozott, pártolta. Szemere 48-ban ministerré lett és báró Vayt erdélyi kormánybiztossá nevezte, báró Vay Erdélyben 48 végéig működött, a kötelességét lehető simán teljesítette, nagy erélyt nem fejtett ki, mert az erdélyi ügyeket maga a kormány is hanyagul kezelte, Vay rendelkezésére a szükséges eszközöket nem adta meg. 49 januáriul kezdve Debreczonben időzött, mert a szélsők erdélyi működéséért árulással vádolták, mert Debreczenben már régtől fogva salétromfőzdeje volt, ez 49-ben bőven jövedelmezett, ezt tehát személyesen kezelte; báró Vay ösmerte a történelmet, ösmerte a bécsi köröket, Bach hajdan nejének ügyvédje volt, felment tehát Bécsbe a lehető eshetőségek elleni biztosítására, Bach helytartósággal kínálta meg s midőn ezt Vay felháborodva visszautasította, a sima báró és a torlaszminiszter közt a beszélgetés majdnem tettelegességgel végződött, a herczeg mereven fogadta és midőn távozott, környezete előtt Vayt mint akasztófa-j elei tét mutatta be és ettől Vayt csakis Schwarzenbergnek hirtelen halála mentette meg. Schwarzenberg ezelőtt Vayval kellemetlenül nem

érintkezett, a legsimább magyart tehát nem egyénisége miatt, de azért gyűlölte mert magyar volt. A másik főtényező Bach tudor, a forradalom karjain emelkedett, a torlaszokrul lépett a ministeri székbe; a conservatív minister hajlammal, tisztelettel viseltethetik a szabadelvűek és forradalmárok iránt, mert múltja jelenjét kétségen felül helyezi, a hatalmi körök ennél fogva nem félnek, hogy az ellenséggel egyetért, a renegát helyzete azonban egészen ellenkező, a renegát a hatalom körében nem bir barátokkal, a régi társak iránti kíméletet nála fondorlatnak, visszaesésnek tartják, a forradalmárt ministernek árulásért teszik, ha tehát a hatalomhoz ragaszkodik, nem szabad társai iránt a legkisebb kíméletet sem mutatnia, sőt buzgóságát üldözéssel kell jeleznie, hogy a bizalmat fenntartsa. Bach urnák tehát kíméletlenül kellett a magyarokat üldözni, mert a magyarok az osztrák birodalomban a szabadelvűséget képviselték, mert az ő régi barátjai: az aula, a német republikánusok a magyarok hű szövetségesei voltak. Az ellenünk alkalmazott vér-, bilincs és fosztogatás! rendszert, főleg szintén ezen két urnák köszönhetjük, ezen két ur nemcsak ministeri képességgel, de diplomatikai érzékkel sem bírt, politikai szótáruk csak az erőszakot, a pusztítást, a kínzást ösmerte, a véletlen szerencséiül elkábitva, a magyar nemzetet haldoklónak tekintették, megölésére legczélszerűbbnek tartották jelesb, kitünőbb tagjai erőszakos megsemmisítését 5 a buta ministerek, mert Austria iránt minden európai hatalom barátságot mutatott, azt gondolták, hogy a népek rokonszcnve felesleges, azt

hitték, hogy Magyarország, Olaszország a háborúban kimerült és ellenállási képességgel nem bír, pedig az igazi, az egyetemes ellenállás csakis az üldözések után szilárdult meg, a magyar nemzetet juhnyájnak képezték, mely vezérei elpusztítása után magát tetszés szerint hagyja nyíratni, a magyar nemzetet faj- és fejszám szerint számították, pedig a szláv és német érzelmeire magyar volt, az értelmiség, a birtokos osztály magyar volt és az idegen fajok nagyrésze ezen osztályt követte, csalódtak a szerbek-, oláhok- és horvátokban is, ezek érzelmeit a forradalmi harc nagyban megváltoztatta, a szerbek és oláhok közeli érintkezésbe jöttek Szerbia és Oláhország lakosaival, egy része tehát a vajdaság-, a fejedelemségben is egyenlő jogélvezetet követelt szabad külhoni testvéreikkel, a birodalmi tanácsba nem vágytak, mert németek lenni nem akartak, egy részében feltámadt a Szerbia- és Romániával! egyesülési vágy, ezt az orosz közbenjárás által, szemeikkel meggyőződve az oroszok nagy hatalmáról, orosz védnökség alatt elérhetőnek vélték, a buta ministerek mindezt nem látták, a visszatörlesztés, a kötetlenség, a golyó, az elkobzás politikája mellett küzdtek az osztrák képviselőknél, a császárnak a magyarok-, a higgadtak-, szabadelvűekkel' közlekedését elzárták.

Nagy szerencsétlenség volt Magyarországra, a császári udvar szelleme, a császár fiatalsága. Az udvarnál hemzsegő magyar aristocratiát az udvari mulatságok-, szertartásokra meghívták, egyes tagjait követségekre kinevezték, időnkint ministereknek tették, politikai befolyással azonban a magyar aristocratiát soha sem

bírt, mert ezen aristocratiát levetkőzte nemzetiségét, az ország ügyeire befolyással nem bírt, a magyar aristocratiát tehát az udvari nemesség könnyen kielégíthető függelékének tartották. Pázmán Péterrel a magyar államférfiak megszűntek, Ferencz és Ferdinánd alatt a magyar ügyekben csakis József nádorra hallgattak, József főherczeg nádor halála után valódilag senkire, Metternich korszakának végső éveiben az udvarnál Magyarországot gróf Apponyi György képviselte, Metternich híveit azomban a forradalom alatt felkapaszkodott ministerek nem kedvelték, Apponyi a conservatív eszmék bukása után, a magyar háború alatt nem járt udvarolni Bécs-, Olmütz- és Innsbruckba, az orosz közbenjárás alatt nem vállalt alkalmazást, Afagyarország temetésénél nem érzett hajlamot a gyászmenet rendezésére, ennél fogva az udvari körökben nem volt kedvelt egyéniség; pedig tehetsége- és összeköttetéseinél fogva ő lett volna a legalkalmasabb tanácsadó. A cseh aristocraták foglalták el az első helyet, ezek, bár Magyarországot Austriától csak egy kis víz választja el, Magyarországot, a magyarokat és belviszonyaikat nem ismerték, a magyarokat nem szerették, mert ezen nemzedék minden alkotmányos eszmével ellenszen vezetett, a democratiát gyűlölte, a magyarokra mint a bécsi democraták szövetségeseire haragudott, Magyarország bekebelezését óhajtotta, mert a cseh főuraknak gyáraik voltak, gyáraikat a magyar versenytől féltették. Kiváló szerepet játszottak a tábornokok, volt idő midőn az osztrák császárság a táborban élt, a császárság visszaállítását a ka-

tónak kizárólag maguknak tulajdonították. Magyarországon az osztrák tisztikar már 48 előtt sem volt kedvelt osztály, szívesen csakis a főurak fogadták, a 48-iki hadjáratokban pedig ellenségnek tekintetvén, velők az egész ország ellenszenvezett; a tábornokok, hogy érdemüket fokozzák, az egész nemzetet dühös forradalmár színben tüntették fel, az osztrák sereg tisztjei kezdetben azt hitték, hogy a tanulatlan magyarokat, a paraszt hadsereget néhány hét alatt szétkergetik, a tanulatlan ujonezok, a hadnagyok-, kapitányokból lett tábornokok azonban nemcsak helyt álltak, de már 49-ben az öreg osztrák hadsereget folytonosan kergették, elannyira, hogy az öreg ármádia már az oroszok segélyére szorult, ez sértette hiúságukat, haragjukat düh ességig fokozta, a fegyverlerakás a fővezért véglegesen felbőszítette, mert a sereg romja megvetve az osztrákokat, nem nekik, de az oroszoknak rakta le fegyvereit; a katonák tehát Bécsben kedvezőtlenül festettek le bennünket, az osztrák kormány és császár főleg a tiszték jelentéséből Ítélték, mert a császári érzelmű főur Bécsben és fürdőikben ténfergett, tehát az országos hangulatot nem ösmerte; a főpapság közül telivér feketesárga csak Scitovszky pécsi püspök volt, ez is azonban Bécsből nézte a küzdelmet, a többiek a közjogi védelem mellett nyilatkoztak. Windischgrätz alatt ugyan ellenkező kiáltványt adtak ki, mihelyest azonban Windischgrätz kényszerétül menekültek, vagy semleges állást foglaltak el, vagy a magyarokhoz csatlakoztak. Az ország által hazaárulóknak bélyegzett báró Fiáth Ferencz és tár-

saira az udvarnál igen keveset adtak, az udvar tehát főleg a tábornokok jelentései után indult, ezek az országgal ellenszenvezve, a császárság üdvét az ostromállapotban, Magyarország felosztásában látták. A császárnál tehát ministerei, hadserege, birodalmi gyűlése, udvara -Magyarország ellen dolgozott, Magyarország önállását mint a birodalom fennállításával összeférhetlent tüntették fel, Magyarországot mint az örökös forradalom fészket festették le, mind a három tényező a rémuralmat ajánlotta és sürgette; a császár- király éles esze, politikai műveltsége, ítélőtehetsége által törpe ministerei, tehetetlen udvaroncjai, buta parlamentje felett kimagaslott, midőn azomban birodalma kormányzatát átvette, 18, midőn birodalma sorsa felett dönteni kellett, 19 éves volt. Uralkodását válságok közt vette át, az uralkodó családnak birodalmi székhelyéről kétszer kellett távozni, Magyarország nem Ösmerte el királyának, Olaszország nyíltan fellázadt, a pénzügyek rosszul kezeltettek, a hitel fagypontra állt, nem volt egy tűrhető kormány férfi, a ministerek Ferdinánd király alatt folytonosan változtak. Fialat emberre, akár bíborban, akár rongyokban szülessen is, az első benyomás döntő, a környezet befolyást gyakorol; a fiatal király első benyomásai Magyarországot illetőleg kedvezőtlenek voltak, mert a magyar országgyűlés alaki hiányok miatt nem ösmerte el királyának, a bécsi forradalmárokat segítette, később a királyt és uralkodó családot trónvesztettnek nyilatkoztatta. Magyarország visszaszerzésére kényszerült orosz segílyhez folyamodni, mi kétségkívül feszélyezte, mert a külsegély

mindég kötelezettséggel jár, a gyengeség jele, magánember sem szereti családjában az idegen beavatkozást, a fiatal császár magyarellenés körben növekedett fel, az udvar a magyarok loyaltását soha sem méltatta; Magyarországot és a magyar viszonyokat, idegen országban növekedvén fel, nem ösmerte és nem ösmerhette, nem csoda tehát ha a ministerei, környezete, császári birodalma képviselőitől támogatott igazságtalan, alaptalan jogelvesztés elméletét és a rémuralmat elfogadta.

A rémuralom az oroszok kivonulása után megkezdte borzasztó munkáját, az ostromállapot az egész országban kihirdettetett, legelőször a magyar pénzjegyek érvénytelenségét hirdették ki, a pénzjegy elfogadóira kemény büntetést szabtak, ez igen nagy igazságtalanság volt, mert a pénzjegy értékközvetítő, e nélkül a forgalom megszűnik, a pénzjegy életszükség, a magyar pénzjegy kényszerforgalommal bírt, a tömeg tehát nemcsak hazafiságbul, de kényszerbül is fogadta el, mert a forradalmak megindulása után a pénzemberei, sőt még az óvatosabb polgárok is a nagymérvben forgalomban levő ezüst pénzt eldugták, elannyira, hogy már 48 közepén az ezüst pénz teljesen eltűnt, Windischgrätz bejövetele, az 1 és 2 forintosok elkobzása, a magyar pénzt érvénytelennek nyilvánító rendeletei után a német bankjegyek is kiestek a forgalomból, már márcziusban tehát közkézen leginkább magyar pénzjegy forgott; igazságtalan volt azért is, mert az 1 és 2 forintosok ezüstalapját Windischgrätz elfoglalta, ezek tehát valóságos félfedezettel bírtak.

Igazságtalan volt, mert az ország lakosait nem egyenlően sújtotta, miután az érvénytelenség nem egy időben mondatott ki, az élelmes zsidók csoportosan kocsikra ültek és felkeresték azon helyeket julius- és augusztusban, hol még a magyar pénz forgott, vettek csirkét, tollat, bőrt, szóval mindent mit vehettek, csakhogy a magyar bankóikul szabaduljanak. Nagyobb csapás volt ez a devalvációnál, mert a dévaivatio tovább tartott, a pénz lassankint silányodott, érezte, tudta mindenki a bukást, ennél fogva a tárgyak értéke húszszorosán is emelkedett, ellenben a magyar pénz bukását a közönség nem gyanította, a pénz a szükséghez mérve kevés volt, ennél fogva a terményárak nemcsak nem emelkedtek, sőt a pénzhány következtében fogytak. 47-ben 1 köből búza ára 16 forint volt ezüstben, 48-ban leszállt 8 forintra, 49-ben magyar pénzjegyben leesett 6 forintra. Különösen nagy csapás volt ez a földbirtokos osztályra, mert a kereskedő pénzt folytonosan forgatta, a gyakori forgatáson sokat nyert, csak a heti kiadásai vesztettek el, mert ha nagyobb összeget vett be, azt azonnal árucikkekbe fektette és vett rendes áron, ellenben a gazda az úrbériség felszabadítása következtében részint meg lévén szorulva, részint mert a terményárak folytonosan estek, részint mert ezen háborús időben a raktározás nem volt biztos, kényszerült terményeit eladni és árát tárczájában tartani; — a pénzhány kihatott a következő évekre is, 51-ben már egy köből búza ára leesett 3 frtra, 1 köből gabonáé 2 írtra. Az ezüst és osztrák bankjegy agiója némely helyen nevetségig felment. En akkor Gömör felső részén laktam, minden

pénzem magyar bankjegyből állt, — kocsisom Kassán orosz fogságban volt, pénzt kellett neki rögtön küldeni. Kénytelen voltam 3 köből búzát 6 ezüst írtért eladni, elkelt pedig ezen 3 köből búza a 4 nap múlva tartott hetivásáron 15 osztrák írton.

Az osztrákoknál szolgált honvédtiszteket vasra verték, Aradon és Pesten zárták el, — a nevezetesebb képviselőket, kormánybiztosokat, főispányokat, hivatalnokokat, a volt miniszterelnök gróf Batthyányi Pesten az újjépületbe zárták, valóságos hajszát indítottak minden nevezetesebb ember és azok ellen, kiket a magánboszu bevádolt.

A magyarországi hivatalos lap szerint a folytatólagosan elítéltek, a menekültek és perbeszűntetések által felmentettek összege 820 volt.

Sok lévén a fogoly, az ítéletek végrehajtása október 6-áig elhúzódott.

A haza vértanúi következők:

Halálra ítéltettek és kivégeztettek:

Bourk Károly.
Lajos.
Batthyány Lajos.
K István.
László.
us Manó.
ics János.
ffy Arisztid.
György.
Imre.

Fülöp György.
Gábl Máttyás.
Gruber László.
Hauk Lajos.
Istók Imre.
br. Jeszenák János.
Kantsur András.
Kis Ernő.
Knezics Károly.
Kocza György.

y György.	Posztóczki István.
György.	Pöltenberg Ernő.
Vilmos.	Ráfay Imre.
ningen Károly.	Róka kanonok.
s János.	Schweidel József.
nyánszky László.	Szacsvay Imre.
Sándor József.	Török Ignác.
pi Antal.	gr. Vécsey Károly.
gyei Józsa.	hg. Woronieczky Micisláv
gnác.	Zehn Márk.
ényi Zsigmond.	

Halálra ítéltettek és kivégeztettek:

<i>Elítéltettek,</i>	<i>3 menekültek:</i>
sy Pál, halál.	Ivánkovics.
drássy Gyula, halál.	Josipovich Antal,
hyány Kázmér, hal.	br. Jósika Miklós.
Ödön, komáromi.	Kis Miklós.
czei László.	Kmetty György.
hlen Gergely, halál.	Kossuth Lajos.
stván.	Lónyay Menyhért.
ky László.	Ludwig János.
terházy Pál, komár.	Madarász László.
e István.	br. Majthényi Ferdinánd.
Richard.	Mérey Mór.
Pál.	Mészáros Lázár.
n Ferencz.	Ormay.
h Mihály, halál.	Perczel Miklós.
Dániel.	Perczel Mór.
József.	Prileszky Tádé.

Elítéltettek, de menekültek:

Puky Miklós, komáromi.	gr. Teleky László,	halál.
Pulszky Ferencz.	gr. Teleky Sándor,	halál.
Rákóczy János.	gr. Vay László.	
Simonyi Ernő.	Vetter Antal.	
Szemére Bertalan.	Vukovics Sebő.	
Szontág Pál.		

Elítéltettek és elzárattak:

	év hó		év hó
Abel János	4 —	Balassa János	— 3
Adler Szevér	6 —	Balassa Pál	— 2
Albrich Károly	16 —	Balázs Márton	8 —
Állaga Imre	14 —	Balázsházy Mihály	16 —
Almási	3 —	Baldauf József	3 —
Alsó Sándor	12 —	Balogh Ádám	6 —
Ambrus János	15 —	Balogh István	8 —
Arnsberg György	16 —	Baranyi Mihály	10 —
Antalit József	4 —	Baranyi Sándor	10 -
Antos János	6 —	Barcsay Miklós	14 —
Asbót Lajos	12 —	Barcza Boldizsár	16 —
Astleitner Adolf	12 —	Bari ez István	9 —
Augusztics Ferencz	2 —	Barna Antal	2 —
Ábrahám János	2 —	Barta András	12 —
Ábrahám Ádám	3 —	Baszó Imre	6 —
Ábrahám Károly	10 —	Bayer József	18 —
Ádám Ferencz	8 —	Bányai! Ferdinánd	14 —
Ámon Ferencz	16 —	Bátki	1 —
Bacskádi Miklós	8 - ■	Beke Gyula	12 —
Bajok Mihály	3 —	Bclényi Ferdinánd	16 —

Elítéltettek és elzárattak:

	év hó		év hó
Benkő Rudolf	16 —	Conforto Ferencz	6 —
Benyiczky Lajos	20 —	Csapó Vilmos	10 —
Beöthy György	16 —	Csappan József	16 —
Berecz Károly	10 —	Csappan Mihály	15 —
Beregi Ádám	6 —	Csernovics György	6 —
Berzsenyi Lénárd	18 ^{TM}	Csiky Sándor	— 3
Besze János	12 —	Csintala	16 —
Bezdédy László	4 —	Csippik János	16 —
Bezerédy Lajos	16 —	Csonka Antal	12 —
Békefi József	4 —	Csutak Kálmán	16 —
br. Bemer püspök	20 —	Czikó János	15 —
Biros Mihály	1 —	Czillich Ede	18 —
Birsi József	16 —	Czollig Ferencz	15 —
Blaschke Frigyes	12 —	Dajovszky Antal	2 —
Boczkó Dániel	12 —	Damaszkin György	12 —
Boczkó Péter	3 —	Daróczi Pál	4 —
Borsiczky Lajos	10 —	Dedinszky	4 —
Bossányi László	4 —	Derra Kálmán	12 —
Bónis Samu	12 —	Dessewffy Lajos	16 —
Bölcs Sándor	12 —	Dipold Antal	18 —
Bömches Ede	10 —	Ditrich László	12 —
Böszörményi András	6 —	Dobay Ágoston	6 —
Bratics János	16 —	Dobieczyk Ferencz	12 —
Bruno Tamás	6 —	Dobruczki Victor	10 —
Buda Sándor	15 —	Driguet Péter	6 —
Buocz János	2 —	Dudás Lajos	2 —
Calcada Alfonz	12 —	Duschek Antal	8 —
br. Claner Antal	12 —	Endes József	12 —

Elítéltettek és elzárattak:

	év hó		év
Epersényi	10 —	Gál Tádé	2
gr. Eszterházy Mih	4 —	Gáspár András	10
Farkas Antal	12 —	Gedeon Miklós	16
Farkas János	4 —	Ghyczy Imre	12
Fedrigoni Camillo	10 —	Gira Ádám	12
Fehér János	12 —	Giron Péter	6
Fejes András	8 —	Girten	18
Fekete János	6 —	Gothard Károly	2
Ferenczi Albert	6 —	Govrik Adeodat	16
gr. Festetich Ernő	10 —	Göb] Károly	4
Fényes Dénes	8 —	Gömbös István	—
Férges Henrik	6 —	Görbe János	20
Fidler Gyula	18 —	Görgyey Herman	14
Fodor Imre	15 —	Görtman	10
Fornsek Sándor	12 —	Grosz Lipót	1
Forró Elek	6 —	Györgyai Sámuel	5
Földi Jakab	8 —	gr. Hadik Gusztáv	—
Földvály Albert	12 —	Hajdú Lajos	20
Fold vár y Károly	18 —	Haluska	3
Földvály Mihály	16 —	Ham vasi	4
Földvály Sándor	18 -	Hauser Ernő	16
Fördös István	8 —	Hám érsek	2
Francz Mihály	4 —	Hegedűs József	12
Friviesz Ferencz	16 —	Hegyí Enoch	4
Galvani Caesar	16 —	Hellmann József	25
Gál György	2 —	Hengl Benő	18
Gál Ignác	2 —	Henkler Imre	16
Gál Miklós	20 —	Herman Béni	8

Elítéltettek és elzárattak:

	év hó		év hó
Herle	12 —	Just Antal	10 —
Hietz György	12 —	Kajdán József	4 —
Iliid Antal	16 —	Kallós Zsigmond	2 —
Hollósy Lajos	16 —	Kalocsa Balázs	16 —
Horváth Ferencz	12 —	Kanzler József	6 —
Horváth János	18 —	Karácsonyi István	16 —
Ilöflich Márton	10 —	Karlovszky Vilmos	3 —
Hoschl Vilmos	10 —	Kauser József	6 —
Hrabán István	2 —	Kálmán Lajos	9 —
Ilradina János	12 —	Kálóczi Kálmán	10 —
Ilüttl Móricz	10 —	Károly Pál	10 —
Iliev István	12 —	gr. Károlyi György	— 6
Inczédi László	10 —	és 150,000 ft.	
Irinyi Antal	10 —	gr. Károlyi István	2 —
Istók Gergely	2 —	és 150,000 ft.	
Istók János	2 —	Kelemen Béni	2 —
Istók József	2 —	Kelemen Ferencz	16 —
Istók Lajos	2 —	Kém esi József	6 —
Jakab Mihály	8 —	Keresztes Lajos	16 —
Jakobi Sándor	10	Kerkápolyi Móricz	10 —
Jaszvicz Ferencz	16 —	Kernáts Gusztáv	6 —
Jáczy Anna	2 —	Ketzer József	8 —
Jáczy Ignác	2 —	Kis Albert	10 —
Jánosi	16 —	Kis Antal	18 —
Jekelfalussi László	4 —	Kis Ferencz	16 —
Jekelfalussi püspök	2 —	Kisfaludy Móricz	16 —
Jeszenszki János	16 —	Kisling Károly	3 —
br. Jovics István	20 —	Klampaczky Alajos	15 —

Elítéltettek és elzárattak:

	év hó		év hó
Knotti Jenő	3 —	Lehoczky Férđ.	10
Koch Ferdinánd	10 —	Leitner Ferdinánd	16
Koczó Károly	10 —	Lemmer Lajos	16
Kolozsy István	16 —	Lendvay Rezső	12
Komáromi István	10 —	Lenkey Károly	12 —
Kompolti Ágoston	16 —	Lents Albert	10 ...
Kopistyinszki Leó	10 —	Leopold Márton	2
Kornís	15 —	Lévay püspök	2
Kossuth Sándor	16	Lili Adolf	15
Kovachich József	8 —	Lipics István	12
Kovách József	10 —	Liptói Ferencz	
Kovács Ernő	16 —	Litzenmayer	16
Kokényesi Miklós	18 —	Lomba) ⁷ Imre	o O
Kölgen Ferencz	10 —	Lóczy István	2
König Mór	15 —	Lukács Dénes	16
Krasinszki Mihály	3 —	Lukács Károly	10
Krausz Károly	7 —	br. Luzsenszky Fl.	10
Krobát Ferencz	2 —	br. Luzsenszky J.	12
Kropf József	10 —	Luzsinszky Sándor	6
Kubicza János	10 —	Madarasy Miklós	20
Kubinyi Károly	16 —	Madarász József	10
Kun László	6 —	Major István	2
Lacsni Vincze	2 —	Majtényi Kálmán	18
Laczko László	2 —	Makray László	12
Lakatos Ferencz	6 —	Marko vies Vincze	4
Lakatos János	18 —	Markó János	5
Landerer Gyula	10 —	Marsó József	4
László Imre	2 —	Martin Frigyes	12

		év hó
	Mukics Aurél	16 —
Imre	Nagy János	10 —
erger	Nagy Jenő	14 —
Henrik	Nagy Lajos	16 —
aber Gusztáv	Nagy Sándor	12 —
sy János	gr. Nádasdy Lipót	4 —
y Gusztáv	és 100,000 frt.	
czki János	Nánágy Pál	6 —
r István	Nedeczky József	12 —
árd Antal	Neumann Ede	10 —
házy István	Németh Adolf	16 —
szona Fér.	Németh János	10 —
nyi Lajos	gr. Niczky Kristóf	5 —
er János	Nisner	16 —
Károly	Nyáry Pál	12 —
. Pál	Nyereggyártó János	16 —
sz Ferencz	Nyítray József	10 —
vics Mihály	Obradovics	10 —
enti	Odabasics	10 —
acher	Offenbach Lajos	16 —
	Okolicsányi József	6 —
· Ferdinánd	Oláh Dániel	3 —
· Károly	Olle Ignác	4 —
légo Albert	Ollik Pál	8 —
czky István	Orbán János vagyon-	
Dénes	elkobzás.	
Károly	Ormós Zsigmond	4 —
Sándor	Orosz József	8 —

	év	hó	év	hó
Pajor István 2 —	Pollák	Jusztin	2	—
roly — 3	Pollák	Vilmos	8	—
jos 10 —	gr. Pongrácz	Fér.	16	—
zky 1 6	Pongrácz	István	10	—
Mihály 15 —	Ponty	os János	5	—
stván 12 —	Posies	Márton	8	—
ics Imre 10 —	Presnyánszki	János	—	2
ános 10 —	Prevendár	János	14	—
y Sándor 12 —	Psotta	Móricz	18	—
ándor 8 —	Puchli	János	16	—
— 3	Qualitza	Anna	—	3
Károly 6 —	Querlende	Nándor	4	—
Antal 4 —	Rapaics	Dániel	18	—
László 8 —	Rácz	Ferencz	6	—
Mihály 18 —	gr. Ráday	Pál	12	—
s Béla 16 —	Rákóczi Parcsetics			
Vilmos 4 —	Hugó	18	—	
György 7 —	Rákóczi Parcsetics			
ános — 3	Zsigmond	18	—	
ies Imre 12 —	Reiche	Rudolf	10	—
lózsef 16 —	Reichl	Károly	2	—
ó József 5 —	Rein dl	Lajos	12	—
hsdorf Felix 16 —	Reinisch	Lajos	2	—
e vszki Tam. 18 —	Remellay	Gusztáv	2	—
Mihály 12 —	Reviczki	László	15	—
József 12 —	Rédl	György	4	—
rich János 12 —	Rédl	Miksa	10	—
ki Péter 12 —	Rider	Vinczo	10	—

Elítéltettek és elzárattak:

	év hó		év hó
Ringsmis	8 —	Sebesi Emil	10 —
Rohonczy Lipót	18 —	Sebő Alajos	16 —
Rónai Mihály	8 —	Seidel Viktor	6 —
Róth Lipót	1 —	Seif Miklós	16 —
Rózsa János	8 —	Semsey Lajos	12 —
Rödiger Alajos	12 —	Sicbonliszt Antal	4 —
Rudnai Jusztn	5 —	Siebenliszt János	16 —
Rudnyánszky József	4 —	Simonfi József	16 —
Rmnianin István	10 —	Simonyi Viktor	12 —
Ruzsicska János	16 —	Skaliczer Antal	10 —
Sakovszki Károly	2 —	Skrobina Samu	10 —
Salamon Elek	4 —	Skutári György	4 —
Salamon István	3 —	Snée László	4 —
Sarch József	16 —	Somlyai Miklós	2 —
Satzberg Károly	6 —	Soserim Frigyes	2 —
Sauer	2 —	Spanst András	— 4
Saupert Ágoston	14 —	Spreicendorfer Mih.	2 —
Sándor Kálmán	16 —	Stark János	6 —
Sárosy Gyula	4 —	Stefánovics Vilmos	10 —
Schenovics Frigyes	10 —	Straka György	16 —
Schmidl Antal	10 —	Streit	1 —
Schober Ernő	10 —	Sverteczki József	5 —
Schott Lajos	10 —	Svidniczki János	8 —
Schritt	2 —	Sümeg József	14 —
Schröder Jakab	4 —	Szabó Imre	12 —
Schubert Ignác	10 —	Szabó József	16 —
Schulcz Róbert	14 —	Szabó Vincze	16 —
Schuster József	6 --!	Szál ácsi Antal	3 —

	év	hó	év	hó
aczay József	—	—		
ri Mihály	18	—	Thomsdorf Ágoston	10 —
József			Ti för B'erencz	6 —
Mihály			Tilk Sándor	8 —
es István			Tímár Ferdinánd	12 —
ics István			Tomanóczy Lajos	16 —
Pál 10 —			Tomics Adolf	4 —
ányi Kázmer	16	—	Tomka Ferdinánd	2 —
iklósi Antal	2	—	Toszler Emil	12 —
házi Férd.	10	—	Tovarnoczki Izidor	16 —
nelyi Ede	2	—	Tóth András	16 —
nyi János	6	—	Tóth Ágoston	18 —
mos 10 —			Tóth Kál. (könyves)	20 —
czki János	6	—	Töttesi —	10
i János	—	5	Trojaczky Miksa	16 —
i Miklós	3	—	Tsetseskul János	16 —
József	5	—	Tunyogi Sándor	3 —
óczy Mihály	10	—	Turner Gusztáv	12 —
at István	⁴		Udvarnoki Anna	4 —
g Frigyes				
led Férd.			és 50,000 frt.	
János			Udvarnoki István	1 6
ovics Kons			Új Imre	10 —
óczy András			Ujváry István	12 —
ános 4 —			Ullmann Ferencz	3 —
Lajos			Vadovszki Mátyás	1 —
éla 5 —			Vajda Elek	12 —
ky Domoko			Vajda Ferencz	14 —
			Varga József	1 —
			br. Vay Miklós	10 —

Elítéltek és elzárattak:

	év hó		év hó
Várady Eduárd	2 —	Wendelin Péter	15 —
Venturini Lajos	20 —	Wolf Adolf	16 —
Veres István	10 —	Wunder Mihály	16 —
Vermes Ignác	16 —	Zambelli Lajos	8 —
Vevera József	16 -	Zarjeczki János	4 —
Vida Péter	10 —	Záborszki Emil	10 —
Vidos Márton	4 —	Zámbery	4 —
Viland Bertalan	10 —	Zelencsik Imre	4 —
Villám Gyula	12 —	Zelinszky József	6 —
Virág Gedeon	16 —	Zenei József	6 —
Virsbiczky Longin	16 —	Zeney Károly	16 —
Visi József	6 —	Zierer József	16 —
Vizkcleti Gusztáv	12 —	Zónák József	16 —
Vojteck Lukács	5 —	Zontág Pál	2 —
Vongai Mihály	14 —	Zsámbokréti János	15 —
Waloberg Károly	18 —	Zselinszki Róbert	10 —
Wamser József	16 —	Zsigmondi Vilmos	6 —
gr. Wartensleben Á.	18 —	Zsolnay Ferencz	4 —
Weber János	12 —	Zsurmay Lajos	16 —
Weisl János	16 —		

Összesen kivégeztetett .... 41.

Menekülni kényszerült ..... 44.

Börtönbe záratott .....527.

.Mindezen büntetések nagyobb részével össze volt kötve a birtokdkobzás, a birtokokat zár alá vették már az elfogatásikor, az ítélet után pedig az elítéltek javait a császári kincstár elfoglalta és kezelte.

A kivégzettek, menekülők és foglyok száma azonban nagyobb volt, mert a kivégzések csakis a fegyverletétel után közöltettek a hírlapokban, az én adataim pedig csak szeptemberben kezdődnek; horczeg Windischgrätz, Welden, Wohlgomut, Tlaynau, a vérrendszer rncdszeresítéseig rövid utón a táborban több becsületes hazafit felakasztattak és agyonlövettek, Puchner és Urban erdélyi nagyszámú áldozatai a magyar-német hivatalos lapban nem közöltettek, többeket hónapokig tartó börtön után bizonyítékok hiányában szabadon bocsájtottak, 209 képviselő és kormánybiztos ellen augusztusban a keresetet beszüntették. A menekültek száma sokkal nagyobb volt, mert az elítélteken, a főbb vezetőkön kívül többen menekültek a kény uralom elleni gyűlöletből, mások kimentek, mert a hazában a változott viszonyok közt nem tudtak megélni, mások elhagyták a hazát, mert fontos egyéniségnek képzelve magukat, féltek a börtöntől, egy része a magyar forradalom kezdetén már hazátlan volt, a forradalomért harczolt, működött, új hazájában többé nem maradhatván, Kossuth szárnyai alatt csatlakozott a magyarok h oz.

II. FEJEZET.

A nyílt parancsok áradata. — Úrbéri előleg, helytartóságok. — Erdély és a Szerb vajdaság. — 47-es remények. — A politikai halottak, a magyar szolgák szelleme és működése. — Adórendelet, birtokkobzások, a jelesek nyomora, a nemzet erkölcsi ereje. — Ujonczozás illetőleg besorozás, az egyetemes összetartás. — Fegyverkobzás. — Pátensek. — A váltóeljárásról, az ideiglenes, a jövedelmi adórul, az illetékről, közigazgatási szervezet, jogakadémia, fogyasztási adó, szeszadó.

A birodalmi kormány a nyílt parancsok hosszú sorát az úrbéri kárpótlásival kezdte meg, július 27-én.

Az úrbériség megszüntetése érvényes.

A volt birtokosok kárpóltatnak, miután azomban ezen művelet hosszabb időt igényel, addig is míg a kárpótlás eszközölhető lesz, az úrbériséget vesztetteknek előleg adatik, ezen előleg azomban a forradalmi részvétellel vádoltaknak mindaddig megtagadtatok míg magukat tisztázzák.

Az előbbi feltétel alatt, a 10-ed elvesztése által nagyon megkárosult papoknak is segély adatik.

Az akasztásokat a négy: sopronyi, pesti, kassai, nagyvárad helytartóságok felállítása, a Szerb vajdaság, Erdély kiszakítása és különleges szervezése követte. Magyarország feldarabolása megvetette a nemzeti egyetemes ellenállás alapját, ezen kényuralmi tény végrehajtásául kezdve nem volt Magyarországon ki kész ne lett volna a fegyverfogásra, az értelmiség, a nemesség, titokban, okosan és csendesen mindent elkövetett a nép császár-ellenes érzelmei feltámasztása- vagy megerősítésére és a millók közt nem akadt egy gazember áruló, ki ezen titkos izgatást a hatóságoknak feljelentette volna. Az ostromállapot kezdetén még a magyar urak közül is többen szolgáltak, a főnököket még főispánynak, a törvényszék elnökeket alispányoknak hívták, a hivatalnokok magukat tisztviselőknek hitték, a kényuralmat ideiglenes átmeneti

korszaknak tekintették és ha nem 48, de a 47-iki alkotmány visszaállítását remélték, a hivatalnokok főleg a konzervatív szellem üekbttl vállalkoztak, a kormány a magyar hivatalnokokat előzékenyen fogadta, a cseh-osztrák burocraták bevándorlása akkor kezdődött, midőn a kormány célzatában már a legbutább sem kétkedett, ennélfogva becsülett a hivatalt nem viselhette, csak a szegények ölték fel a sárga-fekete bérruhát. Az ország az osztrák-magyar hivatalnokokat, hírlapírókat általában az emigráció izgatása nélkül is politikai halottaknak tekintette, velők a társadalmi viszonyt megszakította és csakis hivatalosan érintkezett, és méltán, mert ezen urak nem csak az ország jogai, de létele megsemmisítésében működtek közre, és Magyarország csak az erkölcsi védelem, a szoros összetartás által volt megmenthető, ha fi magyar nemzet az árulást közönynyel nézi, a szolgáltság, az anyagi érdekhajhászat gyökeret ver, a nemzet örökre megsemmisül, pedig a szolgák közt sokan voltak kik a mindennapi kenyér miatt vállaltak hivatalt, kivételt azomban egyesekért tenni nem lehetett, mert ez az erkölcsi erőt, a közszellemet megrontotta volna. A nemzet azomban a méltányosság szellemétül vezérelve, midőn a magyar nemzet jogaiba visszalépett, ezek iránt kímélet- és engedékenységgel viseltetett. A tévelygők, az anyagi szükségstül kényszerített magyar hivatalnokok azomban általában a nemzeti, az emberi érzelmeket nem vetközték le, sőt kis kivétellel sokszor állásuk koczkáztatásával is az üldözötteket minden kitelhető módon segítették, a barbár eljárás szigorát minden téren enyhítették, az értelmiség, az úri rend iránt figyelem- és kímélettel viseltettek.

A megadóztatás nehezen ment, mert csak kevés tagosítás volt befejezve, a nemesi birtok nem volt felmérve, a telekkönyvek nem állítottak fel, az osztrák kormány tehát főgondját az adóra fordította; az adó tárgyában következő rendelettel boldogította az országot október 20-án':

1. Az adó-kataszter Magyarországon mihamarább hozasson be, a többi tartományok mintájára.

2. A kataszter behozataláig- az adó. az eddigi birtok-alap és adatok szerint hozasson be.

3. 49-rc a régi adófizetők a 47-iki összegnek megfelelő összeget fizessenek.

4. A régi adó, a régi alapon oszlik fel.

5. Az eddigi adómentesek megadóztatásául intézkedés fog tétetni.

6. Minden teher aránylagosan oszlik fel.

7. Az adófelosztás a politikai hatóságok feladata.

<8. Az adót a községi előljáróság szedi be felelet terhe alatt és viszi be az adóhivatalba.

21. Szeszadóba minden akó majs után krumpli-, répa- és magtermény ekb ill 10 kr.

Adót 49-ben az úri rend még nem fizetett, mert a községek nem voltak szervezve, önként senki sem fizette, a hivatalnoki kar működését restelte adó végrehajtáson kezdeni, a közigazgatás, a helytartóságok szervezete is lassan haladt, a 49-iki adót azomban 50-ben hajtották be. Általában a földadó csekély volt, mert a birtokos közön-ség birtokát eltagadta, a falusi előljárók, a megyei hiva-talnokok szemet hunytak, hol az új felmérések hiányoz-tak, a birtokmennyiséget bebizonyítani nem lehetett, a régi térképekből az adóalapot megítélni nem lehetett,

mert a művelési ágak változtak. Mit azomban a bécsi kormány az adónál elmulasztott, a birtokkobzásoknál kipótolta, az elítéltek, a foglyok, a menekülők birtokait zár alá vették és ez sok volt, mert az októberi kegyetlenségek után, aki a legkevésbé is fenyegetve érezte magát, megszökött, sokan az első düh lecsendeséseig a hazában bolyongtak, értelmes, vagyonos urak kanász-, csikós-ruhába öltözve lappangtak míg az üldözés megszűnt, vagy rokonaik és barátjaik a hatalmi körökben kegyelmet eszközöltek. A hazában hosszas ideig az üldözött csakis azért maradhatott, mert a császári kormány ellen az elkeseredés általános volt, a nép maga rejtegette az üldözötteket, a magyar hivatalnokok fenhangon hirdették az elfogatási rendeleteket, a fenyegetettek barátjai, rokonai a szándékrul ennélfogva jókor értesültek, midőn a gendarm urak megérkeztek, az üldözött már harmadik megyében járt, ha az értesítés elkésett, nem akadt oly bitang cseléd vagy falusi előljáró, ki az üldözöttet feladta volna, még a zsidók is fékeztek pénzvágyukat, mert tudták, hogy a feladás vagy életükbe kerül, vagy legalább is fel fognak gyujtatni, és e tekintetben a magyar, német vagy tót közt nem vala különbség, hazafi-kötelességét mindenik egyenlően teljesítette. A honvédek nagyrésze haza jött, a sorozást azomban a kormány megrendelte, aki sánta, béna, csonka vagy vak nem volt, azt besorozták és pedig főleg idegen ezredekbe, a besorozottakkal az osztrák tiszték baromi módon bántak, a népet már a nagymérvű ujonczozás is elkedvetleníté, a fiaik-, testvéreikkel! rossz bánás, mely, bár a fiukat főleg az Olasz-, Lengyel-, Csehországban levő ezredekbe sorozták is, las-

sankint kiszivárgott és elkeserítette; sokszor igazságosan fenyték a kihágót, a nép azomban el lévén keseredve, nem kereste az okot, minden elítéltet mártírnak tartott. Sokan az ujonczozás elől megszöktek és vagy csavargók lettek, vagy más vidékekre telepedtek, a szökés a nép hangulata, a magyar hivatalnokok elnézése mellett könnyen ment. A hangulatot és eljárást jellemzi a következő eset: egy volt igás kocsisom honvéd lett és szerencsésen hazajött, a sorozás ki lévén tűzve, eljött hozzám, kijelentve, hogy nem akar osztrák katona lenni, tanácsot és pártfogásomat kérte; én akkor Gömörmegyében Berzétén laktam. „Pesta, te erősebb vagy a bikánál, te benned hibát nem találnak, vagy menj tehát az erdőnek, míg a sorozás el nem múlik, vagy elküldelek az anyámhoz, ki Pcsztemgyében lakik, az ő jószágán meghúzhatod magadat, ha hallgatsz, talán megmenek ülhetsz.^u A fiúnak szeretője volt, az erdőt választotta. Harmadnapra azomban bejött, hogy ő a csavargást megunta, a sorozásnál szerencsét kísért: harmadnapra hallom, hogy Pesta vitézt besorozták, megnyirták, feleskették és a rimaszombati vármegyeházban őrzik többi társaival. Rimaszombat tőlem 8 mértföldre feküdt, Pesta vitéz azomban a hírrel majdnem egyidejűleg fényes nappal jelentkezett nálam, elbeszélte, hogy éjjel az emeletes megyeház ablakából a földre ugrott, most már az operenciás tengerhez is elmegy; a katonaszöktetésbeni részvét ostromállapotban nagyon csiklandós, főbenjáró cselekmény, de erre jó magyar akkor nem gondolt; megírtam a levelet jó anyámhoz, ki rangkülömbőség nélkül minden üldözöttnek rettenthetlen és bőkezű pártfogója volt, Pestát küldönczi minőségben küldtem, nem

kellett megnevezni, mert zsellérünk fia volt, udvarunkban nőtt fel, — Pesta vitéz szépen Pestmegyébe elgyalogolt, saját neve alatt kocsisnak beállt, élt nyugalmasan és háromszor megházasodott, — pedig a jegyző és bíró látták midőn a szökevény nálam jelentkezett. Mindkettő nagyon jól ösmerte, mert a jegyző a forradalom előtt nálam inas, a bíró pedig jobbágyom volt; a hivatalos lapban kihirdették, senki azomban sem őt, sem, engemet fel nem adott. Pestmegyében háromszor megházasodott, a rendőri szabályok daczára a lelkész soha sem kérte tőle nőtlensége igazolására az anyakönyvi hiteles kivonatot.

A világosi fegyverletétel után a kormány a fegyverek beszedését azonnal elrendelte, a fegyver be nem adást keményen büntették. Kezdetben csak különös pártfogás mellett engedtek meg egy fegyvertárt ást, a fegyvereket jegyzékbe vették és szigorúan ellenőrizték, beszedték a diszkardok pengéit; kik könyörögni resteltünk, ketté törettük őseink kardját és csináltattunk belőle konyhakéseket. Az értékesebb, de hadi használatra alkalmatlan török- és régi fegyverekből némelyek aljas üzleteket csináltak, 100—200 frtos fegyvereket megvettek 2—5 írtért, ki el nem akarta adni, erőszakosan elszedték; velem is ily eset történt. Apám szerette a régi fegyvereket, hátrahagyott vagy 40 darabot; — a fegyverek szobámban díszelegtek, tudták hogy van, ha eldugom és a gendarmeriának tudtára jön, megvasalnak és hosszabb időre elzárnak, vártam. Szeptemberben egy zsidó őrnagy két századdal a szomszédos Rozsnyó városába beszállott, elkezdte a fegyver-beszedést, a szép régi fegyvereket 2—5

írttal vásárolta, a bíró, valószínűleg az őrnagy megbízásából, levelet ír, értesít a rozsnyói eljárásról és felszólít, nem volna-e kedvem a veszett fejszének nyelét megtartani és az őrnagy urnák fegyvereimet a jelzett áron eladni; — tagadólag válaszoltam, másnap egy őrmester beállított és fegyvereimet követelte; én megmutatám a fegyvereket, az illető meggyőződött, hogy ezek hadi használatra nem használhatók, csakis mint régiségek becsesek, a fegyvereket, kijelentvén, hogy egyet az őrnagynak bemutatok, meghagyta. Bevittem egy fegyvert az őrnagy úrhoz, beösmerte, hogy nem veszedelmesek és Kassára a parancsnoksághoz jelentést tccnd, mert ő magától nem rendelkezhet, — valószínűleg csak ámítani akart, mert 10 nap múlva fegyvereimet a kassai parancs előmutatása nélkül beszedette. Komikus, de kellemetlen eset történt egy rokonommal; — rokonom udvara közepén volt egy kis szüreti taraczk és egy nagy, bele nem illő golyó, mindkettő egy katona nagybátyja után maradt reá, egy gaz gendarme meglátta, feladta, mint ágyu-rejtőt elfogták, Kassára vitték és két hétnél tovább elzárva tartották a mozsárért.

1850-ben a ministerium 10 tárgyban rendelkezett:

1. A váltó-eljárás. 2. Az ideiglenes adó. 3. A jövedelmi adó. 4. Az államügyészek. 5. Az illetékszabás. 6. A közigazgatási szervezet. 7. A fogyasztási adó. 8. A jogakadémia. 9. A szeszadó. 10. A dohány-monopoliumról.

1. A váltó-ügyben a magyar váltó-törvény második részét, az 1844: VI.-at, a 22. §. kivételével érvényben hagyta.

2. A váltó a lejárat előtt csak azon esetekben betáb-

látható, a melyekben a váltó-tulajdonos vizskeresetet indíthat; a váltó betáblázása a lejáratí idő után megengedtetik, a betáblázottnak váltó-minősége megmarad.

3. Beszámítás váltó-ügyben akkor engedtetik meg, ha a váltó-adós ellen követelését ítélet vagy egyesség által igazolja.

4. A fizetési meghagyás után a váltó-hitelező az adós ellen személyi vagy vagyoni végrehajtást intézhet, azon hitelező azomban, ki adósát elzáratta, míg adósát fogságban tartja, ellene vagyoni végrehajtást nem kérhet; — helye van bírói egyesség alapján is, ha az adós az egyességben magát ennek alávetette; fogság azon esetben is eszközölhető, ha a követelés biztosítva van.

A fogság alul kivéttnek a katonatisztek, papok, áll ami köztisztviselők.

A felperes a fogsági ítélet végrehajtásáért a járásbíróhoz folyamodik, a járásbíró a tör vény széki szolgának az adós elfogását megrendeli, ha saját polgári fogháza nincs, köteles a leendő fogolyrul az adós fogházfelügyelőjét előlegesen értesíteni.

A törvény széki szolgálja az adóst azonnal elfogja és az adósok fogházába beviszi; az adós, büntettért letartóztatott és elitéit foglyokkal együtt el nem zárható.

A hitelező élelmezési díj fejében előlegesen 10—20 krajezár napi díjt a fogházfelügyelőnél előre lefizetni tartozik, ha elmulasztja, az adós szabadon bocsájtátik és azon keresetért többé el nem zárható.

Az adós ellen egyidejűleg több hitelező is intézteiket személyi végrehajtást, ez esetben közösen fizetik az élelmi díjt.

Az adós fogoly munkára, nélkülözésekre nem kényseríthető.

Ha egy a végrehajtható, maga, ha többen vannak, az összes hitelezők, az adósnak nappali vagy éjjenkint időzést engedélyezhetnek. Ha több hitelező záratta be és az egyik szabadságot enged, a többi értesítendő, hogy a napi díjat idejében letehessék.

A fogság egy évnél tovább nem tarthat, betegség esetében a fogoly kórházba szállítandó, a járásbíróóság ez esetben a tartás-díjt feljebb emelheti.

Schmerling ezen törvénnyel mutatta be magát; a törvény nagyon illet a kormányzat keretébe, az egyéni szabadság tisztos fogalmak szerint a polgár legszentebb tulajdona, ennél fogva ettől az állam csak büntettekért foszthatja meg. A váltó anyagi kötelezettség, ennél fogva az adós ellen igazságosan és méltányosan csakis anyagi végrehajtás eszközölhető, a személyes adóssági fogság az egyéni jognak durva megsértése. Csak sértés és boszantás, mert a hitelező a fogság tartama alatt anyagi végrehajtást nem intézhetett, ennél fogva gyors kielégítésre nem vezetett, — felesleges volt, mert ha az adós vagyonnal bírt, adósságait vagyona fedezte, ha vagyontalan volt már akkor midőn a pénzt felvette, a polgári törvények szerint mint csaló, megbüntethető volt. Ezen embertelen törvény csakis az uzsorának használt. A fogságot ez időben gyalázatnak tartották, a fogság főleg a könnyelmű szeles fiatalságot vagy fiatal öregeket fenyegeti, ezek tehát az elzárástól fenyegetve, a perczentek hozzáírásában, a nagy kamat-fizetésben nem fukaxkodtak, a kamat Magyarországon ezen törvény előtt volt 6—12,

ezen törvény után 12—60 közt változott, az elfogással fenyegetett 100 frt helyett aláírt 150-et vagy 200-at is, fizetett 20—30 perczentet is. Az uzsorás-tolvajt ezen törvény hatalommá emelte, a pénzt első hatalommá kiáltotta ki, — különösen terhes volt ez Magyarországra, mert Austriában volt telekkönyv, bankok, földhitelintézet, takarékpénztárak, a földbirtokos tehát olcsó kölcsönt szerezhetett, csakis a könnyelmű fiatal urak estek a verembe, míg nálunk mind a pénztőke, mind a hitelintézetek hiányoztak. A zsidók hamar kiösmerték a termékeny talajt, ennél fogva a birodalom minden részéről tódultak az új Kanaánba, e törvény a magyarországi uzsora, a zsidó hatalom magna chartájának tekinthető, a könnyű nyereség még a legjobb zsidókat is eltántorította, kik eddig kiválólag termény-üzletekkel foglalkoztak, ezen törvények után forgalmi tőkéjük egy részét kölcsön-üzletre fordították és vettek a legtisztesebbek 12 perczentet. Ezen törvény részben a kölcsön alakját is megváltoztatta; kis városokban e törvény előtt kötelezvényekre is kölcsönöztek még, e törvény után azonban, miután a váltó nemcsak anyagi biztosítékot, -de személyi hatalmat is adott, a tőkepenzesek kölcsöneiket csak váltóra adták, mi által az uzsora biztos alapot nyert, mert a váltónál pénzleszámolást a törvények nem követeltek. A személyfogsági törvény nyel Schmerling ur nemcsak Magyarországot, de Austriát is boldogította, ez tehát nem különleges magyar tőrszurás, de a pénzhatalom előtti bók volt, a pénzhatalom segélye nélkül pedig ez időben a romlott hitelű deficizites Austria mozogni nem tudott.

A márczius 4-iki nyílt parancs ideiglenesen a földadót szabályozta:

Magyar-, Horvát-, Tótországban, a Szerbvajdaság-és a Temesi bánságban a telekadó ideiglen fog az állandó telekadósorozat bevezetése idejéig behozatni.

Telekadó alá tartoznak a telek-jövedelem és épületbeli haszonvételek.

Telekadó-alap a termények közönséges szorgalom melletti értéke, — a földadó tiszta jövedelem után vetetik ki.

Tiszta jövedelem az, melyet a föld a költségek levonása után ad, a tiszta jövedelem kitudására a terület felméretik és a jövedelem megbecsülnetik.

A terület kitudása végett a létező tér adatok használnak kellő megbírállás mellett. Hol felmérések nincsenek, a birtokosok kihallgattatnak, a terület felméretik.

A jövedelmi becs alapjául a községi képviselők kihallgattatnak, a jövedelem szakértő becsléik által bírállatik és állapittatik meg. A terület jövedelmi képessége minden községben osztályok szerint állapittatik meg.

Épületeknél alap a fizetett vagy szokásos házbér, a házbérből a fentartási költség levonul, a jövedelmek utáni adó százalékok szerint állapittatik meg.

A jövedelmi kimutatások a birtokosokkal közöltéinek, kik is ez ellen reclamálhatnak.

Elemi csapásoknál, melyek a területet elpusztítják, midőn a ház leég, az adó leszámittatik. Elemi eseményeknél, melyek az adót egészben vagy részben elnyelik, az adó aránylagosan leszámittatik.

Ezen adó-megállapítás alapja nem volt igazságtalan,

de általában hiányosan hajtották végre, mert a becslések eszközlésére főleg haszontalan éhenkórászok, buta, korhely, meg vesztegethető egyének alkalmaztattak. A határok nagy része nem volt felmérve, — a nép által földkóstolóknak gúnyolt szakemberek lépéssel mérték fel a földeket, ez pedig igen bizonytalan mérték, függ a láb nagysága, vérmérséklet, sőt a kedélyhangulattól is; — az élelmesbek, a hatalmasok által a vesztegetés, a társadalmi fölény minden nemei felhasználattak, a szegényebbek az adómestert lakmározás, borozás által igyekeztek megnyerni. Megkísértették a vesztegetést a legkülönbözőbb alakokban; egy szabolcsi gazdag ur becslőbiztosával 200 aranyban fogadott, hogy adója több lesz jelenlegi adójánál; a biztos igyekezett, hogy nyerjen, a fogadó örömmel fizette az aranyakat, — midőn felülvizsgálták befogatott és kivitte szomszédjának süppedékes földjére. Az adómunkálat ennek következtében igen egyenlőtlen lett. Aránylag legtöbbet fizettek a parasztok, mert ezek birtoka az úrbérben ki lévén mutatva, a területet nem titkolhatták el, legkevesebb jövedelemre becsülték a főurak birtokait, mert legjobban vesztegettek. Ezen művelet gyorsan és célszerűen csak úgy lett volna teljesíthető, ha a kormány a tagosítások megkezdését elrendeli és bizonyos százalék előleget kölcsönöz, ez által az ország jólétét előmozdítja, biztos tér- és becslési alapot nyer. Az osztrák kormány azomban a ezopf, a paragrafusok, a zsarolás kormánya volt, főczélját a feneketlen kincstár töltése, az államhivatalnokok szaporítása képezte.

Julius 8. Az ügyészségekről rendelkezett, a magyar állam- és megyei ügyészeket eltörülte, az elsőnek

ugyan ideiglenesen hatáskörét meghagyta, a megyei ügyészek helyett államügyészeket állított fel. Az államügyészség állott a főállam ügyészek és azok helyetteseikül. Minden fő- és kerületi törvényszékhez egy főállamügyész és helyettesek nevezettek. A bűnvádi perekben az államügyész vagy helyettese mint vádló működött. Az államügyész vagy helyettese köteles volt a feladott valószínű bűntényeket és vétségeket, a tudomására jött adatokat a vizsgálóbíróhoz betérjeszteni, vádiratokat szerkeszteni; a tanukat a bírók jelenlétében, vagy távollétükben nélkülük is kihallgatni. A vizsgálóbíró távollétében sürgős esetekben más bíró vagy biztonsági közeggel tarthatott házkutatásokat, jegyzőkönyveit azomban köteles volt a vizsgálóbíróval közölni. Maga a vádlottakat ki nem hallgathatta, a tanukat meg nem eskethette, sőt ezen cselekményeknél jelen sem lehetett. Jelen lehetett azomban ház- és iratkutatásoknál, megjelelhette a tárgyakat, melyekre a kutatást és vizsgálatot ki akarta terjeszteni, az ilyen műteendő eljárás idejéről köteles volt a bíró az államügyészt tudósítani. A bíró a vizsgálatot tartozott az állam ügyészséggel közölni, az államügyész 14 nap alatt a vád alá helyezést vagy felmentési javaslatot betérjeszteni, A vádlott védőt maga választ, ha szegény, a törvényszék nevez részére ügyvédet. — Az államügyészek és helyetteseik a törvényszéktől teljesen függetlenek, a főállamügyész alá rendelvek, kinek kötelesek havonként jelentéseket tenni.

III. FEJEZET.

Bélyegekről. — Magyarország fel darabolása. — Közigazgatás. — Szesz- és söradó. — Dohány monopólium. — A pátensek bírálata. — Austria egész területével a német birodalomba kíván lépni, Porosz- és Oroszország megakadályozzák. — Az emigratio és emigránsok. — A török szultán a menekültek kiadatását megtagadja. — Kossuth Amerikába menekül. — Gr. Teleky emlékirata Napóleonhoz. — Olasz-osztrák szövetségi terv. — Viktor Emánuel. — Magyarország közszelleme. — A birodalmi alkotmány megszüntetése. — Az ügyvédekről. — A perrend.

Augusztus 2. A b é l y e g e k r ú 1. Mindennemű jogi és anyagi üzletek, szerződések, perek, folyamodások, egyezségek, nyugták, szerződések, váltók, bizonyítványok, bélyeg alá tartoztak, vagyis bélyeges papiroson voltak kiállítandók, az örökségek, ajándékok utáni illeték törvényes becsérték szerint állapítottatott meg, ezen megállapításnál azonban az adósságok, a temetési költség levonatot, az illetékelfizetésig azonban telekkönyvileg át nem írathatott, a bélyegtelen okmányokat azonban meghatározott idő alatt szabad volt az adóhivataloknál megbélyegeztetni, valamint azokat is, melyeknél a bélyegilleték 20 forintnál többet tett; a patens előtt kelt szerződések, örökségek, ajándékok, bélyeg alá nem tartoztak. 20 bélyeg-osztály állapítottatott meg, 1 krajczártul 20 írtig, illetőleg 20 ilyenmű papiros nyomatott, ami már a 20 irtot haladta, azt különösen kellett megbélyegeztetni, 100 írtig tett a bélyeg 30 krt, 36—40,000 írtig 20 irtot. Az örökösödési illeték tūrhető volt, mert kizárólag a földadó százszoros értéke vétetett alapul, az úrbéri kárpótlást és községi költséget az adóhoz nem számították, az adó csekély volt, ennél fogva a valódi folyó érték után valódiilag fél perczentnél többet alig tett. A bélyegilleték is tūrhető lett volna, ha a patens 180 lapbul nem áll, magyarul van szerkesztve és minden község elegendő bélyeges papirossal el van látva, a községeknek a patens megküldetik. A hosszadalmas pátenstől azonban a németül

tudók is megijedtek, német hírlapot becsületes ember ez időben nem olvasott, a községeknél a patens nem volt meg, a közönség tehát bármi ügyben kényszerült ügyvédhez folyamodni, mi azomban, kisebb ügyekben nagyobb lévén az ügyvédi díj a bélyegcsonkitási büntetésnél, elmaradt. De sok ember megjárta aki ügyvédhez fordult is, mert az ügyvédeknek csak kis része tudott németül, elmulasztották a bélyegezési határidőt, eleinte a községek beosztását sem tudtuk, azért is elkésett, mert esetleg máshol kereste a hivatalt, a másik helyre utazásra nem maradt ideje. A bélyeg-áthágót a törvény ketős büntetéssel sújtotta, ez igazságtalan, mert elméletileg a törvényt mindenkinek kellene tudni, valósággal azonban, miután a kormányok és törvényhozások már 1832 óta paragrafus-diarrhoeában szenvednek, senki, vagy nagyon kevés egyén tudja, ennél fogva csakis a jogi szakembereket, az ügyvédek és bírákat lehetne bélyegcsonkitásért büntetni. Másik fő hiánya ezen törvénynek az elévülés mellőzése, ez sok pénzünkbe került; a büntetés-illetőleg a kétszeres fizetésről a nyugtát piczi papirosra állították, mit a szél is könnyen elfujt, haragudtunk az illetékért, dühösködtünk a büntetés- és executióért, nem hittük az adóhivatalnokokat tolvajoknak, bízunk a köteles adókezelési rendben, a nyugták elhányódtak, egy gazember zsákmány után sóvárgott, kivetette újólág, megvették rajtunk háromszor is, megtörtént velem is, hogy három tételt 9-szer, vagyis minden tételt háromszor vettek meg.

Szeptember 13-án darabolta szét Bach
 ó n a g y m é l l ó s á g a M a g y a r o r s z á g o t.

I. Magyarországot a helytartó kormányozza, ki Budapesten lakik, alatta áll a helytartóság, egy alelnök, tanácsosok, titkárok, fogalmazók és kezelő hivatalnokokból.

II. Közigazgatási tekintetben Magyarország 5 kerületre oszlik: a budapesti, pozsonyi, sopronyi, nagyváradai és kassaira.

III. A kerületet igazgatja a kerületi főispány, egy helytartósági tanácsos, kerületi tanácsosok, titkárok, fogalmazók és kezelő személyzettel.

A kerületi főispány a helytartónak alárendeltetik, a főispány határozatai a belügyministerhez fellebbezhetők, ki azokról vagy maga határoz, vagy határozat végett a helytartóhoz átteszi. A ministerium és főispányok közti ügyviszonyt a későbbi utasítás fogja szabályozni.

IV. A kerületek főispányságokra oszlanak:

Pest-Budához tartozik: Pest-Pilis, Pest-Solt, Fehérvár, Esztergom, Heves, Borsod, Szolnok, Csongrád, a Jászság, a Kunság.

Pozsonyhoz: Pozsony, Felső- és Alsó-Nyitra, Trencsény, Árva-Turócz, Liptó, Hont, Zólyom, Bars, Komárom.

Sopronyhoz: Mosony, Soprony, Győr, Vas, Veszprém, Zala, Somogy, Tolna, Baranya.

Kassához: Gömör, Szepes, Sáros, Abauj, Torna, Zemplény, Ungvár, Bereg-Ugocsa, Máramaros.

Nagyváradhoz: Arad, Csanád, Békés, Felső-Bihar, Alsó-Bihar, Szathmár, Szabolcs, a Hajdúság.

V. A megyéket a megyefőnökök igazgatják, titkár, fogalmazó és kezelő tisztekkel.

A jászok és kunok főnökei czime kapitány, a főnök első sorban a kerületi főispánynak van alá rendelve.

Intézi a köréhez tartozó ügyeket, ügyel alárendeltjeire, a törvények és főbb hatóságok megbízásai végrehajtásául intézkedik.

VI. A legalsóbb politikai közigazgatási közeg a járás, melyet a szolgabíró igazgat, segédjei vannak, a főnöknek vannak alárendelve.

VII. Rendelkezik a szolgáló-személyzet, irodaátalányrul.

VIII. A megyei hivatalnokok hivataluk székhelyén laknak, fizetési átalányt húznak.

IX. A főnök felsőbbsége rendeleteit köteles végrehajtani, felelős hivatalköréért.

Köteles megyéjét beutazni és előljáróit minden eseményről tudósítani.

Az alsó hivatal-személyzet köteles főnökei rendeleteit gyorsan, pontosan, főnökei utasításai szerint teljesíteni.

X. Akadály esetében, a felsőbb rendeletek megérkeztéig, a helytartót az alhelytartó, a kerületi főispány, a főispányt a tanácsos, a főnököt a titkár, a szolgabírót a segéd helyettesíti.

XI. A közigazgatási tisztviselők hivataloskodásukban szem előtt tartásák a törvényeket, rendeleteket, főnökeik utasításait.

XII. A közigazgatás a belügyminister köréhez tartozik, a közigazgatási hivatalok köréhez tehát mindez tartozik és a más ministeriumok köréhez tartozó ügyek is, melyek teendőire különös, az illető ministerektől függő közegek nincsek felállítva. Az utóbbiakba csak annyiban avatkozhatnak, amennyiben ezt a törvény vagy utasítá-

saik rendelik, melyek a bel ügy miniatúrral egy érteim illeg bo csajt attak ki.

XIII. A közigazgatás teendőjéhez tartozik főleg a törvények kihirdetése és végrehajtása, a közbiztonság, rend és nyugalom fentartása vagy helyreállítása, feladatok közreműködni a közszolgálati közegekkel.

XIV. Különösen a közigazgatás köréhez tartoznak: a népesség nyilvántartása, statisztikai adatok összeállítása, a születési, házassági, haláleset rovataira való felügyelet, közreműködés a katonaság kiegészítése, élelmezése és elszállásolásához, az előfogatokrai ügyelet, a csendőrség alkalmazása, az útlevel, honossági és idegen ügy, ipar és kereskedelmi, egészségű ügy, a községi ügyek és a községi rendőrségre! felügyelet, az iskolai, alapítványi, egyházi ügyek, a jótékonyági, emberiségi és közintézetek rei felügyelet, a börtönök igazgatása, örködés a sajtó és társulatok felett s a birodalom határaitra, felügyelet a száraz és vízi utak fentartására, az egyenes adók kivételénél, behajtása- és leírásánál] közreműködés, az adóközegek támogatása, művelődés, kiváltsági, kisajátítási, vízi ügyekrei felügyelet, területük közigazgatási és az államintézetek előirányzatának elkészítése.

XV. A közigazgatás szervezését egy bizottság fogja eszközölni.

XVI. A közigazgatási hivatalokra verseny tűzetik ki.

Ezen nyílt parancs bíráló- és magyarázatra nem szorult, nyílt arconcsapása volt ez az ország területe, jogai, önkormányzata, történelmi múltja és hagyományainak; méltányosságát, a nemzetiségek iránti igazságát legjobban jelzi a teljesen magyar Csongrád vármegyének a

Bach Magyarországátuli elszakítása. A kerületi főispányság céltalan burocrataiai tápintézet volt, melyet semmivel sem lehetett igazolni.

18-án Krausz felállította a pénzügyigazgatóságot.

1. A régi magyar kincstári hivatal helyébe felállítatik az országos pénzügyigazgatóság, mely is intézi az egyenes és közvetett adót, az állami és alapítványi javakat, a pénztári ügyletet, amennyiben ez a pénzügyi igazgatásul függ, igazgatja.

2. Czime: Magyar országos pénz ügy igazgatóság. Szék-helye: Buda.

3. Áll 1 elnök, másodelnök, pénz ügy igazgató stb.

4. Az országban több pénzügyi aligazgatóságok fognak felállítatni.

25. A bélyeg- és illetéktörvények életbe lépése nov. 1-ig elhalasztatik.

Szeptember 29. A szesz- és söradó r u 1.

A birodalmi törvények alapján a sör- és szeszadó Magyarországon is fog alkalmaztatni, úgyszintén a ezukoradó.

A söradó 1 osztrák akó után 36 kr.

Mais után értetik szeszadó 10 kr.

Magtermények, répa, krumpli és főzelékből, gyümölcs, bor és törkölybűl, cseresznye, szilvábűl 15 kr.

Más egyébűl szeszfok szerint 3 frt 43 kilói 5 frt 15 krig.

A külföldi behozatal után fogyasztási adó 1 mázsa sört űl 37 kr, a szesz akójátűl 4 frt.

A rectificatiótűl adó nem fizettetik, úgyszintén az sem fizet, ki saját szükségére 2 akónál többet nem éget.

A fogyasztási adó a 2000 lakost meghaladó helyeken behozatik, és pedig vagy a község váltja meg, vagy ki-béreltetek.

Adó-illeték.

	I. osztály.	II. osztály.	III. osztály.
Egy akó bor . .	1 frt — kr.	— frt 48 kr.	— frt 24 kr.
Must vagy mais .	— „ 45 „	— „ 36 „	— „ 18 „
Ökör, tehén, bika,			
1 éven felüli tinó	4 „ — „	3 „ — „	2 „ — „
Borju	— „ 40 „	— „ 30 „	— „ 20 „
Juh, kecske . .	— „ 15 „	— „ 12 „	— „ 8 „
Bárány, malacz .	— „ 10 „	— „ 8 „	— „ 5 „
Disznó	1 „ — „	— „ 45 „	— „ 30 „
Malacz 9—35 fontig	— „ 30 „	— „ 20 „	— „ 15 „
Friss v. füstölt hus			
hurka, kolbász .	— „ 50 „	— „ 40 „	— „ 25 „
I. osztály azon község, melynek lakosa		20,000-en felül.	
II. „ „ „ „ „		10—20,000-ig.	
III. „ „ „ „ „		2—10,000-ig.	

Dohán y-e gyedár u s ág behozatott nov. 29-én.

A dohány császári egyedáruvá nyilatkoztatik.

Dohányt senki engedély nélkül nem termelhet, sem maga fel nem használhatja, sem másnak el nem adhatja, de tartozik a kincstárnak a kincstár által megszabandó áron átadni, csak a kincstár által engedélyezett területen termelhet, külföldről dohányt és dohánygyártmányt senki be nem hozhat. Saját szükségletre dohányt, szivart, cigarettet, burnótot csak engedély és arra meghatározott díj mellett lehet hozatni, saját terményéből saját szükségére szintén csak engedély és díj mellett lehet megtartani.

Az egész országban csak annyi dohány termelése engedtetik meg, a mennyit a birodalom szükséglete igényel. A dohánytermelési kérelem szóval vagy írásban beadható, a jövő évre előlegesen novemberben a községnél vagy a pénzügyigazgatóság által kijelelendő közegeknél, ezen folyamodványok bélyegmentesek.

A dohány-engedmények február 15-ig kiadandók, az engedélyes, ha nem akar dohányt termelni, köteles ezt április 15-ig kijelenteni, ki ezt elmulasztja, jövőre nem kap engedélyt.

Ha az engedélyezett helyen dohány nem termelhető, köteles az illető ezt és az általa termelésre szánt helyet április 15-ig bejelenteni az illető hatóságnak, hogy ez engedélyezvén, az engedély kiigazittassék.

A hatóság a beadás idejét megjelöli, jogosult a termést ellenőriztetni.

Az ár minőség szerint határozatokat meg.

A termelő az utolsó termés feletti rendelkezést kérheti, ezen kérelem január 1-ső előtt beadandó, engedély esetében a termelő dohányát szeptember 1-éig külföldre eladhatja, meghosszabbításért folyamodhatok, ha azonban meghosszabbítást nem nyer, a dohány a kincstárnak beadandó.

A dohány árát a kincstár osztályozás szerint szabja meg.

A külföldi dohány a kormány közegeivel közösen elzáratik.

Saját használatra is adatik dohány termelési engedély:

1. ha az illető eddig is termelt,
2. ha tulajdonos,

3. ha kertben, vagy kert mellett termel,
4. ha be van kerítve,
5. 70 □ ölnél több nem engedélyeztetik, a díj minden □ ölért 2 krajczár.

A külföldről engedélylyel behozott dohány sem másnál nem tartható, sem idegennek el nem adható.

A dohány csempészet 5—10-szeresen büntetetik.

Szoktatóra kezdetben a dohányt olcsóbban adták.

1 font dohány ára 1 frttól 7-ig, a belföldi szivar száza 1—2 egész 4 frtig, a külföldi 6—20 írtig.

Junius 7. Az Austria és Magyarország közti közbenső vámok eltör ültettek.

Márczius 20-án az elítéltek elkobzott vagyona elleni követelések megvizsgálására bizottság rendeltetik, mely a pénzügyi bizottság elnöke, a k. ügyek igazgatója, a főtörvényszék főügyvéde és a pénzügyminister által kinevezendő tagokból áll; a követelők igényeiket kötelesek 6 hónap alatt bejelenteni, ide tartoznak a már előbb bejelentett igények.

Bejelenthető és követelhető: az osztatlan testvérek tulajdon-igényei, a nő vagy özvegy hozománya, jegypénze, hitbére. Az ősi javak egy részének kegyelem útján a gyermekek részére kiadását a császár magának tartja fenn.

Oly jog-, kölcsön- és hitelügyletek, melyeken a szinlegesség észrevehető, 1848. október 3-ika után kötöttek, el nem fogadhatók.

A számolási bizottság a valódiaknak, egyezkedésre alkalmasoknak találtakat a ministeriumnak feljeleníti.

A számolási bizottság ellen a minister-, a törvényszékhez lehet folyamodni.

Első bíróság az erre kinevezendő törvényszék Pesten, mely áll a kinevezendő pesti, temesvári, zágrábi törvényszékek tagjaibul; ehhez tétetnek át a már megindított e nemű perek.

Ha több a kereset a vagyonnál, csőd mondatik ki.

Csőd esetében a megyei törvényszék a bíró.

A sör-, bor-, hús-, szeszfogyasztási adó, a sör-, szesztermelési adó, a dohányadó lényegileg czélszerű adónemek voltak, mert az adók minden nemei közt legczélszerűbb a közvetett adónem, mert miután a gazdag a szegénynél sokkal többet fogyaszt, ezen adónemek aránylagosan oszlanak fel, könnyen fizethetők, mert mindenki akkor fizeti, midőn pénze van; a szesz- és söradó nem volt magas, a szeszt és sört még ezen adó mellett haszonnal lehetett főzni; a dohánymonopolium igazságtalan volt, mert a termelést megszorította és csak annyit engedett termelni amennyi a birodalom szükségletét fedezte, ez igazságtalan, mert a föld birtokosára a termelés minőségét ráparancsolni nem lehet, károsan hatott a mezei gazdaságra, mert a dohány, a búzának legalkalmasabb előnövénye, a gazt legjobban kitisztítja, a gyeptörésekben legjobban megterem, a termelés megszorítása tehát általában a magnövényekre is károsan hatott, sérelmes volt a magánhasználatra termelésnek csak a régi termelőkre! megszorítása, mert a monopólium behozatala előtt a dohánytermelés szabad lévén, szükségletét mindenki a legalkalmasabb helyeken termelt, Ízlésének megfelelő dohánybul, olcsón és biztosan fedezhette, szivart készíttethetett, ennélfogva dohányt csakis a nagy termelők termesztettek, minélfogva ezen engedély csakis ámi-

tás volt. Magyarország helyzete az osztrák tartományokéiul teljesen különbözött, az osztrák tartományokban, hol a talaj és elírna miatt dohányt termesztetni nem lehetett, a dohány fényüzési czikk volt, csak a gazdagok dohányoztak és pedig főleg szivaroztak, Magyarországon ellenben mindenki dohányzott, majdnem élelmi czikk volt, az osztrák trafikdohány izetlen és drága volt, mert 1 mázsa legrosszabb trafikdohány 9 köből szép tiszta búzával volt egyenértékű.

Igazságtalan és,tiszta ámitás volt az elkobzott birtok eleni követeléseknél! eljárás, mert a bíraskodást az egész országban a pesti, a kormány által különösen e czélra ki-nevezett bíróság alá helyezte, elvette tehát ezen ügyeket a rendes bíróságoktul, mi maga a tulajdon közvetett megtámadása, a bírói tekintély megsértése volt és oly bíróság elé helyezte, mely már azért sem vala független, mert csakis ideiglenes jelleggel birt, a bíróság igazságos nem lehetett, mert a törvényszékbe a zágrábbi és temesvári törvényszékekből! is nevezettek bírák, ezek pedig ez időben minden magyarnak ellenségei voltak.

Austria ez évben egész területével, tehát Magyar-, Olaszország és Galicziával be akart lépni a német birodalomba; ha ezt a németek elfogadják, a németek kötelesek lettek volna Austriát Olaszország- és Magyarországon segíteni, mi, tekintve azt, hogy Franciaország Austriának Olaszországbuli kiűzésén régen törekedett, Olaszországban a forradalom kitörése csak időkérdés, a magyar forradalom *megújítása valószínű volt*, a németeket veszedelmes háborúkba vonhatta volna, nem tett ez a németeknek, mert ha Austria 40 millió alatt-

valójával a szövetségbe lép, Németországot számtöbbségével uralja; a német fejedelmek egyrésze mint szövetségest, mint a forradalmak legszívósabb ellenségét nagyra becsülte, de német császár- és urnák nem kívánták. Különösen visszatetszett ez Poroszországnak és Oroszországnak. Poroszország vezetése és uralma után vágyott, 51-ben esélyei növekedtek, a forradalom Poroszországban teljesen elhamvadt, Németországnak a poroszok alatti egyesülése a német szabadelvűeknek is tetszett, mert az egyesült Németországban többségre reméltek jutni, Poroszország a nagyon elnémetesedett Posen kivételével tisztán német volt, Felső-Németország válásánál fogva Poroszországhoz hajlott, Poroszország szervezett hadsereg- és pénzügyekkel bírt, Austria ajánlatát tehát hidegen fogadta, visszautasítására mindent elkövetett. Visszatetszett ez Oroszországnak is, mert Oroszország nem platói szerelemből mentette meg Austriát, de segítette két indokból: félt a forradaloméul, a forradalmat tehát Magyarországnak leverte, vágyott az aldunai tartományokra, le akarta tehát kötelezni Austriát, hogyha a török támadásnál nem segíti is, Austria semleges állást foglaljon el és mint semleges hatalom területi helyzeténél fogva a többi hatalmak szárazföldi beavatkozását meggátolja, Austria azomban mihelyt szorult helyzetéből menekült, azonnal önálló politikát követett, a törökkel ka-? ezérkódott, az aldunai tartományok ügyeibe beavatkozási hajlamot mutatott, az aldunai tartományokban Oroszországgal versenyzett. Meggyőződött tehát, hogy hálaköteléke teljesen szétfoslott és Austria a keleti eseményeknél kizárólag érdeklpolitikát fog követni, érdekei pedig

Törökország fenállását parancsolták, mert ha Oroszország Törökországot tényleg elnyeli, rendkívüli nagy hatalommá növekedik, mely ellen Austria csak szolgai viszonyban tarthatta volna fel magát; ha orosz védnökség alatt Oláhország Moldvával egyesül, Szerbia Boszniával növekedik, Románia Erdély és Bukovina, Szerbia Horvátország, a Bánát és Határőrvidék elszakítását kísérelhette volna meg. Austria 51-ben nemleges hatalom, nagy de tehetetlen test volt, mert seregét Magyar- és Olaszország megfékezése teljesen igénybe vette, ellenben ha az osztrák egész birodalom a német szövetségbe belép és Németország vezérévé lesz, a német birodalmi hadsereg egyrészelvel megszállhatta volna Magyarországot és Olaszországot és egész nagy seregé' Oroszország ellen állíthatja fel, a törökkel egyesülve Oroszországot legyőzheti, vagy legalább hódítási szándokát megghiúsíthatta volna, Oroszország tehát Austria németországi terveinek komolyan elébe állt. Napoleon nem bírt nagybátyja geniális hadvezéri tehetségével, debírt hatalmi vágyával, Németországban nem kívánt hódítani, azt azomban nem nézhette el, hogy Austria, mely a Napoleonidák megbuktatásának egyik főtényezője volt, a diplomácia békés útján Németországot felszívja és kivigyje azt, mi ellen a francia fejedelmek három század óta annyi vért és kincset ontottak, Napoleon tehát komolyan háború fenyegetéssel nyilatkozott. Austria minden oldalrul visszautasítottván, visszavonult, ezen kudarcz a bécsi ministereket meggyőzhetette volna a germán vágyak kivihetlensége-, a csekély rokonszenvrül, meg arrul, hogy az államok ereje önmagukban rejlik. A császári ministerium azomban közép-

szerűségekből állott, a középszerű ember pedig többnyire vak, önhitt és konok.

Kossuth, Szemere, Vukovics, Bem, Vetter, Perczel, gr. Batthyány, Guyon, Kmetty több társaikkal a világsi fegyverletétel után szerencsésen Törökországba menekültek, Klapka, Ujházy és több honvédtisztek hasonlóan külföldre vonultak, gr. Teleky László, a fiatal nagyra-
termett gr. Andrássy Gyula, már 48-ban mint küldöttek Párisba mentek. Kossuth és társai török földön a fegyvert lerakva, török államsegélyben részesültek, katonai felügyelet alatt éltek. A segély csekély, az ellátás rász volt, kinek pénze volt, Franciaország- vagy Angliába vonult. Kossuth Lajos a török földön a kormányzó címet, melyről Aradon leköszönt, ismét felvette, a becsületes hazafinak, ki milliók felett rendelkezett, alig volt pár száz aranya, részben tehát pénzhiány miatt, részben mert ügyefogyott társait elhagyni nem akarta, mert a forradalmi eshetőségekre kedvezőbbnek tartotta a szomszédban! tartózkodást, Törökországban maradt. Austria és Oroszország a török hitre át nem térő menekültek kiadatását kérték; a török vallás egyik tételét képezi a vendégszeretet, a szerencsétlenek védelme, a törököt az európai civilisatio még nem rontotta meg, az őshagyományokat tisztelte, Medsid szultán minister! tanácsában határozottan kijelenté, hogy a menekülteket semmi áron ki nem adja. A két hatalom ezen nyilatkozat után a kiadási követeléssel felhagyott, bellebbezést kívánt, mit a szultán már meg nem tagadhatott. Kossuth és társait Kiu-tahiába bellebbezte; Kossuth itt 2 évig volt, míg Amerika érte magát közbe nem vetette és saját hajóján Ameri-

kába vitette. — A száműzöttek tehát kétfelé szakadtak. A párisi menekültek élén gr. Teleky László állt, értesülve Magyarország beolvasztatási szándokáról, Napóleon lierczeg elnökhöz emlékiratot adtak be, melyben Magyarország jogait kifejtve, a beolvasztás ellen tiltakoztak, aláírták gr. Teleky László, Vukovics, Szemere, Klapka, Czecz; ez ugyan tényleg semmit sem használt volna, de mint az önálló Magyarország maradványai, kötelességüket teljesítették és életjelt adtak magukról. Mi ugyan erről semmit sem tudtunk, mert a külföldi hírlapok el voltak zárva, általában a közönség az újságokat nem olvasta, a külföldi utazást korlátozták. A beszivárgó menekültek hallgattak és rendőri felügyelet alatt álltak, Kossuth és Telekynek megbízottak küldésére nem volt pénzük; a fővárost, mely a rémuralom táborhelye volt, mindenki kerülte. A német kudarezot Olaszországban akarták helyreütni. A modenai lierczeg, Austria elnöksége alatt olasz szövetséget akart alakítani, ezen szövetség csak akkor lett volna értékes, ha a szövetségbe az olaszok jövő királya, Victor Emanuel belép, mert csak a sardiniai királyság volt szabad, Piemontban találtak a menekültek menhelyet, itt összpontosultak az olasz mozgalom szálai, Victor Emanuel azonban a szabadság valódi hive, az emberi jogok tántorithatlan tisztelője volt, Victor Emanuel bízott Olaszország jövőjében, helyesen fogva fel a helyzetet, belátta, hogy ő Olaszország királya csak akkor lehet, ha a szabadság zászlóját folytonosan vakmerően lobogtatja; midőn mindenünnen sürgették, az olasz köztársasági forradalmárokkal fenyegették (kik még ekkor vele együtt nem működtek) ezt felelte: „Én nem

vágyom más dicsőségre mint arra, hogy a történelem azt mondj a felőlem: becsületes ember (re galantuomo) voltam; amely perezben nekem lehetlenné tétetnék népeimet boldoggá tenni s ígéretemés kötelességemet beváltani, leszállanék a tr ónr ul“, és ezt el is érte, mert a történelem nemcsak becsületes-, de eszes- és vitéznek mondja. Victor Emanuel pedig igen kétes és bizonytalan helyzetben volt, mert egyrészt a köztársaságiak ellene is izgattak, egész Olaszországot köztársasággá akarták tenni, másrészt ha Austria összerejével megtámadja, hetekig sem bírta volna magát megvédeni és egyetlen nagy hatalom segélyére sem számíthatott.

Hazánkban a kormány az elégületlenség, a valódi forradalmi szellem általánosításában valóban remekelt, a középosztályban a Dunától a moldvai havasokig nem volt egy család sem, melyből legalább egy a бүdös állambörtönökben vasban nem fetrengett, vagy a külföldön ne éhezett volna, a lefoglalt birtokokat a tolvaj kezelők feldűlták, gyanús volt az öröm, a szomorúság, a gögös soldatesca, a hitvány hivatalnoksereg megvetette a nemzetet, lenézte az egyeseket, a csendőrök, finánezők a család szentélyébe betolakodtak, szívességre néha, igazságra soha sem lehetett számítani, a kormány a falusi buta előljároságot az úri rend, az értelmiség fölé emelte, az urakat előfogatok, beszállásolások által zaklatták, a besorozot.7 értelmiséggel durván bántak, a besorozott honvédeket Kossuth-kutyáknak tisztelték; a nép boszankodott fiai besorozásáért, dühösködött a dohány-, bélyeg- és fogyasztási adóért, a főurakat, kiknek egyrésze osztrák érzelmű

volt, elégedetlenné tette az udvar és kormánynál! mellőzés, a közbiztonság meglazult, a gendarm félt a betyártul, ha lehetett kikerülte, ennélfogva büntetlenül loptak, az oláhok, szerbek, horvátok azt kapták jutalmul, a mivel bennünket büntettek: mindenik saját nemzetisége után csengett, németté akarták tenni, — a határőr és tisztje földet akart, meghagyták katonának, — a hivatalokat maguknak követelték, csehek- és németekkel rakták meg, — az iskoláikban nyelvüket kívánták művelni, taníttatták a németet, — a felekezetek uradalmait nem a felekezet kezelte, a szegény oláh pap és tanító koldus maradt. Erdélyt, Horvátországot, a szerb vajdaságot, a temesi bányságot külön államnak csúfolták, valódikig azomban német gyarmattá tették, fiaikat idegen ezredekbe sorolták, a fegyvertársakat épen úgy botozták, mint a lázadó Kossuth-kutyákat, a trafik, a bélyeg, a fogyasztás, az illetékek elkésérítették, a szomszéd románok, szerbek, az orosz ügynökök az eléguetlenséget szították. Az államjavak közzsákmányul szolgáltak, a szállítók szemtelenül loptak, az agio 20—40 közt változott, az államadóságok gombamódra szaporodtak, a föld keveset jövedelmezett, mert a búza ára köblönkint (métermázsa) három, a rozsé két forintra szállt le, csak a beamterek élhettek az ajándékokbul, csak a tiszték voltak megelégedve, mert az ostromállapot alatt magasabb fizetést húztak. Budán Gehringer idegen helytartó trónolt, a sajtó a rendeleteket regisztrálta és szedte a híreket a hivatalos Wiener Zeitungbul.

A Németországba! belépés nem sikerülvén, az alkotmányosdit Bécsben beszüntették, az 1849. márcziusban adott alkotmányt következő, herczeg Schwarzenberg által ellenjegyzett, december 31-én kelt rendelet temette el:

„Mi Ferencz József, Austria császára s a t.

1851. augusztus 20-án kiadott rendeleteink következtében kormányunk az 1849. márczius 20-án kiadott birodalmi alkotmányt behatólag megvizsgálta.

Miután ezen tanácskozás szerint ezen alkotmány sem lényegileg a birodalom viszonyainak meg nem felel, sem határozmányai ki nem vihetők, uralkodói kötelességnél fogva kötelesnek érezzük magunkat ezen alkotmány érvényen kívüli helyezésére.

Az úrbériség méltó kárpótlás melletti eltörlését, a törvény előtti egyenlőséget újólag megerősítjük.

A különböző népeink és ezek minden osztályai jóllétének megfelelő, az állam hatalmát, kormányunk erejét, akül- és belbiztonságot, egységet biztosító rendezések eszközzésére, a tapasztalat és komoly megfontolás nyomán szerves törvények fognak alkottatni.

Ezen napon ministeriumunk- és birodalmi tanácsunkat meghallgatván, a szerves törvényhozás terén számos alapelveket állapítottunk meg és megrendeltük, hogy azok köztudomásra juttassanak.

A következő törvények magukba foglalandják a kötelező határozatokat és rendezményeket, addig a jelenleg érvényben levő törvények megtartandók?“

Ezen nyílt parancs megszüntette a birodalmi alkotmányt, melyet senki sem sajnált, nyíltan, az alkotmányosság lehetősége jelzése nélkül kikiáltotta az absolutismust, mely eddig is az alkotmányosság köpenye alatt uralkodott. Az ostrom állapotban lévő Magyarország, t. i. azok kik olvasták, mint reá nem tartozót egykedvűen fogadta.

1852.

Január 11. A rendőri kihágások, erdőpusztításokra a magyar törvényt életbe lépteti, az első bíróság ítéletét azomban fellebbezteni rendeli. Bíraskodott a megyei törvényszék, a felső bíróság azomban a büntetéseket belátása szerint könnyebbíthette. Szándékos, rosszakarató károknál a gonosztevőkre 14 napi tisztességes fogságot szab, a régibb 1848—52. károkat 1852. augusztus 30-áig be kellett jelenteni.

Márczius 9-én a hagyatéki százalék, ha a hagyaték a törvényszék előtt tárgyalatok, azon illeték! hivatal 'által kiszabandó, a mely a törvényszék körében van, más esetekben, hol az örökhagyó lakott, ha külföldön vagy valamely koronaországban halt el, azon pénzügyigazgató-ságnál, melynek körében a hagyaték van, ha több kerületben fekszik, a hagyaték székhelyén.

Julius 24. Buol-Schauenstein elnök. Az ügyvédekről, életbe lép 1853. január 1-én.

Az ügyködhetésről.

1. Ki 5 évig pert nem folytatott, ügyvéd csak a minister engedélyével lehet.

2. Minden ügyvéd köteles a bíróság előtt vizsgát tenni, a vizsga letételéig csak minister! engedély és eskülettel mellett ügyködhetik.

4. Az ügyködési engedély kérelme azon kerületi törvényszéknél beadandó, a melynek kerületében az ügyvéd lakik, az eskü hasonlóan ez előtt teendő le és pedig 2 év alatt a vizsga leteendő, különben az ügyvédi engedély megszűnik.

5. A vizsgául csak az ősiségi ügyekkel foglalkozók mentetnek fel, ha kijelentik Írásban, hogy csak ezen ügyekkel kívánnak foglalkozni.

6. Az igazságminister a gyakorló ügyvédeket a vizsgául felmentheti.

7., 8. Minden vizsgázott vagy engedélyezett ügyvéd köteles ügyködési helyét bejelenteni. A felső törvényszék az ügyvédeket jegyzékbe veszi és felesketi.

ügyvéd-rend.

2. Az ügyvédség kellékei:

Osztrák polgárjog, nagykorúság, mocsoktalan életmód, jogtudorság elősorolt mód szerint.

Az ügyvédségre képtelenek:

A csőd és gondnokság alattiak; kik 6 hónapra el voltak ítélve.

Az ügyvéd államhivatalnok és üzér nem lehet, a felső törvényszék a más ügyekkel elfoglalt ügyvédet felszólíthatja, hogy rövid idő alatt vagy az ügyvédség-, vagy a melléküzetekkel hagyjon fel.

Az ügyvédet a minister nevezi, a minister az ügyvédek számát meghatározza, ha az ügyvédek szaporítása szükséges, a felső törvényszék a ministerium jóváhagyásával az ügyvédségre pályázatot nyit, az ügyvédi választmány meghallgatása után a ministeriumhoz az illetőt előterjeszti, a kinevezett ügyvédet meg esketi, ha a kinevezett három hónap alatt nem jelentkezik, elbocsájtottnak tekintetik.

Az ügyvéd ügyködése azon körre terjed, melyben lakik, a felső törvényszék elnöke engedelve nélkül

lakóhelyét nem változtathatja, sőt a kerületből sem távozhat.

Az ügyvéd esküje szerint köteles ügyködni; köteles becsületesen, szorgalmasan eljárni, az ügyről hallgatni.

Az ügyvéd a per körülményei, az okmányok, támadó és védő indokokról köteles jegyzőkönyvet felvenni, azt a féllel aláíratni, ez a bíró kívánságára a bírónak bemutatandó, ha az ügyvéd ezt elmulasztja, a fél vádja valamely védelmi tény elmulasztásáért valónak tekintetik, az ügyvéd a törvény mellőzéseért büntetendő.

Az ügyvéd a per vitelét világi tekintetektől meg nem tagadhatja, csakis ezen indokokból:

1. Ha a pert megnyerhetlenné tartja.
2. Ha túl van halmozva.
3. Ha az ellenfelet már ez ügyben képviselte, vagy ügyvéde.
4. Ha az ellenfél az ügyvéd rokona vagy sógora.

Az ügyvéd meghatalmazást kap, a meghatalmazás általános vagy különleges. Az ügyvéd köteles a tárgyalásnál a meghatalmazást felmutatni, fele minden okmányát aláírja.

Az ügyvéd oly ügyben, melyben már ellenfél volt, nem ügyködhet, az ügyet ok nélkül bevégeztéig fel nem adhatja, ha azomban magát erre kényszerítve érezné, köteles törvényesen felmondani.

Az ügyvéd köteles jegyzőkönyvet vinni a perelőlekekrül, és azok alkalmazását kimutatni.

Az ügyvéd sem ügyvédi díjat nem köthet ki, sem az általa védett ügyet magához nem válthatja, az ily szerződés érvénytelen és az ügyvéd megbüntetendő. Az

ügyvéd követelését a bíró előtt felszámolja, ha a fél a fizetést megtagadja, erre bíróilag ítélet útján kényszeríthető.

Az ügyvédi díj a per fontossága, az ügyvéd érdeme, és nem a periratok és tárgyalások száma szerint megítélendő.

Az ügyvéd a hozzá utasított szegényügyet köteles ingyen vinni, kárpótlást csak akkor követelhet, ha védencze vagyonhoz jut. A per átvételekor illő előleget kérhet.

1. Az ügyvéd 100—500 írtig büntethető.
2. Egy évre felfüggeszthető.
3. Az ügyvédségtől megfosztható.

Az ügyvédség viagszünti tik:

1. Ha álüzletekben résztvesz, harmadik kárára tett álüzletekben résztvesz.

2. Ha a pör vitelére szánt összegbül a bíró jóváhagyása nélkül illetőségén és kiadásain felüli összeget viszsztatart vagy semmis ürügyök alatt a kiadást halogatja.

3. Ha az ügyvéd életmódja és magaviseleténél fogva a közbizalomra érdemetlen.

A feltörvényszék az ügyvédet csakis fegyelmi vizsgálat után büntetheti pénzre, függesztheti fel vagy mozdíthatja el hivatalától, az első törvényszékek minden megbüntetésendő cselekményt a főtörvényszéknek feljelentik, és a fegyelmi eljárást a feltörvényszék vagy elrendeli, vagy kiegészítés végett az altörvény széknek visszaküldi.

A feltörvényszék a fegyelmi eljárást csak az altörvény szék vagy az ügyvédi választmány felterjesztésére rendelheti el.

Ha az ügyvédi vétség bűnvádi cselekmény nyel van összekötve, a bűnvádi eljárás eredménye elvárandó.

A vádolt ügyvéddel az iratok közlendők. Ha az ügyvéd kötelesség sértése a felet kárpótlási igényre jogosítja, a kár minősége és értéke alaposan felveendő, a költség az ügyvédet terheli, ellenben a nyegle vádló 100 forint vagy 20 napi fogsággal büntethető.

Ha a vizsgálatból az ügyvéd kötelességsértése, mulasztása, a károsított személyisége, a kár mennyisége bebizonyul, a fegyelmi bíróság az ügyvédet 14 nap múlva teendő fizetésre elmarasztja, a károsította! a törvény rendes útjára utasítja. A megkárosított fél kárpótlási követelést az ügyvéd ellen azon esetben is indíthat, ha a fegyelmi kereset elutasított, vagy a megítélt összeggel nincs megelégedve.

A fegyelmi Ítélet azonnal végrehajtható.

Az ügyvéd határozatlan időre felfüggesztendő:

1. Ha az bűn vád-ügyben kereset alatt van vagy elfogatik.

2. Ha már ellene az ügyvédségtől! elmozdítás kimondott, de ez még jogerőre nem emelkedett.

3. Ha gondnokság vagy csőd alá esik, ezek megszüntéig.

Ezen eseteken kívül az ügyvéd ideiglenesen felfüggeszhető, ha ellene gyakori végrehajtások intézettek, ha ellene súlyos kötelességsértésből fegyelmi eljárás indítatik, vagy bűnvádi kereset alatt van.

Az ügyvédekrül minden al- és feltörvényszékeknél jegyzőkönyv vezetendő, melyben a dicséret, dorgálás, panasza, fegyelmi kereset, büntetés beíratik.

Az ügyvéd esküje.

A mindenható Istenre esküszöm, hogy ügyvédi hivatalomat a törvények, rendeletek, az ügyvédi perrend szerint fogom gyakorlani, a törvényszékek és közhivatalok iránti tiszteletet soha meg nem sértem, a gazdagok és szegények jogait egyenlő szorgalom- és lelkiismeretességgel fogom védeni, védelmükben félelem, tekintély, önérdek, szenvedély és más mellékérdek vezetni nem fog, de mindenkor a törvények szerint fogok cselekedni, hivatalomban a felséges császár és összbirodalom becsületét és jólétét teljes erőmmel elősegítem, szemem előtt tartandom a törvények fenntartását, igyekezni fogok a felséges császár- és összbirodalomra háramló hátrányt és kárt elhárítani.

A perron drill, szept. 16-án. 1853. január 1-től az ide mellékelt perrend lépend életbe (a melléklet elmaradt).

2. Minden új per e szerint indítandó.

3. Az első bíróságok e szerint intézkednek.

4. A már benyújtott keresetek és kérvények e szerint kijavítandók.

5. A megindított perekben, ha valamely fél az eljárás folytatását kéri, a bíróság a perrend szerinti kijavítására tárgyalási határnapot tűz.

6. Az első bíróságnál ítélethozás végett átadott ügyek az eddigi törvény szerint télendők.

7. Hasonló eljárás követendő azon felsőbb folyamodás! Ítéletekre nézve is, melyek az alsóbb bíróságilag már elébb eldöntött ügyek felett jelen perrend hatályba lépte után hozattak.

8. A fellebbezések a még jog erejűvé nem vált ítéletek ellen a perrend szerint nyújtandók be.

9. A bírósági rendeletek a függő perekben a perrend szerint nyújtandók be.

10. Az ősiségi perekre 1849. november 3-án kelt rendelet érvényben marad.

11. A földbirtokosokra a kereskedelmi váltók kivételével a moratorium érvényben marad,

12. Miután telekkönyv sok helyt nincs, a perrendben a telekkönyveknéli eljárásra vonatkozó szabályok, hol ez nincs, nem alkalmaztatnak.

13. Az ősiségi viszonyok külön nyílt parancs által fognak szabályoztatni, ezen birtokok végrehajtási becsű és árverés alá vétethetnek ugyan, azomban a pátensig az adós eddigi visszaváltási joga és mások jogigénye a birtokra fennmarad.

14. A váltó-perekben az 1850-ben megállapított váltó-eljárás alkalmazandó 1853. január 1-től.

15. A 1840-iki csődeljárás, a mennyiben különös rendeletek által meg nem változtatott, hatályban marad.

A csődvagyon eladása, becslése, elárverezése a perrend szerint intézendő.

A Pest-Ofner Zeitung és a Pesti Hírlap Magyarországra a hivatalos lapnak nyilvánítottatik. — Deczember 24. Bach. Kempen.

Katona-csábítás. Május... Ki a katonát engedetlenségre, kötelessége elhanyagolására, szökésre ösztönzi, a kísérletért 6 hónaptul 3 esztendőre, ha a csábítás sikerül, 5 évre büntetendő, ha azomban a katonát oly cselekményre csábítja, mely a katonai tör-

vények szerint halállal büntetendő, ha háborúban történik, az akkori viszonyok közt veszélyt idézhet elő, ha több egyént csábít el, 5—10 évi nehéz börtönre ítélandó, ha ezen bűnök megakadályozására rögtön ítélő bíróság állítatik fel, a rögtön ítélő bíróság ideje alatt elkövetett ilyenemű cselekvény agyonlövással büntetetik.

Ezen bűntényeket elkövető polgárok feletti vizsgálat és bíraskodás a katonai hatóságra ruháztatik, a kémkedés, forradalmi toborzás feletti bíraskodás szintén a katonai bíróság elé tartozik, a polgárok azonban ezen bűntényekért a polgári törvények szerint ítéltnek el.

A katonák, a mennyiben büntetésük 5 évet meg nem halad, egyéni minőségekbe mérve testi büntetés, sánczmunka, várfogságra Ítéltetők.

Az ügyvédi patens sokban elméletileg czélszerű, általában azonban igazságtalan volt, károsan hatott az ügyvédi kar szellemére és ez által az országra, megvetette a doctorok alapját, kik piszkos önérdéküknek mindent feláldoztak, az önkénynyel és zsidókkal szöveteztek, a kényuralom szolgái lettek és sajnos, fajuk a hosszú évek, a változott viszonyok, a nagy átalakulások daczára, teljesen még ma sem veszett ki.

Az ügyvédi kar hajdan az ősz Magyarországnak díszes, erős oszlopát képezte. A régi ügyvéd, melyet a mai nemzedék csak mint torzalakot képzel magának, a becsületesség példánya volt; — az ügyvédek a családokhoz tartoztak, az ügyvédség firul-fíra szállt, a családok barátjai, erkölcsi mindenesei voltak. A régi

ügyvéd a tanácsadó és katona szerepét vitte minden ügyben, legtöbbszörre az urfival együtt növekedett, az urak a régi időben az ügyvédet fiskálisnak, a paraszt fiskárusnak, a polgár Herr Fiskal-nak hívta; — a fiskálisoknak két válfaja volt: a táblai és a falusi. A táblai ügyvéd a nagy urak jogigazgatója volt, és vagy fiskális-ivadék vagy szegényebb urakból alakult, kiknek volt egy kis vagyonkájuk, vagy nyalka juratus korokban Pesten jól házasodtak, míg hírre vagy jó állásra verekedtek, szerényen, de becsületesen, csúszás és csalás nélkül meg bírtak élni; a fiatalok rendszeren az öregeknél adjunktuskodtak (segédkedtek), míg az öregek kidőltek, a nagy urak jogigazgatóságát megnyerték. A pesti ügyvéd nagy jogi és zálogos perekkel foglalkozott, a táblai uraknál a pereket ajánlgatta (informált), mindeniknek megvolt a maga köre, a tiszai ur a tiszai-, a dunai a dunavidékihez folyamodott, ha tudománya által tündöklött, hatalmas, nagy ur pártfogóra akadt, királyi fiskális vagy királyi táblai bíró is lett. A táblai (pesti) fiskális már kényesebb, simább, hallgatagabb volt. A nagy ur a táblai ügyvédet fiskális urnák, a táblabíró tekintetes urnák czimezte; a pesti a politikába csak kivételesen avatkozott, az excellentiás urak nézeteit támogatta, ha esetleg a politika terére tévedt. — A falusi fiskális, fiskális, kis nemes vagy kálvinista, lutheránus pap fia volt, mióta a protestánsoknak az ügyködést megengedték, rendszeren volt kis földceskéje, vagy kis városi háza, szőlleje, miben gazdálkodott, a felföldön szőlő helyett bányarészvénye. A falusi fiskalist a táblabíró

Öcsém- vagy bátyámnak hitta, némelyik tegezte és viszont, a four amice, a gögös kendnek hívta. A falusi fiskális vitte a táblabíró mindennemű perét, a jobbágyot ehhez küldte, elvégezte néha a szüretet vagy juhnyírást, vitte a kamatokat a káptalanokba, elvitte az urfit az iskolába, ha az öreg el volt foglalva, vagy a csuz bántotta, vagy az agarászat igénybe vette, megszámlolt újévkor a cselédek, ispány, gazda, jobbágygal, szerkesztette az uriszékeket, opponált, apellált, repellált, alkudozott a paraszttal a tagosításoknál, hivatalos vendég volt minden keresztelő- és lakodalomnál, lehúzta lakomáknál a borokat, ügyelt rá, hogy a vendéglő zabja kijárjon, mondta a toasztokat, ha fiatal volt töltötte a pipát az öregeknek, tartotta a fidibuszt (gyűjtő papír), ha öreg volt kártyázott az öregekkel, fiatal és Öreg csipkedte a szobaleányokat, harczolt kegyetlenül az utolsó szilvafáért, tentatengert merített a védelembe, genialitással húzta a hátrányos pereket, a vesztegetőt kirúgta, bírókra került az urát kísébbítőtvel, a családdal sírt és örült. A politikában dühös ellenzéki és magyar volt. Az ur küldött fiskálisának bort, búzát, hízott disznót, túrót, főzeléket, zabot, kevés pénzt; — a szegény nemes malacgot, szilvóriumot, bárányt. A fiskális urat azért a régi időben becsülték, szerették, ha kivételesen ostoba és tunya nem volt, mi a régieknél ritkaságok közé tartozott; a család igényekkel nem bírt, a nemzetes asszony maga főzött, a nemzetes ur életében két díszöltözetet csináltatott, enni való volt bőven, a kis pénzecskéből zálogos birtokot szerezgetett jó olcsón, néha meg is gazdagodott, a ki-

tünőbbeket a megye megyei fiskálissággal jutalmazta. A 40-es években azomban már némely fiatalok elhagyták az ősi nyomot, a zsidókkal czimboráltak, uzsorás, váltó-fiskálisok lettek, fényei égték, czifrálkodtak, vad demokratává váltak, glacés-keztyuvel hirdették az egyenlőséget, a lármásokat, nyegléket a nép beválasztotta képviselőnek, a köztársasági eszmék kolomposai lettek, midőn baj volt megszöktek; ez volt a helyzet, midőn Bach és Schmerling urak az ügyvédi pátenssel az országot megajándékozták.

Igazságtalan politikai czélzattal birt a minősítvény megállapítása, az ügyvédi osztályt nem Schmerling ur teremtette, de megvolt századok óta, Magyarorszában nem lehetett mindenütt ügyvéd-boltot nyitni, de a királyi tábla komolyan megvizsgálta az ifjakat, ki a törvényt tudta, ügyvédi oklevelet nyert és mások ügyeit csakis okleveles ügyvéd vihette, ki egyszer ügyvéd lett, azt sehol a világon többé nem vizsgázták, mint nem az orvost, mérnököt, hivatalnokot, csakis a katonatisztek tettek későbbben tisztségek fokához képest vizsgát azon egyszerű okbul, mert a hadnagyot csakis azon tárgyakból vizsgálták meg, mely őrnagyig tisztii köréhez tartozott, ugylátszik azomban, miután Bach urnák már voltak huszárjai (így csúfoltuk a hivatalnokokat), Schmerling ur az ügyvédekből baka-legiót akart alkotni. A fiatalabb ügyvédek a miniszter urat feszélyezték, mert lévén dühös demokraták, miután a katonaság fényes pálya, az ügyvédség ellenben koplalás volt; mert migaz ország nagy opposzicionális perét vitte, a polgárok törvényszűnetet tartottak, a 46-, 47-ben vizsgázott

ügyvéd pert önállólag nem folytatott; mert kezdetben vagy mint segéd működött, vagy csak kisebb megbízásokkal foglalkozott: tehát a fiatalság a minister kegyelmére került, — a minister kartársait jól ösmerte, a régi honvédek, veres republikánusok, dühös újságírók tömegesen folyamodtak, ki pedig az ügyvédi esküt letette, az a becsületes emberek sorából kilépett. Joggalanság volt az új vizsga követelése és ministeri feloldozás, — mert az okleveles ügyvédről fel kell tenni a szakismeretet, fel azt, hogy a később kiadott törvényeket tanulmányozni fogja már azért is, mert a perrend szerint is a hibák- és mulasztásokért felelős, elmozdítható volt, kártérítéssel tartozott, tehát az új vizsgát Schmerling nem a felek érdekében rendelte el, de megparancsolta azért, hogy hatalmát fitogtassa, rá tegye a féket aficzánkolókra; valóban sokakra e vizsga - kegyelem fagyos zuhanyként hatott, mert az öreg fiskális restelte az új vizsgát, a fiatal nem tudott németül, a tudományt és nyelvet egyszerre kellett tanulni, pedig ez egy maga is rövid időre nagy feladat, folyamodott tehát mindenki, a legostobábbaknak leghamarább megadták a vizsgátuli feloldozványt. Kétségen kívül helyezte a minister célját a Bot Pálnak adott engedély. Bot Pál a pesti ügyvédi karnak egyik kinövése, torzpéldánya volt. A hírneves férfit Biharmegye szülte, Kutjabagason iskolatanító volt, szálas, magas, erős férfi, Bachust mindenk felett tisztelte, nem volt ideje a tanításra, a szorgalmas kálvinista atyafiak az iskolát korcsmának soha seholy sem tartották, a tanítótul tanítást és jó erkölcsöket követeltek, elhatározta tehát

az egyházi tanács nemes Bot Pál ur elmozdítását, a rector azomban nemessége- és nagy erejében elbizakodva gyakran verekedett, a falu öregeibül senki sem mert az erős és negédes úrral összetűzni, kerestek erőteljes megbízottakat, de sokáig senki sem vállalkozott, végre a falu csikósa vállalkozott a határozat közlésére a falu csődörén, a község a csődört rendelkezésére bocsájtóttá, a csikós lóra ülve az iskola előtt megállt és nagy hetykén bekiáltott: Rector uramnak a tanács felmondta a szolgálatot, takarodjon, más lesz a rector! és elnyargalt, a falu a fizetést, a mézáros és korcsmáros a hitelt megtagadták; nemes Bot Pál ur valaha a jogoi; is tanulta, begyalogolt Pestre, egy patronusa a patvaristaságrul bizonyítványt állított ki, bevették a jurátusok közé, a nagy bajuszu athleta, korhely czimborák főkapitánya, a korcsmárosok, a kis polgárok réme az ablakosok jóltevője lett · hol a hitelt felmondták, fizető társai is elhagyták a korcsmát és bevették az ablakot, a gyenge rendőrség nem boldogult vele.

10 éri jurátussága után Bot Pál urban feltámadt a becsvágy öreg jurátusbul fiatal ügyvéd akart lenni, kétszerjelentkezett, egyszer sem tudott azomban egy kérdésre sem megfelelni, egyhangúlag visszavetették. A királyi táblánál a régiek helyét újak, fiatalabbak váltottál fel, restelték a deresedő jurátust, a korhelyeket vezé'öktül meg akarták fosztani, átboesájtását a személynök elhatározta, az illem ellen volt a kérdést vele élön közölni, elhatározták tehát hogy oly kérdést tesznek fel, melyet ez időben minden ember tudott, ezen ösimrt dolog Rákóczy Ferencz hűtlenségi esete, lati-

nul nota infidelitatis volt. Megjelenik a vizsgán a dalia, összeüti sarkantyúját A személynek: Domine Bot, mi volt Rákóczy nótája? Bot Pál hallgat. A személynek: No csak adja elő bátran. Bot Pál: Restelem méltóságos uram. Személynök: Ne restelje, látja hogy mások is várnak. Bot Pál Rákóczy felségsértését nem (ismerte, de nagyon jól ösmerte a Rákóczy nemzeti indulót, ő tehát neki fohászkodva igen helyesen elfütyölte az indulót, a bírák ezen szemtelen ostobaságon nagyot nevettek, kiadták a diplomát, így lett Bot Pál táblai ügyvéd. Bot Pál régi életmódját ezen túl is folytatta, nevezetessé vált, egyszer egy német a tölflilkóra ráírta: Dér grobe Ungar (a goromba magyar). Sót Pál nagy botjával elment a kártyacsinálóhoz: Schreibe Er (írja kend): Eb a német kutya nélkül; a német azonnal minden kártyájára ráírta. A choristánékat, varrínékat azomban jól ösmerte, tudta, hogy hol van a legjobb) bor, halászlé, turóscsusza és pörkölt, az időnként Pestri bevonuló korhely urakat kedvencz helyeire elkalauzolta, páholyt szerzett, a tens asszonyoknak fejkötőket küldött, a goromba fiakkereket letorkolta, a lomha pinézereket felpofozta, vendégszerepelni elment a tisit- és követválasztások, foglалások, ellentállások, névmpok, lakodalmakra, a forradalomban a piacon csörgette áruját, de Pesten maradt; úgy védsége alatt még bitább lett, mert mint jurátus néha benézett a királyi fablai ülésekre szunyókálni, ezt már mint ügyvéd nem telette, tehát álmában sem ragadt reá semmi, tehetetlenségét ösmerték, nem akadt tehát oly vakmerő hazafi ki érvel megbízta volna — és ezen embert Schmerling őrigy-

méltósága ügyvédnek vizsga nélkül meghagyta. Valóban, ha Schmerling ur az ügyvédi kart akarta volna megjavítani, nem hagyta volna ezen ügyvédi torzalatot.

Sérelmes volt az ügyvédi karra az ügyvédnek helyhez kötése, o században már csak a hóhérok voltak helyhez kötve, ez függést idézett elő, mert az ügyvéd más helyre lakását nem tehetvén át, ha ügyvédkedni akart, kényszerült magát a bíró előtt megalázni, a hatalomnak hódolni, különben kiboszantották, állását lehetetlenné tették. Az ügyvédi fizetés eltiltása helyes volt, mert ez a feleket a zsarolásoktól látszólag megmentette, lerontotta azomban ezt az ügyvédi díjak meghatározásának a bíróra bízása, mert ez egyrészt az ügyvédet ismét teljesen a bíró illetőleg a kormány önkénye alá rendelte, ha az ügyvéd önálló, hazafias, birodalomellenes érzelmű volt, a bíró csekély és oly díjakat ítelt, melyek mellett csak nyomorogva tengődhetett, kétségkívül az ügyvéd az ítéletet fellebbezhette, ez, ha az illetőt jelleméért üldözték, igen keveset használt, mert a felső bíróságok épen úgy függtek a bécsi kormánytól, mintáz alsók, részben alkalmat nyújtottak a bíró és ügyvéd közti érdekegyességre, mert ha a bíró érdek embere, kiegyezett az ügyvéddel egész működési idejére bizonyos százalékban, és pedig ha méltányosan és jogosan csak 60 forint lett volna megítélendő megítélt 100-at, ebből az ügyvéd zsebre rakott 20-at, ajándékozott a bírónak 20-at, ezt ugyan a bíró törvényesen nem követelhetette, váltót sem vehetett róla, mert ha kitudódik, csúfosan elcsapják, de a bíróra a biztosítás felesleges volt, az ügyvéd meg nem sérthette, mert ha ígéretét megszegte,

már más perében a bíró díjait leszállíthatta, különösen súlyos volt ez a közönségre zsidóperekben, mert a furfangos uzsorás zsidó ügy védjenek ' bőven előlegezett , az ügyvéd tehát a bírót előlegesen kielégítette. Ezen szövetséget bebizonyítani alig lehetett, mert az ügy véd nem a piacon számolta le a kikötött bért, kitetszett azonban abbul, hogy majdnem minden bíróságnál voltak kegyencz ügyvédek, kiknek ügyei gyorsabban mentek, nagyobb ügyvédi díjakat kaptak, a bíró szemtelenségei, zaklatásaira szemet hunyt, és sok bíró csekély fizetéséből uraskodott. Valóságos kötél volt az ügyvéd nyakán a 100 frttul 500 frtig terjedő, a bíró önkényére bízott büntetés, ha az ügyvéd a pórt jogtalanul húzta, valótlan állításokkal védte, mert egy ügyben mind a két ellenfélnek igaza nem lehet, az igazságtalanság valódi indokkal nem védhető, a törvénytelen halogatásért méltányosan nem az alperes, de a felperes ügyvédje vagy a bíró büntetendő, kik ezt elnézik, ezen pont tehát az alperes ügyvédet a bíró martalékául dobta, ha tetszett a bírónak, a jó alperesi ügyvédet minden perben megbüntethette, vagyis ha akarta tönkre tehetette, eleinte félt is ettül sok ügyvéd, de a ki ezen szakasszal nem birt szembeszállni, azt mint élnetlent a közönség hagyta el.

Az eskü az ügyvédi kart a hatalom cselédjévé sülyesztette, becsületétől megfosztotta, megveté erkölcstelensége alapját. Az eskü megtartása, akár mint vallási tettet, akár mint ígéretet tekintsük, becsületbeli kötelesség, becsületes ember azt mi hazafiul kötelességével ellenkezik, nem ígéri meg, már pedig ezen eskü a hazafi-köteles-

seggel teljesen ellenkezett, mert nemcsak a császárnak esküdött hűséget, ki egyszersmind Magyarország királya volt, de kötelezte magát az öszbirodalom becsülete, jóléte előmozdítása, az öszbirodalom kára és hátránya elhárítására, ki tehát az öszbirodalom jólétére esküdött, ki magát az öszbirodalom hátránya elhárítására kötelezte, az Magyarországot megtagadta, mert Magyarország érdeke Magyarország független önállását, az öszbirodalom java Magyarország beolvasztását követelte, a magyar közjog öszbirodalmat nem ösmert, az ügyvéd tehát ezen esküje által magyar polgárságáruul lemondott, Magyarország ellen kötelezettségeket vállalt el, mert segélyét Magyarország beolvasztására ajánlotta fel. Jogi fogalmak szerint a kényszer-eskü nem kötelező, a kényszer azomban az, a midőn valamely cselekményre erővel kényszerítenek, tényleg Schmerling azonban az ügyvédek az ügyködésre nem erőszakolta. Kétségkívül az önfentartás anyagi kényszer, de nem menti a hazaárulást, mert a kém, a poroszló is bizonyos tekintetben lesz áruló és eszköz és ennek daczára az egész világ megveti. Ezen eskü tehát menthetlen nyílt hazaárulás volt, az esküvő ügyvéd vagy komolyan elárulta a hazát, ba esküjét komolyan vette, vagy ha azon titkos fentartással esküdött, hogy azt meg nem tartja, a ki ily titkos fen tartással esküszik, az csaló és ámitó és midőn önérdéke úgy kívánja, megcsalja saját felét is. Ezen eskü az ügyvédek becsületességét megrendítette, tehát károsan hatott a közerkölcsiségre, a kormánynak keveset használt, mert a Schmerling-labanczok nagy része gyűlölte az osztrák absolutismust, saját maga előtt

szégyeneit^ magát, az absolutismus mellett semmit sem tehetett, mert az ország osztatlan közvéleménye utálta az idegen absolutism üst, az ügyvédek tehát birodalmi esküjüket eltitkolták, kezét csókoltak a hatalomnak, de titokban az elégtelenséget szították; az eskü kárát főleg a felek érezték, mert sok, hamis esküvel kezdett pályáját felei kizsákmányolására használta fel.

A perrend 1852-ben alkottatott és 1853. január 1-én lépett életbe. Ezen perrendet másolta le egészen Horváth Boldizsár miniszter. Magyarország átkával az olvasót kétszer terhelni nem akarván, itt csakis azon különbséget fogom jelezni, melyeket a magyar fiskális miniszter a német doctor minisztertől el nem fogadott.

1. Ingóságok árverésénél a határidő 14 nap.

2. Az árverési hirdetmény, ha költséges, újságba nem tétetik.

3. Az árverésnél a vevő készpénzzel fizet.

4. Az adós, ha az árverezett tárgyak a követelést nem fedezik, vagy az adós új biztos fedezetet nyújtani nem tud, a hitelező kérelmére 1 évre elzárható.

A hitelező követelése fedezetére a fekvőség bérbeadását követelheti.

A jogtalanul és konokul perlekedő felek és ügyvédek pénzzel és fogsággal büntethetők.

Ezen perrend az adóst a hitelező rabszolgájává tette, ellenséges, igazságtalan, méltánytalan állást foglalt el az alperes ellenében, a bírónak az ügyvédet kezébe adta, mert a legtöbb esetben az alperesnek soha nincs igazsága, ha tehát a bíró valamely ügyvédre haragudott, azt tetszése szerint bezárathatta, mert az

országban oly ügyvéd nincs, nem volt és nem lehet, ki csak igazságos ügyet visz, az ügyvédnek minden ügyet kell védeni, mi nem csalás és fele érdekében hinni, hogy felének a kiegyenlítés- vagy kielégítésre időt nyerjen, ha az ügyvéd a törvényadta joggal visszaél, ennek nem az ügyvéd az oka, de a bíró, ki megengedi. Ezen az ügyvédek ellen adott nagy hatalom tehát csakis politikai szájtapsz volt. A személyfogság már Franciaországban is dívott, hogy Austria, melynek politikájában a várbörtönök oly kiváló szerepet játszottak, a fogságot az adósokra is kiterjesztette, csakis az csudálható, hogy az adósok ellen a botot, korbácsot és vesszőt be nem hpzta. '

IV. FEJEZET.

Ősiségi patens. — Hagyatékokrul. — A helytartóság-
rul. — Szolgabírákrul. — A megyei hatóságokra!. —
Hivatalnokfizetés. — Tagosítás.

Császári nyílt parancs az ósiség tárgyában.

1852. november 19.

Első fejezet.

Az adományrendszerbül támadt birtokviszonyokrul.

1. és 2. §. Az eddigi királyi és nádori adományozás megszüntetik s a fiscus örökösödése ex defectus et nóta eltöröltetik, úgyszintén a földesúri örökösödés is.

3. §. A királyi ügyész, földesur, a birtokában lévő jószágaira nézve, kivévén a magánosokra fentartott pörkivételeket, por által meg nem támadtathatik s viszont másokat meg nem támadhat, azon jószágok kivételével, hol a birtokba vételnél hatályba lépett Özvegyi vagy hajadon-jog által gátoltatott.

4. §. Magánosoknak maguk közt a jószágok vagy törvényes jogok birtoklását, királyi adományok, vagy bármi más királyi szabadalmak s bírói Ítéletek alapján semmi újonnan indítandó pörrel mint: ex puritate statutionis, ob clandestinam et frandulentam statutionem, ad revindicationem bonorum contra contradictionem statutioni oppositam occupatorum, ad dandam vei recipiendam contradictionis rationem, ad evertendam palatinalem donationem; ex radicalitate juris, proportionals ex jure, ad sublationem educelli macelli telonii

non privilegiati 6s semmiféle ex jure vagy statute non származó por által megtámadni nem szabad.

Második fejezet.

Az eddig fenállott törvényeknek az örökösödésre és házassági szerződévényekre vonatkozó alkalmazásáról.

5. §. Az általános polgári törvénykönyv hatályának napjátul fogva, az öröklött és szerzett, adományozott és más vagyon közti és a férfi és nőnem közti különbség, sem az élők közti vagy halál esetébeni rendelkezési jogra, sem a törvényes örökösödésre befolyással nem leend. Azomban oly öröklött ősi nemesi jószágok jelenlegi birtokosainak, melyekben azoknak csak fimaradéka bírt öröklési joggal, megengedtetik, legfőlebb három év alatt a törvénykönyv hatályba léptétül számítva, ezen jószágokrul végakarati rendelkezés által fimaradékaik javára azon jogörököléssel intézkedni, hogy e végintézkedést a nőutódok, az általános polgári törvénykönyvben megállapított köteles rész címónél fogva, vagy az özvegy meg ne támadhassák, ha ezen utódok és az özvegy csak legalább azt kapják meg, mi őket az említett jószágokbul az eddigi törvények szerint jogosan illeti. Hogy oly végintézkedés, mely által ezen engedvény felhasználása történik, joghatálylyal bírjon, annak törvényes kellekkel ellátva, írásban szerkesztetnie és legfeljebb 6 hónap alatt az okmány létesítése után, de semmi esetre sem később mint három év eltelése alatt, az általános polgári törvénykönyv hatályba léptétül számítva, az első bíróságu polgári törvényszéknél, mely-

nek kerületében a jószág fekszik, eredetiben le kell tétetni.

6. §. A polgári törvénykönyv behozatala előtt tett végrendeletek érvényessége s a végintézkedő végrendelezés! képessége, az akkori törvények szerint megítélendő. — Ezen határozmán y azomban csak azon végrendeletekre alkalmazható, mik a törvénykönyv behozatala előtt, vagy legfeljebb 6 hónappal utána az illető törvényszéknél letétettek, vagy e törvény életbe lépte előtt meghalt hagyományozó által hozottak. Ha a végintézkedés, ámbár a törvények életbe lépte, de még nem élő személyek javára szól, csak annyiban érvényes, hogyha a törvénykönyvvel nem ellenkezik.

7. §. Külső formaságokra vonatkozólag a törvénykönyv életbe lépte előtti végintézkedések érvényessége, ha a hagyományozó az új p. törvény után halt meg, a szerint megítélendő, a mint a végrendelet fenntartására a régibb vagy újabb törvény kedvezőbb.

8. §. A törvényes örökösödésre nézve (*successio ab intestato*) az eddig fennállott szabályok alkalmazandók minden a törvény előtt történt halálesetekben, úgy privatusok, mint a *fiscus*ra nézve, a 9. és 10. §. korlátozások alkalmazásával.

9. §. Orokági igények, mik a törvénykönyv életbe lépte előtt támadtak, csak azon esetben érvényesíthetnek a következő czimű porok által, ha a végrendelet vagy osztálytul számítva még 32 év el nem telt a pör megindításáig: *processus successionalis ad implementum, sepositionem, invalidationem testamenti, ad re-*

ctificationem divisionis, ex caducitate. De az ilyen még nem támasztott igényekre nézve, azok különbeni elenyészése súlya alatt, 1 évi határidő szabatik a por megindíthatására nézve.

10. §. Következő porok indítása meg nem engedetik: Processus antiquae successione, ad exclusionem sexus foeminei, ad aequalitatem juris, ad excisionem quartaliti, novae divisionis, ad redintegrationem aviticorum.

11. §. A p. törvénykönyv hatályba lépte előtt megtámadott özvegyi vagy hajadon-jog az eddig fennállott törvény szerint érvényesítendő. De e jogok elenyészése után az özvegyi vagy hajadon-joggal terhelt jószágokban örökösödésre jogosított magán-személyeknek, a királyi fiscusnak vagy más az örökségre jogosított személyek vagy testületeknek, az eddigi törvényekben alapuló igényei lépnek hatályba. — Ezen igények azomban elenyészés súlya alatt az új törvények életbe lépte után 1 év alatt az illető törvénytől bejelentendők s orrul a jószágok birtokosai értesítendőek. — Ha ily igények bejelentése után még más jelentkezők is találkoznának, arrul a törvényszék az előbb jelentkezőt és birtokost is értesíteni tartozik.

12. §. A p. törvénykönyv hatályba lépte előtt kötött házassági és örökségi szerződévények, a házas felek közt erőben maradnak, valamint a jus coacquisitionis is a fennállott törvények szerint megítélendő. Azomban a meghalt férj hagyományában! örökösödés, ha annak halála az új törvénykönyv hatályba lépte után történt, ez utóbbi szerint megy végbe.

13. §. Fennálló családi hitbizományok, majorátusok, senioratusok, a mennyiben a korábbi törvényeknek megfelelnek, érintetlenül maradnak.

Új hitbizományok felállítására nézve az általános p. törvénykönyvben foglalt szabályzatokon kívül, még további könnyebítő rendeletek fognak külön kiadatni.

Harmadik fejezet.

A tulajdon átruházásáról,

14. §. Az indigenatus vagy incolatus kelléke megszüntetik.

15. §. A tulajdon átruházásánál megkívántató formások tekintetében a nemesi jószágok, törvényes jogok s más fekvő javak közti különbség megszüntetik és erre nézve a földbirtok feloszthatósága iránti külön rendeletek szemmel tartandók.

16. §. A p. törvénykönyv hatályba lépte előtt kötött tulajdonátruházásai fekvő vagyonoknak (fassio perennalis, cambium, transactio, inscriptio ob fidelia servitia) sem oly igényeknél fogva, melyek eddig a jószágok tulajdonságából folytak, indítandó porok által, mint: ad invalidationem ex neglecta premonitione, ad invalidationem ex praejudicio, sem nyilvános pecsét hiánya miatt meg nem támadtathatnak. — Az eddigi magánpecsétek alatt történt átruházások ép oly erejűek, mint a nyilvános pecsét alattiak. A hű szolgálataokért! átruházásokra a visszaszállási jog megszüntetik.

17. §. Valamely birtok korábbi birtoklása és ha-

szón vétele alapján úgy egészben, mint a határokra vonatkozólag, a jelen birtoklási állapot, ha a korábbi birtoklás megszűnésétől az általános polgári törvénykönyv hatályba léptéig 32 év eltelt és a nélkül, hogy ezen idő alatt a birtoklók ellen rendes pör indított volna, új pör által, mint formális repositionalis metalis ex usu, többé meg nem támadtathatik. De ha a törvénykönyv hatályba léptekor még 32 év el nem telt, akkor az említett porok 1 év alatt jogelvesztés súlya alatt megindítandók.

18. §. A rokonok és szomszédok s bármily czimű elővételi jogok megszüntetnek s e czim alatt még régiebb eladásokért sem indíthatók pör.

Negyedik fejezet.

A kötött és bírói zálogokrul,

19. §. Az eddig szokásban volt zálog-kötvények, fekvő vagyonuknak időleges adás-vevéseik (contractus pignoratitii, emtio, venditio temporanea), a visszaváltási jog, világos vagy hallgatva fenntartása mellett, vagy azon föltétellel, miszerint a hitelezőnek kamat helyett az elzálogított jószág haszonvétele engedtetik át, ha az általános polgári törvénykönyv hatályba lépte után köttettek, jogerőtlenek.

20. §. Ki a p. törvénykönyv hatályba lépte után nemesi fekvő vagyont vagy törvényes jogot bírói eladás útján vesz, a volt jószág vagy jog tökéletes tulajdonosává lesz olyképen, hogy az adósnak és jogutódainak eddig szokásban volt visszaváltási joga többé nem gyakoroltathatók.

21. §. Zálogkötvények ellen, melyek az általános p. törvénykönyv közzététele előtt kötettek, azon igények erejénél fogva, melyek az eddigi törvények szerint az ősi jószágok természetéből folytak, a zálogfelvételek érvénytelenítése vagy átruházására (ad invalidationem conditionum pignoratitiarum, ad transvestitionem conditionum pignoratitiarum) új port indítani többé nem lehet.

22. §. A korábban elzálogosított fekvő jószágok és jogok visszaváltási joga következő esetekben gyakorolható:

1. Ha az eredetileg megállapított vagy későbbi ráfizetéskor vagy más okból meghosszabbított zálog- vagy átírási időhatár még el nem telt, akkor a visszaváltási pör, a megállapított visszaváltási idő eltelése utáni 1 év alatt megindítandó; — szól ez az 1820-tul kötött zálogokrul.

2. Ha a zálog- vagy átírási kötvényeknél visszaváltási idő meg nem állapított és azok kötése- vagy meghosszabbításátul számítva 32 év a p. törvénykönyv hatályba léptéig még el nem telt, akkor a visszaváltási kereset a 32 évi idő eltelése után 1 év alatt benyújtható. ,

3. Ha végre a megállapított visszaváltási idő, vagy ennek hiányában a 32 esztendő a p. törvénykönyv hatályba léptétül számítva, érvényesíthető törvény hatályba lépte előtt lefolyt, úgy a visszaváltási jog csak akkor és pedig csak 1 év alatt az általános p. törvénykönyv után, ha a megállapított visszaváltási határidőnek és illetőleg az említett 32 esztendőnek eltelése

óta az általános p. törvénykönyv hatályba léptéig 10 évnél több el nem telt.

Ha a visszaváltási jog a fenjelelt időhatárok alatt nem gyakoroltatott, akkor az megszűnt.

23. §. De ha a korábban kötvényileg elzálogosított fekvő jószágok és törvényes jogok valamint időleges átírásokra nézve, a kötvényileg vagy átírásilag úgy eredetileg megállapított mint később meghosszabbított zálog- vagy átírási határidőn túl, vagy azon esetben, ha visszaváltási határidő meg nem állapított, 32 esztendő el telese óta a zálog- vagy átírási kötmény kötésétül számítva, a p. törvény könyv hatályba léptéig 10 esztendő eltelt anélkül, hogy egyik vagy másik esetben ezen idő alatt a zálog kiváltására rendes por indítatott volna, akkor a zálogító vagy átíró és jogutódai a visszaváltási jogot többé nem gyakorolhatják, és az elzálogosított vagy átírt jószágok birtokosa azok tökéletes tulajdonosául tekintendő.

24. §. A nemesi fekvő jószágokat vagy jogokat jelenleg terhelő bírói zálogra nézve a visszaváltási jog, ha a bírói árverés óta, vagy ha ez nem történt, a bírói zálog alá vétel óta az általános polgári törvénykönyv hatályba léptéig 32 esztendő még el nem telt, 1 év alatt ezen hatályba lépéstől érvényesíthető. Ezen határidő eltelte után, valamint azon esetben, ha a fennemlített időpontoktul a törvénykönyv hatályba léptéig 32 esztendő már eltelt anélkül, hogy ezen határidő alatt kiváltási por indítatott volna, a visszaváltási jog elenyészett.

25. §. Felülfizetési és ex superfluitate fundi indi-

tott porok az általános p. törvénykönyv hatályba lépésétől fogva többé nem indíthatnak.

Ötödik fejezet.

A megelőzőtt fejezetekben említett perek folytatásának megengedhetőségéről,

26. §. A már megindított, még folyamatban lévő perek, melyek a 3., 4., 10., 16., 18., 21. és 25. §-okban említett czimekhez tartoznak, tovább nem folytathatnak s az eddig folyt tárgyalás megszüntetik. Az eljáró hatóság által már végleges végítéssel eldöntött fennkijelölt czimü porok az előirt folyamodás! után a felsőbb fellebbezési törvényszéknek a fellebbező fél kívánatára a jelen patens hatályától 1 év időköz alatt előterjesztendő s ez által az eddig fenállt törvények szerint ítélandók meg. Visszaüzési perek, melyekben a visszaüzés már törvényesen elvetetett, vagy ellenállásra szállítatott le, vagy melyek csak folyamatba tételnek, anélkül, hogy azokban még bírói ítélet hozatott volna, valamint a csupán bejelentett visszaüzések, melyekre még a visszaüzési per meg nem indíttatott, ugy mint az ellenállási porok tárgyalandók. A többi még függő visszaüzési perek, a felperes megkeresésére ezen patens hatályának kezdetétől fogva 1 évi idő alatt ismét felveendő, annak szabályai szerint tárgyalandók és az eddig fennállott törvények szerint eldöntendő.

27. §. Azon örökösödési porok (9. §.), az ex usu indított porok (17. §.), a kötött és bírói zálogok kiváltására szóló porok (22., 24. §§.), valamint az időleges

átírások, melyekben a jogigény keletkezte, az azelőtti birtoklás megszűnte, az eredetileg megállapított vagy később meghosszabbított kiváltási határidő lejárt, vagy hol ily határidő meg nem állapított, 32 év lefolyta óta, a szerződés megkötésének napjátul számítva, vagy a bírói áruba bocsátás vagy zálogolás napjátul fogva 10 év illetőleg 32 év már a kereset megindítása előtt lefolyt, tovább nem folytattathatnak.

28. §. Ha azom ban a 27. §. említettek sorába tartozó, már folyamatban lévő pereknél, a kereset támasztásakor 10 s illetőleg 32 esztendő még el nem telt, úgy azoknak folytatása megengedtetek. Az ilyenmü perekben azomban köteles felperes, ha a periratok még a dolog érdemében! ítélet alá nem bocsáttattak, az általános polgári törvénykönyv hatályba lépésétüi számítandó 1 év alatt az illető bíróságnál a pernek újra felvételét kérni, minthogy különben az annak folytatásához! jog elenyészik.

29. §. Ha a 26. és 27. §. említett pörökben már végrehajtásra alkalmas Ítélet hozatott, úgy az ítélet végrehajtása az általános p. törvénykönyv hatályba léptétüi fogva 1 év alatt kérendő, különben e jog megszűnik.

30. §. Végítéletek végrehajthatók:

1. Táblai pörökben, akár anya-vagy újított perekben (novi simplicis, novi cum gratia) keletkeztek légyen, ha a használt visszaüzés jogorvoslata felett, amennyiben megengedhető volt, a hétszemélyes tábla már végérvényesen határozott, vagy ha az ahozi fellebbezés kellő időben meg nem történt, avagy ha ezen jogor-

voslat törvényes megengedhetlensége esetében, a hasztló erővel bíró fellebviteli vagy betiltás! (prohita) jogorvoslatok valamelyike vagy kellő időben nem használtatott, vagy pedig a felebbezés utján a hétszemélyes tábla által végérvényesen eldöntetett.

2. Nem táblai pörökben, ha a feljebbvitel (apelata intra et extra dominium) jogorvoslata kellő időben vagy nem használtatott vagy pedig az első avagy további fellebbezés utján az illető felsőbb bíróság által már végérvényesen eldöntetett.

3. Oly pörökben, melyekben jókor eszközlött és birtokon kívül megengedett feljebbvitelnél az ítélet már végrehajtott, a beadott fellebbezés folytatása megengedve marad.

Ha az Ítélet az említett czimü perekben végrehajtásra alkalmas, úgy a perorvoslat felett megindított eljárás nem folytatottok.

31. §. Ha a 26. és 27. §. említett perek egyikében az ítélet végrehajtása ugyan megkísértetett, de az ellentállás perorvoslata alkalmaztatott ellene, úgy az ellentállás folytán tett lépések s a netalán folyamatban lévő ellentállási por, ha a 30. §. értelmében hozott végrehajtó ítélet által már véglegesen el nem döntetett, megszüntetetteknek nyilatkoztatnak sa végítélet az anyaperben, ha a 30. §. értelmében végrehajtható, végrehajtható. Az ellentállónak azonban szabadságában áll, ha az ítélet a fenálló törvények szerint, nyilvános semmisség miatt megtámadtathatik, a jelen patens hatályba lépésének kezdetétől fogva, három hó alatt az illető törvényszék utján a semmisítés! folyamodást a legfelsőbb

törvényszékhez felterjeszteni. E folyamatás felett az illető törvényszék sommás eljárást indítaná s a poriratokat a kerületi főtörvényszék útján, a legfelsőbb törvényszéknek felterjesztendi, mely igazságot szolgáltatand. Ha a legfelsőbb törvényszék még bővebb felvilágosításokat tart szükségesnek, hogy a folyamatás felett ítélhessen, úgy azok az illető törvényszéktől, az illető v. törvényszék útján felkivánandók. Ha pedig a legfelsőbb törvényszék úgy találná, hogy a semmisítési kérvénynek helyt kell adni és az anyaper ítéletei fel függesztendő^ úgy a felperesnek jogában áll egy év alatt a pert az illető törvényszéknél megújítani, ha ily per a jelen patens határozmányaihoz képest természeténél fogva megengedhető. Ha a történt ellentállás alapja a megkísértett végrehajtásnál netán elkövetett hibából származott, úgy az ez által sértettnek talált fél szabad-ságában áll, panaszát az illető törvényszéknél benyújtani, mely felett annak az ellenfél meghallgatása után sommás utón kell határoznia, honnan a fellebbezés a kerületi főtörvényszékhez s innen a körülmények szerint a legfelsőbb törvényszékhez megtörténhetik.

32. §. A 27. és 28. §. kijelelt még folyamatban lévő s a fennebbi határozatok szerint tovább folytatható perek, melyekben első- vagy másodbírósi ítélet még egy törvényszék által sem hozott, eldöntés végett a törvényhatósági szabály szerint illetékes bíróságokhoz utasítandók, mely eldöntésnek jelón nyílt parancs határozatai szerint kell történni. Ha pedig az említett perek valamelyikében már ítélet hozott és a fellebbezés megtörtént, azon esetben ha az ítélet valamely első-

vagy másodbíróóság által hozatott, a per azon másod- vagy harmadbíróóságnak adandó át, mely a peres ügy minőségéhez és a törvényhatósági szabály határozataihoz képest arra illetékesnek látszik. Végre az említett perek közül azok, melyek felett valamely arra nézve ezelőtt illetékes hatóság által harmadbíróósági Ítélet hozatott, mely ellen azonban az akkori törvény szerint megengedhető negyed- vagy még felsőbb bírósághoz! fellebbevitel közbevetetett, még egyszeri utolsó bírósági eldöntés végett a legfőbb törvényszék elé terjesztendők.

33. §. Ha egyike azon pöröknek, melyeknek folytatása meg van engedve, az ügy érdemében ítélet-hozatal végett már beadatott, úgy az illetékes hatóság hozand az ügy érdemében ítéletet. Ha azonban alperes a por folytatásának engedélye ellen kifogást tenne, úgy a hatóság mindenekelőtt e felett határozand a jelen patens határozmányai szerint.

34. §. Azon polgári porok, melyek az ügy érdemében még Ítélet alá nem bocsájtattak, melyeknek folytatása azonban e patens határozmányai szerint megengedendő, megszüntéknek tekintendők, ha azok újra felvétele e patens hatályba léptétől 1 évi határidő alatt nem kéretik. Az újra felvétel iránti kérvénynek, a kereset tárgyát, tekintettel a korábbi tárgyalásra, valamint a jogot, mely iránt ítélet hozandó, pontosan, ki kell jelelni. A korábbi törvények szerint folytatott periratok az új tárgyaláshoz csatolandók s az ezen periratokban letett vallomások, valamint az előbbi mellékelt bizonyságok, megtartják elébbi jogerejüket.

36. §. Azon porok, melyeknek folyamatba tétele

a jelen pátensnél fogva meg van engedve, a peres tárgj természetere szerint tárgyalásokra hivatott törvényszékei előtt tárgyalandók.

36. §. Minden perekben, melyeknek folyamatba tétele, folytatása, vagy újra felvétele a jelen patensné fogva meg van engedve, az eljárásra nézve a felek éi törvényszékek által az 1852. szept. 16. perrendtartás határozmányai tartandók meg.

37. §. Ha egy törvényszék a jelen patens engedélyénél fogva folyamatba tett vagy folytatott per ügyben illetéktelenségét elösmerte és az eljárás megszüntetése mellett, felperest az illet) törvényszékbe; utasította, úgy a történt haladék felperesnek a pei folytatására, újra felvételére vagy megindítására nézve e patensben meghatározott határidő elévülését nen okozza, ha két hónap alatt az elutasító Ítélet kézbevétele után az illető törvényszékhez fordul.

38. §. A jelen nyílt parancs rendelvényei 1853 május 1-én lépnek hatályba.

Az ősiséget a 48-iki törvények eltörölték, a 48 és 49-iki kormány és országgyűlés, mely semmit sen dolgozott és semmire sem ért rá, az ősiségi kérdést h megoldatlan hagyta, szabályozása tovább nem vol halasztható. A császári szabályozás ellenkezett a kőiselleme, az ország hangulatával és igazságtalan volt. Igazságtalanok voltak a nyílt parancs azon szakaszai melyek a zálogváltást időtartamhoz kötötték. Minder zálognak egy alapja volt, a régi zálogok sokkal kevessebbel voltak terhelve, mint az újak; majdnem minder

vagyonosabb birtokos zálogot és zálogjogot bírt. — Az ősiség magában nem jogtalanság, mert törvényen alapult, a zálogbirtokos tudta, hogy ő nem tulajdonos, de csak haszonélvező, a zálogosító birtokát olcsóbban adta, mert a jog megmaradt; a zálogrendszer hasonmása volt az angol hosszutartamu bérletnek, azon különbséggel, hogy Angliában rendezettek lévén a jogi viszonyok, ha letelt a 30 vagy 90 év, a birtokot a bérlő azonnal kibocsájtóttá, nálunk pedig az igazságszolgáltatás sántikálván, mindenki perelt és a zálogos a birtokot megtartotta. Az ősiségi viszonyok azonban a hitellel ellenkeztek, a termelés és ennek 'következtében a birtok értéke nem fejlődhetett, az állam anyagi érdeke kívánta tehát a megoldást. Az ősiség rendezésének két módja volt: az agyonütés, vagyis minden zálog megszüntetése, vagy pedig a méltányos alapon! megoldás.

Méltányosan az ősiség csak úgy lett volna megoldható, ha a zálogos birtokoknál a patens az egész országban föld-, erdő-, rétosztályokat állít fel, ezen osztályok értékét meghatározza és elrendeli, hogy levonva a zálogos birtokos befektetéseit, építéseit, az ezen felüli értékösszegnek felét a zálogbirtokos a jogi tulajdonosnak fizesse ki, vagy ha ez a birtokot megtartani nem akarná, a jogi tulajdonos fizesse ki, mit ha tenni nem akarna, a birtok a zálogos háborítlan tulajdonává váljon. — Csak ez lehetett volna a méltányos megoldás, mert ily módon a jogi tulajdonos vagyona értékének csak egy részét veszti, a zálogos kis áldozattal birtokát bizto-

síjja. Tervein ellen az hozható fel: a birtok bizonytalansága rögtöni megszüntetését az államérdek parancsolván, a perlekedést be kellett szüntetni, e mellett a perek nem szűnnek meg; az érték megállapítása sok időt, fáradságot vesz igénybe. Kétségkívül a perlekedést ez nem szünteti meg, de miután a felszámolási huza-vona és más egyéb perorvoslatok be lettek volna szüntetve, a perek hamar lefolynak, a perek hamarábbi lejáratának eszközlésére rendkívüli bíróságokat lehetett volna felállítani és pedig ezek az állam terhe nélkül lettek volna fel állíthatók, mert a perdíjak a rendkívüli költségeket mindenütt fedezik; — törvénytudó ezen korban sok volt, a képesség hiánya tehát nem akadályozta a bíróságok felállítását. A perek azomban, tekintve azt, hogy a per alatti birtok nem hitelképes, hogy az úrbéri kárpótlás a peres birtokra per- vagy egyességig folyóvá nem tétethetett volna, s a hitel után mindenki vágyott és az úrbéri kárpótlást csak kevesen nélkülözhatték, a perek nagy része tehát valószínűleg gyors egyességgel végződött volna; igen sok per elmarad, ha egy év tűzetik ki a per megkezdésére, sokakat visszaretentett volna és egyességre hangolja a megkínált kényszer-kiváltás feltétele; sok birtok volt ez időben, mely igen keveset ért, még ma is vannak a Királyhágón túl, melyekben az erdő holdja ma 20 forintért sem értékesíthető és akkor 5 forintot sem értek.

A részletes becs kétségkívül, ha minden tövist, fűzfagallyat, zombékot és mocsárt értéknek vesznek, nehezen döcög; a magyar törvényhozás azomban a

becs tárgyában a szőrszálhasogatást már régen feladta, a régen divó *communis estimatio* (közönséges becs) minden tárgyat a fele értékre, vagy ennél is kevesebbre becsült, az országos becsnél csak a folyó árat lehetett és kellett volna alapul venni, a folyó ár soha sem titok, kis utánjárás és becsületességgel az országos vagy ez időben császári bizottsággal megállapíthatta volna. A községek már osztályozva voltak, őseink a megyékben ezek osztályozásánál erős harcokat vívtak, amely községet első osztályba helyezték, azok ma is első osztályúak, a bánáti, alföldi, fehérmegyei földért már 50-ben is sokkal többet adtak mint az árva-liptói zabtermő regényes fekvésű földekért, Magyarország törvényhozásában csak egy ember: Palóczy László merte a birtokos osztály iránti habzó gyűlölettel vezérelve, azt állítani, hogy az árvái föld csak oly értékű mint a bánáti, de ezt néhány proletár kivételével neki senki sem hitte el. 50-ben még igen kevés vasút volt, ennél fogva azon számos értékárnyalatok mit a vasúti gyors, biztos, olcsó közlekedés megteremtett, hiányoztak, csak az erdőbecslés volt nehézkes némely helyeken, de ezek az értéktelenség nagy tengerében csak szigetet képeztek s mert csak részecskéket képeztek, könnyen megejthetők lettek volna, ezen műveletet tehát valódiilag semmi sem akadályozta.

A másik mód lett volna a birtoklás (úti *possidetis*) elvének kimondása és a perelhetés általános egyetemleges beszüntetése, ez hősiesség jogtalan eljárás lett volna, de a pereket egyszerre megszünteti, mindenkit egyenlő hátrány- és előnyben részesít, az ösiség ily módoni eltörlése után a hitel azonnal alapot nyer, a kilátásba helyezett

úrbéri kárpótlás azonnal mindenkinek kiadható lett volna. Az igazságtalanság, ha egy embert vagy ezreket sújt, mindig menthetetlen önkény marad, ha azomban ezen önkényt a közjó mellőzhetlenül igazolja, túrni kell, mert mit az egyén közvetlen vészit, a közvetett haszon többnyire kipótolja, ilyen volt részben a helyzet az ősiség szabályozásánál is, a hitel a birtokosok nagy részére sürgető szükség volt, az általános hitelt az ősiség szabályozatlansága akadályozta, mert a telekkönyvekbe zálogigényeit mindenki bejegyeztette, a hitel ennek következtében csak a zálogos összegre fonnyadt, sok esetben egészen elfagy. A hős egyetemleges szabályok a közönséget kevésbé sértik, mint a részleges igazságtalanság. Az ország nagy része vágyott az ősiség megszüntetése után, a tanulatlanok azt hitték, hogy 48 az ősiséget megszüntetve minden birtokpert megszüntetett, az ilyenmű nyílt parancs tehát senkit sem sértett volna meg, a birtokosok nagy része zálogos birtokot, de zálogjogot is bírt, soknál tehát a jogvesztést a birtok biztosítása kárpótolja vagy legalább enyhíti.

Az ősiségi nyílt parancs mellőzte a jogot, méltányosságot, igazságtalanul oldotta meg a kényes ügyet, a régi beperelt zálogoknál csak az Ítélet által eldöntött keresetek maradtak érvényben, ezen megkülönböztetés semmivel sem támogatható, mert az Ítélet nem ad jogalapot, mert a jogalap a zálogszerződés, a fél a per megkezdésével jogalapját felelevenítette. Pétert azért nem szabad sújtani, hogy pere ügyvéde gazsága vagy ostobasága, előadója lomhasága vagy megvesztegetése miatt hevert, vagy ítéletet ellenfele nagy befolyása miatt nem

nyerhetett. A nyílt parancs a jog mellőzésével, a megindított zálogperekben az alap mellőzésével, a súlyt a hozott ítéletekre fektetve, az ítéletet nem nyerteket a kereshetőségtől elütötte, ez által főleg a hatalmas olcsó zálogbirtokosok vagy a kincstár ellen perlekedők vesztettek, mert főleg ezek húzódtak végtelenig, a hatalmasok elleni ítéletnyerés valóságos sisifusi munka volt; a nehéz eljárás ösmertetésére a sok közül szolgálhat e két eset: a Máriássy család egyik öse János főispány (Botiz) Szepesben 1250 táján a Chetenyei 30,000 hold pusztát az általa telepített németeknek zálogba adta 8 aranyért, néhány font mézes kalács- és pár piros csizmáért, épült rajta 4 város, melyek a XVI szepesi városok közé soroztattak, a család a 16. században 400 forintért a zálogot meghosszabbította, 1815-ben zálogváltó pert kezdett, a jog tiszta és kétségkívül! volt, a kincstár előbb Krasóban, később Szepesben egy uradalmat ígért, a kétségtelen jog daczára 35 esztendeig sem nyert ítéletet; a Bossányi-örökösök vagy 500-an herczeg Eszterházyt egy nagy uradalomért bepörölték, a per tárgya nem is zálog de foglalás volt, ugyanis gróf Nádasdy Ferencz mint sógor rokonai birtokát közösen kezelte, a kincstár Nádasdy Ferencz birtokaival együtt, Nádasdy lefejeztetvén, elfoglalta, Lipót király herczeg Eszterházy nádornak adományozta, a curiánál herczeg Eszterházy a jog- és az 500 felperesnél többet nyomott, a felperesek 20 év alatt sem nyerhettek ítéletet, — mindkét igazságos keresetet a patens elütötte. Az ősiségi kérdésnek ezen félszeg megoldása megrontotta a közép és kis birtokosok azon részét kik régi zálogjoggal bírtak és újabb keletű zálogot birtokoltak.

A birtokosok többsége általában a nyílt parancsot kedvezőtlenül fogadta, mert a zálogtulajdonosok rohamosan támadtak, egyezkedni nem lehetett, miután a birtokfelszerelés a birtokos minden pénzerejét kimerítette; általában üdvösebb lett volna, ha a kormány minden zálogos pert eltörül, mert ez mindenkit egyenlően sújt, ez esetben az úrbéri kárpótláshoz mindenki hozzá juthatott volna, a telekkönyvekben a birtok tisztán áll, inig ezen megoldás következtében a kiperelhető zálogbirtok hitelalapot nem nyújtva, a zálogbirtokos magán nem segíthetett. A Bach-kormány a fiági és elsőszülöttségi birtoklást folyamodás mellett megengedte, ez által a nemeség egy részét magához akarta vonni, a csalétek azonban nem hatott, a fiági öröklés eszméje felett a kor szelleme páleázát tört, a gyűlölet a bécsi kormány ellen oly éles volt, hatalma fenmaradásában annyira nem bíztak, hogy még a legavasabb aristocraták sem éltek a fiági birtoklás engedményével. Az elsőszülöttség és hitbizományok megerősítése sem toborzott szolgákat, mert még ekkor csakis az Eszterházy, Batthyány, Pálffy, Schönborn, Coburg, Erdődy majorátusok, a Zichy, Sennyei hitbizomány létezett, ezek tehát folyamodtak a megerősítésért, az aristocratia többi része szégyelt a helyzet ura, a torlaszhős, a magyarfaló Bachtul jutalmat vagy kitüntetést elfogadni. A 48. 49-iki kormány és országgyűlés nagyot hibázott az ösiség megoldásának elmulasztásával, ha javaslatot hagy maga után, azt valószínűleg az osztrák absolutismus is elfogadja, mert ez nem volt politikai hatalmi kérdés, az osztrákok a magyar viszonyokat nem ösmerték, nem volt vezérfonaluk, ennélfogva vakon intézkedtek.

Deczember. A hagyatékok- és árva-vagyongul.

II. A hagyatékokat azon járási bíróság tárgyalja, hol az örökhagyó lakott; azon hagyatékot, mely több járásban vagy kerületben, vagy a birtok a megyei törvényszék kerületében fekszik, a megyei törvényszék, ezeknél a járásbírák vagy a haláleset felvétele és más előzetes munkálatoknál járnak el. — Nagyobb tömegeknél a felek kérelmére feltörvényszék is delegálható.

III. Gyámot, gondnokot az árvabizottság, hol ez nincs, a járásbíró nevez, kinek felügyelete alá az árvák tartoznak.

1. Hol a járásbíró intézkedik, a tébolyodottak és hülyéknek, a pazarlóknak gyámot vagy gondnokot a megyei törvényszék nevez és szünteti meg; az apa gyám-sága meghosszabbítása, a gyermekfogadás, az árvák ingatlanai eladásában a megyetörvényszék intézkedik.

2. A törvényszék mint gyám és gondnokság intézkedik oly árvák ügyeiben, kiknek ingatlanjai több kerületben fekszenek és pedig azon törvényszék, melynek hatósága alatt van az árva, úgyszintén ha az árva a törvényszék helyén van és ott nincs* árvabizottság. Nagyobb árvatömegeknél a főbb törvényszék delegálható.

3. Rendezett vagy a bel-és igazságügyministeriumok által erre alkalmasnak Ítélt községekben árva-bizottságok alakíttatnak a járásbírók elnöklete alatt, ha erre a községek ajánlkoznak, a kisebb községeknek az egyesülés járásbírószágok alakítására megengedtetik.

5. Az árvabizottságok első sorban a megyei, másodban a feltörvényszékeknek vannak alárendelve.

6. Az árvabizottságokért a községek állnak jót.

7. Az árvabizottságok további szervezésig a járásbíró elnöklete alatt 4 tagbul állnak, kik a községi képviselők által választatnak és a főnök által erősítettnek meg. A választottak egyike jogi, egyike számképzettséggel bírjon, ezenkívül még egy pénztárnok és egy ellenőr alkalmazandó a szükséges személyzettel.

8. Elnököl a járásbíró vagy általa nevezett egyén, minden tag egy szavazattal bír, határoz a törvényszékek mintája szerint, a járásbíró főfelügyelete alatt áll.

9. A községi képviselők megszoríthatják vagy a szabályos minimumra leszállíthatják, a képviselők választják a pénztárnokot és ellenőrt is.

10. Az ülnökök a szakértők kivételével ingyen szolgálnak.

11. A bizottság örökdik a pénztár felett, azonban a községi képviselők is ellenőrizhetik.

12. A pénztárért felelősek a pénztárnok és ellenőr; az árvabizottság a hibáik által okozottakért.

13. A hitbizományok a megyei törvényszékek felügyelete alá helyeztetnek, ha a birtok több megyében fekszik, felügyel az, hol a birtok feje van.

14. A hagyatékoknál! illetékesség minden koronarszágra kiterjed.

15. Telekkönyvi és betáblázási ügyekben a kiadott utasítások szerint kell eljárni.

1853.

Magyarországban a Helytartóság a legfőbb közigazgatási hivatal, köréhez tartoznak:

1. A politikai és rendőri igazgatás.
  2. A vallás és közoktatás.
  3. Kereskedelem és ipar.
  4. Országos földmivelés.
  5. Az építészet azon ügyek kivételével, melyek a pénzügyministerium vagy más közeg köréhez tartoznak.
- A helytartóság öt osztálylyal bir.
- A helytartóság alá tartoznak a megyék és a helytartóság köréhez tartozó ügyekkel foglalkozó közegek.
- A helytartóság a ministeriumoknak alá van rendelve.

A) A helytartó hatásköre.

A helytartó a helytartóság elnöke, intézi mindazon ügyeket, melyekkel ő felsége megbízta, örökös az ország közigazgatása felett, gondoskodik a törvények közzétételéről, feje az országos rendőrségnek, figyel a nyugalom, rend, közbiztonság fentartására és ezen ügyekben a zavarokat megakadályozza, felügyelete alá tartoznak a sajtó, hírlapok, iparvállalatok, színházak, könyvkereskedések, nyomdák, zene, árudák, társulatok.

A helytartó tárgyalja a nemesség, czimek, rendek, hitbizományok adórnányozását.

A helytartó az alárendelt ügyek helyes kezeléséért felelős.

B) A szolgabírói hivatalokrul.

A szolgabírói hivatal a főbb közegeknek alá van rendelve, hivataláért felelős, az ügykezelésről utasítás fogkiadatni.

A szolgabírói hivatal kötelessége, a mennyiben más

közeg köréhez nem tartozik, a közbiztonság, rend és nyugalom fentartása, a törvények és rendeletek kihirdetése, a határokon!, vizek- és patakokon szükségelt építések feljelentése, a községek közti határkiigazítások, inségtigyekbeni jelentések, a személy és tulajdon károsításának megakadályozása, Ínségben, tűz-, árvizeseteknél a kár felvétele, a kár terjedésének megakadályozása, a kihágók elleni vizsgálat és a kihágók megbüntetése, mindezeknél más közegeket igénybe vehet.

Erőszakos birtoktámadásoknál a rend visszaállításáról intézkedik, földmívelési, erdészeti, vadászati ügyekben, a törvények és szabályok megtartásáról intézkedik.

Gondoskodik az utak, hidak fentartása- és helyreállításáról, felügyel a vízi építmények-, partokra, utkisajátítási ügyekben tárgyalásokat tart, ipar- és kereskedelmi engedélyeket ad a községi elöljáróság meghallgatásával, amennyiben ez magasabb hatóság köréhez nem tartozik, közreműködik az ujonczozások, katonaelbocsájtások, felmentések, a tartalékosok és szabadságosok behívásánál.

Gondoskodik a katonabeszállásokról, előfogatokról, az élelmezésbe a katonai hatóság felhívására beavatkozik. A községi elöljárók meghallgatásával házassági engedélyeket ad. Engedélyezi a nyilvános árveréseket, teljesíti a rendőri rendeleteket, felügyel a sajtó- és ujságügyekre, intézkedik az ünnep és vasárnapok megtartásáról, az isteni tisztelet megzavarásának megakadályozásáról, a be nem vett vallások gyakorlatát nem engedi, ellenőrzi az idegeneket, gondoskodik a szegényügyekről, kezeli a közegészségi rendőrséget, felügyel a közegészségi ügyre, az utak tisztaságára, a cselédügyre, felügyel a háztűz, vásár, mezei

rendőri ügyekre. Tárgyal és határoz első sorban a rendőrségi szabályok megsértésénél, a szolgabíró hivatal alatti közegek sérelmes eljárásában. Az állam felügyeleti és gyámi jogát gyakorolja a nevelési, iskolai, jótékonyági, művelődési és emberiségi alapítványoknál, hol ez más közegek részére fenntartva nincs, házassághirdetési oldozványt ad, felügyel az egyházi építésekre, Ítélt a pap-, tanító-, bér-ügyekben és azokat behajtatja, felügyel a nevelési ügyekre, a mennyiben ez köréhez tartozik, ellenőrzi és támogatja a községi előjáróságot, a közbéke és rend fentartására a felsőbb hatósághoz katonai segélyért folyamodik, sürgős esetekben saját felelősségére a katonaságot kirendelheti. A csendőrséghezi viszonya különleges rendeletek által fog szabályt özt atni.

A szolgabíró kihágások és vétségi ügyekben első bíró, a mennyiben azok más bíróságok elé nem tartoznak, az első bíróságok a szolgabírót megbízhatják a tanúkihallgatások, szembesítések és szemlékre, polgári ügyekben a bíróságok felszólítására köteles intézkedni, záruk, leltárak és árveréseknél.

Adó-ügyekben a cataster keresztülvitele, felülvizsgálása, nyilvántartásánál közreműködik.

Ügyel a házosztály-adóra, a házbér-adatokat beszerzi, a házosztály-adót nyilvántartja, a keresetadónál az adatokat megszerzi, a jövedelmi adó-bevallásokat véleményezve felterjeszti. A szolgabíró alatt álló adóhivatal gondoskodik az egyenes adó és pótlékai egyéni kivetéséről és azt a szolgabírónak jóváhagyás végett felterjeszti, az adót az adóhivatal szedeti be. A községek közreműködéséről utasítás fog kiadatni. Az adóhivatal ahátralékokról

a szolgabírónak a kimutatásokat beterjeszti, ki azokat behajtja, az adóhalasztási, meghosszabbítási és leszállítási ajánlatok a felsőbb közegekhez térj esztendők.

Az elemi károkat a szolgabíró veszi fel és a felsőbb hatóságnak felterjeszti.

A bélyeg- és jogügyi kihágásoknál a szolgabíró utasítás szerint jár el.

Az adóhivatal kezeli az adóösszegeket.

Az úrbérkárpoztási fizetések az adóhivatalnál felveendők; az adóhivatal kezeli az árvapénzeket.

Törvényszékek.

5 feltör vény szék és minden megyében egy megyei törvényszék állittatik, a feltörvényzékek a kerületek főhelyén és járásbíróságok.

Nagyobb városokban, melyek forgalma megkívánja, kereskedelmi törvényszékek állittatnak fel.

Minden feltörvényszékhez 1 hóhér, a szükség kívánalma szerint több is alkalmaztatik.

Minden főtörvényszékhez egy főállamügyész, minden megyei törvényszékhez 1 neveztetik, a megyeihez szükséghez képest alügyészek neveztetnek.

Egy csomó szakasz rendelkezik a személyzet, rang és más feleslegesekről.

Megyei hatóságok.

A megyei hatóság közigazgatási közeg, függ és összeköttetésben áll a helytartósággal, adóügyekben a főpénzügy igazgatóságaiul.

Feje főnök, ki mellett több hivatalnokok vannak, és

pedig minden megyébe nevezetik biztos, fő- és al-adófelügyelő, uthivatalnokok és orvos. A főnök felügyel rájuk és mind őket, mind a szolgabírákat felfüggesztheti.

A főnököt és első biztost, a hely tartót anács javaslatára a belügyminister előterjeszti és ő felsége nevezi.

Az adófelügyelőket a főadóközeg előterjesztésére a pénzügyminister, a műszaki hivatalnokokat a kereskedelmi minister nevezi.

A megyei hatóság ügyel fel az alantas hivatalnokokra. A megyei hatóság feladata a nyugalom-, biztonság- és rendre ügyelni. A főnök köteles a megyét többször beutazni és a megyéről a hely tartóshoz jelentéseket tenni.

A rend- és nyugalom-, a zavarok megakadályozásáért a főnök szigorúan felelős.

A főnököt és biztost a császár, a többieket a kinevező minister bocsájthatja el.

A megyehatóság a köréhez tartozó vagy hozzá utasított ügyekben határoz, az alsó közegek elleni panaszok és sérelmek először a megyehatóságnak nyujtatnak be és általa terjesztetnek a helytartóság elé.

A megyehatóság földművelési, ujonczösszeirási, ujonczozási, előfogat, beszállásolás! és azon ügyekben, melyek gyors elintézését a közérdek kívánja, határoz, végzései azomban a hely tartóshoz feljebbezhetők.

A megyei hatóság gondoskodik a törvények kihirdetése- és végrehajtásául, a katonai segélyt ő rendeli meg és e végett a katonai hatóságot ő szólítja fel.

A megyehatóság vezeti az összeírást, újonczozást, a kegyelmi utoni elbocsájtást, általa vezetnek az albér-

letek; a polgári és katonai hivatalok közti összeütközésekben a hatóság jár közre.

Vizi építéseknel az engedményt a megyehatóság engedélyezi. Az utak, hidak felett öröködik, az utakhoz szükséges kisajátítások, több megyék vagy országos határ, katonai utaknál felterjesztést intéz a hely tartóságához.

Templomépítések, temető-ügyekben a papokkal érintkezik, határoz az építési pályázatoknál, gondoskodik a községek rendezésér ül.

Engedélyt ad kávéházak, üvegyárak, hamuzsir-, mész-, tégláégetésekre, a tanoncok, legények vándorévei megrövidítésére, házaló útleveleket ad, hozzájárul a bányahatóságok engedélyezéséhez, engedélyezi a jótékony gyűjtéseket, a birtok-feldarabolásokat, midőn ezt a törvény tiltja, az erdők zár alá vételét, rendelkezik a kisajátítási, fausztatási ügyekben, házasság-hirdetési oldozványt ad az izraelita házasságokra, fegyvertartásra engedélyt ad.

Felügyel a szolgabírák vizsgálataira, a telekkönyvek, árvaügyekre, különösen az árvaügyek kezelésére, a börtönök állapotára, hagyatéki tárgyalásokra.

Az egyenes adóknál felügyel a szolgabírák, községek eljárására, meggyőződést szerez a hátralékok okairul, az egyenlőtlen adófelosztási viszonyokrul, az adót kezelő hivatalnokok magaviseletéről.

Köréhez tartozik, ha erre különös közegek felállítva nincsenek, a házbér- és házosztály-adó, a jövedelmi adó megszabása, az adó végrehajtás megrendelése, a házbér-, jövedelmi, kereset-adó nyilvántartása, véleményes felterjesztése az adóhalasztási, leszállítási kérvényeknek.

A hivatalnokok fizetése.

Helytartó szabadlakás és 16,000 frt.
 Alelnök szabadlakás és 11,000 frt.
 Tanácsos (udvari) 4,000 frt.
 Helytartótanácsos 2—3,000 frtig.
 Megyefőnök 2,500—3,500 frtig.
 1. megyebiztos 1,200—1,400 frtig.
 2., 3. megyebiztos szabadlakás és . . 800—900 frtig.
 Helytartósági fogalmazó 700—800 frtig.
 Megyeorvos szabadlakás és 600 frt.
 Szolgabíró lakás és 1,000—1,200 frtig.
 Segéd lakás és 700—800 frtig.
 Főtörvényszék elnöke lakás és ... . 5,000 frt.
 Altörvényszék elnöke lakás és . . 3,000—4,000 frtig.
 Főtörvényszéki bíró lakás és . . . 2,000—3,000 frtig.
 Titkár 1,000—1,200 frtig.
 Kerületi törvényszéki elnök lakás és . . 4,000 frt.
 Alelnök lakás és 2,000—3,000 frtig.
 Bíró lakás és 1,400—1,800 frtig.
 Titkár lakás és 800—900 frtig.
 Megyetörvényszéki elnök lakás és . 2,000—3,000 frtig.
 Bíró lakás és 1,200—1,400 frtig.
 Titkár lakás és 800—900 frtig.

Tagosítás. Márczius 2. Az úrbéri kötelék megszüntével a volt úrbéresek birtokaik teljes urává lettek, fenntartatik azonban a régi örökösödés rendje és a feldarabolásról szóló törvények.

Úrbéri birtoknak tekintetnek az úrbéri könyvben foglaltak, a későbbben úrbériségnek elösmertek és az úrbéri

szerződéses birtokok, a már kihaló vagy kihaló urbéri legelő, nádasok és erdők.

Az urbéri birtok mennyisége az urbéri törvényekben van meghatározva.

Az üres házhelyek a jelenlegi birtokos tulajdonai maradnak, a 48- és 49-ben elhagyottak ilyeneknek nem tekintetnek.

Az urbéri birtok-növedékek, melyek az úri birtok vagy közlegelőkből eredtek, vagy az urak által az urbériségből foglaltattak, a törvények szerint bírálendók, az 1820 előtti foglaltások azonban meg nem támadhatók. Az 1820 utáni foglaltásokat a tagosítási perben fel kell hozni és felettük a bíróság ítélt, ha a foglaltások 3 év alatt nem követeltetnek, elévülnek.

A maradvány-földek az uraknak fizetendő kárpótlás mellett a birtokló tulajdonai maradnak, ezen földek után azonban legelő nem adatik.

Az irtások következőleg szabályoztalak:

I. Az urbérések birtokában maradnak:

a) melyek már az urbéri birtokba törvényesen bekebelezettek, ennél fogva urbéri természetüket elvesztették;

b) irtások, melyek eredetileg az urbérések életfenntartására adattak;

c) betelepített irtások, ha a birtokosoknak ezenkívül más birtokuk nincs;

d) melyek pénz, természetvény, munkakötelezettség mellett adattak át az irtóknak, az a., b., c. pontban foglalt szolgálomások azonban megváltandók.

II. Minden más irtványok, ha külön szerződések nem akadályozzák, a földesurak által visszaválthatók.

A földesurak azonban azon irtásokat, melyeknél visszaváltás kikötve nincs, ezen nyílt parancs kihirdetése után három év alatt, melyeknél idő van kikötve, az idő kitelte után három év alatt kiváltani, és pedig kötelesek a kiváltást békés egy esség útján oly módon megkísérteni, hogy az irtási költséget és befektetéseket vagy készpénzzel kifizetik, vagy ennek fejében az irtvány-birtokosoknak az irtvány egy részét átengedik.

A barátságos egyesség a szolgabíró és politikai hatóság befolyásával eszközöndő. Az ezen hatóság által feltett és hitelesített szerződések az első folyamodása úrbéri bíróság által a főúrbéri törvényszéknek felterj esztendőek. Az egyesség nem eszközölthetvén, aföldesur köteles a kitűzött idő alatt úrbéri utón megkezdeni, különben joga elévül.

Az úrbéri faizásra következő rendeltetik:

Hol a jobbágyok a faizás használatában voltak, az erdő egy része részökre kihalasittatik, ezen kívül az erdő a földesur tulajdona marad.

Mindkét fel az erdő-rendőrségi törvények szerint erdejét szabadon használhatja.

Ezen szabály áll az egyes úrbéresek vagy egész községek számára kihalasított erdőkrül is.

Ha a régi földesur ezen erdőkben használatot fenntartott, az úrbéresek kötelesek ezt megváltani.

Az úrbéri adóterület mennyisége, ha a felek ki nem egyeznek, az úrbéri törvényszék által meghatározandó.

Az úrbéri törvényszéknek mindenekelőtt tisztába kell hozni mivel tartozott a földesur, mik voltak ezéerti kötelezettségei, szakértők által meg kell az erdőt becs ültetni

és elhatározni, hogy tekintve a helyi körülményeket, az erdő termőképességét, a faizásnak megfelelőleg egy házhely részére mennyi erdőterület kiadandó.

8 zsellérnek egy egész házhely utáni erdő adatik, 1 házhely után rendszeren 8 holdnál több és 2 holdnál kevesebb nem adandó, semmi esetre sem több azomban 12-nél, 1200 □ -öllel számítva, az erdő fatermelő képességgel bíró helyen hasítottasson ki, 2 holdnál kevesebb is adatik oly helyeken hol a szolgálat jelentéktelen volt és azt 2 holdnál kevesebb is fedezi.

A lelkészek- és tanítóknak, amennyiben az előbbi úrbéri törvények szerint faizási joguk volt, az elsőnek 1, a tanítónak fél házhely utáni erdőilletőség kiadandó.

Az úrbéresek erdeje egészben hasíttatik, községi erdőnek tekintendő, a község hatósági felügyelet alatt kezeli, az egyháziak erdeje is a községihez csatoltassék és a község évenként adjon fát. Az úrbéresek közt az évi kivágott fa természetben felosztható.

A nádhaszonvétel is az érdekeltek kívánságára különválasztható, ha a nádas természetes vagy mesterséges kiszáradásáig a földesur évenként vagy bizonyos mennyiségű nádat vagy a használatot fedező nádat ad, ebből azomban az úrbéreseknek a nádasérti szolgálat értéke levonatik. Hol ezelőtt a község- vagy úrbéreseknek úrbéri illetőségökön kívül nádat adtak, ez tulajdonukká lett.

Az uraság az úrbéri erdőn, legelőn, nádason nem leltethet.

A szőlő utáni tartozmányok csak akkor szűnnek meg, ha a szőlő az úrbéri házhely kiegészítő részét képezi, minden mástul a szokásos szerződményes kötelezettségek

teljesítendő, ha azonban nem a 20-ik szakasz rovatába tartoznak, megválthatók.

Ha a dézsmás szőlők a közlegelőből hasították ki, az úrbéresek a kihatáskor a legelő megszükitése ellen azonnal panaszt tettek, panaszuk helyessége elősmertett, vagy még a panasz el nem intéztetett, ez esetben ezen körülmény figyelembe veendő.

Ha valamely terület az úrbérbe bevezetve nincs, nem úrbéri legelőilletmény, nem üres házhely, nem maradványföld, nem nádas, nem szőlő, de már vagy az úrbér behozatalakor be volt telepítve, vagy később bizonyos feltételek és kötelezettségek alatt úrbéreseknek adatott használatra, ezen kötelezettségek ezentúl is teljesítendő, azonban megválthatók.

A tagosítás bevégeztéig az erdő használata a jelen állapotban marad, az úrbéresek a faizásért járó kötelezettségeiket azonban kötelesek teljesíteni.

A bizonyos időre kötött szerződések, a magánjogi bérlet és zálogszerződések érvényesek.

Az úrbéri váltság és módozata külön rendeletek által fog szabályoztatni.

Az úrbéri italmérés ezentúl is megmarad, a községi italmérés módozatát a politikai hatóság szabályozandja. Az úri korcsma-, malom- és halászati jogokra az eddigi törvények érvénye fentartatik.

Azon községekben, hol a birtokviszonyok a földesur és úrbéresek közt még eldöntve nincsenek, az elkülönítés hivatalosan el fog rendeltetni.

Az elkezdett tagosítások gyorsan eszközrendők, azon határookban, hol még a tagosítási per el nem kezdetett, az

urak vagy úrbéresek tetszés szerint megkezdhetik, az úrbéri pörök azonban az úrbéri törvényszékek megalakítása után 1 év alatt megkezdendők, hol egy év alatt meg nem indíttatnak, ezen túl csak az urak és úrbéresek közös megegyezésével indíttathatnak meg.

Közbirtokosoknál, ha még az arány megállapítva nincs, mindenekelőtt az arány megállapítandó, e végett az úrbéri törvényszék mindenekelőtt egyességet kísért meg, ha nem sikerül, ítéletileg ideiglenes arányt állapít meg, az arányosság érdemleges eldöntését a törvény rendes útjára utasítja.

Az úrbéri perben első sorban a megyei úrbéri törvényszék ítél, másodsorban a kerületi törvényszék, harmadsorban a Bécsben felállítandó főúrbéri törvényszék.

Az úrbéri per írásban folytatódik, a felperes köteles a bíróság által kitűzött időben megkezdeni, mit ha elmulaszt, a bíróság a per vitelét a felperes költségére hivatalbul elrendeli.

Ha a legelő- és erdő-elkülönzésre kiszabott egy évi határidő a per megindítása nélkül elmúlt, az uraság, közbirtokosságoknál egy birtokos egy év alatt a tagosítást megindíthatja, mit ha az illetők elmulasztanak, az első folyamodása bíróság a pert hivatalbul a földesur kárára és költségére megkezdeti.

A keresetlevél az ellenfélnek azonnal kézbesítendő, a törvényszék előtti megjelenési határidő 30 napnál hosszabb nem lehet. Először is elhatározandó: a pör törvény szerint megindítható-e, az elégtelen fél ezen határozat ellen 14 nap alatt az úrbéri törvényszékhez fellebbezhet.

A perelhetőség megállapítottván, az úrbéri törvény-

szék a szolgabírói hivatalt a perben teendő, ^a törvény által rendelt cselekmények, a szükségelt hitelesítés eszközésére, a per előirt felszerelésére felhívja; mindenekelőtt a barátságos egyesség megkísértendő, ez akár sikerül, akár nem, jegyzőkönyvbe vétetik, melyhez az anyag csatoltatok. A hitelesítés, becslés az úrbéri törvényszék által a helyszínén egy eskütt mérnök közreműködésével eszközöltetik, amikor is a felek ellenvetéseket tehetnek a fölmérés, fölvétel, osztályozás, tagosítási terv ellen és erre ügyvédet használhatnak.

Ha a felek minden pontra megegyeztek, az egyességet a megyei úrbéri törvényszék megerősítés végett a főtörvényszékhez felterjeszti, ha az egyesség nem sikerül, a törvényszék Ítéletet hoz, ezen ítéletnél azonban mérvadó a feleknek némely pontokra fentartás nélkül kijelentett kiegyezési szándoka, megelőzőleg a tanuk hitelesítettnek, a felek a tanuk ellen észrevételeiket megtehetik: a kölcsönös felelésre 14 napi replika és duplika (felelet) engedtetik. Az Ítélet a feleknek haladék nélkül kézbesítettik, fellebbezhetnek a főtörvényszékhez, a fellebbezés az összes iratokkal a feltörvényszékhez fölterjesztetik. A pörök mindkét törvényszéknél sorrend szerint tárgy altatnak, a fel törvényszék, ha a pör kifejtve nincs, az első törvényszékhez kiegészítés vagy új ítélet-hozás végett visszaküldetik; az Ítéletek az első törvényszék által kézbesítettnek a feleknek, mely ellen a felek folyamodhatnak.

Az Ítélet a törvényszék egyik bírāja és a szolgabíróság által haj tátik végre, a bíró a feleket értesíti a kihasító mérnök leendő bevezetése napjárul, a végrehajtás-

rul a bíróságnak jelentést tesz és ezen jelentéssel az összes iratokat felterjeszti, a törvényszék használat végett az iratokat a telekkönyvi hivatalhoz általteszi, perújításnak nincs helye, a számítási vagy mérési hibák kiigazítása per útján javíttatnak ki, melyért is a fél Írásban a törvényszékhez, vagy szóval a szolgabíróhoz folyamodik.

Az úrbéri törvényszék, ha a folyamodást teljesen alaptalannak nem látja, egy tagját és egy eskütt mérnököt a helyszínére kiküldi, a szolgabíró a megjelenésre felhívja és az ügy állását megvizsgálja, a felek a kítűzött napra beidéztenek. A bíró a törvényszéknek eljárásul jelentést tesz. A tagosítási per bélyegmentes.

A 48. ápril előtti be végzett, de még végre nem hajtott tagosítások ezen patens végrehajtási szabályai szerint végrehajtandók. A kiegészítési és kiigazítási ügyek ezen nyílt parancs szerint intézendők.

A 48. óta barátságos egy esség útján elintézett végrehajtások, ha ellenök reclamatio nem adatott be, meg nem támadhatók.

V. FEJEZET.

Úrbéri váltság. — Telekkönyveknii. — Az ideiglenes catasterrül. — Az árva-vagy onrul. — Az úrbéri kárpótlásra!. — Az uzorára!. — A községekrül. — Az önkéntes kölcsönrül. — Az ostromállapot megszüntetésérül. — A bíróságok hivataalkörérül. — Az államügyészekrül.

Az úrbéri váltságul. Márczius 2.

1. A birtokosok vesztett úrbériségeikért és jogaikért az állam által következőleg kárpótoltatnak.

2. Az úrbéri váltság az 1853. márczius 2-án kelt nyílt parancsban jelzett úrbéri kötelezettségek és a következőkért is adatik:

- 1) az alszellérek kötelezettségeiért,
- 2) az úrbéri pálinka-kazánokért,
- 3) az úrbériségeken levő bolt-jogért,
- 4) a mészárszék-jogért,

5) a kőbányák, téglá-, mészégetésért, agyag- és homokbányákért, hol ez eddig mint úri jog dívott.

3. A földesúri köteles költségek levonattak.

4. Az úrbéri kárpótlás általános átlag szerint állapítatok meg, az 1844-ben megállapított adóalapul szolgáló osztályzat szerint.

5. A megyék ennek nyomán 8 osztályba soroztának, a hét első három, a 8-ik két alosztálylyal

	I.	II.	III.
1. Fehér	700,	650,	600.
2. Soprony	700,	650,	600.
3. Mosony	700,	650,	600.
4. Pozsony	700,	650,	600.
5. Tolna	700,	650,	600.

	I.	II.	III.
6. Vas	700,	650,	600.
7. Békés	650,	600,	550.
8. Csanád	650,	600,	550.
9. Esztergom	650,	600,	550.
10. Nyitra	650,	600,	550.
11. Pest	650,	600,	550.
12. Győr	650,	600,	550.
13. Baranya	600,	550,	500.
14. Borsod	600,	550,	500.
15. Csongrád	600,	550,	500.
16. Komárom	600,	550,	500.
17. Veszprém	600,	550,	500.
18. Somogy	600,	550,	500.
19. Abauj	550,	500,	450.
20. Arad	550,	500,	450.
21. Bars	550,	500,	450.
22. Bihar	550,	500,	450.
23. Heves	550,	500,	450.
24. Nógrád	550,	500,	450.
25. Zala	550,	500,	450.
26. Torna	550,	500,	450.
27. Gömör	500,	450,	400.
28. Hont	500,	450,	400.
29. Szabolcs	500,	450,	400.
30. Szatmár	500,	450,	400.
31. Zemplén	500,	450,	400.
32. Zólyom	500,	450,	400.
33. Sáros	450,	400,	350.
34. Szepes	450,	400,	350.

	I.	II.	III.
35. Ung	450,	400,	350.
36. Trencsén	450,	400,	350.
37. Bereg	400,	350,	300.
38. Ugoicsa	400,	350,	300.
39. Liptó	400,	350,	300.
40. Árva		350,	300.
41. Mármaros		350,	300.
42. Turócz		350,	300.

8. A kárpótlandó házhelyek száma a megyei hatóság és egy pénzügyi hivatalnok által állapittatik meg, a felszámítást egy erre kinevezendő bizottság eszközli, mely ellen a belügyministerhez lehet folyamodni.

9. Egy külön nyílt parancs fogja meghatározni, honnan és mi módon fog a kárpótlás fizettetni.

10. A remanentiális földekért a kárpótlást a birtokosok fizetik és pedig az úrbéri házhelyeknek megfelelő arányban, 1 holdtul annyit, a mennyi 1 hold úrbériség váltsága.

11. A nem úrbéri természetű, de megváltható tartozmányokat nem az állam, de a birtokosok váltják meg, ha azt a birtokos maga vagy a birtokosok többsége kívánja. A megváltás a birtok egy része visszaadásával is eszközölhető, ez esetben az egyesség a megyehatóság által megerősítendő. Ha az egyesség nem sikerül, a megváltás következőleg eszközlendő:

a) a pénzfizetések a jelenlegi pénzfolyamra átszámítandók;

b) egy igás napszám 20, egy gyalog 10 krral számittatik;

c) a természetbeni kötelezettségek értékét választott bíróság ítéli meg. A bíróságba egy tagot a tulajdonos, egyet a haszonélvező választ, a két választott az elnököt választja, ha meg nem egyeznek; az elnököt nevezi a megyehatóság, ha a választottak meg nem jelennek, helyükbe a megyehatóság nevez;

d) a természetmények ára az 1835—1845. átlagárak szerint állapítatik meg;

e) az évi termény értéke huszszorozva képezi a megváltási árt, ebből azonban a kiadások levonandók, barátságos egyesség esetében az egyesség a megyehatóságnak betérjesztetik. Ha nem sikerül, az ügyet a megye vezeti. A választott bíróság ítélete az országos bizottsághoz feljebbvezhető.

14. Egy későbbi rendelet meg fogja határozni, miképpen lesznek a megyehatóság felügyelete alatt a magánmegváltások fizetendők.

15. Ha a magán-megváltás tárgyait tartozási hátralékok terhelik, ezek készpénzben 3 év alatt 6 részletben lesznek fizetendők, ha a felek másképen nem egyeztek vagy ítéletek másképen nem rendezték; ezen tartozások rövid szóbeli eljárás útján lesznek behajtandók.

16. Az úrbéri váltság-szerződések, ha már kifizették, vagy a patens keletkeztéig lefizetendők lettek volna, érvényben maradnak.

17. Ha azonban még le nem fizették, vagy lefizetendők nem voltak, a megváltók csak a patens napjáig esedékeseket tartoznak kifizetni, felesleges illetményük a tulajdonosoknak a patens elvei szerint az állam által lesz fizetendő.

18. Ha a megváltók úrbéri jogokat vagy földterületet is vettek meg és az úrbériség értéke a szerződésből ki nem tűnik, az úrbériség értéke választott bíróság által lesz megállapítandó.

19. A 16., 17., 18-ik §. alatti ügyekben a megyehatóság ítél.

20. Az egyházak, kincstár-alapok és alapítványok úrbériségei is megváltandók, ezeket későbbi rendeletek fogják szabályozni.

21. Ha a papi tized királyi adomány vagy vétel által mások birtokába ment át, ezek is az állam által megváltandók, ha ezek része a papokat illeti, nekik kiadandó.

22. Az alsóbb papság tized-váltsága az állam által fizetendő.

23. Minden más papi fizetések, melyek nem 10-ed, 9-edből erednek, fizetendők.

24. Az úrbérváltsági eljárás bélyeg-, perdíj- és postadíj mentes.

A telekkönyvi munkálatokruli minis-
téri rendelet. April 22.

A telekkönyvi felvétellel foglalkozó bizottság a vezető, az actuárius és az erre kinevezett községi bizottságból áll, mind azomban nem tartozik jelen lenni, elegendő a község részéről a bíró, érdekei ellenőrzésére minden birtokos jelen lehet.

A bizottsági tárgyalás egy telekkönyvi tanító elnöklése alatt tartatik, a tárgyalás napja a községi előjáróknak tudtul adatik, közhírré tétetik ez a hivatalos lapokban is. A birtokosok személyesen vagy meghatal-

mazottjaik által jelenjenek meg birtokaik felvételénél, kik helyben nem laknak, a hirdetésekre figyelmezzenek. A felvétel hiteles okmányok, az adólagerbuchok alapján vezetetik, jegyzőkönyvek vétetnek fel, ha egy birtok több községben fekszik, a többi községben folytatandó. Az új törvények szerinti becslések, leltárok, összeírások használatnak, ezeket a hatóságok kötelesek a bizottság tudomására hozni.

Egy telekkönyvi testet képez egy vagy több részletekből álló birtok, mely egy lapon vétetik fel.

Egy jegyzőkönyvbe azon birtoktest vétetik fel, melyet egy birtokos bír, vagy többen osztatlanul bírnak, ha a több birtokos a birtoktestet határozott arányban bírja, a birtok-arány jeleztetik. A birtok változás azon arányban iratik be, a mely arányban történik. Ha azonban elválasztott birtokrészleteket szerez meg valaki, ezekről a szerző számára új jegyzőkönyvet nyitnak, ugyanez történik osztályoknál is.

A betáblázások az egész birtoktestre, közös birtoknál az adós számszerinti arányos illetőségére jegyeztetnek be.

A telekkönyvi test a föld- és a rajta lévő épületekből áll.

A nemesi birtoknál telekkönyvi testet képez azon földbirtok, melyet egy tulajdonos vagy többen osztatlanul bírnak és pedig minden a megyében levő tartozmányok és részekkel. — A más megyébeni tartozmányok, mint külön birtoktestek veendőek fel; ha azonban ezek adósságmentesek, a későbbi rendezésnél hozzá irathatók. A tulajdonos a megyei folyamodás mellett a tartozmányokból külön telektesteket képeztegethet.

Közbirtokosságok vagy nemesi községekben minden épülettel bíró beltelek egy birtoktestet képez, a tulajdonos azonban ha több ily beltelek és ezekhez tartozó külsőségeket bir, ha akarja azokat egy telekkönyvi testté alakíthatja azon esetben, ha egy határban fekszenek.

A birtokos, ha nemesi birtokán kívül úrbéri birtokokat is bir, azokról vagy külön telekkönyvet vétet fel, vagy nemesi birtokával együvé íratja.

A község minden birtoka egy telekkönyvben soroltatik elő.

Oly városokban, hol az 1840:21. szerint még a telek- és betáblázási könyv behozva nincs, hasonló eljárás követendő, ezen eljárás alkalmazandó a szabadalmazott kerületekben is. — A jog különbözése a részek egyesítését nem akadályozza.

A bizottság a birtok jogczimét képező előadását röviden köteles bevezetni; — ha okmányokkal nem igazoltatik, csak a tényleges birtok viszonyt és a jelenlegi birtokost jegyzi be;—ezen bejegyzésnél a bizottság ügyeljen, hogy birtokosnak ne a gondnok, bérlő vagy haszonbérlő, gyám, gondnok, vagy zárgondnok jegyeztessék be.

Ha a birtokos lakása, a faluban nem lakván, ösmeretlen, a bizottság részére képviselőt nevez és erről a bíróságot értesíti.

Ha a birtok bérletben van, ez bejegyzendő és a bérlőt értesíteni kell, hogy a bekebelezés jogait biztosítja.

A gyámok, gondnokok gondoskodjanak az árvák, gondnokság alattiak jogai bejegyzéséről; egyébiránt mindenki hivatva van a bizottságot a távollevők, nem képviseltek jogaira figyelmeztetni. A bejelentéstől vonakodó

birtokost a bizottság a telekkönyvi intézményről értesíti, ha ennek daczára is megjelenni vonakodik, költségére képviselőt nevez.

A jegyzőkönyv szerkesztése:

Beírandó a megye, járás, község neve.

A bevezetésben említendő a tulajdonos vagy megbízottjával! tárgyalás.

A birtok czime, a dűlők, a földrészletek neve és terményisége, művelési neme beiratik. Minden részlet számmal iratik be, a szomszédok nem, de a vizek, utak, hegyek nevei, mely alatt vagy mellett fekszenek, beíratnak.

A birtokosnak neve, állása, a kiskorúnak kiskorúsága beírandó. Az egyházak, alapítványok, községek, társulatoknál nem a haszonélvezők, de a községek iratnak be.

A perrel vagy igényekkel megtámadt birtoknál mindig a birtokló birtokos neve írandó be, az igénylőket figyelmeztetni kell, hogy azokat a törvényes idő alatt érvényesítsék.

Ha a birtok a vallományi könyv behozatala óta más kézbe ment át, ez megjegyzendő.

Ha a vallományi könyvből valami kimarad, megjegyzendő.

Ha egy részt többen bírnak, birtokilletősége mindeniknek számszerint kiteendő.

Ha a birtokos a vallományi könyvben (Lagerbuch) rőszül felvett területet kiigazítja, ez beteendő.

A terület a vallománykönyv szerint osztrák hold- és ölekben beteendő. A kiigazításokat, pótlásokat és jeleléseket csak a jegyzőkönyvben kell megemlíteni.

A vezetők ügyelnek, hogy változások ne csempész-
tessenek be, minden jegyzőkönyvet a tulajdonos vagy
meghatalmazottja írja alá és a bizottság előttemezi.

A telekkönyv az eladások-, osztályoknál alapul szol-
gál, a bizottság a jegyzőkönyvek másolata elkészítéséről
gondoskodik, melyek a vezető által hitelesítettnek, az úr-
béresek számára jegyzőkönyvi másolatokat nem készíté-
nek, de összevarratnak és az előjáróság vagy egy biztos
egyén őrizetére bízotnak, a telekkönyvek őrije köteles azt
a feleknek kívánatukra előmutatni.

A birtokátruházások az eddigi módon eszközöltet-
nek, a hatóságok intézkedni fognak azomban, hogy ez
a telekkönyveknél is eszközöltessék. Az egyszer már
bejegyzett nemesi birtok újólág nem vétetik fel és a fel-
nem vettnek felvétele nem mellőzhető.

Ha valamely nemesi birtok úrbéri birtoknak iratik
be és a nemes ur a telekjegyzőkönyvek felvételekor ezt
valósággal birta, ez az úrbéri ívbül a nemesi ívbe írandó
és ha betáblázással terheltetett, ez kitörleendő, mirül az
értésített bíróság a hitelezőt tudósítani fogja, ha azomban
az úrbéres birtokában volt, per utján lesz elintézendő.

A nemtelek közti peres birtok, a birtokos nevére
iratik, ha azomban betáblázással van terhelve, a telek-
könyvvezető (Instructor) a feleket maga elé idézi, az
egységet megkísérti, ha azomban ez nem sikerül, a hi-
telező be nem hívható, a bizottság többé bele nem avat-
kozik; ha a jegyzőkönyvekben a vallómánykönyv adatai
hiányoznak, ezek utólagosan bejegyzendők, ha valamely
részlet mellőztetett, ez behozandó, ha többen bírják, a
birtokarány számmal megjegyzendő.

Azon birtokok, melyek megváltását a császári rendelet megengedte, lia nemesi birtoknak vétettek fel, ez kiigazítandó.

A telekkönyvi hivatalok szervezéséig a nemesi telekjegyzőkönyvek a törvényszékeknél, a nemteleneké a járásbíróknál fognak őriztetni.

A felek a telekjegyzőkönyveket a kiszabott időben bármikor megtekinthetik, a hivatalnokok a felek kérelmére kötelesek a másolatokat kiadni.

A telekkönyvi igazgatóság a kerületéhez tartozó községekben bevégzett telekkönyvezést kihirdeti, az igények beadására, a betáblázások, haszonbérlet bejegyzésére határidőt tűz, értesíti a közönséget az eljárás módjáról. Ezen hirdetések a hivatalos lapban közöltéinek.

A beadott igénykeresetek, betáblázások s a t. gyorsan intéztessenek el, végzés hozatván a bejegyzések törültessenek. A határidő letelte után a kiiigazítások csak törvény útján eszközölhetők.

A bekeblezésekrül. Az adósság- és bérlet-betáblázási kérvények, a birtokosoknak másolatban küldetnek meg és a birtokos felszólittatik, hogy ha helyben nem lakik, 8 nap alatt helybeli meghatalmazottat jeleljen ki, mit ha nem teend, költségére a hatóság nevez. A birtokos feladata a betáblázásoknak utána nézni, a betáblázott adósság csak egy birtokra táblázható, kivéven ha a követelés nagy, ha a többes bctáblázásba a hitelező beleegyezik.

Ha az adós hitelezőivel alkuban áll, ezt a záros hirdetés után legfeljebb 4 hét alatt köteles közölni.

Az egyesség a telekkönyvnek hiteles másolatban be-

terjesztendő. Ha az egyesség több telekkönyvi testről szól, minden telekkönyvi test terhe hiteles másolatban kimutatandó.

Azon adósságoknál, melyeknél egyesség nem forog fenn, a határidő elteltével szóbeli tárgyalás alkalmaztatok. A tárgyalásra behívandók: a birtokos, ha egyesség nem jött létre, minden hitelező, ha csak némely hitelezőkkel kötött egyesség, a többi hitelezők és a kiegyezők közül azok kik az elsősegre nézve a többi hitelezőkkel ki nem egyeztek.

A tárgyalásnál az adós tervet ad be, mi ha el nem fogadtatok, a sorrend végzés által fog eldöntetni, a kötelezvények másolatban a telekjegyzőkönyvbe régi terhek (alté Lasten) czim alatt be fognak vezetettetni.

A régi betáblázási rend alkalmaztatok a telekkönyvek szervezésén mindazon birtokoknál, melyeknek még telekkönyvek nincsenek. A felhívási hirdetés elteltétől kezdve azonban a telekkönyvezett birtokokra csak különleges betáblázások történhetnek, melyben minden birtokrész megnevezendő, az általános betáblázások ezen birtokrészekre érvénytelenek.

A betáblázások a felhívási határidő eltelte után, míg az iverk el nem készülnek, a jegyzőkönyvekbe iratnak „új teher” czim alatt, melybe a bemutatás napja és száma is beíratok, a régi terhek elsőséggel bornak az újak felett.

Ha a tagosítás következtében birtok változás történik, ezen változások hivatalbul beírandók.

1853. május 2. Az adó az ideiglenes cataster után vettetik és pedig minden tiszta jövedelem után 16 százalék, az erdők utáni jövedelmi adó beszüntetik.

Május 17. Az árva-vagyon köz el csérül. Az árva-bizottságok az árva-vagyon kezeléséért jutalmat húznak.

Az árva-vagyon minden mástul elkülönítendő, a pénztárnak tűz- és betörésmentesnek kell lenni, egy kulcs a pénztárnok, a másik az ellenőrnél van, az egyes árvák kötelezvényei, drágaságai külön borítékban tartandók, az árva neve és a főkönyvi szám reá iratik, a pénztár nem fogad és nem ad ki semmit utalvány nélkül.

Minden kiadásokat és pénzátvéteket az árva-bizottság utalványozza, sürgős esetekben pénzátvételt az árva-bizottság jogtanácsosa is utalványozhat.

A postán érkezett pénz- és egyéb küldemények clólegesen jegyzőkönyvbe vétetnek és azután bepecsételve adatnak át a pénztárnak.

Minden pénzkiadás- vagy bevételi utalványban benn kell a kivevő vagy betevő nevének lenni, az ékszerek gondosan körülirandók.

A vagyonkiadásoknál a bizottság a vagyonrul tudomást szerez a könyvekbül és a vagyon állásarul jelentést tétet. A pénztár minden utalványokról jegyzőkönyvet vezet, ha a befizetés késik, ezt a bizottságnak feljeleníti, sürgős esetekben az elnöknek; minden fizetéseknél jelen kell lenni a pénztárnok, ellenőr és elnöknek, kinél a harmadik kulcs van, minden befizetés a befizető jelenlétében történik és azonnal ny ugtat vány őzt atik.

Minden köz- és magánkötvények, szelvények megbélyegeztetnek, minden utalványt az elnök írja alá és a félt is értesítik, ha az utalványozottat a pénztárnok nem ösmeri, köteles magát két ösmeretes tanúval igazolni, kik

a nyugtát előttemezik. A feleknek az utalványozottak csak nyugta mellett adatnak át. A megbélyegzett tárgyak kiadáskor ismét megbélyegeztetnek.

Minden bevét és kiadás a naplóba jegyeztetik. A naplóban különös rovat vezetendő a vagyon növekedése- és fogyásáról mindkettő indokolandó.

A bevett vagy kiadott kamatok-, fizetéseknél az idő és kamatláb bejegyzendő, a napló hónap szerint 12 kötetből áll, minden betöltött lapot a pénztárnok és ellenőr aláírják.

A minden hónapos napló az árva-bizottság számtagjának átadandó, a napló mellékletét képezik a törvényszék utalványai, a nyugták és ellen nyugták. A naplóim! naponta a főkönyvbe minden tétel beiratik, a főkönyvben minden árvának külön számlája van, a közös árva-tömegnek a főkönyvben külön osztály vagy számla nyitandó.

Az árvák minden pénze, legyen az tőke, kamat vagy más egyéb bevétel, ha róla az 1852. december 17-iki törvény másképen nem rendelkezik, az árvapénztárba teendő.

Az árva pénze, ha legalább 20 forintot tesz, 5 százalékos kamatra kikölcsondított, 20 forinton aluli összegtől kamat nem fizettetik, a kamatok hónapszámra fizettetnek, a kamat-bevét minden árvának december végén javára iratik.

Az árva-vagyon kamatozása nagykorúságával megszűnik, a pénztár az árva nagykorúsága bekövetkezéséről a bizottságot idejében értesíti, hogy ez pénze kiadására vagy letételére a szükséges rendelkezéseket megtehesse, ha a

bizottság a pénztárnak az árva ügyében némely a kiadást akadályozó rendeletet küld, azt figyelembe veszi.

A pénztár az árva vagyonárul köteles a kimutatást mindenkinek kiadni, az árva okmányairuli másolatok csak az árva-bizottság rendeletére adathatnak ki.

Az árvák követeléseirül egy könyv nyittatik, melybe az adós nevét beírják és tartozási állapotát rendesen vezetik, ha a kamatot nem fizetik bepereltetnek.

A pénztár a közös és egyes árvái vagyonrul a bizottságnak minden ülésre kimutatást terjeszt be, ezen egyenleg! kimutatás kimutatja a közös árvatömeg feleslegét, a pénztár az év eltelte után legfeljebb 6 hétre köteles bemutatni, mely ezt felülvizsgálatra a számtagnak átadja.

Az árva-bizottság köteles minden évben legalább egyszer, számtagja és a járásbíró által pénztár-vizsgálatot tartatni, a számtag köteles a pénztárra folytonosan ügyelni, a járásbíró a rendről meggyőződni, a közárva-vagyon kezeléséhez nem tartozó árvatömegekrül a gyámok és gondnok számolnak.

1854.

10. A csendőrök bűnvádi ügyekben egyenlőeknek tekintetnek, behívásuk, kihallgatásuk, megesketésök egyenlően eszkozlendő.

Január 16. Az úrbéri kárpótlás rul. Az úrbéri kárpótlási alap ezennel megállapittatik.

2. Az úrbérkárpótlási alap a pótlékokbul alakul.

5. A kárpótlás kifizetésére úrbéri kötvények bocsájtatnak ki.

6. Az úrbéri kötelezvények a kárpótolt nevére szólnak, szelvényekkel láttatnak el, a szelvények képviselik a kamatokat, a kamatok félévenként esedékesek, a kamatszelvevények készpénzzel váltatnak be.

7. A kárpótlási kötvényekért az egész birodalom jót áll és a többi állampapírok minősítvényével bírnak.

8. Az úrbéri alap kezelésére minden kerületben kárpótlási igazgatóság alakittatik, mely a belügyministerium alatt áll.

9. Az igazgatóság szavazattöbbséggel határoz, határozatait az elnök a ministerium elé terjesztheti.

15. Az úrbéri papirosokat vagy az országos úrbéri kárpótló bizottság vagy törvényes határozatokra az igazgatóság utalványozza.

17. A kamatok 1848. május 1-től kezdődnek, kötvények bocsájtatnak ki, a kibocsájtás kezdetétől kamatoznak, a kamatkötvények a haszonélvezetre jogosultak nevére bocsájtatnak ki, a kamatokból az előlegek leszámittatnak.

18. Ha a kárpótolt birtok zár vagy kérdés alatt van, csak a törvény széki végzésre utalványoztalak.

20. Az elkobzott, zár alatti birtokok úrbéri sége nem utalványoztatik.

21. Az úrbéri kárpótlások kiadását a törvényszékek utalványozzák.

23. Az úrbéri kárpótlásra 1854. márczius elsejétől kezdve elsőégi jog többé be nem keblezhető.

24. Az országos bizottság minden birtokos kárpótlása megállapítását köteles a megyei törvényszékekhez elküldeni, ha azomban az illető több községben bírt úrbéri-

séggel, csak akkor küldi el, midőn a kárpótlandó minden megyei úrbériségei megállapítottak.

25. és 26. A törvényszék azonnal felhívást tesz közre, melyben:

- 1) a jogosítottat és az összeget megnevezi;
- 2) az igénylőket igényeik betérjesztésértüli igazolásra felhívja;
- 3) felhívja azokat, kiknek igényeik nem az 52-iki pántensen alapulnak, hogy jogaikat érvényesítsék;
- 4) felhívja azon betáblázott hitelezőket, kik kölcsöneiket az úrbéri papirosokbul akarják kifizettetni, hogy jelentkezzenek és jogaikat igazolják;
- 5) határozza meg a tárgyalási napot azon kijelentéssel, hogy a meg nem jelenők úrbéri utón többé jogukat nem érvényesíthetik.

27. A felhívást két hónapi határnapra kell kitűzni és a napot megjelelni.

28. A felhívás a bécsi újság és törvényes hirdetési újságokba ki teendő.

29. A kárpótlásra jogosított kérheti, hogy papirosai-val esedékes vagy felmondott adósságai fiztessenek. Ezen bejelentésben:

- 1) a hitelező vezeték- és keresztneve pontosan kiírandó;
- 2) pontosan kiírandó a tőke- és kamattartozás mennyisége ■
- 3) az adósság esedékességének ideje.

A bejelentésben nagyobb összeg kifizetése a kárpótlási összegnél nem kérhető.

32. Ha igénylő nem jelentkezik, errül a törvényszék köteles a bizottságot azonnal tudósítani.

33. és 34. A bejelentett igényeket a bíróság összeállítja, a kimutatási jegyzéket az irodában elhelyezi, hol azt mindenki megnézheti, rövid tárgyalási napot tűz ki, melyre az úrbéri tulajdonos, az igénylő és utalványozott hitelezők, zár esetében a zárgondnok behivatnak. Ha a tulajdonos vagy megbízottja be nem hívható, részére képviselő neveztetik; a megjelentekkel a tárgyalást megtartják, de ha a kézbesítési bizonylatok némely meg nem jelenők részéről még be nem érkeztek, új határnap tűzetik ki, a meg nem jelentek részére gondnokok neveztetnek és erről a felek értesítetnek. Ezen eseten kívül a tárgyalás akkor szüntettetek be, ha ezt legyőzhetlen akadályok gátolják, mit a törvényszék határoz el, ha a tárgyalás egy nap el nem végezhető, folytatattik. — A törvényszék a felek közt egyességet kísért meg, mi ha nem sikerül, Ítélet által dönt. Ha a tulajdonjog nem a haszonélvezőé, részére csak a kamatok élvezete utalványozható.

A hitbizományi vagy hasontermészetű birtokoknál a kötvények a hitbizomány czimére állíttatnak ki.

Az igényeiket be nem jelentett vagy az adós által nem utalványozott hitelezők a tárgyalásba! kizáratnak. A betáblázott hitelezők, ha az úrbéri kárpótlásbuli kielégítést követelik, esedékes követeléseikért nevükre szóló kötvényekkel elégittetnek ki, a nem esedékes biztosítására az adós kötvényeinek bírói zárba letételét követelhetik. Ha a betáblázottak az igénylők kárpótlási tömegét ki nem merítik, az adós által utalványozottak elégittetnek ki, és pedig a be nem táblázottak a betáblázottak előtt előnnyel bírnak, a be nem táblázottak közt

elsőök az elfogadók, a betáblázottak közt előnnyel bír az, melynek betáblázása általános.

Évi járadékoknál, ha a felek ki nem egyeznek, biztosítékul a járadéknak megfelelő összeg visszatartandó.

Az adósság valódiságát csak az adós tagadhatja, ez esetben a törvényszék egyességet kísért meg, mi ha nem sikerül, a követelt és tagadott összeg letétbe helyeztetik. Ha az adós a betáblázást érvénytelennek nyilvánítja, az érvényesség felett a törvényszék ítélt. — Az utalványozott hitelezők kötelesek kötelezvényeiket a törvényszéknek átadni, ha bármi okból ez elmulasztott, az úrbéri kötvények csak az átadás után kiadandók, az amortisatióális idő három hónap.

Községi hitbizományi testületi ügyekben a közigazgatási hatóságok jóváhagyása nem kívántatik.

Az ítéletek a jogosítottnak kézbesítendők, ha az Ítéletek, végzések nem kézbesíthetők, kiszégeztetnek. A felbevezések 14 nap alatt beadandók.

Az utalványozott összegekre egyedüli adós a kárpótlási alap lesz.

A tulajdonosnak a kárpótlási alapnál közvetlen csak a nevére szóló kötvények adathatnak ki.

Az eljárás bélyegtelen.

71. Azon birtokokra, a melyekre a 2G. §. kárpótlási eljárás elrendeltetett, a moratorium megszűnik, a moratorium egyetemleges megszüntetéséről ő felsége különösen fog rendelkezni.

Uzsora. Márczius 7. — Az uzsora-ügyekben a büntető eljárás szabályai követendők. Az uzsora a magyar törvények szerint büntetendő.

April 6. A járásokat, törvényszékeket szabályozza.

April 3. A községekrül.

A haláleseteket köteles a községi elöljáró haladék nélkül a szolgabírónak bejelenteni.

A haláleset felvételével megbízott elöljáró köteles azonnal az elhalt lakására menni és két tag vagy tanú jelenlétében vagyont megvizsgálni, szükség esetében lepecsételni.

1. Jegyzőkönyvbe veendő az elhaltnak vezeték-, keresztnéve, állása, foglalkozása, ideje és vallása.

2. A halál napja, helye, a megholt lakása.

3. A házastárs neve, tartózkodási helye.

4. Az elhalt gyermekei, neve, ideje, állása, tartózkodási helyéről szerezzen tudomást.

5. Az örökösödés vagy gyámság kikutatandó, a gyám neve, ideje, állása. Ha a végrendeleti örökös ösmert, annak lakása.

6. Tudomást szerezzen a hagyaték nagysága, az adósság mennyiségéről.

7. Van-e végrendelet, örökösödés, szerződés, ajándék, házassági szerződés, bíróságnál vannak-e letéve?

8. Értesítést szerezni, az elhalt viselt-e és micsoda gyámságot és gondnokságot, gyermekeinek gyámot vagy gondnokot nevezett-e ki, az özvegy gyámtársnak kit szándékozik kinevezni?

9. Kezelt-e hivatalos pénzeket, fizetést, nyugdíjt, alapítványi vagy tartási pénzt a közpénztárbul huzott-e?

10. Hagyatékában nincsenek-e bejelentendő tárgyak?

A községi elöljáró az előbbi pontokra! a cselédeket és rokonokat és más a viszonyokkal ismerős egyéneket hallgassa ki. Ha szükséges, az elöljáró a megholtak szekrényeit is felnyitathatja, melyekben valószínűleg a végrendelet és örökösödési iratok lehetnek. Kímélettel járjon el, ha azomban a szükség kívánja, kényszereszközöket is alkalmazhat.

Ha végrendeletet talál, azt két tanú jelenlétében olvassa fel. Lepecsételt végrendeletek a bíróságnak adassanak át; — ha azomban a halogatás veszélyes lenne, az elöljáró a pecsétek kímélete mellett felnyithatja és két tanú jelenlétében, melyek közül az egyik az átadó, olvassa fel. A végrendeletre írja reá, mikor, kinyitlan vagy lepecsételve kézbesítette-e?

Ha az örökagyó szóbeli végrendelet tett és erről a tanuk Írásbeli jelentést nem adtak, a haláleset felvételénél a tanuk neve, állása, lakhelye bejegyzendő.

Ha az ösmert valószínű örökösök a vagyonnevezésre képesek, a hagyaték nekik vagy meghatalmazottainak átadható, az örökösödési százalék azomban biztosítandó, ha azomban az örökösök kiskornak, tébolyodottak, a hagyatéki tömeget le kell pecsételni.

Pecsétlés esetében az elöljáró a pénzt, aranyat, ezüstöt, ékszereket, köz- és magánkötvényeket, a fontosabb iratokat a bíróságnak beadja, a többi ingóságokat egy vagy több szobába hordatja, elhelyezi, az ajtókat, szekrényeket, ládákat lepecsételi.

Az elöljáró a ház vezetésével egy laktársat vagy más alkalmas egyént biz meg, ennek gondozására bíznak a kár nélkül el nem tehető, el nem zárható

tárgyak, mik az üzlet vagy gazdaság viteléhez szükségesek.

Ha a jövő gyám vagy gondnok ösmeretes, neki mindezen tárgyak pecsét nélkül átadhatók, az el nem zárható tárgyak azonban azonnal jegyzékbe veendő, a leltárt az előljáró köteles azonnal elkészíteni, az örökösöknek vagy a hagyaték kezelésével megbízottnak általadni, mindezekről köteles a bíróságot azonnal értesíteni; a haláleset akkor is feljelentendő, ha az örökhagyó teljesen vagyontalan, ez csak gyermekeknél maradhat el, kiknek szülei még élnek; ha a hagyaték jelentéktelen, ez a hagyatéki jelentésben feljegyzendő, ha lelkész vagy hivatalnok hal el, az általa kezelt közpénzek és okiratok azonnal biztosítandók, ha katona hal meg, erről a legközelebbi katonaparancsnokságot kell értesíteni, ha a hagyaték csekély, a leltár azonnal felveendő, a követelő rovatba kell számítani a készpénzt, drágaságokat, bútorokat, gazdasági szerszámokat, felszerelvényeket, a köz- és magánkötvények körülményesen felirandók, az ingóságokat nem szám, mérték, súly szerint kell felvenni és egy eskütt becsüs által megbecsül totni, az ingatlanok becslésébe azonban az előljáró nem ereszkedhetik.

A szenvedőleges kimutatásba az adósságok, tartozások pontosan felveendő. A leltár bevezésénél az adósságok és ezek levonása után a valódi vagyonállományt ki kell mutatni, a leltárt alá kell íratni a felek, tanuk és becslő által és aláírja a leltározó előljáró.

Ha a bíróság az ingók árverését elrendelte, ezt

szokás szerint közzé kell tenni és a szabályok szerint kell végrehajtani.

Az előljáró kézbesítetteti az idézéseket és végzéseket, melyeket a bíróság küld.

A kézbesítő az illetőknek személyesen kézbesít és a kézbesítési lapot az illetőkkel aláírattja, ha írni nem tud, ezt keze vonásával erősíti meg, egy harmadik a fél és saját nevét mint névaláíró aláírja. Az iratok a laktársaknak is átadhatók, azon esetben azomban midőn a törvényszék személyes kézbesítést rendel, a félnek személyesen átadandó, a kézbesítő az ívre az illető nevét és a napot felírja.

Ha a fél a kézbesítés elfogadását kerülgeti, lakására figyelmeztetést ragaszt, melyben jelzi másnap mely időben fog megjelenni, ha a fél a kitűzött órában nincs honn, a kézbesítő ezt a törvényszéknek bejelenti, ha a fél a kézbesítést nem fogadja el, a kézbesítő ezt a nap megjelölésével bejelenti.

Ha a kézbesítési íven megjelöltek kézbesítettek, a kézbesítő aláírja, a községi előljáró a bíróságnak az ívet beküldi.

Ha a kézbesítés bármi oknál fogva nem eszközölhető, a községi bíró az iratokat a bíróságnak visszaküldi; a kézbesítő szabályos fizetést húz a kézbesítésekért.

Ha a községi előljáró nehézségekbe ütközik vagy kétélyei vannak, ezt a bíróságnak azonnal bejelenti.

Az önkéntes (kényszer) kölcsönről. Julius 6. Bach.

A földesuraknak a kölcsönhöz! járul hatása megkönnyítése végett rendeltetik:

1. A volt földesurak részére e czélbul minden házhely után 15, minden zsellér után 2 frt 30 kr. úrbéri előleg rendeltetik.

2. Ezen előleg azoknak utalványoztatok, kik a háromrendü előlegért folyamodtak és ez utalványoztatok, vagy ha folyamodnak, utalványozható lett volna.

3. Ezen előleg készpénzben nem fizettetik, de megengedtetik, hogy ez az önkéntes kölcsön óvadéka- vagy részletfizetésére fordíttassék.

4. A jogosult ajánlatában köteles két tanúval bizonyítani, hogy az előbbi előlegek utalványoztattak, vagy az úrbéri váltság-bizottság által bizonyítani, hogy az előleg ellenvetés nélkül megadatott volna.

5. Az úrbéri alap bizonyítványt ad ki, hogy az ajánlott összeg az alap által, a kölcsön felvételére jogosított pénztáraknak átadatott.

Ő felsége akarja, hogy az úrbéri kárpótlás mennél hamarább folyóvá tétessék, hogy a birtokosok róla mihamarább rendelkezhessenek és a papirosokat a nemzeti banknál előlegek szerzése végett letétbe helyezhessék.

A hitbizományok kölcsönétül. Julius
18. Bach. A hitbizományoknak megengedtetik birtokaik $\frac{1}{3}$ értékéig, 95 százalékáig kölcsönt felvenni, azon esetben, ha ezt az önkéntes kölcsönbe helyezik el, ezen megengedett új kölcsön mennyiségébül azonban az eddigi kölcsönök levonatnak és csakis azon értékig vehetnek fel, mely az $\frac{1}{3}$ értéknél a harmadrész értékből a terhek leszámítása után fennmarad.

Az ostromállapot megszüntetésérül.
Április 11.

1. Az ostromállapot Magyarország, a temesi, bánati és szerb vajdaságban beszünttetetik, a polgári bíróság teljes hatáskörébe lép és ítél az eddig a katonai bíróságok által bírált ügyekben is.

2. A katonai bíróságoknál még folyamatban lévő ügyek gyorsan tárgyalassanak le.

3. Az új polgári bíróságok ügködése életbe lépéséig, még következő ügyekben fog a katonai bíróság intézkedni:

a) a felségsértési, felségárulási, az uralkodóház tagjai megsértése, közcsendháborítás, lázadás, fölkeles bűneiben (1852., 58—75, május 27.);

b) csődülési ügyekben;

c) a szolgálatban levő csendőrök és rendőrök megsértése esetében, ezen ügyben a katonai bíróság a törvények szerint ítél;

d) hol a rablás, rablógyilkosság és gyújtogatásokra még a rögtönítélő bíróságok fennállnak, a bíróságok működése megkezdéséig ezentúlra is fennmaradnak.

A bíróságok hivatalköre ü. l. J unius 16. Bűnvádi ügyekben.

1. A bíróságok a vádlottak iránt lehető kímélettel járjanak el.

2. A bíróságok minden pillanatban intézkedjenek; az el nem odázható szolgálat ünnep- és vasárnapokon is teljesítendő és félbe nem szakítható.

3. A bűnvádi ügyek elsőszéggel bírnak.

4. Az elnök örködik az ügyek gyors elintézésén!], intézkedik hogy a feladások azonnal megvizsgáltassanak, felügyel az ügymenetre, az iratokat időnként megvizsgálja.

5. Ügyel reá, hogy az államügyészség és törvényszékek közt jó viszony legyen, ha az államügyész hivatalkörét áthágja, a törvényszéket károsan befolyásolja, errül a főállamügyészt értesíti.

6. Az elnök minden tárgyat jegyzékbe vesz; ezen kimutatást az államügyész és vizsgálóbírák megtekinthetik.

7. A felségsértés, a császári ház tagjai megsértése, a közcsendháborítás cseteiben elővizsgálatokat a cselekmény előadásával az elnök köteles az országos törvényszéki elnöknek, ez a miniszternek felterjeszteni.

8. A vizsgálatokra a járásbíróágoknál a járásbíró ügyel fel.

10. A vizsgálóbíró, amennyiben a törvényszékek vagy bűnvádi perrend szerint megkötve nincs, saját belátása szerint jár el.

11. Vizsgáló bíróságoknál a főnök küldi ki a vizsgálóbírót.

12., 13. A vizsgálóbíró pontos vizsgálatot tart és azt jegyzőkönyvbe foglalja; a jegyzőkönyvet a jelenlevők aláírják.

14. Minden feladásnál a feladó körülményesen kihallgatandó.

15. A feladott cselekmény- és tettesről, az írásbeli feladások és kérvények az aláírás hiánya miatt nem mellőzhetők.

16. Ha a vádlott a törvényszék elé elővizsgálat nélkül állittatik, az elnök a vizsgálat megtételéről rögtön intézkedik.

17. Ha a számos vádlottakat egy vizsgálóbíró három nap alatt nem képes kihallgatni, a vizsgálat vitelevelével más hivatalnok is megbizatik.

18., 19. A tanukat, szakembereket a bíró, tekintve a távolságot, idejébe híjjá be, zsidók ünnepnapjaikra meg nem idézhetők, a távolabb lakók előbb kihallgatandók.

20. A tanukat sorban kell kihallgatni, a meg nem jelentek kérdőre vonatnak. A vizsgálat a bíróság székhelyén ej tessék meg, ha a helyszínén! vizsgálatot a czélszerűség parancsolja, ezt a bíró feljelentésére az elnök rendeli el, ha a vizsgálóbíró elnöki rendelet nélkül tart vizsgálatot a helyszínén, az államnak okozott költségekben elmarasztaltatok.

23. Az államügyész jelenléte a jegyzőkönyvben megemlittetik.

24. A vizsgálóbíró naplót vezet. A napló az ügyiratokkal együtt beküldőtök. Kihágásoknál napló nem kívántatik.

Az országos törvényszékek ügyelnek a bírákra.

A megyei törvényszékek minden félévben kimutatást küldenek a főtörvényszékekhez.

A börtön ö no kr ül és a rabok kali bánására 1. A börtönök ablakai az udvarra vagy folyosóra nézzenek, magasak legyenek, hogy azokon be ne lehessen látni, rostélyokkal láttassanak el. Ahol a falak nedvesek, deszkával béleltessenek. Erős ajtók alkalmaztassanak, minden ajtón egy kis nyílás legyen, melyen át az őr a rabokat megfigyelhesse. Kályhák legyenek, ezeket vasrácsokkal kell elkeríteni. A veszélyes rabok

börtöneiben vaskarikák legyenek. A beteg rabok elhelyezésére világos szobák használtassanak.

A rabokra a rabfelügyelők vigyázzanak, ha azomban erősebb örködés szükségeltetik, erre a katonaság felszólítandó. A fogolyfelügyelők a fogházfelügyelő alatt állnak, a járási börtönöknél a szolgák örködnek. A fogházfelügyelő naplót vezet; a foglyot csak a törvényszék rendeletére veheti át, a kereset alattiak elkülönözve őriztetnek. Nők és gyermekek férjeik- és szüleikkel saját kívánatukra sem zárathatnak el. A fogoly gyermekei tartásául a községekben a törvényszék fog intézkedni. A rab személy- és öltözékleírása két példányban felveendő, az egyiket a fogházfelügyelő vizsgálja meg, az öltözékek gondosan átvizsgálandók.

A törvényszéki orvos a vizsgálati fogsági rabot gondosan megvizsgálja, egészségi állapota, sérülései és jeleiről jelentést tesz. Ha a börtönök megtelnek, a törvényszék alkalmas börtön helyiségről gondoskodik vagy a rabok más börtönökbe küldetnek. A felügyelő, önkényesen a rabot más börtönszobába nem teheti.

Nagy börtönöknél a fogházfelügyelő minden két-hétben a törvényszéknek kimutatást terjeszt be. A fogházfelügyelő és börtönőrök a rabokkal kímélettel és higgadtan bánjanak, csakis támadás vagy ellenkezés esetében használhatnak erőszakot, kötelesek a lármát, dalolást, kopogást, ablakra mászást, hallgatódzást megszüntetni, ha a rabok nem engedelmeskednek, a törvényszék elnökének bejelentik.

A fogházfelügyelő felelős a tisztaság-, a jó levegőért, mindennap minden börtönt megvizsgál, a rabok

jelenlétében vasaltatnak meg. A rab által vagy neki küldött levelek a vizsgálóbíró által mindég megvizsgálandók, a panaszok az elnöknek adatnak be. A börtönöket a fogházfelügyelő éjjel is vizsgálja meg. Idegenek a fogházba nem mehetnek. A raboknak időnkint a séta és szabadlevegő használata az udvarban szoros őrizet alatt megengedtetik.

A fogház papja a rabokkal egy felügyelő jelenlétében beszélhet, a fogoly csak a fogházi papnak gyónhat, a vallási tanítás módozatát a vizsgálóbíróval együtt az elnök állapítja meg.

A rab másokkal csakis az elnök és vizsgálóbíró engedőimével beszélhet, a törvényszék vagy fogházfelügyelő szobájában, a börtönben akkor, ha a rab beteg, magánházban akkor, ha az, ki a rabbal beszélni óhajt, a rab közel rokona, betegsége miatt az ágybul nem mozdulhat.

Ha a rab megbetegszik, vagy asszonynál a szülés várandó, azt a fogházfelügyelő az elnöknek azonnal intézkedés végett bejelenti. A rabok magukat élelmezhetik vagy más által élelmeztethetnek, ruhájokat változtathatják. A szegény rabokat élelem- és ruházattal az állam látja el. Ügyelni kell a fehérmű változtatása-, a ruha tisztántartására, a szegények ruhája gondosan eltéteik. Agyul egy szalmazsák, egy szalmas párna, egy pokrócz adatik.

Szegény vizsgálati fogságbeli foglyok élelmeztetnek, de a fogház körüli munkára alkalmaztatnak.

Az elítéltek a vizsgálat alattiaktul elkülönítendők, a rabok ünnepnapokon csak könnyű munkára alkal-

mazhatók. A rabok munkára a fogházakban alkalmaztassanak, ha azonban ez nem lehet, a fogház közelében! munka választandó, hol a rabot a közönség nem látja, a szigorú felügyelet fenntartható.

A fogházakban iparmunkák is alkalmazhatók. A munkaidőn kívül a foglyoknak vallási és más hasznos könyvek olvasása megengedett, az időszaki nyomtatványok és politikai művek azonban tilosak. A kegyelmi folyamodványok jegyzőkönyvbe vétetnek és a rab erkölcsi viselete csatolásával a főtörvényszékekhez küldendők. Zajongó, engedetlen, erőszakoskodó, társaikat gúnyoló, bántalmazó rabok, koplalás, bilincs, kemény ágy, magános fogsággal, a férfiak 20 bottal, az asszonyok 20 vesszőütéssel büntethetők, de erre csak a törvényszék vagy járásbíró által ítéltetők.

Ha a rab szökést kísérelt, ezért a törvénykönyv 90., 91. szakasza szerint büntethető, ha megszökött, elfogatására az intézkedések megteendőek, a 379., 382. szerint büntetendő.

A fogházak feletti főfelügyelet a törvényszéki elnököt illeti, ha el van foglalva, egy ülnökre ruházhatja.

A bűnügyekhez tartozó ingóságok a törvényszék gondos, felelős őrizete alá helyeztetnek.

A z á l l a m ü g y é s z e k r ü l. Augusztus 3.

A főállamügyészt ő felsége, a többi ügyészeket az igazságügyminister nevezi.

A minister által nevezendő ügyészekre pályázat nyittatik, az igazságügyminister azonban e nélkül is nevezhet.

A törvényszéki ülésekben az elnök mellett (11, mind a tanácskozások, mind a szavazásnál, midőn a törvény jelenlétét megengedi, közvetlen az előadó után szólhat, észrevételeket tehet azonban a tanácskozás alatt is, és az ellenvéleményt megczáfolhatja.

Az igazságügyminister fegyelmi hatósága alatt áll.

Az államügyészek felség- és a királyi család-sértési ügyekben, hazaárulás!, csendzavarási, lázadási, közcsendháborítási esetekben kötelesek a főállamügyészhez véleményes jelentésüket felterjeszteni.

A főbb bűnügyeket minden hónap végén a főállamügyésznek feljelenti.

Az államügyész helyetteseiért felelős.

Október 26. Felállítja az országos pénzügyészséget.

VI. FEJEZET.

Az osztrák doktorok ajándéka-

Az osztrák doktorok ajándéka.

Az ősiség, az úrbériség, a nemesség kiváltságainak eltörlése Magyarország magánjogi viszonyait teljesen átalakították, a régi megye régi alakjában nem maradhatott, a hitel a termelés mellőzhetlen tényezőjévé vált; a 48—49-iki kormány és országgyűlés a belügyek szervezésével nem gondolt; az új szervezés tehát több téren mellőzhetlen szükséggé vált, — a leigázott nemzet a szükséges és méltányos rendezést várta és az idegen ajándékot, ha az a jog- és viszonyoknak megfelel, ha nem lelkesedéssel, de elnézés- és méltánnyal fogadta volna. Az osztrák kormány azonban majdnem három évig a nemzet politikai leigázásával foglalkozott, törvény és igazság helyett korbács, béklyó és kötéllel kormányzott, midőn a szervezés terére lépett, a magyarországi viszonyokat nem tanulmányozta, a törvényeket a politika, a beolvasztás eszközeinek tekintette, mindenek felett egyenlőséget hozott be az osztrák és magyarországi jogviszonyok közt; a nemességet a forradalom főtenyezőjének tekintve, iránta dühös ellenszenvvel viseltetett, pedig a nemesség ez időben nemcsak az ország nagy részét bírta, de az ország értelmiségét is majdnem kizárólag képviselte. Megalapította a burocratiát, Austria kedvencz szülöttjét, mely az osztrák tartományokat száza-

dók óta vampyrként szívta, melynek már eszméjét is az önkormányzatért buzgó magyar gyűlölte. Hol a politika, az ellenszenv nem szerepelt, feltétlenül behozta az egyenlőséget, a törvény pedig olyan mint az étel: minden ember gyomra beveszi, de némely étel egyiket táplálja, a másoknak undort okoz, tehát egészségét megrontja; — a foghagyma a zsidóságnak kivétel nélkül kedvencz és főtáplálékja és e bűdös eledel nekik nagyon is hasznos, mert tőle rémségesen szaporodnak, míg a magyar ember utálattal tekint reá. Az osztrák doktorok rendeleteinek nagy része (mert törvénynek ezeket egy becsületes magyar ember sem tekintette) valóságos foghagyma volt, mely az uzsorásokat hizlalta. a hivatalnokoknak jólétet szerzett, az ország jólétét azonban aláásta. Ezen rendeletek egyik főhiánya volt, hogy ügyvédek csinálták, az ügyvéd pedig minden államban és minden időben a legrosszabb törvényhozó, mert az ügyvédnek igazságtalan ügyet is kell védeni, igazságtalan ügyet csak álokoskodással lehet védeni, a sofismát tehát megszokja és e szokás ítélő tehetségét meghomályosítja; az ügyvédnek, hogy a bírót felvilágosítsa vagy igazságtalan ügyben ítélő tehetségét megzavarja, igen sokat kell írni és beszélni, irányuk tehát hosszadalmas, ez szokássá válik midőn törvényt fogalmaz is, remekelni akar a paragrafusok számával, minden szakaszt indokol, törvényeik tehát tömkelegek, sofisma-tárak, mit néha maguk sem értenek, a közönség, sőt néha a bíró is a -sok szakaszba bclébutul. A német doktorok rendeleteiben is a mi jó volt, azt a szakaszok özöne elölte.

Az árvaügyekről szóló rendeletben helytelen volt az árvabizottságok szerkezete. A III. §. minden rendezett vagy erre alkalmas községekben árvabizottságokat rendel alakíttatni és e célból több községek egyesülését is megengedi, állott 4 választott községi képviselőből, kik egyikének jogi képzettséggel kellett bírni; ez elméletileg helyes intézmény lett volna, mert a községnek adatott meg a felügyeleti jog, mi őt megilleti, mire elméletileg legjobban felügyelhet, mert a helyi viszonyokat legjobban ösmeri, a tagok megválaszthatásához azonban semmi minősítvény nem köttetett, a lelkészek az árvabizottságból ki hagyattak. — Ezen időben a községek értelmisége általában, a protestáns községek kivételével, igen gyengén állt, egész katolikus. oláh és szerb községek voltak, hol írástudó ember alig akadt meg. A jegyzők 49-ig igen alárendelt helyzetben voltak, fizetésök a béres fizetésénél alig volt több, az adóügy nem volt bonyolódott, az árvaügyeket a földesur vagy ügyésze intézték, a lelkészek ügyeltek reá. A jegyzők ennél fogva e törvény behozatalakor, a rendezett községek kivételével, főleg kicsapott tanítók, kántorok, urasági inasokból álltak; a járásbíró teendőjét a községi bizottság kevesbítette, tehát a községek egyesítését megrendelte, — az árvabizottságba tehát megválasztottak két tudatlan embert és fogtak, ha lehetett, egy csavargó fiskálist, vagy egy ispánt, ki ha a törvényt nem tudta is, legalább írni és olvasni tudott, a két buta a tudós férfiút árkon-berken keresztül követte, rendelkezett tehát az árvaügyekről egy ember; a járásbíró elnökölt volna

ugyan rendelet szerint, de ez a munkával túl lévén halmozva, a jegyző- vagy bíróval helyettesítette magát, a szakértőn kívüli két ülnök nem húzott fizetőst, ezeket ennél fogva kötéllel fogták. — Igen hibás volt a gondnok- vagy gyámnak a bizottság általi nevezése, mert a természet törvényei szerint a rokon az árváért legjobban érdekli magát. 1853-ban már felállítottak ugyan a járási gyámpénztárak, tehát a falusi gyámhatóság a pénztőkét nem sikkaszthatta el, de ha valamely falusi matador megkívánta a szegény árva házat, szőlőcskéjét, a gyámhatóságnak az eladást ajánlotta és a szegény árva vagyontkáját fele, néha negyedáron elpotyázták, a földeket czinkostársaiknak szabad használatra olcsó pénzen odajátszották, a jövedelem felment az adó- és igazításokra, az árva nagykorúságát elérve, rongyos házat, kizsarolt földet és néha még egy csomó hátralékos adót vett át. A városokban az árvaügy valamivel jobban kezeltetett, a városokban is azom ban számos visszaélések történtek, mert a választási mozgalom szabad nem lévén, a polgármester az árvabizottságba kedvenceit, a közsákmány osztályosait választotta be, a járásbíró az uralgó clique-el egyetértett, de ha még becsületes ember volt is, számos elfoglaltatása miatt a gazságokat mindenütt nem ellenőrizhette. Az árvák helyzete tehát általában nyomorult volt. Az 1853. törvény, mely az árvapénzt a kerületi árvabizottság által kezelteti, az árvapénztárt a lopás ellen paragrafusokkal körülbástyázta, a hanyagság büntetéséről, az anyagi biztosítékokról azomban nem gondoskodott, általában mellőzi a pénztárnok óvadéka meg-

határozását, az elnököt nem teszi felelőssé a betáblázás elhanyagolásábul származó károkért, nem bünteti a zsarolást. Ennek következtében az árvabizottságoknál hallatlan rendetlenség uralkodott, páratlan rablásokat követtek el. Ennek megvilágosítására szolgáljon egy eset a sok közül. 1865-ben Pestmegye monori járásában, mint küldöttség! elnök, társaimmal az iratokat és árvapénztárt átvettem az ideiglenes szolgáltnál. Az árvaszék pénztárában találtunk több ezrekre menő hiányt, 100,000 frt már régen befizetett és kiadott árvatókébül csak 25,000 frt volt betáblázva; — a szegény parasztok azt gondolván, hogy bajaikon segíthettek, 3 hétig ostromoltak házamnál panaszaikkal; kinek 100 frtja volt a pénztárban, húzták, halasztották a pénzkidrást és rendesen csak úgy adták ki, ha 10—25 frtot ajándékozott, vagy elvették tőle iratait és adtak kevesebbet azon ürügy alatt, hogy pénz jelenleg a pénztárban nincs, majd később kiadják, midőn írás nélkül a hátralékot követelte, kidobták; ha ez Pesttől 5 mértfoldnyire így volt, megtörtént ez máshol is, panaszok csak azért nem adtak be, mért a küldöttség elnökeit nem ösmerték, a jegyzők, az árvabizottságok bérruhás czinkostársai, a panaszosok száját betömték.

A helytartóság szinleg a régi helytartóság utánzása volt, majdnem felesleges, mert majdnem minden tekintetben a bécsi ministeriumnak volt alárendelve, főfeladatát a rendőrség ügye, a kémrendszer vezetése, a magasabb rangú szolgálak elhelyezése, a sajtó kötélen tartása volt, felállították, mert a többi tartományokban is dívott; a helytartó udvara némileg a császári

udvart helyettesítette, a Bécsben kelletlenül látott főurak, a helytartó Albrecht főhercegnél tisztelegtek. A helytartóság sem nem ártott, sem nem használt, oly ügyetlen közeg volt, hogy csak azt tudta meg, mit már a kakas is kukorékolt.

A szolgabírói hivatal az állam teherhordó öszvére volt, meghagyták, mert legkevesebbe került, megterhelték a teendők halmazával, annyira, hogy a felét sem végezhetne volna el a legnagyobb serénység, a legjobb akarat, a legkitűnőbb szakképzettséggel sem, leginkább ki volt téve a gyűlöletnek, — miután az osztrák rendőrséget ez időben Magyarországon a legaljasabb hivatalnak tartották és a szolgabíró egyszerű rendőri teendőket is végzett, csak azok vállalkoztak reá, kik másképen meg nem élhettek, a sok teendők ürügye alatt a lehetőleg legkevesebbet végeztek.

A megyéket a bécsi ministerium is a -szabadság és magyarság védbástyáinak tekintve, eltörülte, hogy emléküik se maradjon fenn, a fő- és alispányságok neveit is megszüntette, a főispányt főnöknek nevezte és a fő- és alispán y hatáskörét a főnökben egyesítette, e név különben sokkal inkább is megfelelt a megyefőnök hivatalának, mert a főispányok kétségkívül az utolsó két század alatt sok aljasságot követtek el, rendőrök-éi kémekké azom ban soha sem aljasodtak, ez pedig a Bach-huszárok ezredeseinek egyik főfeladata volt, mert a rend és nyugalom, a zavarok megakadályozásáért a főnök felelős volt, a megyét többszörbe kellett utazni és a megye állásáról a helytartósághoz, mely akkor a

fő rendőri belhatóság volt, jelentéseket kelle tenni. A főnökhöz egy tarka, megyei hatóságnak czimezctt bizottságot is adtak, ez azomban a főnököt nem igen aggatta, mert a főnök ezen hatóság tagjait felfüggeszthette, természetesen nem ürügy nélkül, ezt azomban ezen időben nem volt nehéz megtalálni, mert a megyehatóság nagyon tapadós kezű, selejtes huszárokból állott. A felfüggesztési hatalom a régi hagyományokkal ugyan ellenkezik, de alkotmányos uralom alatt és választás mellett is a rend és a jó közigazgatásnak egyik főkelléke, mert a közigazgatás feje csak akkor teljesítheti alárendeltjeivel köteleességüket, ha üstökük kezében van, és a tisztviselő sem magasabb protekció-, sem a megyei pártokra nem számíthat. A megyei bizottság, illetőleg hatóság czim volt hatalom nélkül, csak megdrágította az ujonezozást, a hídépítést, az adóügyet, az utcsinálást, mert nemcsak a főnököt kellett megnyerni, de az ujonczozásnál az orvost, a hid-, víz-, útépitésnél a szolgabíró, mérnököt, az adóban az adófelügyelőt is meg kellett kenni. A vesztegetés ugyan szigorúan el volt tiltva, de ez soha sem sült ki; — egy hatalmas főnöknek maga az ujonezozás, kivált hol sok volt a zsidóság, évenként 5000 frtot is jövedelmezett. A szigorú tilalom daczára pénz nélkül a kerék nem forgott. A fizetések nem voltak látzólag nagyok, mert a főnök fizetése 2500—3500, a szolgabíróé 1200, a törvényszéki elnöke 2—3000, az ülnöké 1200 — 1400 frt, tehát az alsóbbrendűeké kevesebb volt mint ma, de a szállásbérek, az élelmi szerék sokkal olcsóbbak voltak mint ma, a lisztneműk

50 perczenttel, a hús 66 százalékkal volt olcsóbb, a cseléd fizetése, a szállásbér, bor, szesz felényi volt mint ma, az akkori 3000 frt felért 6000-el, 1200 fel 2400 frttal, de ezenfelül honorarium fejében (így nevezték a kenőcsöt) sok befolyhatott, mert a ki hivatalba lépte előtt a csőd szélén állt, kifizette adósságát és uraskodott, a ki rongyos vityillóban lakott, levesen és kolompéron tengődött, néhány évi szolgálat után földet, házat szerzett, hintón járt és lakmározott, ezt pedig pusztán a fizetésből az olcsó élelmiviszonyok közt sem lehetett volna a fizetésből megtenni.

A tagosítási törvények alapjául részben a régi törvények szolgáltak, sokat ártott azomban az országnak az, hogy csak 1853-ban, tehát teljes 4 évi szünetelés után engedtetett megindításuk. Az eljárás módzata ellen panaszkodni nem lehetett, mert sok alakisággal volt ugyan összekötve, de ez kikerülhető nem volt, mert a parasztok nagy része a tagosításért nem lelkesedett, a tagosítás fontos művelet, tehát azt sem rögtönözni, sem erőszakolni nem lehetett, módot és időt kellett adni a buta népnek saját érdekéről! meggyőzésére; ezen indokokon kívül még azért sem lehetett végrehajtatni, mert 48-ig kevés határ volt felmérve, a tagosítási rendelet kibocsájtásakor az országban kevés mérnök volt, mert a fiatalság pályáját a forradalom kettészakította, nagy része honvédtüzér lett, forradalom után besorozták. — Hiba volt azomban, hogy a kormány később, midőn a munka nagyban megindult, az úrbéri bíróságok számát meg nem szaporította és ennek következtében a tagosítási munká-

latok befejezése a bírói személyzet csekélyisége miatt felakadt. —

Hiba volt a legelőmennyiségnek meg nem határozása, a magyar törvény e tekintetben igen határozatlan volt, mert némely esetekben egész 22 holdig megy, maga a legelő eszméje sincs okszerűen meghatározva, a rendeletnek tehát mindezt meg kellett volna határozni és a népet kiábrándítani, nem tették ezt, mert a tagosítást ugyan a bécsi kormány is akarta azért, hogy az adóalap emelkedjék, de nem akart népellenes színben feltűnni, örült az urak és parasztok közti súrlódásnak, meghagyta tehát a rász törvényt úgy, a mint magunk megcsináltuk.

Igazságtalan, a tulajdon nyílt megtámadása, a maradványföldrüli rendelkezés; a nyílt parancs a maradványföldeket az úrbéres birtokában hagyta, a szabályos úrbéri kárpótlás mellett; a maradványföldek, mint munkám V. kötetében megvilágítottam, a volt földesur kétségtelen tulajdonát képezték, mert minden határban csakis két birtok volt: úri és úrbéres birtok, — az úrbéres birtok mennyiségét a törvény világosan megszabta, ami tehát ezenfelül volt, azt az úrbéres ura birtokából szántotta vagy foglalta el, tulajdonába tehát a tagosítás után sem mehetett át. Igaz, hogy a 36-iki bányász törvényhozás ezt egyenesen nem mondta úri birtoknak, de az úrbérestől határozottan elvette és új házhelylyé alakítását rendelte el, és pedig az új házhely nem maradt a régi haszonélvezőé, a törvény azonban nem mondta ki, hogy a földesúr az új házhelyet családja bármely tagjának oda nem aján-

dékozhatja, nem, hogy azt idegennek el nem adhatja, vagyis csak az adóalapot nem akarta kisebbiteni, az urat elősmerte feltételes tulajdonosának, az úrbéres tulajdonjogát azonban világosan és feltétlenül megtagadta, miután tehát a nemesi kiváltságok megszüntetése, az egyenlő teherviselés által az indok megszűnt, a maradványföld az ur feltétlen tulajdonává vált, elvételével tehát a nyílt parancs a tulajdont sértette meg, melynek szentségét még a kény uralomnak is tisztelni kell. Az ajándék, a váltság módozata ezen jogsértést még tetézte, mert nem teljes értékét rendelte megváltatni, de úrbéri értékét azon földnek, melynek úrbéri tetmészetét megtagadta, mert ha meg nem tagadja, akkor az országos alapbul kellett volna megfizetni. Ezen megváltásmód jogtalan volt, mert a maradványföld nem lóvén úrbéri, még ha ezt a kormány az erőcsúnya hatalmával elvette és megváltását elrendelte is, reá nem lett volna szabad az úrbéri váltság mértékét alkalmazni, mert az úrbériség a parasztnak majd három század óta jogos tulajdona volt, az úrbér-kftnyv ezt nevére keblezte, megváltás-alapul csakis a 9-ed és a napszám értéke és nem a föld értéke szolgált.

Igazságtalan és sérelmes volt az úrbéri birtok osztályozása, a kárpótlási összeg, a kárpótlás fizetési módozata.

Az 1848-iki kárpótlási törvény még absolutistikus indokokbul mérlegelve is teljesen jogerejü rendelkezés, mert V. Ferdinánd király, Ferencz József császár törvényes előde, ezen törvényt megerősítette, e törvény az uralkodóiul semminemü jogokat nem vett el, tisztán

magántermészetű törvény volt, de a kárpótlás jogosságát Ferencz József császár is elösmerte; kárpótlás jogilag az, mely a lemondót, a használatot vesztettet, a lemondott tulajdon- vagy haszonélvezetért az értéknek teljesen megfelelő pénzösszeggel vagy jövedelmező értékkel elégíti ki, vagyis annyit ad, mely ugyanannyit ér és jövedelmez mint a kárpótlás tárgya ért és jövedelmezett, a bécsi kormánynak tehát első és főkötelessége lett volna minden tulajdonos vesztett értékét egyéenként megbecsültetni, ez semmi lényeges nehézséggel nem járt, mert a napszám bére, a termény értéke ösmertes volt, az egyéni becs szükséges volt, mert a munka bére az egész országban különbözött, a nagy népességű felső megyékben egy eke-napszám 80 krt, míg a lakatlan alföldön 1 frt 50 krt tett, az országutakkal bíró felföldön a Duna melletti részeken 1 métermázsa búza ára 25 százalékkal drágább volt mint az alföldön, hol télen által a közlekedés megszűnt, az alföldön drágább volt a fuvar értéke, a nagyobb termés, az igavonó erő kevesebbsége miatt, a9-ed hason lag mennyiség- és értékre különbözött, mert az alföld főleg búzát és többet, a felföld gabonát és kevesebbet termelt, a bécsi kormánynak mindezek kikutatására és megállapítására elég ideje volt, mert 4 év óta az országban siri nyugalom uralkodott, a nyers erő előtt az egész ország meghajlott, a kormány nagy hivatal-személyzet felett rendelkezett, a bécsi kormány azonban a magyarországi viszonyokat nem ösmerte, közép-szerű erőszakos egyéniségckből állott, kiknek szótárában az igazság, méltányosság hiányzott, Magyar-

országot általában gyűlölte, de különösen ellenszenvezett a magyar nemességgel, mert ez a rendszert és híveit megvetette, merev erkölcsi ellentállást fejtett ki. Ellenszenvén kívül a birtokos osztály érdekeit taposta azért is, mert a népet meg akarta nyerni, az ügyvédek közül miniszterekké felcseperedett kormányférfiak a szabadelvűséget negélyezték, a zsidók és ügyvédek által képviselt szabadelvűpárt Európa szárazán nem elégedett meg a nemesség anyagi áldozataival, a jogi egyenlőség életbe léptetésével, de a nemességet anyagilag is tönkre akarta tenni, mert az absolut és szabad államokban hatalmi versenytársának tartotta, általában hogy a birtokos osztály Magyarországon legalább képzelte elméleti kárpótlásban részesült, ez nem a bécsi kormány jóakarátának, de a király egyéni jogéretének tulajdonítható, ki adott szavát be akarta váltani, a kormány tehát kényszerült a kárpótlást megadni, a birtokos osztály szerencsétlenségére a 48-iki kormány és országgyűlés lelkiismeretlen könnyelműsége az osztrák kormánynak kedvező előzményül szolgált, a bécsi kormány tehát, mely különben kíméletlenül széttépett mindent mi 48-ra emlékeztetett, az úrbéri kárpótlásnál a 48-ban megpendített eszméket fogadta el alapul.

A megyék osztályozása a helyzetnek általában nem felelt meg, mert a második osztályba helyezett Pestnek jobb része, Csanád, Nyitra jobb talaj-, kedvezőbb gazdasági viszonyokkal bírt, mint az első osztályú Tolna, Vas és Mpony. A harmadik osztályba helyezett Arad-, Heves-, Csongrád-, Borsodmegyék általában jobb földdel bírtak, mint az első osztályúak, a munka-

bér épen oly drága volt mint az első osztályú megyékben és mégis Borsod- és Csongrádban 15, Arad- és Hevesben 21 perccenttel kevesebb kárpótlás fizettetett. A megye szerinti kárpótlás helytelen volt azért is, mert a megyék talajában igen nagy a különbség, Pest-megye solti járása, a kecskemétinek egy része országilag osztályozva is az első osztályba sorozható, ellenben nagy terjedelmű homokja legfeljebb ötödik osztályt foglalhat el, Szatmári, mely mindent bőven terem és általában első osztályú talajjal bir, V-ik és egy osztályba helyezték Zólyommal, hol a repczét leírás után ösmerték, a tiszta búzát üvegágyba vetették; Szabolcs, Tisza mellékét, mely az ország legjobb talajával versenyezhet, hasonlag együvé Zólyommal; a kormánynak tehát nem a megyéket, de a talajt kellett volna községenként osztályozni.

Az osztályok értéke sem az első sem az utolsó osztályban nem képviselte a valódi értéket, mert egy házhely tartozott dolgozni 52 napot, az 5 elsőbb osztályú megyében már ez időben 1 forint, az utolsóokban 80 kron alul szántó- vagy fuvar-napszámot kapni nem lehetett, vagyis a napszám tőke értéke 6 száztólival tőkésítve tett az első osztály 866, utolsóban 680 forintot, 1 magyar hold az első osztályú talajon átlagban megadott 5, a másodikon 4, a harmadikon 3 mázsát, átlagban tehát az őszi vetést csak 8 holdba véve, megtermett az első osztályon 40, a másodikon 32, a harmadikon 24, ebből jutott a földesurnak a cséplési költségek levonása után I.-ben 4 köből, II.-ban 3, all.-ban 2½ köből, az első osztályú földeken búzát, a II. és III. osztályún gabonát termeltek, a búza

átlagára volt 4, a gabonáé 3 forint, vagyis az első osztály őszi dézsmatormése behozott 16, a másodiké 9, a harmadiké $2\frac{1}{2}$; a tavaszi nyomásban az úrbéresek főleg zabot termesztettek, a zabban kevés volt a különbség, az első megadott 6, a második és harmadik holdankint 5 köblöt, esett ebből az elsőre 5 köből, a másodikra 4 köből, a zab a régi időben, miután vasutak hiánya miatt a fuvarbér árát semmivé tette, csakis belforgalommal bírt, kelt köble 1 forinttal, vagyis jövedelmezett a tavaszdezsma 5 és 4 forintot, vagyis az összes dézsmajövedelem tett I-ső osztálynál 21, a II-nál 13, a harmadiknál 11 forintot, mi is 6 perczentre tőkésítve tesz 300, 217, 180 forintot, azaz az első osztály értéke képviselt 1166, a másodiké 883, a harmadiké 840 forintot; tett a megállapított kárpótlás átlaga, miután az első négy osztály valódilag az elsőbe tartozott, 575, a második két osztályé 425, a harmadiké 325 forintot, vagyis valósággal az első osztály kapta az érték felét, a második kis hiány nyal felét, a harmadik pedig csak 39 százalékát, azonban csak papirosban, a kárpótlás értékét összezsugorította a fizetés módozata, a kárpótlás papirosokban adatott ki, Austriának hitele majdnem megszűnt, az állampapirosokban senki sem bízott, mert a birodalomban nemcsak Magyarország elégedetlenkedett, de Olaszország nyíltan kijelentette elválási szándékát, a csehek, morvák zúgtak, a lengyelek türelmetlenül hordták a jármot, a birodalmat csak a szurony és kötél tartotta össze és mert az elégedetlen milliókat csak a szuronyok százezrei tarthatták fel, a nyugalom temérdek milliókba került, a kormány nagy-

hatalmi politikát követett, az állam jövedelmeit lopták, nem volt egy biztos szövetséges, a burocracia nagyság- és falánkságra sáskahaddá növekedett. Az osztrák egy- séges birodalmat tehát évről évre tetemes hiánnyal kormányozták, a birodalom külhitele megszűnt, a bel- földi zsidó bankárok a papirosok leszállítására mindent elkövettek, a nagy mennyiségű úrbéri kárpótlást is teliát a börze kedvetlenül fogadta, 100 forint úrbéri pa- pirosért adtak 68—70 forintot, melyek ez időben a békés és háborús viszonyokhoz mérve 20—40 százalékkal álltak alább névértéköknél, vagyis valódi pénzértéke 100 forint úrbéri papirosnak volt 56 forint. Valódi készpénzértékben tehát az első osztályú úrbériség kárpótoltatott 322 írttal, vagyis a valódi érték 29 százalékaival, a második osztály 236 forinttal azaz 24 százalékkal, a harmadik osztály 182 forinttal vagyis 22 százalékkal, kétség- kívül ezen papirosokat teljes értékben lehetett az adósságok fizetésére utalványozni, de ezen időben még a földbirtok nagyon kevés adóssággal volt terhelve, 48-ig a zsidó-adósság vagyis a valódi uzsora nagyon kevés volt, az uzsora-adósság a pesti piac kivételével 8—10 perczent közt változott, becsületes lovagias ur — és ekkor még igen nagy rész ilyen volt — becsületes hitelezőit az értéktelen papirossal csak árfolyam szerint fizette, a káptalanokat sem fizették, mert a káptalanok a tőkét nem követelték, a birtokfelszerelésre felvett moratorium alatti adósságok felszaporodtak, a nagy kö- zönség tehát eladta papirosait, fizette a felszaporodott kamatokat vagy becsületes adósságokat.

Az úrbéri kárpótlás törlesztésének módozata a kár-

pótlási Összeget a birtokosok nagy részénél tökéletesen elnyelte. A 48-iki országgyűlés a földesurakat biztosította, hogy a birtokosoknak az állam által az eddigi úrbéri tartozásokkal felérő tőkeérték részökre a közállomány által kifizettség, a ministerium e tárgyban az országgyűlésnek részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni. Ezen törvény kimondta az állam kötelezettségét, de általában a módozatba nem ereszkedett, az állam kétségkívül köteles nagy kötelezettségeknél, melyek egyesek erejét felülmúlják, vagy az ország lakosai között gyűlölséget idéznének elő, közbenjárni és közvetítésével a kényes viszonyt mindkét fél, a közjóit érdekében kiegyenlíteni, de nem köteles az anyagi előnyöket a nyerő félnek ajándékozni, mert a jog-, igazság- és méltányossággal ellenkezik a kárpótlást jogos tulajdonától mellékes utón megfosztani. Az országgyűlés az ország általi kárpótlást kimondva, ez csakis vagy az államjavak eladása árából adott kölcsön vagy állampapírosok által volt eszközölhető, az államjavak eladása nem volt czélszerű, mert az akkori értékviszonyok közt az államjavakat illő áron eladni nem lehetett, a méltányos és igazságos kárpótlást nemcsak az összes kincstári és koronái uradalmak, de még a sóbányák ára sem fedezte volna. A kárpótlást tehát csakis törlesztési államkötvényekkel kellett és lehetett fedezni. Miután azonban az úrbéri szolgálmányoktól felmentettek az úrbér megszűnte által nagy előnyökben részesültek, az igazság azt követelte, hogy a törlesztést és kamatokat kizárólag a nyertes úrbéreszek fizessék, a papírosok tulajdonosai pedig, miután ez tőkét képezett, épen úgy adóztassanak

meg mint más pénztőke tulajdonosai, kétségkívül ez nem lett volna kellemes a volt úrbéresekre, de a jog utjai általában nem rózsásak, jogállamban ingyen tulajdonhoz jutni nem lehet, mert ez a polgárok másik részét szelíden mondva megkárosítja, nem lett volna azonban túlságosan terhes már azért sem, mert az úrbéri szolgálat megszüntetése következtében a munka bére 100 perccenttel emelkedett. Ha a tőke adóztatik meg, fizeti az adót az ki a kamatokat huzza, a szelvényadó kétségkívül a papirosok értékére hatott volna, de ezek már az adó nélkül is igen alacsonyan álltak, elannyira, hogy már lejebb alig eshettek, de ha az adónak megfelelőleg 10 perccenttel esnek is, a birtokosnak esés által okozott évi kamat-vesztése tesz 1.200,000 forintot, míg a kormány a földbirtokos osztályt önkényes rendelkezése által évi 8.970,000 frrtal nyomorította meg.

A bécsi kormány, melynek eleme minden időben a jogtalanság volt, a törlesztési kamatokat nemcsak a nyertes úrbéresekre, de a vesztés birtokosokra is rávetette és pedig miután a catastro behozatala után az úri birtok adója 20 milliót tett, melyből 16 perccent föld, 13 a földtehermentesítési pótlékba fizettetett, a $\frac{18}{29}$ rész tett évi 8.900,000 forintot, mivel az úrbéresok kárpótlását törlesztette, vagyis miután az összes kárpótlás értéke bankjegypénzben árkelet szerint 175 millió forintot tett, mi 6 száztulival 10.500,000 forintot jövedelmezett, maradt az összes földbirtokos osztálynak, az adó levonása után 1.600,000 forint jövedelme, mi 26.650,000 forint tőkét képvisel, mi a valódi vesztett

értéknek 5 perczentjénél alig tesz többet, a többi csakis kölcsön volt, mert kamatját maga fizette. Ez a hires kárpótlás, minek elfecsérlését a nemességnek az uzsorások és béres íróik oly gyakorta szemtelenül szemére hányták. Ezen műtét által előidézett veszteség a birtokosokat nem egyenlően sújtotta, a pusztai birtokos nem kapott és nem nyerhetett kárpótlást, mert nem vesztett úrbériséget és ma is fizeti a kárpótlás utáni adót, ezen sorozatba jönnek a szabad városi birtokok, az alföldi birtokos, az alföldön aránylag kevesebb lévén az úrbériség, sokkal többet fizet mint a felföldi, valósággal ezen 26 millió értékelesleg csakis a felföldön maradt meg. Ezen hihetetlennek látszó tény megvilágításául szolgál saját kárpótlási viszonyom; bírtam földbirtokot és úrbériséget Szepes-, Gömör-, Torna-, Nógrád-, Heves- és Pestmegyékben, utalványoztatok kárpótlás 17,225 frt, eladtam 12,000 frt folyó áron, fizettem adót 2,700 frtot, ebből tett a $\frac{13}{29}$ rész 1,209 frtot, vagyis miután az úrbéri kárpótlásom kamatja csakis 720 frtot tett, pótoltam évenként, illetőleg más úrbéresok kárpótlása törlesztéséhez járultam évenként 489 írttal; az enyimhez hasonló helyzetben voltak ezerek, és pedig szenvedőlegesen állok, ha el nem adtam volna is, mert még akkor is az úrbéri tőke 861 frtot fedez, 1,209 frt évi kiadásból.

Az úrbéri kárpótlás főleg az uzsorás zsidóknak használt, — beszaladták az országot, megszagolták az úrbéri kárpótlás mennyiségét, a kisbirtokosoknak csekély előlegeket adtak, midőn a kézhez vétel hajszálon függött, megvették az árfolyamnál olcsóbban, a közön-

ség nagy része megriadva a nagy dévai vatio, a magyar pénzjegy teljes megsemmisülése, az osztrák bankjegyérték ingadozásán, az úrbériség silány kárpótlásától, gyűlölve a hírlapokat, igyekezett olcsó áron is menekülni az úrbéri papirosoktól. Ehhez járult az ut nehézsége és drágasága, falun csendesen megmaradhatott mindenki, de már városokba útlevelet kellett kérni, a málhákat kutatták, ezer boszantásoknak volt a falusi kitéve; a nagy rész a német nyelvet elfelejtette, a nagyobb városokban pedig e nélkül ez időben nem lehet boldogulni. — Értékét csökkentette a hosszú huza-vona, a nagy uraknak kedvezőbb volt helyzete, mert a forradalomban kevesen vettek részt, már ennél fogva is úrbériségeiket gyorsabban utalványozták, az uradalmak úrbériségeit folytonosan összekötve tárgyalták, nagyobb lévén az érdek, ügyvédet küldhették a kereket kenhették, ennél fogva jobban is forgott, kapták egyszerre, míg a közép- és kisbirtokosnak úrbérisége több község-, több megye-, néha több kerületben is volt, csurgott, cseppent, elpárolgott, hol legkisebb akadály volt a végtelenségig elhúzódott, egy úrbériségemet nagy erőszakolásra 1876-ban, tehát 28 év múlva adták ki. Az uzsorának kedvencz papirosa volt, mert az árkelet nem lévén és lehetővé szabályozva, ha az uzsorás a 68 árkelettel bíró papirost 100 firt névértékben adta, törvényesen nem lehet megtámadni, mert a papiros törvényes értéke 100 firt volt, 5 perzentet jövedelmezett, ámbár tényleg a legnagyobb uzsora volt, elítélni nem lehetett.

A legigazságtalanabbul intéztetett el az úrbéri

váltáság keretébe nem tartozó szolgálmak megváltása, a nyílt parancs egy napszám váltáságát 20 krajczárban állapította meg, midőn a legolcsóbb, a forgalom túl teljesen elszigetelt helyeken sem lehetett szántó vagy bárminemű napszámot az akkori pénzsámolás szerint 48, a mostani szerint 80 krajczáron alul fogadni, ezen tulajdonfosztást nem mentette a politikai kényszer sem, mert ily természetű birtokok csakis szórványosan voltak, csakis tehát keveseket boldogított, a földesurakat pedig megrontotta, mert földek, irtások oly helyeken adattak a népnek, hol az úrbériség, a munkaerő kevés volt, a földesurat tehát ezen törvény nemcsak tulajdona 66 százalékától fosztotta meg, de közvetve gazdasága czélszerű kezelésében is megakadályozta. — Igazságtalan, monthatlen önkény volt a 17. szakasz, mely a régi úrbéri szerződéseket szabályozta. — A szolgálmány, a dézsma, a tulajdonos jogos tulajdona volt, tehát azt eladhatta, az úrbéres ezen vétel által valóságos előnyös tulajdont szerzett. A törvény a megváltást megengedte, kötelező szerződésnek ismerte el, tehát jogilag megtámadhatlan alappal; a földesur nyomást ezen szerződéseknél jobbágyaira nem gyakorolhatott, mert ezen szerződések a hatóságok közbejöttével eszközöltettek, a hatóságok pedig ez időben erősen küzdöttek az úrbéresek érdekei mellett. A 48-iki törvények ezen kötelezettséget nem szüntették meg; ez törvényesen bevégzett tény volt, mely többé a törvényhozás intézkedése alá nem tartozott, azon az alapon, a melyen az állam aki nem fizetett szerződéseket megváltoztatta, megváltoztathatta volna a kifizetetteket is,

mert mindkettőnek egy és ugyanaz alapja volt, az úrbéri váltság-szerződések folyó pénzzel fizettettek, a kormány ellenben csak 68 százalék értékkel bíró papirossal fizetett, ha tehát az összeg névleg egyezett is, valósággal 32 százalékkal kevesebb volt. Az állam egyesekéből senkinek sem ajándékozhat, mert a mi egyiknek előny, a másiknak hátramaradás, tehát egyik polgárt sérti, már pedig az államnak minden polgárnak, ki az állam fentartásához járul, egyenlő mértékkel kell mérni. Igazságtalan volt az úrbéri váltság-szerződés, valódiilag nem úrbéri, de magánszerződés jellegével bírt, mert ha az egyik fél kötelezettségét elmulasztotta, a felperes nem úrbéri úton perelte be, de az adóssági bíróság által érvényesíttette követelését. A kormány a szerződőt csak egy módon ajándékozhatta volna meg a másik fél megsértése nélkül: ha az úrbériséget megváltoztat a volt birtokos jogutódjának tekintve, neki a szerződés tárgya úrbéri értékét úrbéri papirosokban utalványozza; — jogosan ugyan a szerződő felet ez nem illette, mert a birtok a szerződés megkötése után úrbéri természetét elvesztette, de ha az állam a jogalap ellenére ajándékozni akart, ezt megtehetette, mert ezen kis Összeg a kárpót-lás tengerében cseppé válik, törlesztési kamatja száz-zretek közt feloszolva senkit sem terhelt volna.

Az osztrák kormány a községekre nagy súlyt fektetett, kétségkívül az úrbéri viszonyok megszűnván, a községek helyzete is megváltozott, az árvaügyeket, melyeket azelőtt az uraság vezetett, a községeknek kellett kezelni, az iskolázási ügyekrei felügyelete hasonlólag a községekre

háramlóit, a csend és béke fentartására elsősorban a községeknek kellett ügyelni, az adó felosztása és behajtása, az adó tetemesen megszorodván a községi előljáróságot nagyban igénybe vette, a haláleseteket czélszerűen csak a község ellenőrizhette, az évenkénti nagymérvű ujonczozás nagyban terhelte, a községi utak fentartása, a forgalom megszorodván, a munkaerő ellenőrzése nagyobb figyelmet követelt. A községekre tehát a közviszonyok gyökeres átalakulása következtében az önálló Magyarországon is nagy szerep várt, a magyar kormánynak tehát egyik főcladata lett volna a községek megalkotása, a 48-iki magyar kormány azonban a szervezéssel nem gondolt, pedig a kormány elég idővel rendelkezett, áprilistól-októberig, ezt annál könnyebben teheti, mert a megyei tisztviselői kar egészben megmaradt, a magyar szolgabíró utazó tisztviselő lévén, a néppel, az urakkal, a lelkészekkel folytonosan érintkezett, a helyzetet, a szellemet, az embereket ösmerte, a magyar kormány ennél fogva képes lett volna a községek czélszerű szervezésére. A magyar kormány azonban nemcsak községi rendszert nem dolgozott ki, utasításokat, szabályokat nem készített, de még a jegyzői kar megalkotásáról sem gondolt, megmaradtak a kevés kivétellel korhely és buta jegyzők. Az osztrák kormány a község nyakára, képességeket nem mérlegelve, nagy kötelezettségeket rótt, a községi előljáróságot kémekeül kívánta használni, paragrafusai özönével elbutította, április 3-ikán kelt községi nyílt parancs tele van ferdeségekkel és hiányokkal, a haláleset kétségkívül kis hagyatékknál a községi előljáróság által fölveendő, a patens azonban a legnagyobbra

is kiterjesztette, az 5., 6., 7., 8., 9., 10-ik kíméletlen, a család érdekeit sértő kutatást rendel el. A községi bíróra nem tartozhatott a gyám vagy lehető örökös keresése, sértő és veszedelmes a végrendelet ürügye alatt a szekrények felnyitása, mert ha a végrendelet a szekrényben volt, a szekrény bepecsételése által az elveszés előtt biztosított, különben ezen kutatás a végrendeletet úgy sem biztosította, mert ha a végrendelet önkezüleg irt végrendelet volt és az örökös a házastárs vagyis az ki a házban rendelkezett, ha tudta a végrendelet létezését vagy ily végrendelettől félt, nem várta be a falusi bírót, de eljövetele előtt elsemmizte. Ártott az örökösöknek az adóságok kutatása, mert a magyar bíró és jegyző sem gyengéd, sem értelmes egyéniség nem volt a terheket nagyíthatta, az örökösök helyzetét megronthatta, kíméletlen és illetlen eljárás volt a ház felzavarása akkor midőn a halott még a ravatalon feküdt, midőn gyakran még az örökösök sem érkeztek meg, az ily művelet a lopásra a legkedvezőbb alkalmat nyújtott, mert az előljárásság a meglévő állományt konstatálván, míg meg nem érkeztek, a cselédség és felügyelők sikkaszthattak, ha pedig a jegyző szövetségbe lépett, teljes szabadon lophattak; veszedelmes volt nagyobb hagyatékoknál az ékszerek, kötvényeknek a községhezához! ideiglenes átszállítása, mert nagybecsű drágakő kis helyet foglal el, könnyen eltüntethető, a faluháza leginkább kisdud, nem tűzmentes, nem szilárd anyagból épült, a betörés ellen nem volt felszerelve, őrizte az álmos bakter, a részeges kisbíró, de a családi örök ékszerek elhurczolása a kegyeletet sértő barbárság volt, a leltár elkészítésére sem volt a falusi előljárásság alkalmas,

mert ezer közül talán egy tudta a lenyomatot a festménytől, az üveget a briliánttul, az angol telivért a sváb lótul megkülömböztetni, a leltárnak tehát a községelölj ároság általi elkészítése, kivált ha egyenes örökösök nem voltak, sok visszaéléseket, sikkasztásokat idézett elő és hogy ez általános nem lett, főleg a falusi elöljáróknak az urak iránti kegyeletének tulajdonítható, ösmerték gyöngeségöket, nem szemtelenkedtek.

Helytelen és káros volt a cselédeknek való kézbesítés, a falusi kézbesítő, hogy mennél hamarább lepihenhessen a korcsma lóczájára, buta cselédeknek kézbesített, kiknél néha elveszett, néha napokig hevert; a kézbesítés a perlekedésnek, tehát a tulajdon védelmének fontos részét képezi, mert a meg nem jelenés pervezést von maga után, nem szabad tehát könnyelműen intézkedni.

Az ostromállapot megszüntetése örvendetes lett volna, ha a polgárok személye és vagyona általa az üldözés- és önkénytől megszabadul. Ezen rendelet azomban csakis ámítás volt, mert az a., b., c., d. pontok alatti cselekmények elbírálása a katonai bíróságoknak tartatott fenn, a katonai bíróságok fogalma a lázadás, közcsendháborítás felől igen ruganyos volt, az eljárás elfogással közdődött, az Ítéletet parancsszóra hozták, az ostromállapot megszüntetése csak Európa előtti tüntetés volt, általa be akarák bizonyítani, hogy Magyar országban nyugalom van és az osztrák kormány a jog terére lépett. Az országban senki sem hitte el, a külföldet felvilágosították az emigránsok és a bankárok, kik kölcsöneiknél naponta drágábbak és nehezkesebbek lettek elannyira, hogy a hatalmas Austria

a dunai mozgalmakkal szemben kényszerült önkéntes kényszerkölcsönhöz folyamodni.

A bűnvádi eljárás és fogházaknál a bécsi kormány szelidebb eljárást honosított meg és ez helyes is volt, mert a gonosztevő is ember, a kor szellemével a sok helyt dívó erőszakos, sokszor túlszigoru eljárás ellenkezett, ezen eljárásnak azomban rász következményei lettek, a műveletlen nép a humánus eljárást kinevette, tudván, hogy a vizsgálóbíró, még ha a büntett világos volt is, meg nem veretheti, a régi vizsgálati szigor ellene nem használhatja, ha tanuk nincsenek (mi a verekedést kivéve ritkaság) el nem Ítélni: mindent tagadott; a börtönökben a kis bűnös a gonosztevővel együtt volt elzárva, a börtönben jobb ellátásban részesültek mint otthon, ennél fogva a börtöntől általában nem féltek, sok azért is lopott, hogy kényelmes téli szállást kapjon. Kétségkívül a régi rendszer merev szigorát meg kellett változtatni, de egyszersmind a börtönökbe be kellett volna hozni a rabok teljes elkülönítését, a munkarendszert és az ételmezést a munkához mérve kellett volna alkalmazni, mert a bűnök, különösen a lopás főindoka a dologtalanság, a henyélés. Magyarországon ez időben az ételmét munkájával mindenki megkereshette, a tolvaj nem kényszerbül, de lopott azért, mert nem akart dolgozni, ha a lopás és eltitkolása sikerült, egy nap munkája után hetekig dorbézolt, ha felfedezték és a lopott tárgyat vissza kellett adni, meleg szállást nyert, a közös börtönszobákban az egész megye tolvajaival megösmerkedett, a gaz czimborákkal lopási terveket szőtt. Helytelen volt a dologházak mellőzése azért is, mert egészséges ember ételmét és ru-

házatát a börtönben is megkeresheti, a legnagyobb méltánytalanság tehát a rend és társadalom ellenségeit a becsületes emberek pénzéből élelmezni és ruházni, midőn helyes rendszer mellett élelmüket és ruházatukat ők maguk is képesek megkeresni, míg azomban a gonoszokkal enyhén bántak, a politikai foglyok irányában baromi durvasággal jártak el, a politikai foglyokra nehéz vasat vertek, családjukkal csak nehezen közlekedhettek, penészes várfenekek, egészségtelen börtönökbe helyezték el.

VII. FEJEZET.

A közhangulat. — Anyagi helyzetünk. — Austria külpolitikája. — Napoleon nagyra vágyása. — Schleswig-Holsteini örökség. — Londoni jegyzőkönyv. — Austria elszigeteltsége. — Az orosz étvágy. — A törökök. — Az olaszok. — Orosz háború Törökország ellen. — Francia-angol-török szövetség. — Austria vonakodása.

A kényuralom 5 éve a nyomor, a fájdalom, a megaláztatás korszaka volt, a bécsi kormány nem engedé a nemzet és polgárai sebeit behegedni, a régieket nemcsak megujtá, de újakkal tetézte. Magyarország feldarabolása a magyar értelmiséget, melyhez a szlávok és németek is tartoztak, végkép elkésérítette, páratlan volt ez az országok történelmében; Lipót a bécsi kormány mintájára megszüntette ugyan az alkotmányt, de az országot nem darabolta fel, sőt a hódítmányok egy részét Magyarországhoz csatolta, József hadat indított a magyar nyelvnek és intézményeknek, de az ország területi épségét tisztelte. Az aristokráczia egy része, mely az uralkodóházhoz feltétlenül ragaszkodott, reménylte a 48. előtti helyzet visszaállítását, az 5 évi következetes uralom azonban teljesen kiábrándította, azok, kik a reactio okának Kossuthot és a forradalmat tekinték, kezdtek meggyőződni, hogy a forradalom csak ürügy volt és Magyarorszag eltörlését már a forradalom kitörése előtt elhatározták. — Időközben a császár kegyelme több szerencsétlen áldozat bilincseit ugyan feloldozta, de e kegyelmi tényt a börtönbeni bánásmód elbeszélése teljesen elmosta. — Az országban a legkíméletlenebb önkény uralkodott, tilosak és gyanúsak voltak a társas összejövetelek, a kormány cselekményeinek rosszalását felségsértésnek bélyegezték, a községi jegyzőket kémekké aljasították, ezek igyekeztek megnyerni a cselédséget, a fogadósok, pin-

czérek minden szóra füleltek, a gendarmok, finánczok álür ügyök alatt kutatásokat tartottak, útleveleket hoztak be, vagyis Magyarországot tökéletes rendőri kémállammá alakították, melyben semmi és senki sem volt biztos. Az iskolákban az észjogot, a történelmet meghamisították, a hirlapokbul a politikát, az ország szükségeinek megvitatását, a külföldi hírek ösmertetését számúzték, a vallás helyett vakbuzgóságot hirdettek, a tanárnál nem a tudomány, de a szolgálai alázat volt a főkellék; még a regényekből is kitörültek a forradalmi jeleneteket. A fiatalság nagy részét pályája befejezése előtt osztrák ezredekbe sorozták. A bélyegtörvényt az ügyvédek sem ösmerték, a bélyegbüntetésck tehát gyakran ismételteitek. A fegyvertartás jogát megszorították, a társas agarászatokat gyanús szemmel nézték. A birtokosokat sértette a községi jegyzők nagy hatalma, a lakosság minden osztályát beszállásolással terhelték. A nép zokon vette a nagymérvű ujonczozást, mert ez legjobb munkaerejétül fosztotta meg, a trafik elkésérítette, mert az ország nagy része dohányzott, a perrend a fiskálisok karjaiba dobta, kik kíméletlenül kisajtolták. Az alsó papságot a püspökök kímélytelen hatalma alá helyezték. A szerbek, oláhok elidegenedtek, mert a hatalom Erdélyben, a temesi Bánát, a szerb vajdaságban a németek és nem értelmiségeknek adatott, a határörvidék katonai szervezetét fentartották, a népet a fináncz, gendarm, bélyeg és fiskális, a tagosítás elkésérítette, a nevelésért az alsó papság jutalomban nem részesült. Mit tehát Kossuth lángoló szónoklata, a forradalom fénye, a 48-iki koreszmék varázsa kivívni nem tudott, a nemzetcgysé-

get, az általános forradalmi hangulatot az abszolút kormány teljesen kivívta már 54-ben.

A magyar nép ritka józan Ítéelő tehetséggel bír, a szónoklatok szóvirágát megtapsolja, de valódiilag csakis a tényeket méltányolja. — A nép helyzete tényleg nagyon keveset javult, mert megszabadult ugyan az úrbéri munkátul, de adója mindjárt a kényuralom kezdetén rendkívül fokozódott, az adóideiglen behozatalakor már, miután területét az úrbér kimutatta, teljes mértékben alkalmazták reá az osztrák adóilletéket, vagyis az első osztály fizetett egy magyar holdtul 1 frt 30 krt, a II. 65 krt, a III. 32 krt, a rétektül 1 frt 94 krt, tett tehát az első osztály adója 46 frtot, míg régi adója alig haladta meg a 16 frtot, ehhez járult még a községi pótlék, 6 frt fogyasztási adó, tehát 52 napszámot nyert, de több adót fizetett 36 írttal, valósággal tehát 16 frtot nyert a dézsman kívül, ez a 36 frt tényleg jobban nyomta, mint a munka, mert ezt többnyire rosszul-könnyen ledolgozta. 49. előtt az adóra eladott 4 köböl búzát, 54-ben azomban már el kellett adni 11 $\frac{1}{2}$ köböl búzát, vagyis a vetőmagon kívül termésének $\frac{1}{32}$ -ed részét, tényleg tehát 49. előtt több eladó tárgygyal rendelkezett, mint 54-ben. 49-ig az ujonczilleték jelentéktelen volt, 54-ben azomban már a a falu fiatalsága nagy részét katonának vitték, a fiú helyett tehát, hol a gyerek kevés volt, cselédet kellett fogadni, egy suhancz cseléd fizetése is tett 30 frtot, kinek tehát fiát katonának vitték, az már 54-ben roszebbul állt, mint 49-ben. Ehhez járult az illeték, az örökösödési százalék, a perköltség; a szegény ember a bélyegrendszer nem értette, folyamódásait néha bétyegtelen, sokszor sza-

bálytalan bélyeges papiroson adta be, meglelezték, háromszorosan büntették, errül néha kapott nyugtát, legtöbbször azonban a községi elöljáróság elsikkasztotta, ha nyugtát adtak is, azt hívén, hogy tisztességes emberekkel van dolga, el sem tette, vagy felesége, gyermekei elszórták, a kifizetett összeget megvették rajta még egyszer, néha háromszor is; — így járt sok szegény ember az adóval is, ehhez járult az is, hogy az adóért a községet tették felelőssé, ha a bitang, a tudatlan, sokszor korhely bírót elbolonditva, az adót vagy részét elsikkasztotta és megszökött, még ha a sikkasztást be is lehetett bizonyítani, nem a kincstár viselte a kárt, de megvették a községen. — A német doktorok uralma alatt ügyvéd nélkül perlekedni nem lehetett, a fiskális a szegény tudatlant a lehetőleg koppasztotta, legelőször is bélyegekre csalt ki nagy összeget, midőn ezt zsebre vágta, a tudatlannak rőfös számlákat nyújtott, mit a fiskális pajtása, az osztrák bíró meg is Ítélt. 48 előtt a paraszt nem ösmert perköltséget, mert ha a földesur jobbágysai egymással perlekedtek, a földesur maga vagy megbízottja a perlekedőket kiegyeztették, ha idegennel perlekedtek, vitte a pert az ur fizetett ügyvéde ingyen, a tagosításoknál a jobbágyokat a megye ügyésze nagy hévvel védte ingyen. — A magyar paraszt tehát az ő józan eszével nemcsak nem birta az osztrák doktor-kormány jótéteményeit felfogni, de gyűlölte a sok adó, a bélyegfogyasztás, trafik, hagyaték és nagymérvű ujonezozását.

Kétségkívül a nép a községek megalakítása által szép jogot nyert, mert elöljáróit maga választotta, árva és községe ügyeit maga kezelte, mindez azonban csak

látszólagos jog volt, mert a községek a császári szolgabírák vasvesszeje alatt nyögtek. A községben a jegyző volt az ur, ez kezelt a községben mindent, a bíró, az előljáráóság csak báb volt, melyet a jegyző ur, a falu basája, tetszése szerint lökdösött. Bíró és jegyző csak az lehetett, kit a szolgabíró akart vagy megerősített. A jegyző elmozdítása a tünemények közé tartozott, mert a jegyző a kény uralmi kémrendszernek fontos tényezője volt; — mennél bitangabb volt a jegyző, annál hűségesebben ragaszkodott a kényuralomhoz, politikai hűségéért minden gázságát elnézték, a főnök a szolgabíró szemével látott, általa tetette meg a vizsgálatot, a rossz jegyző, a korhely bírótul a szerencsétlen község csakis akkor bírt megszabadulni, midőn nagy adósikkasztásokat ismételve követett el. Általában a nép önkormányzata Schweiz kivételével ábránd volt és ábránd ma is. Az értelmetlen tömeg a jogot nem érti, a jogra nem sok becsét helyez, ennél fogva erélyesen nem védelmezi, a községeket értelmi gyengeségüknél fogva a sötét századokban uralták a papok, a papok után a nemesség gyámsága alá jutottak, a nemességet követte a bureaucrat! a; a három gyámság közt mindenesetre leghívebb volt a nemességé, mert hol a nemesség* el nem korcsosodott, jelszava „noblesse oblige⁴⁴ volt, a gyámságot nemcsak jog, de kötelességnek tartotta és igyekezett gyámltjait megvédeni. A nép elégületlenségét nagyban élesztette az osztrák hadseregben dívó szellem, a magyar fiuknak az idegen czrcdckbci beosztása; a hős tisztikar a honvédet általában Kossuth-kutyának nevezte, a később idegen ezredekbe osztott ujoncz tisztjével nem tudott

beszélni, az idegen őrmesterek nagy hatalmát kénytelen volt túrni, ezek a szegény áldozat életét megkeserítették, a szabadságolt vagy szolgálatát kitöltött katona övéi közt martiniak t önteté fel magát és apostolkodott a német ellen; a nép hangulatát leghívebben ecseteli a következő párbeszéd: egy magyarul tudó német tábornok kérdezte a bakát: „Fiam, ha őrt állsz és ellenséget látsz közeledni, mit csinálsz?” — „Hát kérem alássan rákiáltok: halberdó (halt, wer da?) és ha nem felel, agyonlövöm a német kutyát “; — történt pedig ez jóval a porosz háború előtt, ez mutatja, hogy a magyar katona igazi ellenségnek egyenruhája és zászlója daczára az osztrákot tartotta, az eszélyes tábornok megelégedett a felelettel és többet nem kérdezett. -

A városok, melyek hajdan az alkotmányért buzgón harcoltak, 48. előtt nagyrészt a hely tartóság, a tárnok nyomása alatt elkorcsosodtak, a kényuralom alatt azomban szellemük kedvezően alakult. Az értelmes, vagyonos polgárfiuk 48-ban a magyar zászló alá sorakoztak, a hadjáratok tősgyökeres magyarokká alakították a német és tót fiukat, a magyar nemzet üldözése érzelmeiket megédzette, nemcsak politikailag magyarok maradtak, de a magyar nyelvet a társadalomba, az iskolákba is átvit-ték, szolgálatot csak az vállalt, ki másképen megélni nem tudott. Általában már ez időben csak két osztály volt, mely a kényuralommal barátkozott: a zsidók és az ügyvédeké. A zsidó, még a legtoprongyosabb falusi zsidó is, családjában, üzletében, templomában németül beszélt, a hatalom kegye után futkosott, meghajolva mély alá-zattal tisztelte a hatalom bérruhás szolgálait: magához

ragadta a szállításokat, eszközölte a kölcsönöket és mint korcsmárosok, kémszolgálatokat teljesítettek. Az ügyvédek anyagi érdekeit a patenskór, a paragrafus-özönviz elősegítette, a bírakkal érintkezni, kezdték magukat jól érezni és megpuhultak. Az alsó papság valláskülömbőség nélkül hű magyar maradt, a főpapok közül csak az újonnan kinevezettek csókoltak kezét Bachnak, ezek is látva a nemzet hangulatát, az európai viszonyok változását, ismét megmagyarosodtak. A főrendek nagy része 48-ban semleges állást foglalt el, sokáig várták, hogy a korona tanácsukat kikéri és magához gyűjti, mindkettő elmaradt, lassankint elégedetlenkedni kezdtek, a nemzethez csatlakoztak, még az egész német apák is gyermekeiket magyar szellemben neveltették, a görbék dereka kezdett kiegyenesedni. A hivatalnokok közül, midőn a rendszerváltozás reménye megszűnt, a vagyonosbak leveték bérruhájukat, a megmaradtak nagy része kellenlenül szolgált, örömmel várta urai bukását, igen sokszor behunyta szemeit, bedugta füleit és segített.

1853. február 18-án Libényi magyar szabó Bécsben Austria császára ellen késsel merényletet követett el, az isteni gondviselés azomban felséges urunkat, ki ma Magyarország legtiszteltebb és legszeretettebb királya, megóva, a merényletet meghiusítá; a rajongó senkivel összeköttetésben nem állott, a magyar nemzet soha, semmi viszonyok közt nem adta el jogait, 1853-ban az utolsó emberig az erkölcsi ellenállás fegyvereivel küzdött, az orgyilkosságot azomban minden időben elítélte, megvetették ezt a hontalan száműzöttek is, ügynökeik a nemzetet a férfias ellenállásra buzdították, de a gyilkosságra soha.

Anyagi helyzetünk nem volt fényes, de nem is volt rász, Magyarorszában az utak hiánya, a magas mesterkelt vámok, a pénzhány következtében a gyár- és kézműipar nem fejlődhetett ki, az ország törzsvagyonát tehát a földbirtok képezte, a földművelés a termelőképesség arányában nem fejlődhetett ki, mert az ősiségi viszonyok, a telekkönyvek hiánya miatt a földbirtok illő biztosítékot nem nyújtott, a marhaállomány azonban megszorodott, a juhászat Európában harmadik, a sertés és szarvasmarha első fokon állt, a bort túrhetően lehetett értékesíteni. A gazdasági kiadások csekélyek voltak, a cselédfizetés, a munkabér csekély volt, a magterményekért keveset adtak, mert a búza ára 3—5 forint, a rozsé 2—3 forint, a zab 50 kr és 1 frt közt hullámozott, a divatozni kezdő vereslóhere-mag, a repcze- és dohánytermelés szép jövedelmet adtak, a szeszgyárak nagy haszonnal működtek, ezek közvetítésével a felföld és a homokos alföld értékesítette bőven termő burgonyáját, a marhahizlalás által a sovány földekre megszerezte a szükséges javító anyagot, a felföldön általa eddig haszontalanul heverő fáját részben értékesítette, adóba az ideiglenes kataszter behozataláig keveset fizettünk, a földbirtokot 48-ig kevés adósság terhelte, a moratorium alá eső adósságokért csakis 6 százalék kamatot fizettünk, a termés általában 48—54-ig kitűnő volt, a bő termés némi részben ellensúlyozta a silány árakat, a birtokos tehát jövedelméből megélhetett, de a birtoka felszerelésére elmulhatlanul szükséges tőkét nem teremthette elő, mert a mérsékelt jövedelmet a háztartás költsége, a szerencsétlen üldözöttek segélyezése, a drága gyermeknevelés felemésztették. A felszereléssel

késni nem lehetett, mert ökör és ló nélkül a föld parlagon marad, az ökörnek, gazdasági szerszámoknak, a béreseknek ólat, lakást kellett építeni, a cselédfizetést, az adót előlegezni, a hagyatéki százalékot fizetni kellett, a 60 millió magyar bankjegy megsemmisítése, a becsületes hazafias tőkepénzesek forgalmi tőkéjét megsemmisítette, mert a gyors bukást nem várva, a megsemmisítésre okszerűen nem gondolhatva, pénzüket nem helyezték értékes tárgyakba, bűnnek és árulásnak tartották az ellenség területére! szaladozást, nem akartak áruló-színben feltűnni, A tőkepénzesek nagy része kereskedő, gyáros volt, megmaradt pénzével kényszerült üzlete hiányait fedezni, vagy kereskedő, iparos, gyáros társainak adta kölcsön. A zsidók ellenben a forradalom alatt nagy kincseket szereztek, a falusi korcsmákat, a zsidókat korlátozó rendszabályok megszűnővén, a szegényebb zsidók bérelték és folytatták a gazdagabbak segélyével, ezek pénzüket szesz-és borba helyezték el, tág hitelt nyitottak a szegénységnek, terményeire előleget adtak, pénzüik tehát megmaradt. A gazdagabb zsidó, a tőzsér, mindkét fél seregét élelmezte és ruházta, az osztrákoktól nyert élelmezési összegeket ládáiba zárta, magyar pénzzel fizette a szerelvények árát, midőn a magyar sereg gyorsan visszavonult, az osztrák katonaságtul mentes kerületekre küldte ügynökeit vagy hitsorsosainak pénzeket adott, ezek minden értékeset összevásároltak, ezen utóbbi pénzértékesítés általában nem tűnt fel, mert eddig is a fő vásárló a zsidó volt, míg a keresztény csak egy szakmára vállalkozott, a zsidó mindent össze vásárolt. A pénznek sem nemzetisége, sem jellege nincs, mindenki tehát onnan veszi a hol van és mert

csak a zsidóknál volt, a földesurak kényszerültek a zsidókhoz folyamodni, a zsidók a helyzetet felhasználva, csakis nagy uzsora mellett kölcsönöztek, hogy a kölcsön csábítóbb legyen, az 1000 forintból levonták ugyan a 250—300 forintos kamatot, de 300 forintos váltóra azonnal kikölcsönözték, a földesurak nagy része és pedig jogosan azt hitte, hogy úrbéri méltányos kárpótlását egy, legfeljebb 2 év alatt megkapja, nem gondolt a kamatokkal, a zsidó a fizetésre a határidő leteltével az adóst rendszeren felszólította, de nagy kamatok mellett mindig prolongált, mert az úrbériség biztosította, az adósság által nyomást gyakorolt a terményüzletekre, ezen üzleteknél a fizetéseképtelen birtokost jól megkoppasztotta, a kényszerhelyzetet növelte az ősiségi patens halasztása és méltánytalan megoldása. Magyarországon egy birtokos család sem volt, mely zálogot ne birt volna, 1852. decemberig (mert a november 19-én kiadott nyílt parancs elébb köztudomásra nem jöhetett) a fölbirtok ennél fogva szilárd hitellel nem bírhatott, mert senki sem ösmerhette az ősiség megoldása módozatát, azt pedig mindenki tudta, hogy alig van az országban igénymentes birtok, mert azon birtokok is, melyekről a 1848. éves birtoklást be lehetett bizonyítani, a család tagjai közt forogtak örök eladás vagy zálog-alapon. A patens kihirdetése után a birtokot azok is megtámadták kik megnyerésére a látszat parányával bírtak, azok pedig kiknek birtoka kiválthatóvá kereszteltetett, miután a zálogösszeg csekély volt, a beruházási összeg meghatározása a bíró önkényétől függött, a nagy veszteség kikerülése végett érdekükben állott a zálogos birtokot drága pénzen is megvenni. Mindez azt eredményezte,

hogy a birtokosok uzsoraadóssága már 1854-ben az úrbéri kárpótlási összeget meghaladta, a bécsi kormány tehát már ekkor igazságtalan rendelkezései által elvetette az uzsora magját, mely későbbben a magyar kormány segélyével a magyar birtokos osztályt nagy részben tönkretette, az uzsora reánk sokkal terhesebb volt mint más országokra, mert más nemzeteknél a tőke, miután az uzorás nem cosmopolita, az országban maradt, nálunk ellenben ha a zsidó nagyon megtollasodott, Bécsbe vonult, tehát még a kiszarolt pénz sem maradt az országban, más országban az uzorás nemzetéhez csatlakozott, nálunk a zsidó uzorás — és kis kivétellel mind zsidó volt — családjában még ma is németül beszél, templomában nagyrészt németül imádkozik, üzletét németül vezeti, tehát a bukottakat semmiképen sem helyettesíti.

Európa politikáját a 48. és 49-iki események nagyban és lényegesen megváltoztatták, az absolutismus ugyan egész Európában győzött, a fejedelmek közt azomban az egységes politika meglazult. A hármás, szentnek gúnyolt szövetség a fejedelmek birodalmi épségét biztosította, a szövetkező fejedelmek utódai azomban területükkel nem elégedtek meg, Oroszország el akarta nyelni Törökországot, mely Európa sulyegyenét megrontotta volna, Poroszország a német császárságra vágyott, Austria Olaszországot sőt Németországot akarta uralni, 1851. deczemberben francia császárrá lett Napoleon herceg államcsíny) ét a külpolitika fénye által akarta elfedni, a népek forradalmi harczát a fejedelmek fondorlatai és láthatlan de folytonos ármányai követték, a népek legyőzettek, de létjogukról az olaszok és magyarok nem mondtak le, az

aldunai tartományok önállás után vágytak, megalakult a fegyveres béke korszaka. Austria politikai hagyományait követte, a Napoleon hatalma által elvett német császári koronát, Olaszország uralmát vissza kívánta szerezni, Törökország épségét fenn akarta tartani, ezen irány az orosz czárt teljesen elidegenítette Poroszországtul, mert az orosz czárt a porosz királyi családhoz baráti és rokoni kötelékek fűzték, az aldunai hódításokra Poroszország baráti semlegességét a német császári korona által óhajtá megszerezni, Austriátul a 49-iki segély viszonzszolgálata fejében követelte a török hódításbani megnyugvását, Austriának olasz uralma ellenkezett a francia királyok, Napoleon császár és a francia nemzet hagyományos politikájával, midőn a Habsburg-ház Spanyol-, Németország, Nápoly, Belgium, Magyarország, Lombardia, Csehország koronáját megszerezte, I. Ferencz francia király Olaszországban támadta meg és utódai az olaszországi harcot szakadatlanul folytatták, míg végre VI. Károly császár Olaszországban csakis Lombardiát tartotta meg, Nápoly, Sicilia, Parma Bourbon-hatalom alá került, a francia forradalom és Napoleon a harcot folytatták és Austriának csak Velence maradt meg, Napóleon elűzetése után ismét Austria lett az ur, az olaszországi Bourbonok is védszárnyai alá menekültek. III. Napoleon nem örökölte nagybátyja katonai lángeszét, de birt nagyraavágásával, Franciaország Európa fejedelmei közt egy szövetségessel sem birt, az olasz népet szemelte ki szövetségesül, Austria olasz uralmi vágyait tehát ellenezte, Poroszország Austriával egyenlő német hatalomnak tartotta magát, kész volt Németország vezetésében Austriával

osztozni, de felsőségét nem akarta elősmerni, az osztrák császár tehát Európa szarázán egyedül állt, csakis Anglia támogatta Olaszországban és az Aldunánál. Az osztrák külpolitikában csakis az aldunai politika volt eszélyes, mert ha Austria Törökország felfalását nyugodtan elnézi, Oroszország Austria felett túlsúlyra emelkedik, a Törökország ellen folytatott játékot Austriában is ismételheti, miután Austria lakosságának többsége szláv volt, az oláhok a románok felé hajlottak, Európa fejedelmei tehát még nyílt barátok, de titkos ellenségek voltak; a dán királynak, ki egyszersmind Schleswig és Holstein hercege is volt, gyermektelen halálával a két hercegségben Augustenburg herceg örökölt, Holstein és Schleswig Dániától elszakad, Anglia nem akarta Dánia gyöngülését, egy londoni értekezleten tehát az örökösödést a dán király halála esetére átjátszotta a Sonderburg-Glücksburgi hercegre, kit Dánia is jövendő királyának választott, papiroson tehát Dánia egysége megmaradt, az angol diplomaták cl voltak ragadtatva bölcseségöktül, az egész egység azonban csak haszontalan írka-fírka volt, mert sem Németország, sem a német hatalmasságok nem biztosították és okozta a későbbi Schleswig-Holsteini háborút, melyben a poroszok az osztrák hadsereg gyengeségét kiösmerték.

Az orosz császári család régtől fogva vágyott az európai torok birodalomra, a török az orosz hatalom ellen területét nem védelmezhetette volna meg, az európai fejedelmek azonban Törökország bekeblezése által az európai egyensúlyt veszélyezve látták, Törökországot tehát egyetemleges pártfogásuk alá vették, az

oroszkormány Európa ellenében nem merte szándékát megkísérlem, első sorban tehát a nagyhatalmak egységét óhajtotta megrendíteni. X. Károlyt megkínálta kárpótlásul Belgiummal, X. Károly hajlott az ajánlatra, mielőtt azonban a szövetséget megköthette volna, a francia királyt a francziák elkergették; — Lajos Fülöp az angolokkal barátkozott, a hatalmas czár fejedelmi társaitul elhagyatva, a népekhez folyamodott. Metternich herczeg a magyarok ellen a pánszlávizmust teremtette meg, az orosz czár ez eszmét felkarolta, feltalálójátul elragadta, a Keleten a kancsukacsászár az emberiség, a szabadság, a keresztyénség védnökeként lépett fel, a görög papság által hatott a népre, a montenegrói rablófőnököt pénzzel tartotta, a szerb fejedelemnek területnagobbodást ígért, a moldvaoláhországi nemesség egy részét megvesztegette, az Aldunánál csak Austria versenyezhetett vele, de Austria annyit, a mennyit az orosz czár ajánlott, nem Ígérhetett, mert az ő érdeke sajátlag Törökország fennállását kívánta, Austria tehát befolyását az Aldunánál elvesztette. A talaj el volt készítve, de a királyok elleneztek, közbejött 48. A czár az európai forradalomtól megijedt, első sorban tehát ezt akarta leverni, a Balkán helyett a Kárpátok ellen küldte seregét, azt hitte, hogy a háladatos Austria Magyarország leverése után nem fogja ellenezni török hódításait. Reményeiben azonban csalatkozott, mert Austria a hódítás ellen már 50-ben nyilatkozott; Poroszország tetteges szövetségére Austria ellenében nem számíthatott, mert Poroszország ugyan nem kedvelte Austriát, Németországból

örömmel kiszorítja, de a porosz király nem volt katoná, a porosz hadsereg a tökély azon pontján, melyet Vilmos alatt elért, még nem állott, Poroszországnak alkotmánya volt, a porosz nemzet még ez időben német hatalom elleni háborút nem szavazott volna meg; Németországot fejedelmei uralták, a német fejedelmek Austriához hajlottak, porosz osztrák háborúban tehát Németország nagy része Poroszország ellen fog fegyvert és Poroszország nemcsak tényleg Oroszországnak nem segíthet, de németországi csekély befolyását is elveszthette volna. Az orosz kormány Franciaországgal sem volt tisztában; — a francziák Lajos Fülöp alatt Törökországban és Keleten oroszellenes állást foglaltak el, a nép a kozákokról, mint az orosz nevezék, gyűlölettel emlékezett, a rövid életű köztársaság tehát törökbarát volt; — 1851. decemberben a nép hatalma ugyan már megszűnt, de Napoleon szándékait az orosz nem ösmerte, Anglia határozottan Törökország fentartása mellett buzgott. A beteg embernek hirdetett Törökország, a becsületes Abdul Medsid szultán alatt nem volt elfújható ellenség, ellenben Oroszország hatalma nem volt világrendítő hatalom, ha Austria Törökországgal szövetkezik, az angol-francia hajóhad védi, Oroszország nemcsak sikert nem arat, de valószínűleg saját országában támadtatik meg; — kudarcz esetében pedig nemcsak hódítási reményeitől esik el, de az aldunai tartományokban is tökéletesen elveszti tekintélyét és a helyzet ura az osztrák császár lesz. Oroszország tehát 51-ben támadási szándékát függesztette, az Aldunánál pénzzel és ígéretekkel Aus-

tria befolyását elmorzsolta, hűbéres szerb- és románjai által titokban a szerbeket és románokat az osztrák császár ellen izgatta, várt a remélhető olasz mozgalmakra, seregét lassankint javította és növelte.

Olaszországban Austria császára az olaszokat legyőzte, a fejedelmek Austriát imádták, Austria a kötél, a bilincsek kényuralmát visszaállította, a jobbak vagy megszöktek, vagy osztrák börtönökben csörtették lánczaikat; az embert erőhatalommal meg lehet ölni, a közszellem azonban halhatatlan, Olaszország az egységre meg volt érve, az idegen uralmat századok óta gyűlölte, a nyílt forradalom megszűnt, titokban azonban gesztenyesütő és herczeg az osztrák hatalom ellen összeesküdtek, a papság a népet osztrákgyűlöltre buzdította. Az olaszok nagy szerencséjére az önkény tengerében fennmaradt egy kis örökzöld sziget, Piemont; e kis sziget királya a szabadságot bensőleg tisztelte, Olaszország egységéért rajongott, bízott csillagában, uralma nagyságát csakis Olaszország egyesítése által vélte elérhető, vakmerő és okos volt, saját koronája kockáztatásával menedéket adott minden olasznak, a belforradalmat titokban támogatta, Olaszország jogai mellett a francia császárnál, az angoloknál és oroszoknál, később a poroszoknál izgatott, minden egérutat felhasznált céljaira, még az olasz száműzött republikánusokat is megnyerni igyekezett, békével várta be a kedvező alkalmat; a szerencse gróf Cavourban egy lelkes, becsületes, ügyes miniszterrel áldotta meg; szerencséjére Austria nemcsak saját tartományaiban nem engedett, de a durva kényuralmat Nápolyban, a

pápai állam, Toscana, Panna, Modenában is fentartotta.

Ez volt a helyzet 53-ban, a felizgatott Dunafejedelemségek vezetői és fejedelmei nyughatatlankodni kezdtek, a czár papiroson nagy és hatalmas sereget alkotott, vágyott Konstantinápoly után, bízott a politikai helyzetben, végre kilépett a sikra, Stambulban nagy követelésekkel állott elő, mely számára Keleten a keresztyénség korlátlan védnökségét biztosítja, a török szultánt az orosz czár aljas rabszolgájává alacsonyította volna; Abdul Medsid szultánban emberére talált, a szultán kevély kívánatait kereken visszautasította. A szultán és kormánya ösmerték az orosz czár készületeit és szándékát, a török hadsereget szervezték, váraikat jó karba helyezték, az európai udvarokat a helyzetről fölvilágosították, férfias elszánt-sággal álltak a gögös hódító elé. Austria császára rég el volt határozva Törökország fenntartására, diplomatiája ez irányban működött, és pedig főleg és első sorban Poroszországot igyekezett megnyerni, mi sikerült is, az angolok Konstantinápoly orosz biralma által kereskedelmüket, sőt indiai birtokaikat látták veszélyezve, a francia császár szerepelni vágyott és meg akará mutatni, hogy Eranciaország ismét nagy hatalom, melynek akarata nélkül egy vakandturást sem szabad Európában elfoglalni. Az angol és francia szövetkeztek, júniusban a francia és angol hajóssereg a Besica öbölben horgonyt vetett, Konstantinápoly t tehát tengeri meglepetés ellen biztosították, júliusban az orosz hadsereg a dunai fejedelemségekbe vonult és készült a török várak ostromához; lomhán, félénken mozgott. A török kivonulásait sürgette diplomatiái

illemből és miután az orosz cár a felhívást nem méltányolta, október 4-én a hódítónak hadat üzent. Francia- és Angolország a törökkel szövetségre léptek, Franciaország és Anglia Austriát a szövetséghez! csatlakozásra szívélyesen nógatták, Austria azonban az olaszországi mozgalmakkal mentegetődzött, díjmul Piemont erős vára Alexandriába osztrák őrseget kívánt helyzetetni, miután ez semmivel nem volt indokolható és a szövetségesek Alexandria felett nem rendelkeztek, kívánalmát megtagadták, Austria egyelőre a szövetségbe nem lépett. Austriának politikája teljesen indokolt volt, mert Austria nem akart Oroszország ellen nagy háborút indítani, mert Oroszország az absolutismusnak, melyet Austria is hirdetett, egyik főtámasza volt, Austria csak Törökországot akarta megmenteni és ezt a nyílt hármass szövetség is biztosította, nem akarta magát Oroszország által első sorban megtámadtatni, mi az angol-francia sereg megjelenéséig igen megtörténhetett volna, végre Poroszországgal még nem volt tisztában, politikája tehát eszélyes volt. Főleg minden attul függött: a szövetségesek megjelenéséig Törökország miképen tud védekezni, az orosz cárt ugylátszik Európa 3 nagy hatalmassága politikája megdöbentette, vissza nem vonulhatott, mert ez esetben nevetség tárgya lesz, ha visszavonul, a felizgatottak fölötti fölényét örökre elveszti; bátorságát elvesztő és habozott, a Kis-Dobrudzsát elf glalt serege a téli nyugalmat élvezte.

VIII. FEJEZET.

A törökök jeles védelme. — Angol-francia hadüzenet. — A szövetségesek Törökországban kikötnek. — Berlini szerződés Austria és Poroszország közt Oroszország ellen. — Junius 10-iki jegyzék. — Osztrák-török szövetség. — Sardinia az angol-francia szövetségbe lép. — Austria a francziákkal szövetkezik. — Krimi háború. — Párisi béke. — Magánjogi császári rendeletek.

1854.

Márcziusban az angolok és francziák elkészülve Oroszországnak hadat üzentek. Az oroszok e hónapban az erős, a jeles Omer basa által jól védett silistriai várat támadták meg, az ostrom alatt azonban sem sikert, sem dicsőséget nem arattak, a törököknek, kik váraik és a Balkán-vonal védelmére szorítkoztak, seregük az orosznál kisebb volt, mert erejük egy részét Szerbia, Montenegro, a görög határ, ázsiai Törökország is igénybe vették, a tolvaj rendszer azonban, mely Abdul Medsid utódjai alatt a katonát éllelme- és ruházatátul is megfosztotta, Abdul Medsid alatt még teljesen nem fejlődött ki, a várakat megerősítették és felszerelték, az oroszok tehát nem haladhattak, az oroszok a várakat, miután Austria ellenséges szándékait ismerték, nem merték hátuk mögött hagyni, az orosz fővezér Paskevics előregedett, a kockázatos hadjáratok rendszerét nem kedvelte és nem értette, csak síkon kétszeres erővel tudott győzni. Áprilban, midőn Paskevics herceg még Silistria alatt sikertelenül erőlködött, 40,000 francia St.-Arnaud tábornagy, 20,000 angol lord Raglan vezérlete alatt Gallipolinál kikötött, ez, tekintve a török sereg készülségét, védelemre elég, sikeres, diadalmas hadjáratra azonban csekély volt. Oroszország a játszmát Berlinben is elvesztette, Austria a hete-

ges porosz királyt megnyerte, a poroszok Austriával következő véd- és daczszövetségre léptek ápril 20-án:

„1. Császári királyi apostoli felsége és Poroszország királya, Német- és Németországon kívüli országaik birtokát kölcsönösen és oly képen biztosítják, hogy ha ő felségeik egyikének országa megtámadatik, ezen megtámadást saját megtámadtatásuknak fogják tekinteni.

2. A szerződő felek kötelezettnek érzik magukat, Németországot minden megtámadás (Beeinträchtigung) ellen oltalmazni, a kölcsönös védelemre azon esetben is kötelezik magukat, ha egyikük kölcsönösen egyetértve a német érdekek védelmére cselekvőleg fellépne.

Ezen eset beállása, valamint a segély kiterjedésének meghatározása, mint ezen szerződés kiegészítő része, későbbi egyesség tárgyat képezendi.

3. A két német nagyhatalom, véd- és daczszövetségek érvényesítése tekintetébül, kötelezi magát, hogy szükség esetében az általuk meghatározandó időben és helyeken seregük egy részét teljes hadi lábbon fogják tartani, a hadsereg felállításának ideje- és mennyiségéről különösen fognak határozni.

4. A magas szerződő felek ezen szövetséghez!, a bécsi szerződés 47. pontjában meghatározott aránybani járatásra minden német fejedelmet fel fognak szólítani.

5. Más hatalmakkal a szerződő felek egyike sem fog ezen szerződés alapjával ellenkező szerződést kötni.

P ó t c z i k k.

Az osztrák császári kormány az orosz udvarhoz felhívást fog intézni, oly rendeletek kiadására, melyek által ő felsége az orosz czár, az orosz seregeknek Török-

országban! előnyomulását megállítja és a Dunafejedelemségekbüli kivonulást biztosítja; a porosz kormány, tekintve a Szentpétervárra küldött ajánlatait, ezen felhívást nyomósán és ismételve támogatni fogja.

Ha reményeink ellenére az orosz kormánynak a bécsi és berlini kormányok lépéseire adandó válasza olyanemü lenne, mely a két pontra teljesen meg nem nyugtatna, ha a szerződő felek egyike e felhívások értelme szerinti rendszabályokhoz fog nyúlni és megtámadtatik, a véd- és dacyszövetség 2. pontja értelmében a másik szerződőfél a támadás ellen egész erejével védeni fogja.

A közös támadás azomban a Dunafejedelemségének Oroszországba! bekebelezése, a Balkánnak az oroszok általi megtámadása, a Balkánoni átmeneteiéül felteleztetek.⁴⁴

Ezen szerződés egyrésről Törökország épségét teljesen biztosította, mert 'inig az angol-francia szövetség 60,000 emberrel mókázott és a tengeri szállítás nehézségei miatt Oroszország ellen nagy sereget alig állíthatott volna, az egyesült két német hatalom 800,000 embert állíthatott síkra, megtámadhatta Oroszországot leggyengébb része: Lengyelországban, ezen szövetség tehát Oroszországra megállási parancs volt, minek engedelmeskedni kellett, mert a török-szövetséggel sem bírhat és ha nem engedelmeskedik, iszonyatosan bukott volna, másrésről azomban ezen szövetség Oroszországot Németország és Austria felül fedezte, mert a két hatalom kimondta, hogy csakis Törökország épségét akarja, ennél fogva kimondá azt is hallgatólag, hogy területén idegen sereg átvonulását nem fogja engedni. Austria császáriját török poli-

tikájáért az oroszok fekete hálátlansággal vádolták, ezen vád alaptalan, mert az oroszok 49-ben az osztrák császárt hódításokhoz nem segítették, csakis diplomatikai értelemben vett területi épségét biztosították, az osztrák császár 54-ben az orosz birodalom épségét nem támadta meg, sőt a háborúnak, az oroszoknak legkedvezőbb tervei lekötése által Oroszország területi épségét biztosította.

A berlini szerződés Oroszország sikerét 1 ehetienné tette, a nagy hatalmában elbizakodott, számításai, barátjai, serege, kormány férfiúiban csalódott orosz czár, a nagy zajjal kezdett háborút nem akarta beszüntetni addig, míg legalább a kigunyolt Törökország ellen némi sikert nem viv ki. Területét nem félthette, mert ez ellen a berlini szerződés szelleme, a berlini hangulat biztosította, semmi egyebet nem veszthetett, mint embert és pénzt, az embert Oroszországban nem sokra becsülték, a pénzre a hatalom keveset ad. Az osztrák-porosz jegyzékeket nem vették figyelembe. Austriát azomban az oroszok izgatásai feszélyezték, érdeke az oroszoknak a szomszéd aldunai tartomány okbuli kimozdítását parancsolta. Junius 10-én tehát a német szövetségesek együttes jegyzéket küldtek Szentpétervárra. 14-én Austria Törökországgal következő szövetségre lépett:

Austria császári felsége belátván, hogy a török birodalom épsége és fennállása az európai súly egyen fentartására szükséges, a bécsi konferencia értelmében török szultán ő felségével következő szerződést kötött:

1. Osztrák császár ő felsége az idegen hadsereg által elfoglalt dunai fejedelemségek kiürítésének eszközlésére minden alkudozási eszközt ki fog meríteni, szükség esetében a cél elérésére szükségelt haderőt fog alkalmazni.

2. Ez esetben serege hadműveleteit kizárólag saját hadvezére fogja vezetni, ki a török hadsereg hadvezérét hadműveleteiről idejében értesíteni fogja.

3. Osztrák császár ő felsége kötelezi magát a dunai fejedelemségekben a török kormányval egyetértőleg, ez országoknak a magas porta által adott beligazgatási kiváltságaikból folyó törvényes helyzetük visszaállítására. A dunafejedelemségek ily módon visszaállított hatóságai azonban a török hadsereg működését nem ellenőrizhetik.

4. Az osztrák császári udvar kötelezi magát, hogy az orosz császári kormányval oly egyességekbe nem ereszkedik, melyeknek kiindulási pontja nem a török birodalom épsége és a török szultán jogai fentartása.

5. Mihelyest ezen egyesség célja a magas porta és Oroszország között békekötés által el lesz érve, osztrák császár ő felsége a dunai fejedelemségekből seregeit a legrövidebb idő alatt ki fogja vonni, az osztrák hadsereg kivonulásának részletei külön egyesség tárgyát fogják képezni.

6. Az osztrák kormány elvárja, hogy az osztrák hadsereg által ideiglenesen elfoglalt ország hatóságai az osztrák hadsereg mozdulatait, elszállásolását, táborozását, a sereg és lovai élelmezését, közlekedését elősegíteni és könnyíteni fogják. Elvárja, hogy Konstantinápolyban követe által a kormányhoz, parancsnokai által a helyi hatóságokhoz a szolgálat tárgyában tett felszólításait teljesíteni fogják, kivéven, ha azok teljesítését dönthetlen >kok lehetlenné teszik.

Magában értetik, hogy az osztrák hadsereg parancs-

nokai örködni fognak a sereg fegyelme felett, tiszteletben tartják és tartatják a tulajdont, az ország törvényeit, szokásait és vallását.

A berlini szerződés, a közös jegyzékek még csak diplomatikusan fenyegetések voltak, a közös támadás csak azon esetre mondatott ki, ha Oroszország az aldunai fejedelemségeket saját részére elfoglalja, ha a Balkán-vonalat megtámadja, e mellett még Oroszország védnöki címen a fejedelemségekben maradhat, sőt a várakat is elfoglalhatja, a Törökországgal kötött szerződés első pontjában Austria már háborúra kötelezte magát, ha az oroszok kivonulási felhívásának nem engedelmessé válnak. A szövetségesek Várnából Dobruđa ellen indultak, támadásukat azonban siker nem koronázta. — Az ostromlott Silistria nem adta fel magát, sőt a siker reménye is elfoszlott. Austria hadseregét mozgósította, az oroszok Auszriától megijedve, seregeiket a fejedelemségből kivonták; mind Austria, mind az angol-francia szövetség célja el volt érve, Napoleon azonban olcsó dicsőségre vágyott, az orosz cárnak hatalmát meg akarta mutatni; a szövetségesek elhatározták a krími háborút. Augustusban az angolok Kronstadtot siker nélkül ostromolták, Svédországot megkísérették az orosz elleni háborúba vonni, Svédország azonban semleges maradt. A francia-angol sereg szeptemberben Krímben kikötött, a krími véres háború azonban komolynak nem tekinthető, mert a szövetségesek összes ereje 175,000 emberből állt^ 1855-ben Sardinia belépte után is, e szerint nem feltételezhető, hogy ezen kis erővel hódítás után reménykedhettek volna Oroszország ellenében.

Austria béke esetére részben biztosítani akarván magát Oroszország ellen, részben a békekötésnél döntő befolyását óhajtván fentartani, december 2-án Anglia- és Franciaországgal következőleg szövetkezett:

I. A szerződés hatalmasságok hivatkozván az április 9-én és május 23-án kelt jegyzőkönyvekre, melyekben az európai érdekeknek leginkább megfelelő feltételek ajánlási jogát maguknak fenntartották, kötelezik magukat kölcsönösen, hogy az orosz császári udvarral közös tanácskozás nélkül alkuba nem ereszkednek.

II. Osztrák császári felsége a magas portával június 14-én kötött szerződése értelmében az oláh és moldvai fejedelemségeket elfoglalván, kötelezi magát ezen országok határait az oroszok visszatérése ellen megvédeni, az osztrák seregek ennél fogva a határokon a szükséges védelmi pontokat el fogják foglalni. Miután a francia császár és angol királynő ő felségeik márczius 12-én oly szerződést kötöttek, mely a magas porta területén seregek bárhol elhelyezését megengedi, a fent említett szerződés a francia-britt seregeknek ezen területen az oroszok elleni szabad mozgását nem akadályozza. Bécsben az angol-francia-osztrák kormányok meghatalmazottjaikul bizottság fog alakulni, mely a fejedelemségek ideiglenes állapotára vonatkozó kérdéseket meg fogja vizsgálni és szabályozza; úgyszintén a seregeknek a fejedelemségekben! mozdulataira! rendelkezni fog. Törökország is fel fog hivatni, hogy ezen bizottságba meghatalmazottját küldje el.

III. Ha az ellenségeskedések Austria és Oroszország közt kiütnek, osztrák császár ő felsége, francia császár

ő felsége, angol királynő ő felsége egymásnak a jelen háborúban támadó és védő szövetséget ajánlanak és e végre a háború szüksége szerint, száraz és tengeri seregeiket alkalmazni fogják, melyek mennyisége és minősége később fog elhatározatni.

IV. Az előbbeni cikkben említett esetben, a szerződő hatalmasságok közös egyetértés nélkül az ellenségeskedés megszüntetésére vagy békealkuba nem ereszkednek.

V. Azon esetben ha az I. pontban jelzett alapon a béke még ez évben megállapítható nem lenne, a cél elérésének eszközlésérül osztrák császár ő felsége, a felséges francia császár és angol királynő ő felsége tanácskozni fognak.

VI. Austria, Franciaország és Anglia Poroszországot a jelen szerződésről értesítik és a közös munka végrehajtásához járulását szívesen veendik.

VII. Ezen szerződés 15 nap alatt Pécsben megerősítettik és kicseréltetik.

Míg a nagyhatalmasságok liarczoltak és jegyzékeztek, a kis Piemont királya és ministere sem pihentek, Olaszország ügyét európai kérdéssé akarták emelni, de a nagy hatalmak a kis Sardiniával még csak az előszobában beszélgettek, az olaszok tehát a nagy urak társaságába minden áron be akartak jutni, Cavour, Victor Emánuel ministere, a krími háborúra Sardinia részvétét felajánlotta, eleinte Napoleon Sardiniát visszautasította, 1865-ben azonban, midőn már Austria a szövetséget megkötötte, Napoleon Victor Emánuel szövetségét is elfogadta, Victor Emánuel 15,000 ember árán jutott be a nagyhatalmak társaságába januárban. Miklós czár, a konok autocrata,

búja- vagy boszuságában, vagy mert a leghatalmasabb császár is csak hús- és csontból áll és a természet törvényeinek alá van vetve, márczius 2-án meghalt. 1856-ban a hatalmasságok a czéltalan drága harczot, melyben egyik sem nyerhetett, megunván, békét kötöttek Párisban. Márczius 30-án Párisban a béke Austria-, Francia-, Porosz-, Orosz-, Törökország Sardinia-, Anglia- közt következőleg kötött:

1. Minden foglalmány visszaadatik.

2. Általános amnestia.

7. A szerződő hatalmak kötelezik magukat Törökország függetlensége és területi épsége tiszteletére, megsértését közös érdektámadásnak tekintendő.

8. Ha a porta és a közbenjáró hatalmak egyike között félreértés mutatkoznék, azt közösen kiegyenlítendik.

3., 4., 5., 6. Szól az oroszoktuli hódítmányok visszaadása, amnestia és foglyokrul.

9. A török szultán bemutatja alattvalóit biztosító fermánját, mit a hatalmak szívesen véve kijelentik, hogy a török birodalom beltlgyeibe egyik hatalom sem avatkozhat.

10. A Dardanellák zárlati szabályai fen tar tatnak.

11. A Feketetenger semleges terület, mely minden népeknek nyitva áll.

13. A Feketetenger partjain sem Törökország sem az orosz fegyvertárat (arsenal) nem tarthat.

14. A Feketetengeri hajósseregek jegyzékét Orosz- és Törökország a nagyhatalmagnak bemutatják.

15. A bécsi congressusnak az államközi folyókat kötelező szabályai a Dunára is kiterjesztetnek.

A Duna-hajózást sem gátolhatja, adóval nem terhelhető.

16. Isaeskátul a Duna torkolatai megtisztítása esz-
közlésére a szerződő hatalmak által bizottság neveztetik,
kétségei az e célra felállítandó vámok által fognak fe-
deztetni.

17. Austria, Törökország, Würtemberg, a dunai fe-
jedelemségek követeibül alakul meg a bizottság, a feje-
delemségek biztosait a porta erősíti meg, ezen bizottság:

a) a hajózási és folyamrendőrségi szabályokat ki-
dolgozza;

b) a bécsi congressus határozataival ellenkezőket
megszünteti;

c) a munkálatokat elrendeli;

d) a Duna és torkolatai hajózhatására ügyelni fog.

18. A bizottság feladatát 2 év alatt teljesíti és teen-
dőit a parti bizottságok veszik át.

19. A Duna torkolatánál mindenik szerződő hatalom
két hajót tart.

Az orosz czár Kars várát Törökországnak vissza-
adja.

20. Az orosz czár a besszarábiai határ kiigazításába
beleegyezik.

21. Az elesett rész Moldvához csatoltatok.

22. Moldva és Oláhország a porta fenhatósága alatt és
a hatalmak jótállása mellett, eddigi kiváltságaikat és
szabadalmaikat élvezni fogják.

Egy hatalom sem gyakorolhat különös pártfogást,
sem különlegesen ügyeikbe nem avatkozhat.

23. A porta magát kötelezi, hogy a fentnevezett

fejedelemségek független nemzeti közigazgatását, teljes vallásszabadságát, törvényhozását és hajózási szabadságát épen fentartandja.

Az érvényes törvények és határozatok felül fognak vizsgálatni, ezen felülvizsgálat megejtésére bizottság fog neveztetni, ezen bizottságot a hatalmasságok közösen szervezendik, a bizottságba Törökország egy biztost nevez és haladék nélkül Bukarestben összeül.

Ezen bizottság feladata leend a fejedelemségek jelen viszonyairul meggyőződni és jövő szervezetükről javaslatot készíteni.

24. Szultán ő felsége megígéri, hogy e célra minden fejedelemségben egy divánt fog összehívni, ezen diván a társadalom minden osztályaibul fog alakulni, hivatva lesz a tartományok kívánságát a jövő szervezetre kifejezni.

A congressus utasítása szabályozni fogja a bizottság viszonyát a divánnal.

25. A bizottság a divánok véleményét tekintetbe véve, a konferenciának azonnal jelentést tesz.

A végkiegyezés a porta és hatalmasságok közt köntendő szerződés által szentesített fog. Egy hatiseriff véglegesen megállapítja az ezentúl a végrehajtó hatalmak garanciája alatt álló szervezetet.

26. A fejedelemségekben a belrend, a határok védelmére sereg állittatik fel. A porta egyetértésével az országok védelmére teendő intézkedéseket senki sem akadályozhatja.

27. A fejedelemségek bel nyugalma veszélyeztetése vagy fenyegettetésc esetében a porta a rend fentar-

tása vagy visszaállítása érdekében a hatalmasságokkal érintkezni fog. Fegyveres beavatkozás a hatalmak beleegyezése nélkül nem engedtetik.

28. A szerb fejedelemség a kiadott császári hat értelmében, mely jogait és szabadalmaikat biztosítja, a portátul fog függni, ezentúl a hatalmak jótállása alatt leend.

Ennélfogva az említett fejedelemségek nemzeti független közigazgatása, vallásszabadsága, törvény hozása, kereskedelmi és hajózási joga ezentúlra is fennmarad.

29. A fényes kapu eddigi őrségtartási joga jövőre is fennmarad. Semminemű fegyveres beavatkozás sem engedtetik meg azomban a hatalmak előleges engedelmé nélkül.

30. Ázsiában Orosz- és Törökország eddigi határai fennmaradnak.

31. A seregek az 1854. márczius 12-én Konstantinápolyban kötött egység értelmében, mihelyt lehet kivonulnak.

32. Míg a hatalmasságok közt a háború előtti szerződések meg nem változtatnak, a ki- és bevitel a régiben marad.

34. Ezen szerződés 4 hét alatt megerősittetik és Párisban kicserélik.

Ezen szerződés által legtöbbet nyertek az aldu-nai tartományok, mert a hatalmak együttes oltalma alá helyeztetvén, biztosítottak a szomszéd Oroszország hódítása ellen, Törökországiul már csak hajszálon függetek, teljes önállásuk csakis idő kérdése volt, mit,

ha jeles emberek vezették volna ügyeiket, magukban is kivívhattak volna; — Törökországot souverénitási jogai parányira szállítása által barátjai megalázták; sok tekintetben a hatalmak ellenében hűbéri helyzetbe jött. Nyert politikailag Sardinia, mert a keleti ügyek meg nem oldatván, az értekezletek gyakori megtartása valószínű volt, ezen értekezleteken Sardinia Olaszország helyzetét szőnyegre hozhatta. — Oroszország reményei megghiúsultak, de az aldunai ügyek nem rendeztetvén tökéletesen, Törökország megtámadásának ürügye fennmaradt.

Császári rendeletek 54—61-ig.

A Magyarországot boldogító pátens-műhely nem szűnt meg. Az országutak, telekkönyv, katolikus egyházügy, az elveszett kötelezvények, kőszén, tagosítás, arányosítás, Tisza-szabályozás, úrbéri kárpótlás, az elkobzott birtokok, község-rendezés, a birodalmi egység ügyében következő rendeleteket bocsáj toltá közre:

1855. A rendőri kihágások a szolgabírák és kerületi biztosok által fognak büntettet»!, a mennyiben azok nem nagyobb vétségek.

29. Rendőri ügyekben 1855. okt. 1-től a kassai és nagyváradai rendőrigazgatóságok a következő ügyekben bíraskodni fognak (a pesti, zágrábi, temesvári, szebenire ez már elébb kiterjesztett):

1. Elismert társaságok tagjainak eltagadása, a nyílt

parancsok és rendeletek megsértése. — A többiek közönséges rendőri kihágásokról szólnak.

Az országutakra!. Szeptember 4. A jelen törvény Magyarországon:

1. A birodalmi utaknak nyilvánított országutakról szól.

2. Ha ezen utak újonnan építtetnek, az ország a követ, kavicsot, homokot, ezek fuvarját adja, a birodalom a hidakat, áteresztéseket, védfalakat, karzatokat csináltatja.

3. A munkákért nem egyesek, de a községek felelősek.

4. Minden anyag előállítására pályázat nyittatik, a munkálatokat az építészeti hivatalnok vezeti. — Egy kézi napszámért 15, egy kétmarhás szekeres napszámért 1 frt adatik.

A községeket az építészeti igazgatóságok a reájok vetett munkáiul fel nem menthetik; a községek azonban egyes lakosokat a községre vetett munka teljesítésére felfogadhatnak, a megyei végzések elleni folya-
modások a helytartósághoz terjesztendőek.

A t e l e k k ö n y v e k r i l 1. Deczember 15. Kihirdetett 24-én.

Mihelyt a telekkönyvek készen lesznek, kihirdetnek, az érdeklettek felhivatnak a telekjegyzőkönyvek megnézésére. — A záros felhívás a bécsi ujság- és a hivatalos magyar lapokban közöltetik.

A telekkönyvi hivatal azon helyekre, a melyekben számos változások történtek, köteles helyszínelőbizottságokat kiküldeni; — a régiebb felvételekbe a

intézeteinek, a tárgyalások a helyszínén is megtart-
hatók.

Az állam, közalapok, hitelintézetek, árvák által a
községeknek, illetőleg a ház- és földbirtokosoknak
adott kölcsönök betáblázásánál minden egyes adóst
nem kell beidézni, de az elősoroltak képviselője név-
kimutatást csatol folyamodványához, és csak az adósok
képviselője idéztetik be.

Az adós és hitelezők a betáblázásra kiegyezhetnek
barátságosan is.

Ha több rendű adósság, több birtoktestre van be-
táblázva, és ezt a birtokos terhesnek találja, a birto-
kos különleges betáblázási tervet adhat be, a telek-
könyvi bíróság ennek nyomán szóbeli eljárást indít, a
barátságos egyességet megkísérli, ha nem sikerül, vég-
zéssel dönt.

Ha a hitelező a betáblázástul eláll vagy elmoz-
dittatik, vagy az adós elfogadja vagy folyamodása
megíté Hetik, első esetben a törlés, másodikban a be-
táblázás bejegyeztetik, feljegyeztetik ez a kötelez-
vényre is, a kötelezvényt a hitelezőnek kézbesítik.

Minden telekkönyvben két teherlap nyittatik, egyik
a régi, a másik az új terheknek. A telekkönyvnek 3
elkülönzött lapja van: a) a birtokállomány, b) a tu-
lajdon, c) a terhekrül.

Ha a telekkönyv készen van, kihirdettetik, a köz-
ségeknek a sajátjuk kiadatik.

Ha ezután az egész birtok vagy részleteire válto-
zás történik, ez beiratik. — A telekkönyv a minőség
és mennyiségért nem kezeskedik. A birtoklapra be-

Írandó a tulajdonos kereszt- és családneve, állása, lakása; a jogczim-átruházások, birtok-feltételek, kiskorúság, gondnokság, szaporulat, kevesbülés, a különböző változások, a birtokár, vagy kívánatra a becsár. — A betáblázott hitelezők beleegyezése nélküli megszorítások érvénytelenek. A teherlapon bejegyeztetnek a fő- és alzálogjogok, szolgálmak, jogi természet, kötelezettségek.

Ha valamely részlet bármi módon elszakad, ez bejegyzendő. Az elsőbbséget a beadvány ideje határozza meg; egy időben beadott betáblázások egyenlő joggal bírnak.

Ingatlanokra csak azon jogok betáblázhatók, melyek a birtokra jogot adnak. Határozatlan terhek vagy követelések be nem keblezhetők, ennél fogva a kölcsönök, váltók csak számszerinti meghatározott mennyiségben táblázhatók be; — szolgálmak, természetűekbeni kötelezettség, tartás azonban bekeblezhetők, kártérítések szintén.

Betáblázhatók csak az eredeti okmányok, vagy hiteles egyességek, végzések, birtokjogi egyességek; be nem táblázhatók és elő nem jegyezhetők kétségkívül alaptalan okmányok, a kiskornak, gondnokság alattiak okmányai, községek, alapítványok okmányai, ha azok hatóságaik által meg nem erősítették. — Az okmányok a hatóság által használt nyelven kiállítandók, vagy hozzájuk a hatóság nyelvén készült hiteles másolat csatolandó.

A bekeblezés csak a birtok vagy a bekeblezett szerződés tulajdonosa ellen eszközölhető.

Az örökhagyó elleni követelések mindaddig betáblázhatók, míg a birtok az örökhagyó vagy örököse nevében van. Az örökös hitelezői az örökség elfogadása után az örökös ellen betáblázást kérhetnek, ha joga elő van jegyezve.

A betáblázás töröltetik, ha a kifizetési nyugta a törléshez szükségelt kellékekkel bir, különben csak előjegyeztetek; ha a betáblázott főokmány töröltetik, a reá keblezett jogok is érvénytelenné lesznek.

A birtoklapon csak a birtok-megszorítások, a bírói ítélet által megsemmisített birtok-követelések és az érvénytelen előjegyzések törülhetők.

A bekeblezés kellékei:

1. A folyamodványban a birtok, a birtokos azonossága kétségkívül tüntetessék fel.

2. A jogügyletét ki kell mutatni.

3. A bekeblezési engedély az okmány- vagy a hozzá csatolt engedélyi okmányban jelentessék ki.

4. Polgári jog törléséhez elegendő a jogtulajdonos feltétlen nyilatkozata.

A kérvényben bent kell foglaltatni a jogügyletnek, saját kezével kell aláíratni, ha írni nem tud, keze vonása és az ezt bizonyító két tanú aláírásával kell felszerelve lenni.

Ha az előjegyzésre a tulajdonos az előjegyeztetőt fel nem hatalmazta, az előjegyzés 14 nap alatt igazolandó.

Közokmányok bekeblezése.

1. A közhatóságok, közjegyzők hivatalos okmányaira, ha a magánokmányok kellékével bírnak.

2. A bíróságok, közhatóságok előtti végrehajtási képességgel bíró egyességekre.

3. Végrehajtható bírói okmányokra.

Régibb, a törvény előttiekre csak azon esetben, ha ezekből a kötelezett neve, az ügylet kitűnik és a régi törvények szerint jogérvényesen vannak kiállítva, ezen törvény keletkeztétül számítva 1 év alatt.

Előjegyzés engedetik:

1. Ha okmány-kellékkel, bizonyító képességgel bír, és pedig ha oly tartalmánál fogva bekeblzési képességgel bír;

2. ha az adóssági kötvény esedékes;

3. esedékes számlakövetelések;

4. ha oly okmány, melynek biztosítását a törvény megengedi;

5. oly közokmány, mely a magán-okmány előjegyzési kellékével bír;

6. kártérítést elrendelő bírói ítéletre;

7. bizonyos összeget megítélő bírói ítéletre;

8. kincstári követelésekre;

9. árva-követelésekre, a hatóság felszólítására.

Az előjegyzés igazolása.

Igazoltatok a birtokos elősmorése által vagy per útján, per útján a kereset az illetékes hatóságnál beadandó, az előjegyzett iránt megkezdett per bizonyítása már igazolásul szolgál, az igazolási jog folytonosan tart, a halasztási kérvény azomban a telekkönyvnel beadandó, ebben a halasztás időtartamát kell kérni,

ha a birtokos az előjegyzést kéri, a telekkönyvi hatóság tárgyalási napot kér, melyen az előjegyeztetőnek be kell bizonyítani, hogy az igazolás nyitva hagyatott vagy a kereset beadatott.

Az elmozdított előjegyeztető új előjegyzést kérhet.

A bekeblezési, előjegyzési folyamatokhoz az alapokmányok mindig eredetiben becsatolandók.

1. A bekeblezési végzésekben a tárgy, az összeg, a személyek, a birtok, a kelet határozottan megjelölendő;

2. ha a bekeblezés terményekre történik, ezt a végzésben határozottan ki kell jelteni;

3. ha az eladó a hátralékos árt maga, vagy harmadik részére biztosítja, az összeg határozottan megjelölendő;

4. a végzésben ki kell fejezni, kiknek kell a végzést, az okmányt kézbesíteni.

Ha a jog csak bizonyos időre szól, vagy feltételekhez van kötve, ki kell fejezni a végzésben az időt vagy feltételt, ha elutasítatik, indokolni kell az elutasítást, ezen végzés a telekkönyvbe bejegyzendő.

A bekeblezett okmányra a bejegyzésrűli bizonyítványt rá kell írni.

A. végzéseket a felekkel hivatalbul közleni kell, és pedig személyesen kézbesítendő, bekeblező végzés azonban, ha bekeblezett tételre történik, felül táblázás a birtokos laktársainak is kézbesíthető. A telekkönyvi hatóság köteles a kézbesítést gyorsan kézbesíteni, a szabálytalan kézbesítés azonban a bekeblezés érvényét, nem rontja el, a végzések ellen a feltörvényszékhez 14 nap alatt beadható a telekkönyvi hatóság útján, az

elkésett felfolyamodást a jelen könyv visszautasítja, a feltörvényszék végzése nem felebbezhető, az elégedetlen fél azomban a végzés megsemmisítésére pert indíthat a telekkönyvi hatóságnál, mi is feljegyeztetik, elévülés esetében a fél a törlést kérheti.

A telekkönyvi hiteles másolat mindenkinek kiadandó.

C o n c o r datum, köttetett 1855. november 5-én.

1. A katolika vallás azon jogok és kiváltságokkal, melyek Isten kegyelme és az egyházi törvények szerint megilletik, az egész birodalomban fentartatik.

2. Vallási és egyházi ügyekben a papság a pápával közvetlen érintkezik.

3. A papok híveikkel szabadon érintkeznek és a vallást szabadon tanítják.

4. Az. érsekek és püspökök egyházaikat szabadon kormányozzák, a kánonok és a jelenleg a szentszék által megállapított fegyelmi szabályok szerint.

a) Nevezik tanácsosaikat, helyetteseiket és segédeiket;

b) az egyházi rendbe az általuk alkalmasnak találtakat beveszik, az alkalmatlanokat a papságba lépestül kizárják;

c) kisebb egyházakat alapítanak és ezen egyházak javadalmazása érdekében Ő felségével érintkeznek, a nagyobb egyházakat feloszthatják:

d) közimákat, búcsújárásokat és más szent dolgokat rendelnek az egyház érdekében.

5. A katolikusok vallásuk tanainak megfelelőleg fognak neveltetni, a püspökök vezetik az oktatást és

ügyelni fognak, hogy a vallással és tiszta erkölcsösei ellenkezők ne taníttassanak.

6. A vallást senki sem taníthatja a megyés püspök engedelmével nélkül.

7. A katolikusok számára utalt gymnasiumok- és középiskolákban csak katolikusok taníthatnak.

8. A katolikus iskolák tanárai a püspöki felügyeletnek alá vannak rendelve, a császár iskolafelügyelőt a püspök által jeleltekből nevez, ha a vallás rosszul taníttatik, a püspök vallástanitót nevez.

9. A püspökök a vallásokkal ellenkező és erkölcs-telen könyveket eltilthatják, sőt a kormány is intézkedni fog, hogy az ily könyvek a birodalomban ne terjesztessenek.

10. Az egyházi és házassági ügyekben a trienti zsinat határozatai szerint az egyházi bíróság ítélt, a világi bíróságokra csak következményei tartoznak.

11. A püspökök a papi ruhát nem hordó, büntetést érdemlő papokat az egyházi törvények és saját belátásuk szerint megbüntetik, a zárdák, papnöveldek és más alkalmas helyekre elzáratják.

13. A patronatusi jogról az egyházi bíró ítélt, a szent-szék azomban beleegyezik, hogy a védnökség! örökösödés-rüli (patronatus) perek a világi bíró által intéztessenek.

13. A papok kizárólag polgári ügyeiben a polgári bíróság ítélt.

14. Bűnvádi esetekben papok felett is a polgári bíróság ítélt, a papokat más bűnosoktól el kell különböztetni, kihágások- és kisebb vétségeikért! bűn tetősöket a zárdában vagy egyházi fogságban töltik.

15. A templomok védhely minősége, amennyiben az igazságszolgálattal nem ellenkezik, fenntartatik.

16. A felséges császár nem fogja túrni a katholicus istenitisztelet és szertartások megtámadását és megparancsolja, hogy hivatalnokai az érsekek, püspökök és papság iránt tisztelettel viseltessenek.

17. A püspöki papnöveldek fenn tartatnak, a püspök által kormányoztatnak.

18. A szentszék új egyházkerületeket alakít.

19. A császár a szentszéknek a kinevezendő püspököket jelöli.

20. Az érsek és püspökök hivataluk átvétele előtt ő felségének hűséget esküt tesznek.

21. A püspökök az egyházi törvények értelmében vagyonuknál szabadon rendelkeznek.

22. Pápa ő szentsége nevezi az első méltóságokat, minden metropolisok-, érsekségek- és püspökségekben, a többi méltóságokat és kanonokokat ő felsége nevezi, kivéve a patronátusokat és olyakat, hol a kinevezési jogokat a püspökök gyakorolják, kanonokoknak csak egyháziak nevezendők, a nemesi minősítvény eltöröltetik, a pályázat utjáni kanonoki kinevezés hol divik fenntartandó.

23. A poenitentiális és theologikus kanonokságok behozatnak.

24. A lelkészek pályázat utján neveztetnek, a patronusok a püspöknek három egyént terjesztenek fel.

25. A császár a vallásalapbul származó patronátusa alatti kanonokságok- és lelkészségekre a püspök által kijelölendő három tagbul nevez.

26. A csekély fizetésű papok fizetése felemeltetik, a patronátusoknál ez a patronus kötelessége, ha azomban a patronus kötelességét nem teljesítené, tekintettel a körülményekre, az állam intézkedik.

27. Az egyházjavadat az egyháziak csak a szabályos bevezetés után kezelhetik. A főegyházaknál a római egyház szabályai követendők, az ellenkező szabályok eltöröltetnek.

28. Azon szerzetes-rendek, melyek az ő szentsége mellett levő generálisaitól függnék, ezentúl is a trienti zsinat rendeletéi szerint fognak kormányoztatok. A rend generálisai a szerzettel szabadon érintkeznek, vizsgálatot tartanak és a tagokat befogadják. Az érsekek és püspökök megyéjükben szerzetes- és apáczarendeket alapíthatnak, e tárgyban azomban a császári kormányval érintkezni fognak.

29. Az egyház birtokokat szerezhethet, jelenlegi és szerzen dő birtokai soha meg nem támadhatók.

30. Az egyházi vagyont tulajdonosai kezelik, az egyházi vagyon ő felsége és a szentszék beleegyezése nélkül el nem idegeníthető és nem terhelhető.

31. Az alapítványi és tanulmányi javak, melyek eredetüknél fogva az egyház vagyonát képezik, az egyház nevében fognak kezeltetni. A püspökök a szentszékkel kötendő egység szerint a kezelésre fel fognak ügyelni. Ezen alapok jövedelmei, míg az alapok a szentszék és császári kormány közt kötendő egység alapján az egyházak javára fel nem osztatnak, az istenisztelet-, a papnöveldek-, az egyházi épületekre és általában az egyház szükségletére fognak fordíttatni.

A hiányokat ő felsége kegyelmesen pótolja. Az alapítványok az alapítók akarata szerint katolikus célokra fordíttassanak.

23. Az üresedésben levő papi javadalmak jövedelmei a vallásalapnak adassanak. A Magyarországon üresedésben levő és jövendő püspökségek és apátságok jövedelmeit is, melyek eddig Magyarországon a királyt illették, ő felsége hasonlóan a vallásalapnak utalványozza. — A birodalom azon tartományaiban, hol vallási alap alig van, közös egyesség útján bizottság fog kineveztetni, mely az üresedésben levő javak jövedelmei rendeltetéséről intézkedni fog.

24. A papi tized visszaállítható nem lévén, a jogosítottaknak kárpótlás adassék és biztosíttassék.

25. A többi, a személyek- és ügyekre tartozó eljárások a vallás tanai és fegyelme szerint intézendők.

26. Az ezen egyességgel ellenkező mindennemű törvények, rendeletek, érvényteleneknek nyilatkoztatnak.

1857. márczius 7. Az elveszett kötelezvényekről.

A betáblázott kötelezvényeket elvesztett hitelezőknek írásbeli, vagy a telekjegyzőkönyvben felvett és bizonyított, hogy az elveszett adóssági okmány amortizációja elrendeltetett, vagy új okmány kiállítása végett pert indítottak, vagy az adós az adósság létezését elősmeri, a telekkönyvi hatóság által telekkönyvi kivonat kiadandó, ezen kivonat és a bizonyítványok alapján a követelés bejelenthető és a bejelentés előjegyzési erővel bír.

Márczius 19. A köszénről.

A köszénről 5 évre adott azon kedvezmény, hogy a köszén mint a föld függeléke a földesuré, csakis a földesúri birtokra értendő, az úrbéri birtokon a kutatás megengedtetik, míg a földesur és jobbágy közti viszony nem szabályoztatik, a földesur jogaiban oltalmazandó.

20. Tandíj akurul. Félévi tandíj 4 forint, felmenthetők a jó tanulók ha szüleik fizetéseképtelenek, a magántanulók nem.

1859. Deczember. A tagosításra 1. Tagosítás! ügyekben a többség egyességet köthet.

Ha az egész községgel egyezkedni nem lehet, a földes uraság, a község elöljárósága, a tagosítás! bíróság kívánatára, az úrbéri községben az egyezkedő bizottság megválasztására gyűlést kell összehívni.

Ezen gyűlés határoz az egyesség megkísérlése felett, ezen gyűlést a járásbíró vagy helyettese hívja össze.

A járásbíró a napot és időt lehetőleg közli az úrbérésekkel, oly napon tartandó, melyen az úrbérések lehetőleg hon tartózkodnak.

Ha a többség nem akar egyezkedni, errül a járásbíró a törvényszéket tudósítja.

Ezenkívül is az úrbérések az ajánlott egyességet kötelesek tárgyalni.

Ha a többség az egyességi ajánlatot elfogadja, a végrehajtás az elöljáróságra bízható.

Ha szabályos egyességi ajánlat nem tételik, a község az általa teendő ajánlat szerkesztésére bizottságot választ.

Az egyezkedésre 5 tagnál több nem választható, kik utasításuk szerint vagy egyhangúlag vagy többséggel határoznak, különleges ügyekben egyesekkel is szerződhetni.

1860. június 5-én. Az újonnan alkotott helytartóság júniusban lép életbe.

Márczius 25. A dohányrul.

A dohánytermelés csak oly helyen engedtetik meg, hol legalább 20 holdon termelnek, ily községben dohánytermelésért mindenki folyamodhat, azon termelők kik raktárépítésre képesek, csak később tartoznak a raktárépítést igazolni. Engedélyt a kerületi igazgatóság ad, a dohányengedélyért csekély díj fizetett, az árt a kincstár 3 évre előre szabályozta, kik a dohányt a meghatározott időben be nem szállították, az engedélyt jövőre elvesztették; külföldre! dohány termelésért mindenki folyamodhatott.

IX. FEJEZET.

Az úrbéri perekről. — Közjegyzőkről. — Tagosítás-
rul. — A közutak és csatornáknál! kisajátításokra!. —
A concordatum. — Az elkobzott vagyon visszaadásá-
rul. — Az októberi alkotmány. — Községi törvény. —
A lovakról. — A rabtartásról. — Az újabb rende-
tek és alkotmány bírálata.

1856. február 2. Az úrbéri perekről.

A bárom első rész hosszasan rendelkezik az úrbéri bírák, a tanácskozási rendről. 154. §.

IV. Az úrbéri perek tárgyalásáról.

Az úrbéri törvényszék megalkotása után köteles a régi urakat és jobbágyokat értesíteni, hogy a tagosítást óhajtó felek kereseteket az 1853. nyílt parancs értelmében 1857. június végéig Írásban adják be, ezután a tagosítást és úrbéri szabályozást csak közös megegyezéssel lehet megindítani.

Ezen rendelet minden úrbéri törvényszéknél, járásbírósnál kifüggesztendő és minden községnek tudtára adandó. A járásbíróságok a kihirdetésről! jelentéseiket kötelesek 1856. ápríl végéig betérjeszteni. A belügy-ministerium a felhívást a bécsi hivatalos hírlap- és a hazai újságokban közzé fogja tenni. A hirdetés mulasztása a nyílt parancs rendeletét nem változtatja meg, ha azomban igazoltatok, hogy egyes községben 1856. június végéig közzé nem tétetett, a perindítási idő a közzétételtől egy évre számítottak.

A régi úrbéresek által indítandó perben a járásbíró bizonyítványa csatolandó arról, hogy az úrbéresek többsége óhajtja, hiány esetében az úrbéresek ennek csatolására fel hi van dók.

Ha a földesur a felperes, a kereset a község Lírának kézbesítendő.

A régi úrbéresek által indított perben, hol közbirtokosság van, a kereset 3 példányban benyújtandó. Az egyik a törvényszéknél marad, a második a legfőbb, vagy a keresetben első helyen nevezettnek kézbesítetik, a többiek olyképen értesítendő, hogyha magukat képviseltetni nem fogják, a többi kézbesítések a perrend szerint fognak eszközöltetni, a- harmadik példány a felperesnél marad; közbirtokoságnál, ha nem egyetemlegesen indítják meg a keresetet, ez a perben nem állókkal egyenkint közöltetik.

Oly közbirtokosságoknál hol még arány nincs behozva, az egy esség megkísérlendő.

Tárgyalási nap 30 napra tűzendő.

Ha felek valamelyike a tárgyaláson meg nem jelenik, a törvényszék előleges intés után számára és költségére egy ügyvéd képviselőt nevez.

A tárgyalás az 1853. nyílt parancs szerint vezetendő.

Ha egyesség nem jön létre, az előmunkálatokra a járásbíró küldetik ki az 1836. 10. szerint.

A járásbíró végzése csak az úrbéri törvényszékhez fellebbezhető.

A perelhetőség megállapíttatván, a járásbíró a régi urakat mérnök kijelölésére hívja fel, a mérnököt bevezeti, a földeket szakértők által osztályoztatja. A külmunkálatok befejeztetvén, a törvényszék a helyszínére, a hitelesítésre bírót küld, ki az 1836. törvény értelmében jár el, tervezetet készített a mérnök által, akár létesül az egyesség, akár nem, az iratokat, a tárgyalási jegyzőkönyvet az

úrbéri bíróságnak felterjeszti, a bíróság Ítélete a felsőbbírószághoz fellebbezhető.

Ügyvédeit mindenik fél maga fizeti, a fuvar-és kézi napszámot az úrbéres adja, a többit az ur fizeti; minden úrbéri természetű ügyek az úrbéri törvényszék elé tartoznak.

1856. október 13. Úrbéri előleg.

Az erdélyi úrbériségek 8 évi kamatjára 75 pe. előleg rendeltetik azon esetben, ha a bejelentés megtörtént, ha a birtok- vagy tulajdonjog igazolva van, ha zár alatt nincs, ha a jövedelmi joga az illetőnek nem kérdéses, az adott előlegek azomban levonandók, az előleg úrbéri kötvényekben adatik, 50 forinton alul készpénzben azon esetben, ha a kárpótlási tőke 300 forintnál nem több.

1856. október 9. Tisza-szabályozás.

A Tisza-szabályozás az államhatóságok, a bel ügy-ministerium alá rendeltetik, a műszaki ügyekre Budán felügyelőség állittatik, mely a kereskedelmi ministerium alatt áll, szakaszokra osztatik, a szakaszokra külön felügyelőséget állítanak, mely az építésekre felügyel, az állam fedezi az átvágások, a víz lefolyását, a haj ókázás könnyebbitését eszközlő munkálatok költségeit.

A töltések és védgátak költségeit egyesek fedezik, az állam azomban ezekre minden hold után 1 forintot előlegez, minden új építések kereskedelmi minister által jóváhagyandók, a magán építések társulatokra osztatnak fel, minden birtokos tagja a társulatnak, a választmányi tagok az érdekeltekből az érdekeltek által választatnak, tart két évig, az építéseket vezető egy választmányi tag mindég a legtöbb 3 adófizetőből választatik, a legtöbb

adót fizető magát képviseltetheti, elnök a legtöbb adót fizető választmányi tag, a választmány szavazcittöbbséggel határoz, az építési tervek a megyei hatóság által a felügyelőség, a felügyelőségtől a k. minister elé terjesztetnek; a terhekhez a felek haszonarányban járulnak, a haszonarány a megyei hatóság által becsültetik meg; a gátak fentartása- és megőrzéséről a gátrendőrség szabályai szerint kell gondoskodni; a Tisza-szabályozás 6 szakaszra oszlik: a beregi, felső-szabolcsi, alsó-szabolcsi, hevesi, csongrádi és bácsira. Szabályozza az építészeti személyzet fizetését.

1858. november 9. Az árva-vagyon együttes kezeleséről.

Az árvak tőkéje, ha külömbcnczelszcrübben nem kezelhető, együttesen kezelendő.

Minden árva-pénz, ha külön nem kezeletik, ezen közös árvatömegbe helyezendő.

20 forint összeg azonnal tőkésítendő.

Az árva-pénzek, ha lehet, jelzálogi biztosítékra adasának kölcsön.

A kamatok a tőkének kiadása előtti utolsó hónapig számítandók.

5 perczentet kamatoznak.

A feleslegbül árva-tartaléktőke alkotandó.

1856. február 7., 16. A közjegyzői intézményt Magyarországra behozza és 150 közjegyzőt nevez.

1858:21. A közutak, csatornák tere és szükségletei kisajátításáról.

Az említettek tere csak azon esetben kisajátítható

a tulajdonos megegyezése nélkül, ha azt az állam érdeke parancsolja.

A kisajátítandó tér érdektelen szakértők által becsülik meg. A becsesei meg nem elégedő felek a törvény rendes útjára utasíttatnak. A becsár átvételkor kifizetendő, ha ki nem fizettetik, egy perczent fizetendő a becsártul. Ezen ügyleteknél az elévülésnek nincs helye; az anyag felhalmozására használt területek, a kő- és kavicsbányákért évi használati bér fizettetik, ezenfelül a tulajdonos csak annyiban kárpótolható, a mennyiben tulajdona értéke süllyedt. A folyam, patak kavicsa és homokjáért kárpótlás nem fizettetik.

A pesti versenyekre a császár 1,000 és 600 forintos díjakat alapított.

18. Az úrbéri kárpótlásnak az állam- és elkobzott birtokokra! a l k a l m a z á s á r u l.

Az úrbéri kötvények.

A kincstári birtokoknál, a koronáinál az uradalom, az alapítványiaknál az alapítvány nevére kiállítandók. Az elkobzottakat a pátensekben megállapított törvény-székek tárgyalják. A teher- és igény-bejelentésekben ítélt a pesti és nagyszebeni delegált bíróság; az úrbéri kötelezvények a tömeg nevére kiállítandók.

Július 17. Régi tagosításokrul.

Az úrbéri törvényszék hajtja végre a már véglegesen bevégzett, de még végre nem hajtott tagosításokat, eszközli az úrbéresek közt a legelő egyéni kihasítását, sőt földjeik egyénileg egy tagbani kimérést is.

Junius 13. Az elkobzott vagyon visszaadásáról.

A forradalmi tényéért elitét vagy kereset alatt levő egyéneknek, kik vagy be vannak még zárva, vagy már szabadon az országban vannak, birtokaik, ingóságaik, úrbéri kárpótlásuk ezennel visszaadtnak, a külföldön lakók azon kérvényeik elfogadása, melyben hazatérhető-sök és elkobzott vagyonuk visszaadásáért folyamodnak, a követségek és consulatusok utasítottak.

3. A számadás alól azok, kik 1848—49-ben az általiul pénzelőleget kaptak, elengedtetik.

4. Kiterjed az amnestia a csődökre is.

O felsége az elkobzott jószágokbul az állam kincstárába eddig befolyt összegetek Magyarországra javára kívánja fordíttatni.

A megkegyelmezetteket az úrbéri kötvények kamatai csak a megkegyelmezés után illetik.

1859. november 11. A közbirtokosságok arányosítása és tagosításánál! eljárás.

A nemesi közbirtokosságokra az 1836-iki törvény érvényes.

A tagosítás azon úrbéri bíróság által intézendő, melynek területében fekszik.

Ezen pernél kulcsul a birtoklás szolgál, a nagyobb igények érvényesítése más bíróság elé tartozik.

Tagosítást minden egyes birtokos kérhet.

A kereset Írásban beadandó.

A tárgyalás 30 napra kitűzendő.

Ha egyezség nem sikerül, ítélet útján eldöntendő.

Felhívás kibocsájtandó, melyben a törvényszék, a

közbirtokosság helye megneveztetnek, a tárgyalási nap kitűzetik, a birtokosok a megjelenésre felhivatnak.

A tárgyalás legalább 30 napra tűzetik ki, a felhívást a törvényszék ajtajára felragasztják és a hivatalos lapban kiteszik.

A tárgyalást a bíró vagy a törvényszéktől kiküldött biztos vezeti.

A birtokkulcs meghatározásánál az 1836: 12. szerint kell éj árai.

Tagosításnál a birtok felméréndő és osztályozandó, előbb azonban az arány kulcsát kell megállapítani.

A felmérési mérnököt a birtokosok többsége fogadja.

A biztos szemlét tarthat, egyességet kísért, mely ha sikerül, a bíróság elé terjesztetik hitelesítés végett.

Az úrbéri törvényszék végzései a főtörvényszékhez feljebb ebb ezhetők.

A végrehajtásra! a felek a bíróság által ért csittéinek, a biztos naplót vezet; pénzkárpótlásokban a bíróság ítélt, a napló a bíróságnak az iratokkal együtt beterjesztetik, a felosztási kimutatás a telekkönyvhöz áttétetik.

Új tagosítás nem engedtetik, a felmérés azonban kiigazítható.

A más bíróságoknál lévő arányosítás! és tagosítási perek az úrbéri bíróságokhoz áttétetnek, az első bíróságoknál levők a második és harmadik által ezen elvek szerint megbírálandók.

A költségek a birtokosokat aránylag terhelik.

Ha az arányosítandó határokon tagosítandó urberiség is van, mindenekelőtt az egyességet kell megkísérlem, ha nem sikerül, az arányt mindenekelőtt azonnal

meg kell kísérleni. Ha egy birtokos által tagosítás kére-
tik, ezt az arányosítással együtt kell tárgyalni, ha
egyik sem kéri, az a szabályok szerint végrehajtandó.

Telekkönyvezett közbirtokosságoknál a következő
eljárás követendő:

A telekkönyvbe bejegyzett minden földbirtokos fel-
hívandó.

A részletek számát meg kell tartani.

Az osztályt a telekkönyvnek be kell mutatni. Ezen
eljárás teljesen bélyegmentes.

Birodalmi alkotmány.

I. A törvények hozatala, módosítása a császári és
birodalmi gyűlés által gyakoroltatok.

II. a birodalmi gyűlés közreműködésével intézeteinek
a következő közös birodalmi ügyek:

1. A hitel, vám, kereskedelem, pénzügyek.

2. Posta, telegraf, vasút, pénzjegybank.

3. Katona-ügyek.

4. Új adók behozatala, a jelenlegi adók, illetékek,
sóárak felemelése.

5. Új kölcsönök, a régiek átváltoztatása.

6. Az évi költség vetés megvizsgálása, meghatáro-
zása, az államszámadások megvizsgálása.

III. Minden egyéb törvényhozási ügyek, melyek az
elősoroltakban nem foglaltnak, a magyar koronához
tartozó országokban a régi alkotmány szerint, a többi
országainkban az országos szabályok szerint alkotmányo-
san fognak elintéztetni.

Miután azomban a magyar korona-országok kivéte-
lével, bár a törvényhozás több tárgyai nem az összbiro-

dalmi tanács köréhez tartoznak, ezen birodalmi tanács által tárgy altattak, azokat ezentúl is ezen országok hozzájárulásával a birodalmi tanács által fogjuk tárgyaltatni.

Közös tárgyalás tartható azon esetben is, ha ez a birodalmi tanács köréhez nem tartozó ügyekben az országgyűlésektől kéretik.

IV. Ezen császári oklevél országaink levéltáraiban fog őriztetni és annak idejében hiteles szövege az országok nyelvére lefordítván, a törvények közé fog iktattatni. Utódaink kötelesek ezen oklevelet trónralépéskor aláírni és az egyes királyságokba és országokba elküldeni, hol az a törvények közé fog iktattatni.

Bécs, 1860. október 6.

Ferencz József.

Gr. Rechberg.

Községi törvény. 1859. ápril 29. (Kivonatban.)

A község kezeli a község közös ügyeit, végrehajtja a törvények által reá bízott teendőket.

Több község egyesülése saját kérelmükre megengedtetik, kis községek hivatalbul is egyesíthetők, vagyonuk azomban nem egyesíttetik.

Egyes birtokok, ha eddig valamely községhez nem tartoztak, ha a községi kötelezettségek teljesítésére elegendő biztosítékot nyújtanak, önálló községgé alakulhatnak, sőt e czélra a járásban fekvő több birtokok is egyesíthetők.

Az úri birtoknak a községi kötelékből elkülönzésében a politikai hatóság intézkedik.

A község tagjai a lakosok, birtokosok, birtokhaszonélvezők, iparvállalkozók.

A közköltségek fedezetéhez járulnak a ház- és föld-

tulajdonosok, iparosok, lakosok, vállalkozók egyenes adófizetők, kivétnak az államhivatalnokok, szolgák, katonák ezek özvegyei, gyermekei, az állami nyugdíjak, kegy-pénzek után, a papok és tanítók fizetésük után.

A törvényes gyermekek azon községhez tartoznak, melyben születésükkor apjuk lakott, a törvénytelenek anyjuk községéhez, a község kebelébe az illető községképviseleti határozat által vétetik fel.

A község ingó és ingatlan vagyonárul leltárt kell készíteni. A vagyont lelkiismeretesen és czélszerűen kell kezelni, a fölösleg gyümölcsözőleg biztosan elhelyezendő, az erdő erdészetileg kezelendő. A bíztok okát és jogokat nyilvános közárverés útján kell bérbe adni.

Az egyes osztályok szükségletét fedező kiadások ezen osztályok által viselendők.

A községi költség fedeztetik a községben! felvétel díjjai, kézimunka, az egyenes- és fogyasztási adó-pótlékbul és az állam által nem alkalmazott adónemeid) ül, a fogyasztási adó-pótlék csak azon esetben alkalmazható, ha a szükségletet a föld- és házadó-pótlék nem fedezi, a község az állam által meghatározott százalékon felül az államhatóságok engedélye nélkül ki nem veheti.

Községi hatáskör.

1. A törvények kihirdetése.
2. A községi rendőrség, amennyiben ezeket nem az állam kezeli.
3. A katonakötelesck összeírásánáli közreműködés.
4. Katonabeszállásolás.
5. Adóbehajtás és befizetés.

6. A közvetett adóknáli közreműködés.

7. Az állam a községi előljáróságot midazon ügyeknél igénybe veszi, melyek a lakosokat vagy vagyonukat érdeklik, ha a község ily ügyek által magát túlterhelve érzi, köteles ugyan teljesíteni, de feloldoztatását kérheti.

Külön rendeletek határozzák meg a községek igazsági ügyekbeni eljárását, büntető körét, az iskolaügyekbeni hatályát.

A községek felett a hatóságok örködnék, ha a község kötelezettségeit nem teljesíti, a hatóság a község költségére a szükséges szabályokat fogja alkalmazni.

A községet az előljáróság és képviselő tanács kormányozza.

Városi polgároknak azok tekintendők, kik jelenleg ezen jog birtokában vannak, polgárjogot a város ad; a polgárjog megszűnik az állampolgárság megszüntével, ha a községből véglegesen eltávozik, ha büntény, vétség, nyereményvágyi törvénytelen cselekmény, nyilvános erkölcstelenségben, bűnös csődben marasztaltatik el, ha botrányos, erkölcstelen életet visz.

A polgár jogai:

A képviselő testületre! szavazatjog.

A képviselő testületbei választhatóság, magának és családjának a városi alapítványok, tápintézetek általi segélyezése, a külön polgári birtok élvezetében! részvét.

A városi képviselet áll a polgárin ester, a hivatalnokok és a képviselő testületből.

A képviselő testület legmagasabb száma 160.

A képviselő testületet választják:

1. A polgárok és tiszteletbeli polgárok.

2. A ház- és földbirtokosok, ha 1 év óta birtokban vannak.

2. Az önálló kereset-adó alá eső üzlettulajdonosok.

3. Az ingatlan és üzlet nélküli egyének, ha élelmüket biztosító vagyonnal bírnak és állandóan a községben laknak.

4. Ha az előlirtak egyenes adójukat lefizetik.

5. Testületek, egyesületek, intézetek, ha az 1., 2., 4. minősít vény nyel bírnak.

6. Cselédek, napszámosok, segédek, legények szavazattal nem bírnak; és azok, kik bűn vagy vétség, közerkölcsiség elleni áthágás, nyereséyes üzlet miatt elmarasztaltattak, kik az előbbi esetekért kereset alatt vannak, a kereset tartama alatt, bukottak a csőd alatt, hamis csődért elítéltek, adóhátralékosok, azon közvagyon-kezelők, kik a kitűzött határnap után számadásaikat egy hónap alatt be nem adják, nők.

Választhatók az előszámlált minősítvénynyel bíró választó lakosok, kik vagyonukat önállóan kezelik, 3 év óta adójukat lefizették és a mennyiben a törvény által kijelölt kötelezettségeiket teljesítették; nem választhatók a szolgálatban lévő vagy rangjukat megtartott katona-tisztek, a község hivatalnokai és szolgálói; kik ellen községi tartozásért végrehajtás van elrendelve.

A választók három osztályba soroztának, a választók, ha az egész képviselői testület feloszol, választják az egészet, ha pedig nem, választanak az időnként kilépők helyett. A 167. szakasz rendelkezik azon okokrul, melynél fogva a választott a képviselőséget visszautasíthatja; — ki ok nélkül visszautasítja, 200 írttal büntettetik.

A tanácsosság 6 évig tart, minden 3 évben fele kilép és helyére újak választatnak, a kilépés sorsolás által eszközöltetik, a kilépők azonban újra megválaszthatók.

A képviselői tagság három, a polgármesterség hat évig tart.

A képviselők és tanácsosok ingyen szolgálnak.

A hivatalnoki kar áll a polgármester, a helyettes, a tanácsosok, a hivatalnok-tanácsosok és a szolgaszemélyzetből.

A tanács a tisztviselői kar ajánlatára választja a polgármester-helyettest és a hivatalnok-tanácsosokat, a pénztári és a mellékes hivatalok elnökeit. A polgármester és állandó hivatalnokok az állam hivatalnoki szabályok szerint felfüggeszthetnek és elmozdíthatók.

A városi tanács köre:

1. A törvény értelmében járul a polgármester és hivatalnokok kinevezéséhez.

2. Megszabja a lakos városi illetőségét, polgári jogot ad, intézkedik a város patronátusáról, öröködik a szegényügy, alapítványok, a város vagyona, területe és határügyeirül, meghatározza a költségvetést, megállapítja a hivatalnoki kar számát és fizetését, megvizsgálja a számadásokat, pénztárakat, határoz az új épületek, kölcsönök, épületek eladásáról; jogi képviselőt választ, bérleteket, egyességet ad, elengedéseket engedélyez. Minden hónap elején tanácskozik, jogérvényes határozatot csak akkor hozhat, ha a kétharmad jelen van. Elnöke a polgármester távollétében az elsőbb rangú hivatalnok.

Hosszasan rendelkezik a hivatalnoki kar köréről.

A községek viszonya a kormányhoz.

A hatósággal bíró városi községek a helytartóság, a többiek a megyétől függenek. A fővárosok polgármesterei a választók javaslatára a császár, a többiek a helytartóság által nevezetnek; a helytartóság erősíti meg az első tanácsost, a polgármesterhelyettest és hivatalnok-tanácsosokat és a választott képviselőket. Megerősíti a költségvetést, a hivatalnokok fizetését, pótdót, eladást, bérletet, határ-kiigazítást, új építést, kölcsönt, szereményt, egyességet, köteles szerződések feloldását. Ha a tanács valamely ügyben a határozathozatalt megtagadja, a hatóság meghallgatva a hivatalnokokat, határoz. A hivatalnokokat, szolgákat felfüggesztheti, kihágásokért 50 írtig megbüntetheti, bűnvádi kereset alá helyezheti, a város által elrendelt kereseteket maga elé terjesztheti. Fontos okokból a belügyminister a városi tanácsot feloszlathatja.

A többi községekről.

Minden községet az előljáróság és községi bizottság képviseli és kezeli. Az előljáróság áll a bíró- és a tanácsbeli.

A tanács áll 1000 lakosig 10 tag és a volt földesurakból, ha a község 1000-nél számosabb, minden 500 után 1 választatok, több azom ban 36-nál nem lehet. — Póttagok is választatnak. — Választók a föld- és háztulajdonosok, iparosok; mennyi adó ad választójogot, később fog meghatározatni, a választók jogait személyesen, az urak meghatalmazottjaik által gyakorolják. A választást a hatóság vezeti. A tanács kétharmada a leg-

több adófizetőkből választandó. Bírónak a választók három jelelnek, a hatóság ezekből nevez, a választott tanácsot a hatóság erősíti meg. Lelkészek a választást csak saját hatóságuk engedelmével fogadhatják el. A tanács tagok és bíró 3, a póttagok 6 évre választatnak. A bíró a katona-beszállásolás, előfogat és közmunkáiu, a tanács tagok a közmunkáiu mentesek. A bíró és tanács a hatóság által hanyagság- vagy hivatali hűtlenségért élni ozdíthatók.

A tanács megállapítja a költségvetést, a számadásokat megvizsgálja.

A község belőgyeit a bíró, a tanács ellenőrzése mellett vezeti. A bíró a tanács határozatait 14 napra felfüggesztheti, ha azokat törvényteleneknek tartja és a hatóság elé terjeszti. A bíró hatásköre később fog meghatározotatni, birtok- és bűnügyekben a volt földesurak, a lelkészek ellen nem bíraskodhatik.

A bíró a jegyzővel egyetértőleg jár el, a jegyző a tanácsban részt vesz, beszélhet, de szavazattal nem bír. A jegyzőt a tanács ajánlatára a hatóság nevezi és esküt tesz le.

A bíró és jegyző mindenik maga köréért felelős.

A község közvetlen a szolgabírótól függ. A szolgabíró a bírót, tanács tagokat kötelességsértésért 20 frtra büntetheti. A főnök a tanácsot feloszlathatja.

1859. április 27. A lovakra 1.

A katonaság szükségletére az egész birodalomban a lovak összeiratnak, a kormány a lószükséglethezi járulás arányát minden koronaországra megállapítja. 50—100 frt büntetés alatt köteles mindenki lovát a lovazó bízott-

elé állítani, a bizottság a meghatározott árt kifizeti, ha a ló többet ér, szakértők által megbecsültetik és teljes értékét kifizetik.

Április 20. A közjegyzői intézmény a sopronyi kerületben Julius 1-én, a többiekben augusztus 1-én életbe lép. - 12. A hús- és borfogyasztási adó a 2000 lakosnál kisebb községekre is kiterjesztetik, a 2000-nél nagyobbakban bérbe adatik, vagy egyesség útján a községnek adják ki, vagy a törvények szerint kezelik.

A kisebb községekkel a pénzügyi hatóság az egyességet megkísérli, mi ha nem sikerül, kivetik rá az adót. Az elégedetlenek 14 nap alatt a mennyiség ellen a politikai hatóságnál felszólamlást adhatnak be és ha felszólamlásukat méltányolják, a különbözetet a jövő évi adóba beszámítják.

A bortermelő földesurak saját, cselédjeik és napszámosaik szükségletére felhasznált boraiktul csak féladót, vagyis minden akótul 87 ½ krt fizetnek.

15. A rabtartási költséget a rab kiszabadulván köteles félévenként kifizetni.

Rendelkezik a kiegyezési kísérlet módozatáról.

A birodalmi utakról szóló rendelet sem méltányos, sem igazságos nem volt, mert a birodalmiaknak nyilvánított országutak katonai vonalak voltak, miután Magyarország a birodalom védelmére csinált adósságok kamataihoz, a hadsereg fentartása- és felszereléséhez is aránylagosan járult, a méltányosság és igazság azt parancsolta, hogy a katonai vonalakat kizárólag a birodalom építse, e helyett az utaknál a főterhet Magyarország nyakára rótták és a hidak, áteresztések, karzatokat, védfala-

kát építtette a birodalom, mi ezen vonalokon kevésbe került, mert csak a kis hidakat építették köbül, a fa-építmény kevésbe került, mert hidakat esetleg a legolcsóbb felvidékeken kellett építeni; az utak nem sziklás, vizeses helyeken építtettek, a védfalakat, karzatokat mellőzni lejtett. A telekkönyvi törvényekbe nem lehetett politikát keverni, ezek tehát a legjobb rendeletek közé tartoznak, ezeknek is azonban több hiányai vannak; hibázott a rendelet a közzététel módozatában, ugyanis a záros felhívást a bécsi és magyar hivatalos lapban tették közzé, a bécsi és a magyar hivatalos lapot Magyarországon csak a zsidók, ügyvédek, hivatalnokok olvasták, ezeknek pedig kis kivétellel nem volt telekkönyvi birtokuk. — Helytelen az előjegyzések!-üli azon intézkedés, mely az előjegyzőnek nyitva tartást, halasztásokat ad; a telekkönyv a birtok tükre, nem szabad tehát azon önkényes foltot engedni, ha jogos a követelés, be kell bizonyítani, ha jogtalan, akkor a foltot le kell törölni; ez csakis a tulajdonos hitelét rontotta, mert idegen a viszonyokat nem ösmerve, az előjegyzést is valódi tehernek tekintette, a közönség nem ösmerte a törvényeket, nem szeretett perelni, csakis akkor kapkodott, midőn a földhitel megnyílt és a rosszakaratú ügyvéd vagy uzsorás előjegyzését látta. Megtörtént egy 1000 holdas birtoknál, hogy esetleg egy 1 holdas belrészlet bírói zálog volt és jogilag egy idegen nagy birtoktesthez tartozott, a pesti ügyvéd a kisvárosi ügyvédet felhívta, hogy az X. 1 holdas 4. számú beltelkére jegyeztesse be, a kisvárosi ügyvéd megbízta a segédjét, a segéd 4. szám helyett előjegyeztette 1—68-ig, vagyis az egész birtokra, a sértett tulaj-

donos elment az ügyvédhez, felkérte tegye jóvá a sérelmet, az ügyvéd hibáját elösmerte, bocsánatot kért, szidta segédjét, megígérte, hogy legfeljebb három nap alatt kiigazíttatja, nem irt azomban egy sort sem, a sértett tulajdonos idegen megyében lakott, a folt 6 esztendeig ott díszelgett a 68. számon. Igazságtalan a telekkönyvi rendelet azon pontja, mely a 14 nap alatt be nem adott felfolyamodást visszautasítja. — Az előjegyzés maga a hitelt rontja, a bekeblezés pedig a téliért kétségen kívül helyezi; a hitel a gazda megélhetésének már 54-ben egyik tényezője volt, a törvényhozásnak nem szabad pártosan intézkedni, meg kell tehát a támadottnak a védelem eszközét is adni; a 14 napi határidő nem volt és nem elegendő ma sem, mert a végzés a túlhalmozott telekkönyvnél napokig elhevert, a községek előljárósága sem kézbesítette pontosan, elmaradt és elmaradhatott azért is, mert a birtokos sokszor távol volt; a törvényhozás a birtokostul nem követelheti, hogy az mindig otthon üljön, nálunk sokszor oly szorgos a munka, hogy fogatot semmi áron sem lehet szerezni, télviz idejében a telekkönyvi hivatal székhelyére az utazás egy egész napot is igénybe vett, sok esetben tehát 14 nap alatt a beadást phisikai lehetetlenség akadályozta. Tekintetbe veendő a törvényes eljárásnál az ügyvédi kar romlottsága és lomhasága, az ügyvéd anyagi kárpótlással nem tartozott, sokszor a zsidóval kiegyezett, sokszor nem volt honn midőn a birtokos megbízása megérkezett, nem adta be tehát a feljebbezést. A sértett fél ugyan törlési pert indíthatott, ez azomban soká tartott, sok pénzbe került.

A concordatum a szentszéknek Magyarország száza-

dos jogait feladta, az alsóbb papságot a püspökök vas-pálczája alá helyezte. A 4-ik §. első pontja szerint a plébánosokat a püspök nevezi, ez az alsó papságot a püspöktől szoros függésbe hozta, a katolikus pap püspöke üldözése ellen semmi támponttal nem bírt, mert a katolikus világiak az egyházi ügyekbe általában nem folytak be, csak a patronátusokban lélegzettel^ szabadabban, de csakis főleg a középosztály patronátusaiban, mert a nagy urak a püspökökkel szemben, részint vakbuzgóság, részint gyakoribb egyéni érintkezésnél fogva, engedelmes állást foglaltak el, a távol Rómába pedig az alárendelt falusi lelkész panasza nem hatott el, ezen rendelkezés az alsó katolikus papságot erősen sértette, mert a 48-iki önállósági eszmék a magyar papságnál gyökeret vertek, az önkormányzat után az egész papság vágyott, a magyar papság a magyar egyház önállásáért buzgott, az abszolút kormány által kinevezett püspökökkel egyénileg is ellen-szenvezett. A 9-ik pont, mely a katolika vallással ellen-kező könyvek eltiltását a püspököknek megengedi, a többi hitfelekezetek vallásszabadsága elleni oldaltámadás volt, mert a többi felekezetek vallási könyveikben saját hitelveik megvilágítása- és indokolásánál kénytelenek a más vallások tételeit is megvitatni, ezt a püspöki kar az ezen pont által adott hatalmánál fogva vallássértés-nek magyarázhatta és könyveiket elkoboztathatta. Sérelmes volt az országra a tanulmányi javak és üresedésben lévő püspökségek jövedelmeiről! lemondás; az alapítványi és tanulmányi javak különböző természetűek, ezek részint egyesek, részint a magyar királyok alapítványaibul állanak, a magányosok által határozottan katolikus cé-

lókra tett alapítványok kizárólag a katolikusokat illetik, az egyetem azomban már katolikus intézménynek nem tekinthető, mert az egyetemes magasabb tudományoknak nincs vallása, a phisikát, bölcészetet, észjogot, mathesist, erkölctant, történelmet, közjogot, magánjogot, orvostant, természettudományokat, egyetemes- és országtörténelmet, pénzügyeket vallási alapon előadni nem lehet, mert ezen tudományok nem a hitelveken alapulnak, — a tudománynak nincs vallása. A katolikus egyetem és főiskola elnevezés tehát csak azt jelzi, hogy ezen intézetekben a katolika vallást kell tanítani, katolikus papokat kell nevelni és a vallási nevelést katolikus papok által kell vezetetni, azon összegek tehát, a melyek a vallási tanításra szükségeltetnek, a katliolikusok különleges tulajdonai, e felett sem az ország, sem a kormány nem rendelkezhet, a mi azomban ezen felül van, az a tudományé és fölötte az ország mint a közértéi miség öre rendelkezik. A magyar királyok által a katolikus szerzeteknek adományozott és későbbben a király által elkobzott, a tanulmányi alapnak adományozott birtokok hasonlólag nem a felekezeteké, de az ország tulajdona, mert ezen adományok vagy a magyar állam kincstári és koronái javaibul, vagy a felségsértési czimen a magyar királyra szállt birtokokbul alakultak, eredetileg tehát az államé voltak. 1791-ben József császár önkényes eljárását az országgyűlés és Lipót király hallgatag helyeselték, mert ha nem helyeslik, visszaadását elrendelték volna és az eltörült szerzeteket birtokaikba visszahelyezik, a vallási vagyoni és alapítvány okról szóló törvény nem a múltrol, de az 1791-ben tényleg meglevő vagyonról szól. A király a

22. szakaszban mindezekről lemondott és a püspökök rendelkezésére katolikus czélokra adta át, az állam vagyónát megkisebbitette, Magyarország jogait megsértette az üresedésben levő papi javadalmak jövedelmeinek a katolikus vallásalaphozói utalványozása; kétségkívül a katolikus püspökség birtokai, a katolikus egyház birtokai voltak, de sem a clerus, sem a felekezeti ezen birtokoknak nem volt feltétlen birtokosa, mert ezen birtokokat az összes papság az összes katolikusokkal egyetértve, sem egészben, sem részben el nem adhatta, át nem alakíthatta, meg nem kisebbíthette, tehát csak haszonélvezője volt, ezen haszonélvezet több feltételekhez volt kötve, c feltételek egyikét az üresedésben levő püspökségek jövedelmének a király általi haszonélvezése képezte, a király régi fogalmak szerint az államot képviselte, a magyar király, a magyar állam már a bécsi békekötéskor elvesztette katolikus jellemét, miután a fejedelem mint király nem volt katolikus király, Magyarország nem volt különleges katolikus állam, az üresedésben levő jövedelmekhez a protestánsok, görög katolikusok épen oly joggal bírtak mint a katolikusok, a király tehát ezen jövedelmeket különleges katolikus czélokra nem adhatta, csakis a püspökségek rögtöni betöltésére kötelezhette magát.

Az úrbéri perek tárgyalása-, a Tisza-szabályozási rendeletnek egyedüli hibája az elkésés volt.

A városokról szóló községi törvény a bécsi kormány szűkkeblőségének fényes kiáltványa, ezen rendelet szerint a község semmi, a képviselő tanács engedelmes, önállás nélküli gépezet, a legnagyobb város tanácsa csakis

160 polgárbul állt-, a választás csakis szemfényvesztő játék volt, mert a polgármestert, tanácsot a kormány erősítette meg, a tanácsot a kormány meghatározott okok nélkül feloszlathatta, kényétül függött a hivatalnoki kar, mert hivataloktól felfüggeszthette, megbírságozhatta, a városi hivatalnokok és tanácsosok tehát nem voltak egyebek, mint városi libériába öltöztetett Bach-huszárok, a községnek megvolt czége, de csak 160 ember képviselte, a hivatalnokokat e kis csoport választotta, ha azomban a választottak nem tetszetek, a kormány erősítette meg, a város néhány befolyásos, nyalakodó ügyvéd és polgár zsákmánya lett; a mezővárosok, nagy faluk a városokkal hasonlóan szervezettek, ezekben azomban még gyengébb volt a képviseleti arány, mert a 20,000 lakossal bíró község is csak 36 tagbul álló tanácsot választhatott, és pedig Magyarországon nagyon sok ilyen község volt, melyek 100,000-reket érő vagyonnal bírtak, ezekben a kolomposok, fiskálisok és zsidók a kormány szárnyai alatt gyöngy életet vittek, a város vagyonát a kolomposok a zsidókkal közösen kezelvén, a deficit megalkult, megkezdődött az adósságcsinálás korszaka. A faluk képviseletét jobban szervezték, mert a régi földesúr és urak a tanács örökös tagjai voltak, a kupaktanácsot tehát vezethették és ellenőrizhették, helytelen volt azomban a jegyzői állás szervezése, a jegyző az uron kívül a tanács legértelmesebb tagja volt, ő vezetett mindent tényleg, de szavazattal nem bírt, az általa vezetett cselekményekért felelősségre nem vonhatták, a jegyzőt a hatóság nevezte, ennél fogva a szolgabíró és főnök vak eszköze, szolgálja és kémje lett.

A kormány uralmát betetőző októberi diploma a

valódi alkotmányosság alapfeltételeivel általában nem bírt.

Ezen diploma a ministerek felelősségéről mélyen hallgat, a minisztérium a császár nevében kormányzott, a császár-király szent és sérthetlen volt, a ministereket a császár nem köteleztetett a többségből választani, a minister a birodalmi gyűlésnek tehát sem tényleg, sem erkölcsileg felelettel nem tartozott.

A birodalmi tanács főleg tanácskozó testület volt, a valódi törvényhozó testület jelleme-, garanciájával nem bírt, mert az első rész ugyan a törvény hozatala-, a II. 6. a költségvetés megállapításával megbízta ugyan, de mindent ámitássá változtatta a II. 4., mert e szerint csak az új adókat szavazhatta meg és emelhetette a régieket, azonban sem le nem szállíthatta, sem meg nem változtathatta, ekkor pedig már minden adónem be volt hozva, a legmagasabb fokon állt, pénzügyi hatalma tehát csakis az államadóságok átváltoztatásában összpontosult. Az V. évi költségvetés meghatározása kétségkívül jogköréhez tartozott, tehát azt is vissza is vette, de csak feltételesen, vagyis csak azt, melyről rendelkezett: az új adókat, a régi adókat azonban nem, miután ezekről nem is határozhattott, ezek tehát az októberi alkotmány ne nyúlj hozzáját képezvén, minden esetben megfizetendők voltak, a kormányt tehát ezen sallangok megtagadása legkevésbé sem fenyegette. A költségvetés lehető megtagadása kevés értékkel bírt azért is, mert az októberi diploma ezen esetben a polgárokat az adófizetés kötelezettségétől nem mentette fel.

A birodalmi gyűlés tartama, felfüggesztése, feloszla-

tási módját az októberi diploma nem határozta meg, a császár tehát elnapolhatta, feloszlathatta kénye szerint és összehívhatta a régit, vagy újat akkor midőn tetszett, a birodalom ez ellen nem szólalhatott fel, az adót tartozott fizetni.

Ezen diploma még a követek sérthetlenségét sem biztosítja, a kormány a szabad embereket törvényszék elé állíthatta, az osztrák törvény pedig elég ruganyos, a bírák engedelmeseek voltak.

Nem biztosítja sem a sajtó, sem a gyülekezeti, sem az egyéni szabadságot, ezek ugyan az országok törvényhozásai köréhez tartoztak és az országgyűlések által lehettek volna szabályozandók, biztosításukra azonban józan észszel senki sem számíthatott oly államban, melyben a kormányt feleletre vonni nem lehetett; az októberi patens az alkotmányosság egyik fő kellékéről a külügyi politikárul mélyen hallgat, ennél fogva a birodalmi gyűlés még a kereskedelmi szerződésekhez sem szólhatott volna, mindezeket összegezve tehát, az októberi diploma csakis gazdagon felsallangozott csengős absolutismus volt, melyért az osztráknak nevezett birodalomnak egy nemzete sem lelkesedett.

X. FEJEZET.

A. vallásügyi patens. — A patens hiányai. — A patens
elleni mozgalom.

A protestáns ügyeket szabályozó patens a protestánsok önkormányzatát erősen megtámadta, sőt sok tekintetben a vallást is veszélyeztette.

A XI. szakasz a kormányt felhatalmazza az erkölcsileg vagy politikailag veszélyes jeliemu iskolák bezáratására. Az iskolák bezáratására' semmi hatalom sincs feljogosítva, mert az iskola nem politikai gyűlde, de közművelődési, erkölcsi testület. A politikai jellem igen ruganyos, határozatlan fogalom, az absolutismus fogalma szerint a történelemben minden önvédelem lázadás, mert az absolut fogalmak szerint az ország területe a fejedelem tulajdona, az állam minden tagja a császárnak feltétlen tisztelet- és engedelmességgel tartozik, intézményei megbíralása lázadás. A tudomány, a történelem, a jog azomban korlátlan, az emberi jogokkal ellentétes hatalmat nem ösmerhet el, a történelemnek kötelessége a múlt eseményeit, indokait pártatlanul előadni; a közjognak nemcsak a fenálló jogot, de előzményeit, a múltat is tárgyalni kell, a múlt azomban az absolutismus előtt semmi; ha tehát a tanár a valódi történelmet, a létező közjog múltját adja elő, a hatalom forradalmárnak bélyegezheti és ez alapon a XI. pont szerint az iskolát is bezárathatta volna. A kormányt az iskolákban csakis a felügyelet joga, a tanárok és tanulók bíróság elébe állítása illeti meg, mert az iskola nem hibázhat, csak az egyén; az

iskola nem a tanaré, de a felekezeté vagy az országé, ha tehát a tanár vagy a tanuló a köztörvény ellen vétkezik, azért a felekezetet, a többi tanulókat, az országot büntetni nem lehet. Az. 1791:26. törvény 5. §. határozottan azt mondja, hogy a protestánsok tanárokat, gondnokokat választhatnak és azokat elbocsájtathatják, a tanítandó tudományokat, a tanítás módját meghatározhatják, tehát iskoláiknak teljes önálló urai voltak, ennél fogva a -magyar király a protestáns iskolákat soha, semmi körülmények közt be nem zárathatta; a vallási könyvek megvizsgálására maguk közül választhattak könyvvizsgálókat és csakis a vallási könyveket köteleztelek ő felségéhez felterjeszteni. — Ezen rendelet tehát azt sejtető, hogy a kormány, mely a protestáns iskolákkal ellenszenvezett, mert a közjogot és történelmet csak ezen iskolákban adták elő hamisítatlanul, merényletet szándékozik az iskolák ellen elkövetni és politikai ürügy alatt lassanként be fogja zárítani.

A XII. a népiskolákat ugyan ideiglenesen a protestánsok kezében meghagyja, későbbi szabályozásukat azomban a vallási törvényhozásnak fen tartja, a vallási törvényhozást ez időben kizárólag a császár kezelte cultusministere által, e szerint tehát a kormány kénye szerinti népiskolai tankönyveket rendelhetett volna meg, sőt az oktatás nyelvébe is beavatkozhatott volna, méltán felingerelte ez tehát a kálvinistákat és lutheránusokat, mert a népet nem akarták szolgává nevelni, a lutheránusoknál ezen nyilatkozat nemcsak a szellemet, de a magyarságot is veszélyeztette, mert a luthe-

ránusoknál a magyar lakosság csekély, a többség pedig túlnyomólag szláv, a magyar nyelvet főleg az urak tartották fenn, kik majdnem minden községben egyházi és iskolai felügyelők voltak, ha az úgynevezett vallási törvényhozás a nópjog ürügye alatt az urakat az iskolák vezetésétől megfosztja, az eddigi nagy siker, miután a lutheránusok közt aránylag legtöbb pánszláv pap volt, megghiúsult volna; a lutheránus úri értelmiség és a papság egy része Magyarországhoz kegyelettel ragaszkodott.

A XIII. már a hitelveket fenyegette, mert ez a vallási könyvek feletti rendelkezést is fentartotta, ezt 59-ben általában semmi sem indokolhatta, mert a hitelvek vizzálya, a vallások közti gyűlölség teljesen megszűnt és pedig annyira, hogy én 29 év alatt egyetlen protestáns szónoklatot sem hallottam, melyben a katolika vallás hiteivel, szertartásai csak távolról is érintettek volna, pedig két megyében laktam; a hitelvi szörszálhasogatások, nyers támadások teljesen kimentek a divatbul, a protestáns szónoklatok teljesen erkölcsi elvekre szorítkoztak, pedig falun egész protestáns községekben a hitharezot a lelkészek koczkáztatás nélkül folytathatták volna, mert más vallásu a templomba nem járt, a protestánsoknál az árulkodás ismeretlen bűn volt. A protestánsoknak tehát azt kelle hinni, hogy a kormány a 13. §. nyomán vallástóritést akar indítani, ezen aggodalmakat teljesen indokolta a concordatum, a kormánynak Kómávali alázatos viszonya. A kormány a concordatumban a magyar király nevezetes jogairul lemondott, az alsó katolikus pap-

ságot a római pápa és főpapság önkénye alá rendelte, a római kúriával a bécsi kormány őszintén szövetkezett, mert a pápa elődei hagyományos olaszországi németellenes politikájával szakított, Austria császáriját Olaszország fejének elismerte, a római kúria az eretnekséget tűrte, de a tévelygő juhok visszatéréséről soha sem mondott le, Németországban a katolicizmus Austria mellett buzgott, a protestánsok tehát méltán tarthattak attul, hogy a kormány, mely Magyarországon mindent kíméletlenül lerombolt, legkonokabb ellenségei, a protestánsok ellen vallástéritő hadjáratot fog indítani.

A XIV., mely a gymnasiumok, reál- és középiskolák fölé a kormánytul felelős felügyelőket rendel, a protestánsok kezeiből ezen iskolákat nyíltan ki akarta venni, ezen felügyelő kerítő és kém lett volna, eszköz a függetlenek bemártása és elmozdítása, az ingadozók megszerzésére, trójai ló az önkormányzat várában, ellenkezett ez a törvény-, a százados szokással. A protestantizmust a reformatió kezdetekor a vallási rajongás alapította meg, később azonban iskolái és főleg ön kormányzata tartotta fenn, az önkormányzat megsemmisítése az iskolákba közönyt, szolgálzellemet hozott volna be, ellenkezett ez az 1791:26. törvénynyel, a protestánsok büszkéek voltak jogaikra, századok óta megőrizték a szolgáltság mételetül, látták a veszélyt, e tekintetben is tehát következetesek, multj okhoz hívek maradtak.

XXVI. a superintendentiákat önkényesen alkotó szakasz a protestánsok kegyeletét támadta meg; mióta

Magyarországban a protestantizmus meggyökerezett, a reformátusoknak mindég ugyanazon nevű és terjedelmű superintendenciáik voltak, úgyszintén a lutheránusoknak is, zokon vették tehát a névváltoztatást, az egyházi kerületek szabályozását és pedig annyival inkább, mert a név- és terület-változtatást semmi sem indokolta, sokkal szebben is hangzott a tiszamelletti kerület, mint a sárospataki kerület neve, de nem fogadhatták el azért sem, mert az új rendezés összpontosítást jelzett, mit a protestánsok soha sem kedveltek.

XLI. a superintendent felhatalmazza a gyűlés erővel feloszlatására, ha a gyűlés rendetlenkedik vagy törvénytelen határozatot hoz. Ily hatalommal Magyarországon még egy protestáns egyháznagy sem birt, mert a gyűlés felette állott elnökeinek, az elnökség nem hivatal, de vezető hatóság volt, a hierarchia elleni óvatosságból, az önkény elleni biztosítésként két egyenrangú elnök, a kerületi főgondnok és a kerületi superintendens volt, hogyha az egyik megtántorodik, az ingadozó helyét a másik elfoglalhassa, habár a két elnök papiroson egyenjogú volt, a főhatalmat mégis a függetlenebb, pártatlanabb főgondnok gyakorolta. A Thun által teremtett elnökséget a protestánsok a hierarchia első lépésének tekintették, mitől minden igaz protestáns borzadt. Az elnök a gyűlésnek csak vezetője, de nem parancsnoka, a gyűlésnek ennél fogva felette nem áll, joga tehát zavarok esetében a gyűlésnek a kedélyek lecsillapultáig csak felfüggesztése, de nem feloszlatására terjed, ez is csak szabatos, világos feltételek alatt engedhető meg; ezen szakasz ázom-

ban nem szabott feltételeket, de a feloszlatást kizárólag az elnök kényére bízta, nem körvonalazta a törvényesség határait sem, e szerint tehát ha a kormány érdeke a feloszlatást kívánta, az elnök felbérel két jellemtelen egyént és megvan a rendetlenségi ürügy, sofismákkal törvénytelennek bélyegzi a legártatlanabb határozatot, az elnök tehát ezen szakasznál fogva bármikor feloszlathatta volna a kerületi ülést, vagyis miután a kerületi gyűlés a legfőbb közeg, az önkormányzatot bármikor kijátszhatta volna.

Az LIIL, mely a superintendenciáknak segélyt ajánl a superintendensek, esperesek fizetésére, a szegény egyházak, papok, iskolák segélyezésére, az önkormányzat, a protestáns vallás elárulása béréül volt kigondolva. Ezen ajánlat ellenkezett a protestantismus szellemével, függést idézett volna elő, mert ki a hatalomtól fizetést húz abszolút kormány alatt, midőn a közvélemény nem sújthat, az anyagi előny elvesztésétől! félelemből a hatalom szolgájává válik, ezen ajánlat pedig nagyon kecsegtető volt, mert a fizetések általában csekélyek voltak, a protestáns papok és tanítók folytonos nélkülözésekkel küzdöttek, de maga a papság a protestantismus szellemétül lelkesülve, a független nyomort az aranyos szolgáságnak elébe tette, csakis egypár sóvárgott az arany bornyú után, de csak titokban, mert ha nyilatkoznak, a szegény többség a becsületesek köréből száműzte volna.

Ezen szakasz első pontja, mely a leányegyházak különválását az anyaegyház beleegyezésétül tette függővé, hasonlóan ellenkezett az eddigi szokásokkal,

mert eddig is megkérdezték ugyan az anyaegyház véleményét, ha azomban az egyházmegye a leány egyház véleményét indokoltnak találta, a különválást az anyaegyház ellenkező véleménye daczára is megengedték, ezen pont ugyan lényegesen az autonómiát nem támadta meg, de a régi szokást törülve el, kedvetlenül fogadtatott.

A 14. pont az 1000 lakoson felüli községekben a tanító választását az egyházközségektől elvette és a képviselő testületre ruházta, a képviselő testület száma 100-on kezdődött, a legnagyobb községben 200-ra emelkedett. A nagyobb községekben tehát a közvetlen választás jogát, mely a protestáns egyházak sarkalatos jogát képezte, megsemmisítette, ez tehát első sorban vakmerő jogsértés volt, veszedelmes újítás, mert néhány embernek a kezébe adta a hatalmat, kik ezen joggal káros befolyást gyakorolhattak volna, általában a kis számú testületeknél az érdekszövetség sokkal könnyebben megfészkelheti magát mint ha a tömeg kezeli az ellenőrséget, mert a nagy tömeget csak vesztegetéssel lehet megnyerni, mi nagy áldozatokat igényel, ellenben a kisebb testületekre már az atyafiság, komaság, lakmározás nagy befolyást gyakorolnak, a képviselő testület által választott tanító főleg a képviselők gyermekeire ügyel, a nép által választott ellenben a szegényebbekre is figyel, a képviselő testület általi választás tehát a nevelés elhanyagolására vezetett volna.

Ellenkezett a jog- és szokásokkal a lelkész élet-hosszárjai választása, eddig a lelkészek elmozdíttathattak és az egyházközség minden évben választhatott, gyakor-

latban ez ugyan csak kivételesen alkalmaztatott, ezen szokás kétségkívül nem volt czélszerű, mert a lelkész állását bizonytalanná tette, a czélszerűség azt ajánlotta, hogy a választás legalább 6 évre és oly módon szabályoztassék, hogy a lelkész csak azon esetre legyen erkölcsi okok nélkül elmozdítható, ha ezt a választók háromnegyed része kívánja, habár tehát az eddigi eljárás sok tekintetben igazságtalan és czélszerűtlen volt is, miután ez a protestánsok sarkalatos jogát képezte, a császár ezen jogot rendeletileg meg nem változtathatta, az élethossziglani választás czélszerűtlen, mert ez a lelkészt a községtől majdnem teljesen függetlenné teszi, ezt pedig megengedni nem lehet, mert a falusi lelkész állása szerény, de fontos állás, mert a néppel szoros közvetlen összeköttetésben lévén, a nép erkölcsére leginkább befoly, a népnevelés főleg a lelkésztől függ, mert Magyarország lakossága szegény lévén, a falusi tanítókat illően nem fizetheti, a tanítók ennél fogva az értelmiség alsóbb fokán állanak, a tanítók hiányait tehát sok tekintetben a lelkésznek kell pótolni. Kell ezen függés azért is, mert a lelkész a poliglott Magyarországon a magyar nemzetiség tényezője is, a tapasztalat mutatta, hogy a magyarság a világiaktól teljesen független, idegen ajkú községekben általában nem haladt, pedig az általában gazdag katolikus derűs e tekintetben a szegény protestáns papnál sokkal többet tehetett volna, kétségkívül szigorú fegyelmi rendszabályokkal a papok erkölcstelenségét mérsékelni lehet, de csakis mérsékelni, mert a fegyelmi eljárásnál minden vádat kétségkívüli bizonyítékokkal kell iga-

zolni, az erkölcstelenségek pedig nagyobb részben olyanok, melyeket ugyan mindenki tud, de 100 eset közül 10 alig bebizonyítható.

Czélszerűtlen a nyílt parancs azon rendelkezése, mely a gyermekeknek az egyház lelkeszi betöltéséig csakis 18 éves korukig jogosítja fel a jövedelemhuzásra, a protestáns pap általában szegény, a fiúgyermek 18 éves korában még pályáját nem végezte be, tehát keresetképtelen, a méltányosság tehát azt ajánlja, hogy az egyház egy évig káplán által kezeltesék és ha Özvegy nincs, ezen évi jövedelmet a 24 éven aluli leány- és férfigyermekek húzzák.

Jogtalan és semmivel sem indokolható azon rendelkezés, mely a 3000 lakost meghaladó egyházakban a lelkeszválasztást már az egyházi képviselő testületre bízza, mert falu és városi különleges jogalap nem létezik, a városról nagyobb értelmiség feltételezhető, a rendetlenség nincs a nagy számhoz kötve, igazolta ezt Borsodmegye példája, hol 8000 nemes választotta tisztviselőit és mégis a nagy szám dacára a választásoknál verekedés nem fordult elő, különösen nem feltételezhető ez lelkeszválasztásnál, mert itt nem elvi, de személyi pártok állanak szemben, Péter szónoklata, egyénisége kedvesebb, de azért Pál megválasztása által sem látja a választó érdekeit, szabadságát, lelki üdvösségét veszélyeztetve, a jelölt szegény, nem hatalmas, választóit tehát sem borral, sem pénzzel, sem előnyös Ígéretekkel meg nem vesztegetheti, az ily választások, tehát bármennyi a választó, simán és békésen folynak le.

A protestánsok önkormányzatát teljesen feldúlta a VIII. által megalapított császári királyi egyháztanács, mely a legfőbb egyházi törvényhatóságot gyakorolta volna, mely 5 tagbul állt és melynek tagjait a protestánsok mellőzésével a császár nevezte, fizette és a protestánsok egyetemén felül állt, melynek feladatát képezte a protestánsoknak a császár iránti hűségére, a kormány és közegei iránti enged (dm ességére ügyelni, mely csak a politikailag nem kifogásolható lelkészek választását erősíthette meg, vagyis, ha tettett, a politika ürügye alatt kizárhatott mindenkit, kit akart, mert még alkotmányos kormány alatt, szabad-sajtó mellett is kifogásolni lehet a leghiggadtabb egyének is politikai viseletét, miután nincs olyan ország és kor, melyben a kormány és közegei feladókat, hamis tanukat, titkos feladókat szerezni nem tudnának. A patens tehát főleg a kormánytul függő protestáns hierarchiát akart alkotni és ennek segélyével a protestánsokat a cesarismus germán aklába akarta hajtani, és ha a protestánsok ezt elfogadják, a magyarság a lutheránusoknál 25 év alatt ki vész. Különösen 19 pont volt az, mi a protestánsok jogait és érzelmeit sértette, és pedig: az egyházkerületek új felosztása, a megyei és kerületi gondnokok eltörlése, a hatalomnak a superintendensek és esperesekre! átruházása, a községi gondnok jogainak eltörlése, a titkos szavazás alkalmazása, az általános közvetlen választási jog eltörlése, a presbitérium határozatainak az esperes általi megerősítése, az esperesek és superintendensek gyűlésfelfüggesztési joga, az egyetemes kerületi főértekezlet, a cs. k. egy-

háztanács alkotása, hatásköre, a császár általi nevezése és fizetése, a lelkészeknek élethossziglani választása, a császári egyháztanács általi megerősítése, a politikailag kifogásolható lelkészek és tanárok választásának érvénytelensége, az egyházközség választási jogának felfüggesztése és másokrai átruházása, az iskolának kizárólag a lelkész alá rendelése, a császár és hatóságok iránti hűség vallási hitelvé emelése, a főegyháztanács joga a superintendens- és esperesválasztásoknál, az espereseknek, superintendenseknek a cs. kormány által adandó fizetési pótlék.

XI. FEJEZET.

A krími hadjárat következményei. — Oroszország bszuja. — A dunai fejedelemségek kényeztetése. — A neufchateli bohózat. — Anglia Austriának Olaszországban alkotmányos politikát ajánl. — Austria belbajai. — Az emigráció. — Napoleon hódítási álmái. — Orsini bombamerénylete. — Cavour és Napoleon. — A dunafejedelemségek szervezése. — Napoleon és Victor Emánuel közti véd- és daczszövetség. — A magyar emigráció szakadása. — Francia és köztársasági irány. — Az oláhok és az emigráció. — Teleky az oláhokkal szövetkezik. — A párisi és londoni emigráció. — A magyarok egyesülése. — Napoleon császár a magyar emigrációval kaczerkodik. — A barátság indokai. — A francia császár feltételei. — Karagyoryevics bukása. — Cousának oláh fejedelemmé választása. — Az aldunai események következményei. — Kossuth feltételei. — Napoleon congressusi javaslata. — Austria és Victor Emánuel a congressust visszavetik. — Kossuth kívánalmái. — Kossuth személyes értekezlete Napoleon császárral. — Napoleon Magyarország pártolását az angol kormány megbuktatásához köti. — Kossuth vállalkozik.

Az 1856. márcziusban Párisban kötött béke a politikai helyzetet nem tisztázta, Törökország területi épségét ugyan a nagyhatalmak biztosították, az oroszoknak hódítási terveivel fel kellett hagyni, de a rend az aldunai tartományokban nem állott helyre, Austria a dunai tartományokban erkölcsi befolyását elvesztette, az orosz mit fegyverrel elvesztett, ármány és fondorlatok által akarta elnyerni az aldunai tartományokban és az európai politika terén. Az orosz czár, kormány és az orosz hatalmi korok a törökországi kudarcot Austriának tulajdonították, mert ha Austria a nyugoti hatalmakhoz nem csatlakozik, a 140,000 angol és francia sereg nem merte volna Oroszországot Krímben, saját területén megtámadni, a harc tehát lefolyik az aldunai tartományokban, és pedig az oroszokra nézve kedvezőbben, mert ha Austria határozott semleges állást foglal el, összes haderejét a szövetségesek ellen küldhette volna, míg így seregének tekintélyes részét, Austria támadásául félve, Austria ellenébe állította fel és csak a kisebb részt küldte megtámadott birodalma védelmére, vagyis küzdött 150,000 emberrel, míg különben harcolt volna 400,000-el. Oroszország Austria ezen eljárását fekete hálátlanságnak tekintette, mindent elkövetett Austria ellen, közeledett Franciaországhoz, Olaszországban a szabadság eszméjét karolta fel az abszolutizmus ellen, oláh, szerb, montenegrói hűbéresei

által titokban izgatott a horvátok a magyar szerbek és oláhok közt, Berlint igyekezett megnyerni és biztatta Austria ellen.

Napoleon császár a sikert magának tulajdonította, Franciaország régi hatalmi szerepét fel akarta eleveníteni, a krími háború a három nagyhatalom egyetértését megtörvén, szövetségest látott Oroszországban, már a krími háború után megkérdezte az ügyes, a fáradhatlan gr. Cavour sardiniai minisztertől: mit tehet Olaszországért; ez leplezett ugyan, de nagyon érthető felhívás volt Austria ellen. Cavour erre természetesen azt felelte: egységes Olaszország a savoyai ház alatt; Napoleon ezen választ kedves mosolylyal fogadta, a kis ország miniszterét nagyszerű vágyaiért nem dorgálta meg, a párisi béke tehát, melynek feladata lett volna az állandó békét megalapítani, az osztrák-francia háború magvát vetette el. A Törökországért kardot rántott hatalmak között csakis Austria pártolta valódi Törökország érdekeit, Anglia ugylátszik sajnálta kincseit és a keresztyének függetlenítése által vélte az orosz hódítást feltartóztatni; az aldunai viszonyokat, ha a francia császárt Austria elleni roszakarat nem vezeti, a békekötéskor véglegesen lehetett volna rendezni, elh拉斯ztották azonban azért, hogy egy újabb congressuson alkalom nyíljon Austria diplomatai megtámadására, hogy a fejedelemségek függőben tartassanak és a francia befolyás az Aldunánál megerősödjék, Austria nemcsak befolyását elveszítse, de az aldunaiak meggyűlöljék.

Törökország fennállását csak úgy lehetett volna biztosítani, ha Oroszországot a Dunafejedelemségek-

beni minden befolyásiul kizárják, a fejedelemségek közti egyesülés lehetetlenségét a hatalmak kimondják, mindenik fejedelemségbe örökös hercegeket helyeznek be, a török őrség Belgrádbul kivonul, Montenegrót Austriához csatolják, a kültámadás ellen szövetségi seregeket alakítanak a szerbek, moldvák, oláhokbul, ezen szövetséghez Törökország meghatározott mennyiségű sereggel járul, a sereg vezényletét Austriára ruházzák, a közös védnökségről minden hatalom lemond, a védnökséget kizárólag Austriának adják át, a hercegségeket a szultánnak változatlan adó fizetésére kötelezik, Austria a hercegségekkel vámszövetségbe lép, a hercegségek különállását megalapítja, az egyesülési vágyat, melyre az oroszok által eddig ösztönöztek, megszüntette volna, az örökös hercegek saját családi érdekekben, országukban nemzeti pártot alakítanak, mely hogy a hatalmat hazájában élvezhesse, ellensúlyozta, feloszlatta volna az egyesülésre törekvőket, ha az évi külömben is mérsékleti adón kívül a török birodalommal minden más viszony megszűnik, lassankint a gyűlölség elmosódik és a tartományokat meggyőzte volna, hogy a mérsékelt önállás, a törökkeli védelmi szövetség a kancsuka-uralomnál biztosabb. Austria protectorátusa az Áldana védelmét biztosítja, terjeszkedési aggodalmakra azomban nem gerjeszthetett, mert Austriát ellenőrizte ellensége Oroszország, Austria egy darab földért keleti politikai befolyását nem kockáztathatta, az aldunai tartományokat Austriátul még mindig a vallási rajongás választotta el, ha a gyámságot Austriára bízzák, a török zsarnokság, üldö-

zés elleni vádaskodások megszűnnek, mert Austria a helyzetet Ösmerte. Hazánk és Olaszország szerencséjére a hatalmas francia császár, a nagyra törekvő Poroszország, a dühös orosz, a béke, az európai államterületek fenntartása után nem rajongott, Törökországgal nem gondoltak, az oláhok és moldvák, szerbek, a hatalmak kedvencz gyermekei lettek, mindenik saját céljaira akarta felhasználni, ennél fogva mindenik kényeztette; a keresztes-politika modern kiadásban megújult, az ellenségekből barátok lettek, a párisi békekötésnél Törökország érdekei mellett csakis Austria harczolt, de mindenben leszavazták, a fejedelemségek ügyei megvizsgálására bizottságot alakítottak és ezen ürrügy alatt a fejedelemségek rendezését elodázták.

1856. Neufchatelben, mely hajdan Poroszországhoz tartozott, de 48-ban Schweizhoz csatlakozott, az aristocraták forradalmat csináltak, a várat meglepetés által bevették, a porosz király uralmát kikiáltották, Schweiz azonban a bohózatot komolyan vette, seregeket küldött, a lázadó Pourtalest és társait elfogatta és el akarta ítéltetni. Poroszország a kis Neufchatel után nem igen vágyott, azt azonban nem nézhette el, hogy híveit a kis köztársaság elítéltesse, a jegyzékek folytak, Poroszország fenyegetődött, az önérzetes schweizi köztársaság méltóságával megegyezhetőnek nem tartotta a megalázást, Schweiz tehát fegyverkezett, Napoleon császár a Poroszországi) ozi közeledésre ezen alkalmat kedvezőnek találva, közbenjárását felajánlotta, mindkét fél örömetst elfogadta, a schweiziak a császár közbenjárására 1857-ben a lázadókat szabadon bocsá-

tották, a kis felhő eső nélkül eloszlott. Victor Emánuel és Cavour a békét az olasz ügy előmozdítására felhasználták, izgattak Franciaország-, Angliában, az oroszok-, poroszoknál Austria ellen. Angliában a közvélemény osztrákellenes, a kormány osztrákbarát volt, az angol kormány azonban az olasz helyzetet jól ismerve, Austria olaszországi uralmát kényuralom mellett lehetetlennek tartotta, osztrák érdekből tehát az osztrák kormányt olasz engedményekre ösztönözte, azonban felszólamlásait Bécsben kellemetlenül fogadták. Poroszországban még a beteg, békés király uralkodott. Oroszország az olasz izgatásokat nemcsak kedvezően fogadta, de ingerelte is, sőt ügynökei a magyar émigráció egyes tagjaival is érintkeztek, az aldunaiakat és általuk magyar hitsorsosait és szláv rokonait tüzelte. Franciaországban a kormány megelégedett a hatalom élvezetével, a császárnál azonban a becsvágy feltámadt, az orosz háború és szent szövetség kötelékét szétszakította. A nemzetiség eszméje Napoleon császárra is hatott, a latin faj vezetéséről álmódzott. Austriát a Napoleon-dinastia leginkább gyűlölte; — Franciaországban nem akarta és nem merte az alkotmányt helyreállítani, a francia azonban nemcsak a szabadságért, de a dicsőségért is rajongott, a szabadság hiányát dicsőséggel is akarta kárpótolni, Austria ellenében Oroszország segélyére is számított. Az osztrák birodalomban ez időben a híveket lámpával kellett keresni, elégedetlen volt minden faj és nemzetiség, Olaszországban még fizetett szolgálói is ellenségei voltak. Hitele megtörpült, a deficit örökössé vált, rend-

kívüli kiadásait már csak kényszer-kölcsönrel fedezhette, a magyar emigráció tagjai barátjok Napoleon herceg által izgattak, a diadalt könnyűnek festették. Poroszország a nemzet felsőségért Austriával versenyzett, általában nem tartott, hogy Poroszország Austriáért kardot ránt. Égett hatalmát megmutatni. Austria volt a leggyengébb, Austria megtámadását tehát elhatározta.

1858. Az események fejlődését siettették a januáriusi események. Január 14-én Párisban Orsini olasz forradalmár Napoleon és a császárné ellen bomba-merényletet kísérelt. A merénylet ugyan nem sikerült, a császárt ezen merénylet megijesztette, meggyőzte a forradalmárok hatalma- és szoros egyetértéséről, a forradalmárok közt legtevékenyebbek voltak, legtöbb pónzerőrül rendelkeztek az olasz forradalmárok, a császár roppant rendőrsége daczára sem bírta a forradalmárokat megsemmisíteni, elhatározta tehát megosztásukat. Orsini halála küszöbén a császárt Olaszország felszabadítására hívta fel, ezen fellengző levél a hírlapokban is megjelent, megjelenése már a helyzetet jelezte, mert ez időben a császár a francia sajtót kötőféken vezette, ha nem akarta volna az olasz egységet vagy legalább Olaszország egy részét pártolni, ezen irat közzétételét nem engedte volna meg. Márcziusban már Cavourt magához hívta, Napoleon herceg a párisi magyar emigráció tagjaival mind sűrűbben érintkezett.

Cavour júliusban Napoleon császárnál Plombierben tisztelkedett, a császár és forradalmár minister közt a

politikai hadjárat, a szövetség terve elkészült bár, a szövetség csak decemberben köttetett meg. Az aldunai bizottság elkészülvén, a nagyhatalmak értekezlete megnyílt, Moldva és Oláhország egyesítésüket kérték, a török kormány ellenezte, a portának sikerült Moldvában unioellenes többséget alakítani, a moldvai unio-nisták a moldvai választások megsemmisítéséért folya-modtak, Anglia meg e kérdésben Austria és Török-orzággal tartott, Napoleon császár Londonba utazott és megígérte, hogy a két fejedelemség rögtöni egye-sítését nem fogja követelni, az angolok engedtek, az állítólagos erőszakos választásokat megsemmisítették, Törökország alul a talaj kisiklott. Az értekezleten Cavour Olaszország szomorú állapotát tüntette fel, az európai nagyhatalmak közbenjárását követelte, Austria hevesen visszautasított minden beavatkozást, Anglia Austriát pártolta ugyan, de élesen bírálta Austria po-litikáját és engedményekre szólította fel. A nagyhatal-mak a dunai fejedelemségekről következőleg határoz-tak 1858. augusztus 19-én:

Államszerződés,

mely Moldva- és Oláhországrul Austria, Franciaország,
Anglia, Törökország, Oroszország, Poroszország, Sardinia
közt köttetett.

1. Az ezentúl egyesült Moldva és Oláh fejedelemségnek nevezendő Moldva és Oláh fejedelemségek a szultán souverenitása alatt maradnak.

2. A fejedelemségek, melyek az I. Bajazed, II. Mahomet, I. Szelim által kiadott és az 1834. hatiseriff által is megerősített egyezmények, a párisi, 1856. már-

czius 30-án kötött béke szerint is önkormányzattal bírnak, ezentúl is az egyezkedő hatalmak együttes kezessége alatt jelenlegi szabadalmaik és kiváltságaik birtokában maradnak, ennek következtében a hatalmasságok által a magas portával kikötött határok közt ügyeiket a porta beavatkozása nélkül szabadon igazgatják.

3. Mindenik fejedelemségben & közhatalom egy hospodár- és az országgyűlésre lesz bizva, a fejedelemségek az ezen egyesség által előre meghatározott közös ügyekben egy közös központi bizottság által fognak intézkedni.

4. A végrehajtó hatalmat a hospodár gyakorolja.

A törvényhozó hatalom közösen gyakoroltatik a hospodár, az országgyűlés és közös bizottság által.

5. A mindenik fejedelemséget különlegesen érdeklő törvények a hospodár által terjesztetnek elő és az országgyűlés által szavaztatnak meg.

6. A közös érdekű törvények a központi bizottság által szerkesztelek és a hospodár által terjesztetnek elő és az országgyűlések által szavaztatnak meg.

7. A hospodár nevében gyakorolt igazságszolgáltatás az általa nevezett bírák által gyakoroltatik, senki törvényes bírái hatósága alul el nem vonathatik.

Egy törvény határozandja meg a bírák minőségét és előmeneteli rendjét az elmozdithatlanság alapján.

8. A portának évenként Oláhország 2.500,000, Moldva 1.500,000 piaszter adót fizetend. A hospodárt a régi szabályok szerint a porta erősíti meg.

A souverain hatalom támadás esetében a fejedelemségekkel együtt állapítja meg a fejedelemségek védelmét, a porta jogosult a kezeskedő hatalmakkal együtt, főleg a megzavart belrend helyreállítására.

A porta által kötött nemzetközi szerződések, mint azelőtt, a mennyiben szabadalmaikat nem sértik, a fejedelemségekre is kiterjednek.

9. A fejedelemségek szabadalmaik megsértése esetében először a souverain hatalomhoz folyamodnak és ha felszólamlásuk jogosan el nem intéztetik, folyamodhatnak a védhatalmakhoz. A hospodárok magukat a souverain hatalomnál a porta által elfogadott, saját országukbeli, idegen hatalomtul nem függő ügynökeik által fogják képviseltetni.

10. A hospodár az országgyűlés által élethosszára választatik.

11. Az országot hospodári üresedés esetében a ministertanács kormányozza.

Hivatalköre tisztán közigazgatási, csakis az ügykezelésre terjed, a hivatalnokokat csak bíróilag elitét bűnökért bocsájthatja el, ezen esetben is csak ideiglenesen helyettesíthet.

12. Ha a hospodárság az országgyűlés együttléte alatt üresedik meg, 8 nap alatt hospodárt választ. Ha nincs együtt, 10 nap alatt hivassák Össze, ha fel van oszolva, a választások 15 nap alatt megtartatnak, 10 nap alatt összejön, összejövetele után 8 nap alatt hospodárt választ.

A választásra a követek $\frac{3}{4}$ -ed részének jelenléte kívántatik, ha 8 nap alatt nem választ, 9-ed nap dél-

ben, akármennyi van jelen, a jelenlevők válasz-
tanak.

A megerősítés a szokott módon kérendő és legfel-
jebb 1 hónap alatt megadják.

13. Hospodárnak választható mindenki, ki Oláh-
ország- vagy Moldvában született apa fia, 3000 arany
földjövedelme van, 10 évig közhivatalokat viselt, vagy
az országgyűlés tagja volt.

14. A hospodár általa nevezett ministereivel kor-
mányoz. A törvényeket szentesíti és kihirdeti, a szen-
tesítést megtagadhatja. Az igazságszolgáltatásba nem
avatkozhat, de kegyelmet adhat és a büntettek bünté-
tését megváltoztathatja.

Elkészíti és az országgyűlés elé terjeszti a törvé-
nyeket és az országos költségvetést. Nevezi a közigaz-
gatási hivatalnokokat és végrehajtja a törvényeket. A
hospodár fizetése egyszer mindenkorra megállapít-
tátik.

15. A hospodár rendeletei ministerei által ellen-
jegyzendők. A ministerek felelősek, vád alá helyez-
tetnek a hospodár vagy országgyűlés által, bírójuk a
semmitőszék, az országgyűlés által csak a ház két
harmada által rendeltethetik el a vád alá helyezés.

16. A követek 7 évre választatnak.

17. Az országgyűlés a hospodár által minden év
december első hetében összehívandó. Ülési 3 hónapig
tartanak, a hospodár rendkívülieg is összehívhatja,
feloszlathatja; feloszlátás esetében köteles az ország-
gyűlést 3 hónap alatt összehívni.

18. Az érsek és püspökök az országgyűlés tagjai.

Elnöke az érsek. Az alelnokok és titkárok az országgyűlés által választatnak.

19. Az elnök határozza meg a közönségnek az országházban jelenléte módozatát, az ülésekről napló vezetetik, mely az újságokban közölve lesz.

20. A gyűlés a hospodár által előterjesztett javaslatokat megvitatja és megjavíthatja.

21. A költségvetés csak a ház általi elfogadás után érvényes, ha idejében el nem fogadtatik, a végrehajtó hatalom a múlt évi költségvetés szerint intézkedik.

23. A különböző alapok jövedelmei a költségvetésbe beszámíttatnak.

24. A számadások legfeljebb 2 év alatt az országgyűlésnek beterjesztessenek.

25. Adó az országgyűlés elfogadása nélkül ki nem vehető.

26. Minden törvényt a hivatalos lapban kinyomatnak.

27. A központi bizottság Foksánban ülésez, a bizottságba 8 tagot Moldva, 8-at Oláhország küld, és pedig az országos megbízottak felét a hospodárok nevezik főbb hivatalnokaik vagy az országgyűlés tagjaiból, felét az országgyűlések választják.

28. A bizottságok követ tagjai országgyűléseiken a hospodárválasztásbani részvétjogot fentartják.

29. A központi bizottság folytonos, ha ügyei azomban megengedik, üléseit 4 hónapra felfüggesztheti. A tagság tart az országgyűlések tartamáig. A tagok működése csak új tagok beléptével szűnik meg. Ha a

két országgyűlés ideje egyidejűleg jár le, a bizottság is egyidejűleg alakul. A kilépő tagok működése az újak belépéséig tart. Ha a két országgyűlés külön időben oszlik fel, a tagok külön időben választandók. A kilépő tagok újólag választhatók és nevezhetők.

30. A bizottság tagjai fizetést húznak.

31. A bizottság elnökét választja.

Intézkedik belső szervezéséről, költségeit a két ország fedezi.

32. A fejedelemségek szervezése felett ellenőröködik, a hospodároknak a visszaéléseket jelezheti.

33. A hospodár a szükséges közös törvényeket a bizottság elé terjesztheti, a bizottság közös törvényeket szerkeszt és ezek a hospodárok által az országgyűlés elé terjesztetnek.

34. Közérdekű törvényeknek tekintetnek:

a törvényhozás egysége,

a vámügyek,

a posta, telegraf,

az ércpénz,

és más közös érdekű dolgokról intézkednek.

35. A bizottság a meglévő törvényeket összeszedi és azokat a jelenlegi szervezettel öszbangzásba hozza, felülvizsgálja a polgári, büntető, kereskedelmi törvényeket, perrendet és azokat oly módon szervezi, hogy ezentúl a két fejedelemségben az országgyűlések átvizsgálása után egyenlő törvények legyenek.

36. Ha a törvényhozások javításokat tesznek, ezek a bizottságnak elküldetnek, a bizottság ezeket oly módon szerkeszti, hogy azokat az országgyűlések vagy

egyszerűen visszavessék, vagy elfogadják. A bizottság a két országgyűlés által egyértelműleg hozott javításokat köteles elfogadni.

37. A fejedelemségeket különlegesen érdeklő törvényjavaslatokat a hospodár bizottság elé terjeszti, mely megvizsgálja, váljon ezen törvények a közös szervezettel nem ellenkeznek-e.

38, 39, 40. Foksánban egy közös főtörvényszék és közös semmitőszék alakittatik, tagjai elmozdíthatlanok, minden per ez elé feljebbezetik, ezen törvényszékek fegyelmi és bírálati joggal bírnak a fejedelemség! törvényszékek felett. Ítélnek a vád alá helyezett ministerek felett.

42. A két fejedelemség különálló hadserege egyenlő szervezetet nyer, hogy szükség esetében egységes hadsereget képezhessen, a hospodárok által felváltva a seregek megvizsgálására főfelügyelők neveztetnek.

A seregek meghatározott száma a souvcraïn udvar beleegyezése nélkül csak egyharmaddal emelhető.

43. A fejedelemségek hadseregei az egyik hospodár felszólítására, a határok védelme vagy a belső biztonság érdekében egyesülnek, az egyesülés azomban csak akkor lehető, ha mindkét hospodár beleegyezik, errtil a porta is értesittetik, tábori gyakorlatokra a felügyelők ajánlatára a seregek egyesíthetők.

44. A sereg vezérét felváltva az egyik hospodár nevezi, a nevező leteheti, ez esetben a másik hospodár nevez.

45. A seregek zászlóikat megtartják, ezentúl azomban minden zászlón egy meghatározandó kék szalag lesz.

46. A moldvák és oláhok egyéni és vallási jogait az egyenlőség alapján rendezik.

47. A közös bizottság működéséig a jelenlévő törvényhozás a fejedelemségben fennmarad.

48. Az országgyűlések összehívását az adó meghatározására elrendeli.

49. Ideiglenesen a kormányzat egy ideiglenes küldöttségnek átadatik, ezen bizottság a választók összeírását 5 hét alatt elkészíti, a választás az összeírások alapján 3 hétre összehivatik, 10 nap múlva mindkét fejedelemségben az országgyűlések hospodárt választanak.

A fejedelemségek Moldva-Oláhország címet kaptak, törvényeik egyenlők, a hadsereg egyenlő szervezettel bírt, egy közös bizottság szerkesztette a törvényeket, ezen közös bizottság ítélte a bevádolt miniszterek felett, az akadályt csakis a két hospodár személye képezte, — ki vak nem volt beláthatta, hogy az egyesülés csakis rövid idő kérdése és pedig annyival inkább, mert az ki nem köttetett, hogy a két fejedelemség ugyanegy fejedelmet nem választhat, a kettős fejedelemség tehát csakis bohózat volt, Napoleon azt csakis azért ígérte meg, mert a fejedelemségeket mindaddig, míg Austria ellen el nem készült, függőben akarta tartani, hála fejében a fejedelemségeket Austria ellen fel akarta használni, a plombieri értekezlet után már az osztrák-francia háború csakis idő kérdése volt, decemberben a véd- és dacszövetség Napoleon császár és Victor Emánuel közt megkötött, a francia császár győzelem esetében Victor Emánuelnek az osztrák

olasz tartományokat, Modenát, Barmát, Victor Emánuel a francia császárnak Nizzát és Savoy át, leányát Clotilde hercegnőt eljegyezte Napoleon hercegnek. A porosz trónra, beteges testvére lemondván, az erélyes, bátor, eszéyes Vilmos lépett, hatalmas egyéniség, ki tudta mit akar, kinek szavában feltétlenül lehetett bízni, nagy terveit még ekkor nem tárta ki, a porosz követ konferenciái viselete azonban osztrák ellen-szenvekre mutatott, az orosz czár a háborúra nem ajánlkozott, de Constantin he rezeg Turinban kinyilatkoz-tatta, hogy a czár az osztrák határon nagy semleges hadsereget fog felállítani, ez alkalommal a magya-rokra is figyelmeztette Austria ellenségeit, azt mondva: ha háborút akarnak, a magyarokkal kell érintkezni, magyar királyságot kell felállítani; ez tisztán azt je-lezte, hogy Oroszország Austria felosztását is elfő-gadja.

Mihelyt a politikai láthatár tisztult, a magyar emi-gráció is megkezdő működését, a magyar emigráció ketté szakadt, a nagyobb, tekintélyesebb rész Páriában székelt gróf Teleky László vezérlete alatt, ehez tar-tozott Klapka tábornok, gr. Andrássy Gyula, Almásy Pál, nemeskéri Kis Miklós ezredes. Andrássy és Kis jó viszonyban álltak Napóleon herceggel, ki szerette magát az államcsíny után is a republicanusra ját-szani, Kis Miklós francia grófnőt vett nőül, ezáltal a francziákkal bensőbb viszonyba lépett, a lovagias, eszes gróf Teleky jellemét Napoleon császár is be-csülte, Kossuth Lajos Amerikából Londonba ment, Pulszky, Simonyi, Perczel Mór, gr. Teleky Sándor

Angliába telepedtek, Kossuth mentingeket, felolvasásokat tartott, ezekben ösmertette Magyarország ügyeit, Kossuth baráti viszonyba lépett Mazzini, Ledru Rollin, Blanc Lajos és az európai főbb forradalmárokkal, Kossuth Magyarország felszabadulását az európai forradalom győzelmétől várta, gr. Teleky és társai a francziák császárában reménykedtek. A londoni, francia, olasz, orosz forradalmárok a köztársaság-, a demokráciáért küzdöttek, a francziák császára és főleg kormánya gyűlölte a londoni forradalmárokat ésbarátjaikat, Kossuth nem jöhetett Franciaországba, mert Mazzini és Ledru barátja volt, a francia kormány kiutasította volna, Teleky nem mehetett Londonba, mert a francia kormány a londoni emigrációra argusszemekkel ügyelt, a párisi emigráció képzelt befolyásának Teleky Kossuthtal! érintkezése árthatott volna; Párisban ez időben az oláhok, moldvaiak gyakran megfordultak, a nemzetiségi eszme politikai divattá vált, a magyaroknak a viszonyokat nem ismerő idegenek a nemzetiségek iránti igazságtalanságot többször szemrehányták, Austria a törököt híven pártolta, a moldvák, oláhok függetlenek akartak lenni, Austriát mint függetlenségök legerősebb akadályát gyűlölték, a magyar emigrációt tehát fel akarták Austria ellen használni, viszont az emigráció által az oláhokat, szerbeket meg akarták a forradalomnak nyerni, gróf Teleky és társai az oláhok közeledése által elcsábítva, készek voltak engedményeket adni, az oláhok, bár egy nagyhatalom két hét alatt a nagyravágyó gyermekeket elfújhatta volna, nem csak kis országuk függetlenségéért, de na-

gyításáru is álmadoztak, elsősorban Magyarország egy részét tűzték ki zsákmányul, a magyar emigrációtul sokat és olyakat kértek, mik Magyarország nyugalmát, Önállását veszélyeztették, területi épségét megtámadták; a párisi emigráció a veszélyes egyezkedési alapot elfogadta, csekély hitelével a telhetetlen aldunaikat támogatta, késznek nyilatkozott a nemzetiségi ügyben a legszélső határig elnyargalni. Kossuth Magyarországot első sorban magyarnak akarta, híven ragaszkodott a múlt szent hagyományaihoz, a magyarság eszméjének feladását árulásnak tartotta, tudta azt, hogy az értelmiség, az erő a magyar nemzetiségben van Öszpontosulva, ha a magyar kezéből a hatalmat kiveszik, az ország a szenvedélyek zürléje lősz, magátul feloszlik és elenyészik, míg tehát gr. Teleky a bojárokat és csatlósait keblére ölelte, Kossuth tartózkodó állást foglalt el. A londoni és párisi emigráció társadalmilag is különböző állást foglalt el, a párisi emigráció tagjai vagyonát ugyan a császári kormány elkozbotta, de gróf Telekyt gazdag testvérei illendőleg segélyezték, gróf Andrássy Gyulát gazdag anyja állásához méltólag segélyezte, Gorove hasonló helyzetben volt, Almásy Pál javai egyrészét egy jó barátja olcsón bérelte, a haszon tetemes feleslegét hűségesen megküldte, Kis Miklós gazdagon házasodott, mindnyájan tehát kényelmesen éltek, az előkelő társaságokban megjelenhettek, anyagi helyzetüket tekintve tehát a magyar emigráció arisztokráciáját képezték, a párisi társadalom ez időben a forradalmárokat szocziálistáknak tartotta, ennél fogva gyűlölte, ez némileg a párisi

emigrációra is hatott, iondoni társaik iránt meghütötte, mert a londoni emigráció a világforradalmárokkal barátkozott, a londoni emigráció tökéletesen szegény volt, kizárólag munkája után élt, helyhez volt kötve, utazási feleslegről általában nem rendelkezett, az emigráció helyzete a plombieri értekezletig általában kétségbeejtő volt; Magyarország önáúását 49-ben egy állam sem ösmerte el, 48-ig a külföld Magyarországra! sötét, nevetséges fogalmakkal bírt, csak a huszárt és a tokaji bort ösmerte, 49-ben Magyarország léteieiül meggyőződtek, de a reakzionárius irodalom a magyarokat gőgös lehetetlen töredékként kicsinylőleg tüntette fel, nem hitték, hogy Magyarország az osztrák monarchia felét teszi, nem hitték, hogy Európa sulyegyenében Magyarország Austria helyét pótolhassa, míg tehát az aldunai kis tartományokat Európa minden hatalma, kényeztette, Magyarország a cabinetpolitikában nem számított, az absolutismus Európa minden országában győzött, a forradalmi elem, mely Magyarországgal rokonszenvezett, csakis Olaszországban pezsgett, a siker- és hatalomtul azonban még nagyon messzire állt, sikert csak a vérmesek reménylettek, Magyarországot még siker esetében sem segíyezhettek. Angliában Kossuth a tömeget, a radikálisokat meghódította, becsülték, sajnálták Magyarországot, a kormány, az alsóházi nagy többség, az arisztokrácia azonban Austriához ragaszkodott, Magyarország eszméjét nem pártolta, a magyar emigráció tehát ha együttesen működik sem várhatott volna sikert, ennélfogva magán-hajlamait cs céljait követve elszakadva maradt, gr. Teleky és

Kossuth Lajos 10 évig nem látták egymást, csakis másodrendű tagjai tettek barátságos látogatást Kossuthnál, 58-ban azonban ütött a cselekvés órája, a távol állók ismét egyesültek. *

Napoleon nagybátyjának sem lángesze-, sem világhatalmi vágyaival nem bírt, de ravasz diplomata, a tüntetések embere volt, a történelmet tanulmányozva ismerte a Habsburg-Lotringen ház szívósságát, ezen család sokszor vereségeket szenvedett, de soha el nem csüggedt, nyakasan harczolt és a szerencse fordultával vereségeit mindig helyre pótolta, Olaszországban kedvező hadászati helyzettel bírt, mert a 4 erős várba vonulva, az ellenséget veszett csaták után is hónapokig fentarhatta, e várak birtoka nélkül Olaszország létele hajszálon függött. Napoleon hosszas háborút nem akart, a francia népet gyors és fényes eredményekkel kívánta meglepni, minden hatalomnál kopogtatott, de az oroszok- és poroszoknál szövetségi ajánlatait félkosárral utasították el, Anglia határozottan Austria mellett nyilatkozott, a forradalmárok is csiklandozták, Mazzini még mindég az olasz köztársaság mellett buzgott, a hatalmaktól visszautasítva, Austria erejét belmozgalmak által óhajtotta megoszlatni, a forradalmárokat az európai forradalmárok egy részének magához csatolásával kívánta megnyerni, Austriának Achilles-sarkát Magyarország képezte, Kossuth Mazzinival jó viszonyban élt, a párisi emigráció szolgálatát felajánlotta, az aldunai tartományokból Magyarországot kevés áldozattal az emigráció segélyével lángba lehetett borítani, Austria tehát ez esetben kénytelen lett

volna 200,000 katonát Magyarországon hagyni és a magyar katonaságot Olaszországban hagyni, ezek pedig a magyar emigráció csábítására vagy tömegesen átlépnek, vagy kedvetlenül harcoltak volna, a császár tehát a magyar emigrációt számításba vette és az alkudozással Napoleon herceget bízta meg.

A párisi emigráció a magyar forradalom eszméjét lelkesedve fogadta, az emigráció hite szerint Magyarország kész volt az általános forradalomra, a forradalom sikerére azonban a hatalom elleni gyűlölet, az értelmiség támogatása, de népszerű vezető is kell, kit a nép ösmert és imád, a népszerűséget a forradalom folyamában meg lehet szerezni, kezdetben azonban már legalább egy egyénnek népszerűnek kell lenni, kiben a tömeg bíz, különben a kiáltványt elolvassa, a szónokot meghallgatja és otthon marad, mert a tömeg nem annyira az eszmék-, mint az emberekért rajong. Az értelmiség tisztelte és becsülte gr. Telekyt, ösmerte és bízott Klapkában, a nép azonban csak egyet ösmert és bálványozott; Kossuth Lajost, tudta ezt Napoleon császár is, ennél fogva főleg Kossuthot akarta megnyerni, de ha Napoleon nem kívánta volna is, a párisi emigráció, ösmerve a hangulatot, Önmagául is felszólítja Kossuthot, mert az emigrációt nem a vezéri viszketeg, nem a csillogás! vágy és önérdék, de Magyarország Önállásának eszméje vezérelte. Klapka tehát Londonba utazott. A császár hármat kívánt:

1. Kossuth és az emigráció vesse magát alá a császárnak.

2. Kossuth és az emigráció Mazzínival és a forradalmárokkal szakítson.

3. A szakítást egy nyilatkozatban jelentse ki.

Mindhárom kényes pont volt, mert ha az emigráció magát a császárnak feltétlenül aláveti, ha Magyarországon sikert vív is ki, a császár parancsára kényszerült volna a zászlót bevonnai, kénytelen lett volna ott és akkor, a hol és a mikor a császár kívánta, a császár által ajánlt kormányformát, intézményeket, területet elfogadni. Az emigráció nem mint hatalom, de mint eszköz tekintetvén, a forradalmárok béke esetében semminemű biztosítékkal nem bírtak volna. Kossuth Lajos felösmerte, hogy a császár Magyarországot és az emigrációt nyomorult eszköznek tekinti és Magyarország érdekeivel nem gondol, erről felvilágosította és meggyőzte Klapka tábornokot, segélyét következő feltételekhez kötötte:

1. Biztosítsa az emigrációt a császár, hogy a francia seregek háború kezdetén Magyarországra vagy az aldunai tartományok- vagy Olaszországból be fognak törni.

2. Biztosítson pénzt és katonát.

3. A betörő hadsereg fővezényletével Kossuth bizatik meg. Biztosíték nélkül semminemű nyilatkozatot sem ad.

Klapka is elfogadta ezen nézeteket és Kossuthot a császárral személyes értekezletre hívta fel. Sajátságos volt a politikai helyzet még akkor Párisban, a császár az olaszokkal már Plombierben megkötötte az alkut, de ministerei még mindig a békéhez komolyan ragaszkodtak.

Szerbiában a viszonyok Austria hátrányára alakultak, Szerbia hercege Karagyorgyevics Austriának nagy szolgálatokat tett Magyarország ellen, pénzzel, katonával, izgatókkal segítette, az utolsó időkben is Austriához csatlakozott; a szerbek Karát megunták és december 22-én az elűzött öreg Milost helyezték vissza. Milos azonnal a kelet felkelő napja, Napoleon császárhoz csatlakozott. 1859. január 17-én a moldvaiak Cousa Sándor ezredest hospodárnak választották. Oláhországban az országgyűlés február 3-án jött össze. Az egyesülési párt itt is győzött, 3 napi vita után a jeleltek lemondtak és Cousát egyhangúlag oláh hospodárnak kikiáltották. Az Oláh- és Moldvát szabályozó nagyhatalmi szervezet nem tiltotta a választandó hospodárok azonosságát, Cousa azonban a hospodári minősítvénynyel nem bírt, a porta a megerősítést megtagadta. Austria a portát támogatta, a moldva-oláhok azonban Napoleon és Sándor czárban bízva, nem sokat gondoltak Austriával, sőt Bukovina- és Erdélyre vágyaikat és jogaikat feszély nélkül hirdették. Cousa és Milos megválasztása Napoleon betörési szándokát biztosította, most már Magyarország hosszában mind hívei uralkodtak, készek a francziák befogadására, a forradalmi magyar csapatok szervezésére.

A béke mellett csakis Anglia buzgott, bár a Piemonttal kötött francia szövetség, a viszonyok kiegyenlítését lehetlenné tette, Anglia mégis egyrészt Napóleonnal a béke, Austriával az olasz engedmények mellett küzdött, Piemontot fenyegette, Victor Emánuel azonban nem ijedt meg, Napoleon a háború által az

Orsini-bombák ismétlését meg akarta előzni, Austria üdvét a kényuralomba helyezte, az angol urak tehát mindenünnen hosszú orral távoztak, azon idők, midőn Anglia pénzével Európát vezette, megszűntek, kis se-
regek keveset nyomtak az európai mérlegben, pénzt a had vitelére drága kamatokra minden állam tudott sze-
rezni, Austriának gyors és finom bankjegyprése volt, a lordok szava csak Ázsiában parancsolt, hová még a
civilizáció művészete el nem hatott, Napoleon azom-
ban még nem volt készen, a magyar emigráció még
lépre nem ment, az angolok ellenében igazolni akarta
támadását, Mazzini még nem adta meg magát, a poli-
tikai bohózatokat kedvelte; ezen indokoknál fogva te-
hát az orosz kormányval az olasz viszonyok rende-
zésére kongresszust ajánltatott. Az olasz kormányok és
Austria méltóságukon alulinak tartották a kongresszus
bíráskodását, tiltakoztak tehát a kongresszus ellen, a
halva született gyermeket örökre eltemették. Olasz-
ország minden tartományában nagy izgatottság ural-
kodott, a páрмаi herceget az utcán leszúrták és a
gyilkosok háborítatlanul távoztak, 1869. áprilban Tos-
kána hercege fővárosában nem érezve magát biztosan,
országából eltávozott, 1859. áprilban A ustria abéke
fentartása lehetetlenségét látva és reményivé, hogy
míg Franciaország elkészül, addig a piemonti fene-
gyereket megcsonkítja, április 29-én gróf Gyulay vezér-
lete alatt Piemontba betört, a vásott gyermek azonban nem
ijedt meg, az országgyűlés a lovag Victor Emánuel királyt
teljhatalommal ruházta fel és védte magát, az osztrák fő-
tábornok azt hitte, hogy az első trombitaszóra a törpe

királyság királya és ministerei zsákba öltözve mezít-láb alázatos engedelemért fognak könyörögni, időt akart adni a tévelygőknek és szokásos lassú osztrák-ütemben czammogott előre, ennek következtében míg ő excellentiája a megtérőket várta, a francia hadseregek zaj nélkül, de gyorsan Piemontba bevonultak.

Napoleon végre Kossuth Lajost magához hívatta Párisba. A császár május 5-én este 11 órakor fogadta. Az értekezletet előleges tanácskozás előzte meg nemeskéri Kis Miklós párisi lakásán, ezen tanácskozáson a császárt Napoleon herczeg, az emigrációt Kossuth, Klapka, gr. Teleky László, Kis Miklós képviselték.

Napoleon herczeg értésére akarván Kossuthnak adni, hogy császár ő felsége a forradalmárokkal igen, de a forradalommal nem akar szövetkezni, a császár nevében kijelenté: A császár Magyarország függetlenségét akarja, de köztársaság nélkül.

Kossuth: En ugyan republikánus vagyok, de Magyarországnak köztársaságot nem óhajtok, kit kivári a császár magyar királynak?

Napoleon: A császárnak nincs jelölje.

Kossuth, valószínűleg mert Napóleon herceget akarta megnyerni, mert a császárt kívánta lekötelezni, mert Napoleon herczeg Magyarország őszinte barátja volt, Napoleon herceget kínálta meg szent István koronájával, melyet mint régiséget a bécsi kincstárban őriztek.

Napóleon herczeg jól ösmerte bátyját és politikáját, tudván bátyja szándokát, hogy ő az emigrációt csak fel akarja használni, hogy vasgyúronak akar látszani, de a nagy erőfeszítéseknek nem barátja, csakis a tüntetés és

ámítás embere, csakis vakítani akar, az ajánlatot kedvesen megköszönte és azon indokbul utasította vissza, „mert a Napóleonok külkirálysága beluralmokat veszélyezteti“, és megkérdezte, mit kívánnak a magyarok, mire van szükségük?

Kossuth csak a következő biztosításokat kívánt:

1. Tekintélyes hadsereget az osztrák uralom Magyarországon! megtámadására és legyőzésére.

2. A császár adjon ki kiáltványt, melyben Magyarországot szövetséges társának fogadja és 1849-et elősmeri (vagyis az osztrák ház trón vesztését).

3. A hadművelethez szükséges pénzt és fegyvert, az elsőt főleg addig, míg a támadó sereg és kormány az országban megerősödven, szükségletét maga is fedezheti.

Kossuth kívánalmait társai is elfogadták és támogatták; ezen kívánalmak a herceget nem lepték meg, mert Kossuth ezekről Klapkát már Londonban múlt évben értesíté és a herceggel azonnal közölték.

Napoleon erre kijelenté, hogy az emigráció kívánalmait a császárral azonnal közli és a választ Kis Miklós házához meg fogja hozni. Napóleonnak szüksége volt Kossuthra, mert ösmerve Angliában! népszerűségét és Mazzinivali viszonyát, az angol közvélemény megnyerésére és Mazzini megpuhítására fel akarta használni.

11 órakor Napoleon herceg az üzenettel megérkezett és Kossuthot a császárhoz vezette. Hogy Kossuth kívánalmi a császár előtt újak nem voltak, mutatja az is, hogy I. Napoleon magyarországi kiáltványát is kikeresték a lomtárbul és bizalomgerjesztőül III. Napoleon

Kossuthnak ezt is bemutatta. A párbeszéd következőleg folyt le:

Napóleon császár: On talán neheztel, hogy amerikai útjában Párisba nem eresztettem, nem engedhettem meg azomban, mert ez csődületet okozhatott, kellemetlen eseményeket idézhetett volna elő. A herczeg előadta kívánalmait, indokait méltánylom, ha a seregküldés lehetséges lesz, nem látok a kiáltványban sem nehézséget. A seregküldést főleg Anglia akadályozhatja. Anglia képes volna ellenem interveniálni, ezt nem Ígérhetem.

Napoleon herczeg: Nem nyerhetnék-e meg Angliát, ha Konstantinápolylyal kecsegtetnék?

Napoleon császár: Lehetetlent soha sem kell akarni.

Kossuth: Angliát felséged szövetségesnek akarja, mint Krímbe?

Napoleon császár: Nem, csak semlegességét kívánom biztosítani, e tekintetben az angolok jegyzék-nyilatkozata sem biztosít, míg a jelenlegi államférfiak kormányoznak.

Kossuth: Ha felséged csak ezt kívánja, ennek eszközlésére vállalkozom. Sem a toryk, sem a whigek többségben nincsenek, a többséget a manchesteri töredék adja, melyet Bright és Cobden vezérelnek, ellenségei minden száraz háborúnak, nekem jó barátaim.

Napóleon: A mit mondott nagyon fontos és ha ki-eszközli, hazája ügyében a legnagyobb nehézséget elhárítja. Az orosz az osztrákra ingerült, Magyarország barátja. A porosz is semleges marad, ha támad, máshol támad, Erdélyben azomban egy kis felkelést mégis rendezhetnének (a székelyekre célzott).

Kossuth minden részletes felkelés ellen határozottan nyilatkozott.

Napóleon császár erre nézve kívánságát feladta és Kossuthot következőleg bocsájtotta el: „Tehát a következőben egyeztünk meg: En önök tettleges beavatkozását azon esetben fogom igénybe venni, midőn a kívánt biztosítékokat megadhatom. Siessen tehát ön Angliába a kormány megbuktatására, társai pedig siessenek Olaszországba a harczképes magyar emigráció összegyűjtésére. Pietrit közvetítőnek nevezem. A viszontlátásra Olaszországban.“

Ezen párbeszéd világosan jelzi Napóleon császár szándokát. Napoleon az angol viszonyokat teljesen ösmerte, félt, hogy az angol tory-ministerium Austria mellett talán Olaszországban is közbe fog lépni, ellenben ösmerte a whigek lanyhább osztrák-barátságát, az angolok sem a francia nemzet, sem Napoleon barátságáért nem rajongtak, az angol sajtó, az angol parlament nem megvehető, Napoleon ügynökeit visszautasították, általában ezen urak a főbb emberekkel, mint nem szeretett idegenek, benső viszonyba nem léphettek. Kossuth ellenben népszerű egyéniség volt, Kossuthot a szabadság apostolaként tisztelték, Kossuth az angolokat leginkább meggyőzhette arról, hogy Austria nagyhatalmi állása felesleges, mert Magyarország által pótolható, hogy Austria valódilig nem is nagyhatalom, mert seregének felével elégedetlen birodalmát őrzi. Napóleonnak senki sem hitt, a radikálisok semmi becsben sem tartották, szüksége volt Kossuthra és az emigrációra, mert azt hitte, hogy felhívásukra a magyar katonák a zászlót tömegesen el-

hagyják, végre az osztrák sereg megosztására az olcsó zendülés tervéről még mindig nem mondott le és ezen kedvencz eszméjének Kossuthot is meg akarta nyerni. Napóleon a segílyt és Magyarország elismerését csakis feltételesen Ígérte meg, ha az angolok ellen biztos lesz, ha a magyarokat igénybe fogja venni, a magyarok nagymérvű igénybevételére magát azonban nem kötelezte, vagyis Napóleon Austriát megsemmisíteni, Magyarországot felállítani nem akarta, csak tüntetni akart a francziák előtt, Olaszországban Piemontbul a mostaninál erősebb hátvédet akart alakítani, Olaszországban a protektori szerepre vágyott, az Orsini barátjait olasz hadjárattal ki akarta engesztelni, az emigráció Ígéreteire nagyobb súlyt fektetett, mert közvetítőknak kívánta felhasználni.

XII. FEJEZET.

Napoleon a hódoló Mihályt Kossuthoz utasítja. — Kossuth Milossal, Klapka Cousával hazafiatlan egyezséget köt. — Kossuth az angol kormányt megbuktatja. — A solferinói vereség. — Kossuth a császári táborba érkezik. — Napoleonnali párbeszéde. — Napoleon Magyarország felszabadítását megígéri. — Napoleon családja. — A villafrancai béke. — Cavour férfias nyilatkozata. — Garibaldi Nápolyt meghódítja. — Napóleon kedvezőtlen nyilatkozata.

Milos fia, Mihály herceg Párisba jött Napóleonnak hódolni és parancsait kikérni, Napoleon a herceget Kossuthhoz utasította; a szerbek függetlenség és területnagybodásra vágytak, Kossuth Szerbia által a forradalomnak Horvátországot is meg akarta nyerni, rálépett tehát a terület-, a jogengedmények veszedelmes, hazafiatlan siklójára, melytől eddig mindég következetesen tartózkodott, melyek Magyarország függetlenségét, anyagi fejlődését lehetetlenné tették volna, Mihály herceg Kossuth és az emigrációnak a támadás szervezésére szabad tért és segédcsoportokat ígért, Kossuth viszont Horvátország elszakadása és önállóságába beleegyezik, ha Horvátország Magyarországgal harcol Austria ellenében. Cousa Sándor román-moldva herceggel Klapka egyezett ki májusban, következő feltételek alatt:

1. Cousa a magyaroknak fegyverraktár-alakítást engedélyez.

2. A magyarok a hadjárat megindultakor a nemzetiségeket biztosítják:

a) a múltak feledése és az oláhok- és szerbekkeli őszinte békérül;

b) jogegyenlőség nemzetiség- és valláskülömbőség nélkül;

c) megyei és községi önkormányzat, a vegyes fajú vidékek közigazgatási nyelvöket maguk határozzák meg;

d) teljes vallás- és közoktatási függetlenség minden vallás- és nemzetiségnek;

e) a szerb és oláh csapatok külön szerveztetnek, saját nyelvükön vezéreltetnek, minden fajnak egyenlő előléptetés biztosítottik;

f) a háború befejezte után gyűlés hivatik össze, mely Erdély ad ministratív egysége felett határoz; ha a többség Erdélynek régi administratív állásabai visszalépését határozza el, ez nem elleneztetek.

Ezen egység Kossuth által is helyeseltetett, tehát az egész emigráció műve volt, Kossuth tehát mindenben pontrul pontra engedett, magyar hazafibul cosmopolita lett, ezen és a Szerbiával kötött egyezményben Kossuth feladta azt, miért a magyar nemzet századok óta küzdött, Magyarország területi épségét, Magyarország magyarságát. Erdély állásának szavazat alá bocsájtása nyílt lemondás volt Erdélyről, mert Erdélyben a magyarság csak 600,000-et tett, ebből is azomban $\frac{1}{3}$ oláhok közt lakott, ha tehát a népszavazat határoz, a régi Erdélyt állította volna fel a többség és ezen Erdélynek nyelve is oláh lesz, mert a c) pont a közigazgatási nyelv meghatározását a megyék- és községekre bízza, $\frac{16}{20}$ rész az oláh nyelvet választja, miből természetesen következik, hogy Erdély törvénykezési, közigazgatási, kormányzati nyelve is oláh, hadserege is oláh lesz, mi Erdélyben a magyarság végleges feloszlását vonta volna maga után, mert Erdélyben az önálló fejedelemség megszűnte után az oláhság terjeszkedett, a magyar szellemet csakis a magyar megyék, a magyar kormányzóság, a magyar igazságszolgáltatás tartották fenn, ha ezen nimbusz és hatalom

megszűnik és miután a vegyes vidékeken a magyarok tudtak oláhul, a 400,000 székely kivételével, kik együtt laktak, a magyarság elporlott volna, sőt ezek magyarsága is megtámadható volt a Romániával határos vidékeken, a különválás Erdélyben a magyarság anyagi állását is veszélyeztette, mert Erdélyben a tagosítás még nem is kezdetett meg, a parasztság a legeltetési joggal visszaélt, mert fő jövedelemforrását a juh- és kecsketejnyésztés képezte, az erdőségeket nyíltan és titokban pusztította, a forradalomban szarvuk megnőtt, az egész ország erdőségek- és völgyekből áll, az erdők tele vannak paraszt irtásokkal, az úrbéri váltság még nem volt megállapítva és az oláhok már az úrbériség megszüntetésekor tiltakoztak a kárpótlás ellen. A birtokosok magyarok és kálvinisták, a parasztok kis kivétellel oláhok és göröghitűek, ezen kérdések megoldásánál tehát nemcsak osztály osztálylyal, de faj fajjal, vallás vallással állott volna szembe és mert ezen egyezség a hatalmat az oláhok kezébe adta, a megoldás nem méltányos kiegyenlítés, de a magyar úri osztály kifosztásával fejeztetett volna be.

Magyarország kereskedelme a világgal a Duna és Fiume által érintkezik, Fiúméba azomban csakis Horvátország által juthatunk, sajátlag csakis Fiume az, melyen át kereskedelmünk a művelt fogyasztó világgal akadály nélkül érintkezhet, ha Horvátország önállóságot nyer, kivitelünk, mely Magyarországra életkérdés, kizárólag Horvátország önkény étül függött volna, hasonló sors vár reánk az Aldunánál is, mert a dunai kereskedelem a dunai tartományokat Magyarország nélkül kevésbé érdekli, miután Triest által a tengerrel érintkezési ponttal bir, a magyar érdek

tehát szemben állott volna az aldunai tartományokkal, melyek Francia- és Oroszország kegyencei és védencei voltak. -

Magyarország égő sebe, a nemzetiségi kérdés, Kossuth programja által nemcsak kedvezőleg meg nem gyógyul, sőt inkább megmérgesedik és Magyarország feloszlására vezetett volna, mert Erdély, Horvátország és a határvidéken kívül Magyarország lakossága marad 10 millió, melynek fele lett volna magyar, a megmaradt oláh, szláv nemzetiségek azonban tűzmezterekkel bírnak Románia- és Erdély-, Horvátország- és Szerbiában. A nemzetiségi programú szerint a bánáti megyék, Máramaros, Bereg, Sáros, Zemplény, Szepcs, Liptó, Árva, Turóc, Zólyom, Bars, Nyitra, Trencsén, Nógrád, Arad nemzetiségi megyékké alakulnak, az országban lett volna 4 nyelvű katonaság, a kormánynál, a bíróságoknál ezek mind igényekkel állnak elő, kellett volna nemzetiségi iskolákat alapítani, az országgyűlésen 4 nyelven szónokolni, egy szép reggel arra ébredünk, hogy egyik a másikat nem érti, az alsó szlávok Horvát-, a felsők Csehország, a szerbek Szerbiához, az oláhok Erdélyhez, Erdély Romániához vágyik, a magyar sereget háromfelé kell országhódításra küldeni fegyvertársaik ellen. A nemzetiségi kérdés 48/49-ben főleg személyi és anyagi kérdés volt, mint munkám V-ik kötetében megvilágítottam, a nép erről keveset tudott, a népnél ez keveset haladt azóta, ha azonban ezen programra létesül, a népnél is meggyökeresedik, mert a törvényen alapulván, támpontot nyer, a megyékben a népnél a jogairól önként lemondó magyarság iránti kegyelele és tisztelete

elmúlik, a tudákos nemzetiségi félértelmiség kedvező állásrai törekvésből, hogy semmisége súlyt nyerjen, folytonosan izgatott volna. Az értelmiség, hol diplomaticus nyelv nincs, feloszlik, mert a hivatalminősítvény nem a képesség- és hazafisághoz, de a nemzetiséghez lévén kötve, a tanulmány felesleges. 49-ig az izgatók zsoldot húztak a bécsi és orosz kormányul, de a megyék, a lutheránusoknál a superintendenciák körmükre vertek, Kossuth programmja szerint azomban az erdélyi oláh, a zág-rábi szláv kormánynál menhelyel bírtak volna. Horvátország és Erdély feladása nem elégítette volna ki sem a horvátokat, sem az oláhokat; Horvátország kicsi és szegény terület, az önfentartási érdekük is tehát a terjeszkedést parancsolta s mert Magyarország félelemből mond le róluk, e gyenge ország felé irányult volna nagyobbodási vágyuk. Erdély nem sokkal lett volna erősebb, a magyarországi oláhok az, erdélyiek szomszédjában laktak, Bihar-, Arad-, Szatmármegyékben és a határőrvidék egy részén, ha Magyarország Erdélyről ok nélkül lemondott, nemzetiségi alapon követelheték volna testvéreik Erdélyhezi csatolását, az izgatók Erdélyben jutalom- és biztos menhelyre számíthattak.

Ha azomban a valószínű be nem következik és a megcsonkított Magyarország a testvériség paradicsomává válik is, az európai nagyhatalmi viszonyok közt Magyarország fenn nem tarthatta volna magát, mert 10 milliónyi nemzet nagy erőmegfeszítéssel legfeljebb 250,000 katonát állíthat ki, ez ma, midőn a nagyhatalmak 1 millió seregről rendelkeznek, igen gyenge biztosíték. Magyar- és Olaszország elveszte után Austria felére olvad le

és e félben is túlnyomó lett volna a szláv elem, Poroszország már ekkor bőrébe nem fért, de Austriát egymaga nem volt képes elnyelni, osztozkodni kellett volna tehát Oroszországgal, vagyis a politika oly módon fejlődik, hogy Oroszország behunyja szemét Austria meghódítására, Poroszország pedig szabad kezet enged Oroszországnak a dunai országokban, kétségkívül a háttérben volt még Franciaország, ezt azonban kielégítették volna Belgium- és Hollanddal, mi pedig ha nem Oroszország, de legalább is orosz protectorátus, azaz szolgaság alá kerülünk. Az emigráció részéről vakmerő bűn volt Magyarország feldarabolásáról Magyarország megkérdezése nélkül intézkedni, menthetlen tudatlanság-, az ország szellemének ösmeretlenségére mutat azon hit, hogy Magyarországon ilyen alapon csak ezer embert is össze tudnak csődíteni, Magyarország az absolutismust jobban gyűlölte mint bármikor, de gyűlölte főleg mert Magyarországot feldarabolta, magyar állami létét megszüntette, ennek visszaállítására 100,000-ek tódultak volna táborba, az Erdélyt és Horvátországot, a magyarság diplomáciai fenségét feladó zászló alá azonban még a csőcselék sem ajánlkozott volna. Magyarországra tehát szerencse volt, hogy ezen kísérlet elmaradt, mert az emigrációban az egész ország bízott, ha ezen kísérletet megkísérlik, a varázsfátyol az emigrációról lehull, a páratlan kitartást, a biztos reményt a csalódás megingatta volna.

A Napoleon császárral egy esség után az emigráció igazgató-bizottságot alakított és a szerepeket kiosztotta. Az igazgató-bizottság Kossuth Lajos elnöklete alatt Kossuth Lajos, gr. Teleky László és Klapka Györgyből ala-

kult, jegyzőnek Irányi Dánielt alkalmazták. A székhelyt Genuába helyezték, pénzügyi kezelőnek Puky Miklóst, hadügyinek Szabó Imrét, romániai ügynöknek Czecz tábornokot, Szerbiába Pulszkyt vagy Ludwigot Kossuth választása szerint, Konstantinápolyba gróf Karacsayt, Dalmáciába Krammert, gyalogdandár-parancsnokoknak Perczel tábornokot, Kis Miklós, Ihász ezredeseket, gr. Bethlen Gergely ezredest nevezték.

Kossuth Angliába május 8-án érkezett meg, az emigráció hadműveletének alapját Kossuth angol politikai művelete képezte, mert Napoleon az angol ministerium bukásához kötötte a magyar hadjáratot. Kossuth működését a közönségnek Austria elleni felizgatásával kezdte, London, Glasgow, Bradford, Manchesterben népgyűléseket tartott, bűvös szónoklatával a kedélyeket Austria ellen felizgatta, ez azonban csakis tüntetés volt, mert a népgyűlések külügyi kérdésekben mindenütt keveset nyomnak a mérlegben, a hangulat már megjelenése előtt osztrákellenes volt, mert az osztrák-barát Derby-ministerium a semlegesség mellett nyilatkozott. A követválasztásoknál a toryk a whigek felett 26 többséggel győztek, ezenkívül volt a manchesterinek nevezett radikál-párt Cobden és Bright alatt; a whigek a radikálisokat természetes szövetségeseiknek tartották, kormányukat tehát bizonyosnak véelve, a radikálisokat lenézték, a radikálisok azonban nem láttak nagy különbséget a két régi párt közt, a kengyeltartás dicsőségét semmiképp sem tárták kötelességöknek. Kossuth a radikál-párt több tagjával baráti viszonyban állt, ezen párt a háborút elvbül nem kedvelte, de a magyar ügy iránt rokonszenvezett, Kos-

suth támogatásukat megnyerte. Lord Palmerston és Russel whig vezetők látván a radikálisok tartózkodását, miután Angliában a piros székek épen oly kedvesek, mint nálunk, végre is céljok elérésére kényszerültek a radikálisok szövetségét keresni, Kossuthot szólították fel a szent házasság eszközlésére, a radikális-párt két miniszter! tárczát követelt, a be nem avatkozást Olaszországban és a dunai államokban, mely alatt Magyarországot is értették. A whigek kiegyeztek, a whig-radikál miniszterium megalakult, Napoleon kívánsága teljesült, ez volt Kossuthnak legfényesebb diplomatikai művelete. Hátra volt még Napoleon meghódítása, mi azonban sem Kossuthnak, sem társainak nem sikerült.

Május 20-án Klapka a magyar katonákat szökésre hívta fel, mi nem sikerült, mert háborús időben a gyanús legénységre vigyáznak, Klapka neve nem nagy vonzerővel bírt, idegen földön senki sem szeret urat változtatni, a szökésre a magyarokat nem készítették elő, a kiáltvány maga nem lelkesít. A villa-francai béke után is a magyar légió 4000, nagyrészt foglyokból alakult. Május 24-én a háború tartamára mondták ki a magyar légió alakítását, de magyar zászló nélkül és Victor Emánuelnek meg akarták esketni, egyik sem tetszett. Júniusban azonban megadták a zászlót, az eskütől elálltak. Még májusban a leendő magyar betörő sereg számára 30,000 puskát Jassyba szállítottak. Kossuth június 20-án érkezett Gerillába. Június 4-én Austria Magentánál csatát veszített. Ezt követte 14-én a solferinói nagy vereség, melyben Austria 13,000 halottat és 9,000 foglyot veszített, mindkét csata azonban a francziák- és ola-

szoknak is sok emberbe került, a magentai csata után Majlandbul az osztrák sereg a várnégyszöghez vonult. Az olaszországi két nagy csatát az osztrák hadvezérek és éllemezők veszítették el, a sereg vitézül harcolt és futás nélkül vonult vissza, a francziák vesztesége halottak- és sebesültekben az osztrákkal egyenlő volt, a francziákat jól éllemeztek, ellenben az osztrák sereg bor- és hússal gyarlón volt ellátva, mint a vizsgálatokba! később kiderült, az osztrák katonaságot veresre festett vízzel tartották bor helyett, az ökröket, éllemi szereket az ellenségnek eladták, hogy kétszeres fizetést kapjanak, az ellenségnek előre jelezték, az ellenség megrohanta, elvette és árát megadta, de kifizette az osztrák kormány is, az ökröket bemutatták és kifizettették kétszer, a csaló zsidó-társaság élén ministerek, legfőbb állású egyének, bankigazgatók állottak; a háború lefolyása után, a háború előtt még toprongyos falusi korcsmáros zsidók, tetves üzerek Bécsben házakat, Magyarországon uradalmakat vettek, gyárakat, kastélyt építettek, ehhez járult a magyar csapatok kedvetlensége, a magyarok nem mentek át a francziák- és olaszokhoz, de tűz nélkül harcoltak, osztrák tisztjeikre nem sok becset adtak. A solferinói csata kétségkívül a nagyszabású csatákhoz tartozott, elvesztővel azonban még Olaszország sem vezett el, távolról a csata nagyobbszerűnek tetszett, mint valósággal volt, ezt Napoleon belátta és a gyors békét nagyrészt ez okozta.

Kossuth teli remény nyel július 3-án érkezett a győzelmes császár táborába, a császár kedvesen fogadta és kedélyesen beszélgetett Magyarország jövőjéről.

Kossuth: Az akadály el leven hárítva, mit határozott felséged Magyarországra!?

Napoleon: Van még egy akadály, a porosz; Russel az ön által hozott leveleket megelőzőleg már Anglia semlegességéről biztosított, azzal fenyeget azomban, hogy a magyar ügy védelmével a németet provokálom.

Kossuth: Akar-e felséged oly békét, mely az olasz kérdést nem oldja meg?

Napoleon: Nem, ha meg nem veretem, vagy európai fegyveres közbenjárás reá nem kényszerit.

Kossuth: Felséged az olasz kérdést csak Austria eltiprásával oldhatja meg, ez Magyarország függetlensége nélkül lehetetlen.

Napoleon: Igaza van, ennélfogva erősen el vagyok határozva Magyarország függetlenné tételére. Vegye ezt bevégzett ténynek, beszéljünk a módok- és időről. Még mindig el van ön határozva, hogy a magyarokat fegyverfogásra francia sereg nélkül nem hívja fel?

Kossuth: Erősebben, mint valaha, mert e nélkül, ha a forradalom megerősödnék, az osztrák odahagyná Olaszországot és felséged Magyarországot feladná és a kedvező békét elfogadná.

Napoleon: Igen is, helyzetemben ön is úgy tenne, elfogadom az alapot, vagyis sereget küldök és akkor a magyarok felkelnek, de ezt csak némely hadi műveletek megtétele után tehetem, addig önök szervezkedjenek, adok pénzt és módokat, ha azomban Európa fegyveres közbenjárása békére kényszerit, önök nem mozdulnak.

Napoleon a segílyt következőkhöz kötötte: a Rajna-

sereg szervezése, az olaszországi sereg kiegészítése, Velence elfoglalása. Kossuth Napóleonnak szolgálatot tett, Napoleon 4 reményteljes nappal boldogította. Három nappal ezen beszélgetés után a győző Napoleon a babérokkal megelégedve, Ferencz József császárt Fleury tábornoka által békére hívta fel, a császárok Villa-Francában találkoztak, Napoleon herceg a kedvező feltételeket 11-én vitte el Veronába, siettetésül a magyar forradalom rémével is fenyegetett. Napoleon császár Kossuthtal egy Pietrihez küldött levélben búcsúzott el, a békét következőleg indokolta: „Megfontoltuk a helyzetet a király, Napoleon herceggel, és a béke szükségéről győződünk meg, mondja meg ön Kossuthnak, végtelenül sajnálom, de hazája felszabadításának most el kell maradni, másképp nem tehetek, lehetetlen, de kérem őt, ne csüggedjen, bízzék bennem és a jövőben. Időközben legyen meggyőződve barátságos érzelmeimről s kérem saját személye és gyermekeire rendelkezék velem.”^u A császár búcsúja a forradalmáruál igen szívélyes és csalogató volt, a ravasz császár használható egyénnek ismerte fel a forradalmárt, fel akarta őt és általa Magyarországot használni, tudta, hogy Kossuth hazája érdekeit egyéni, anyagi jólétének elébe helyezi, kecsegtette tehát Magyarország felszabadításával, melyre közepszerű egyénisége képtelen volt, melyre midőn tintája felszáradt, valószínűleg már nem gondolt. Villa-Francában a két császár következőleg egyezett ki:

1. A szerződő felek olasz-szövetség felállítására fognak törekedni a római pápa elnöklete alatt.
2. Austria Lombardiát, Mantua és Peschiera kivéte-

lével, Franciaországra, Franciaország Victor Emánuelre, Sardinia királyára ruházza.

3. Velence az olasz confederatio tagja lesz.

4. A toscanai és modenai herczegek visszatérnek és amnestiát adnak.

5. A két császár a pápát reformokra fogja felkérni.

6. Teljes amnestia a magyar szökevényeknek.

A villa-francai fegyvernyugvás mindenkit meglepett, az olaszokat elkésérítette, a magyar emigrációt kétségbe ejtette, a francia nemzetet nem elégítette ki.

A villa-francai fegyvernyugvásnak több okai voltak, az első és főök Napoleon császár középszerűsége, Napoleon Európát nem akarta uralni, Európa hatalmai közt csakis az első helyre vágyott, ezt megadta neki a rövid olasz hadjárat. A francia hadsereg, a Napóleonok varázsát a Waterloonál befejezett vereségek megtörték, Napóleont a világ ravasz kalandornak tartotta, a magentai és solferinói csaták távoliul vakítottak, a francia hadsereg általa régi európai rangját visszanyerte és Napoleon császár hadvezér! tehetségét bizonyítá; a közönség, mely csakis a siker után ítél, nem mérlegelte a vesztesek férfias magatartását, a győzelem árát, csakis a sikert dicsőítette, Napoleon ezen sikert kockáztatni nem akarta. — Napoleon a háború kiütésekor azt hitte, hogy egy roszakatag hadsereggel álland szembe, melyből a magyarok és magyarországi nemzetiségek az első ágyuszóra átszöknek vagy megszaladnak, középszerű erővel végzetes csatákat nyer, az olaszok a futó ellenséget legyilkolják, seregét tehát egészben a harcsikra nem állította. Németország ellenében védelmi seregét nem szervezte; a magentai és

solferinói heves napok meggyőzték, hogy egy tömör sereggel ál] szemben, melynek legyőzése, a sereg 4 erős várra támaszkodva, csakis nagy áldozatok és erőfeszítéssel lehető, a kis császár a fáradságos munkát nem szerette; bízott Oroszország tényleges segélyében, e helyett az orosz követ, gróf Suwaloff a béke mellett fényes szónoklatokat tartott és a, nyert ütközetek után a békére unszolta, ebből Napóleonnak azt kellő következtetnie, hogy vagy az orosz udvar nézetei megváltoztak, vagy Poroszország felül rossz szél fúj és az orosz követ a két udvar benső' viszonyainál fogva erről értesülve, ajánlja a békét. Napoleon Olaszország mellett nem az olasz egység, de Olaszország lekötése érdekében fogott fegyvert, ha Olaszország egyesül, néhány év alatt összeolvadva, védnök nélkül is megélhetett volna, Napoleon azonban ezt nem akarta, ő az olaszok gyengeségét fenn kívánta tartani, az osztrák befolyás ellenőrzésére elégnék hitte, ha Piemontot Lombardiával neveli, Toscana, Parma egyesítésére szemet huny. Austria birtokában Velenczét meghagyva, a forradalmárok figyelmét Austria, ellen reményeivé! irányulni, azt vélte, hogy ez által tőlük menekül s mert úgymint véglegesen nála, nélkül nem győzhetnek, Orsini utódai üldözni nem fogják. És végre döntőleg hatott reá Poroszország barátságos színben előadott, de határozott fenyegető politikája. Poroszország már 59-ben vágyott a német császárság után és első sorban áhítozott Schleswig és Holstein birtoklására., nem akarta tehát, hogy Austria az olasz viszonyoktól meneküljön, mert Olaszország a legdrágább birtoka volt Austriának, ez seregének $\frac{1}{3}$ -át folytonosan lekötve tartotta, tehát

ezen fényes kőtéltől Austria lábát nem akarta mentesíteni, nem akarta, hogy Olaszország Franciaország segélyével rögtön egyesüljön, mert ez ellenében Franciaország kezébe nagy erőt adhatott volna, ha az Austria elleni támadását meg akarta volna akadályozni. Poroszország német nagyhatalmi társa megmentése által Németország fejlődésénél, kik nem szerették, rokonszenvet akart támasztani, Poroszország még nagy műveleteire nem készült el, pártfogása által Austriát a schleswig-holsteini ügyben meg akarta nyerni. Napoleon Austria és a fenyegető, semleges Poroszországgal csak úgy bírt volna megküzdeni, ha a forradalommal szövetkezik, Napóleon nem volt nagy feladatok mestere, Franciaország tömege nyugodt volt, félt, hogy a forradalom ördöge felfalja, megelégedett a kicsiny, de biztosnak látszó előnyökkel, ezek voltak indokai a villa-francai békének, mit a nagy közönség ekkor még felfogni nem tudott és csak később világosíták meg a politikai helyzetet.

Cavourra a villa-francai fegyvernyugvás villámcsapás volt, fájdalmában Kossuth előtt Pietrinek ezt mondá: „Politikában az ember sokszor transigál idő, módok sőt elvek felett, de becsületes ember soha sem transigál becsülete felett, az ön császára engem megbecstelenített, megfogadta, hogy az osztrákok Olaszországbul kiűzi, ezért bérül kikötötte Nizzát és Savoyát, én a királynak ezen áldozatot ajánlottam, az én becsületes jó királyom, szavamban bizva, reá állt s most az ön császára a bért elveszi és minket itt hagy a félúton, érjük be Lombardiával, és még felül rá, a confederáció béklyóiba akar verni a pápa elnöklete alatt!“ Nagy és erős szavak egy minis-

tértül egy császár ellen, de ezt Cavour mondhatta, mert e nagy férfin tiszta volt mint a hó, csakis hazájáért szolgált és a ministerségrül, a villa-francai fegyvernyugvást hazája érdekeivel ellentétesnek tartván, lemondott. A villa-francai fegyvernyugvás Olaszországot meg nem nyugtatta, Modena, Parma, Toscana, a piemonti kormánynak nem engedelmesskedtek, de Victor Emánuel királyuknak választották. Zürichben a béketárgyalásokat augusztusban megkezdték és következő főbb békepontokat kötöttek:

IV. Austria lemond a francia császár részére Lombardiáról azon részek kivételével, melyek az új határvonal szerint Austriának maradtak.

V. Franciaország kijelenti azon szándékát, hogy az átengedett területet Sardinia királyának fogja átadni.

VI—XVII. Intézkedik a lombard pénz viszonyokról. XVIII. A francia és osztrák császár ő felsége kötelezik magukat, hogy a római pápa tiszteletbeli elnöksége alatt igyekezni fognak az olasz államok közt szövetséget alapítani, melynek célja leendő a szövetséges államok függetlenségét és sérthetlenségét fenntartani, biztosítani erkölcsi és anyagi kifejlődését, és a szövetséges sereg által Olaszországot kül- és belső ellen megvédeni.

Velence, mely cs. kir. apostoli felsége koronája alatt marad, a szövetség tagja lesz és részt vesz ezen szövetség kötelezettségeiben, mely a szövetséges államok képviselői gyűlésében fog meghatározottak

XIX. A hadat nem viselő államok területe csak azon hatalmak hozzájárulásával lévén megváltoztatható, melyek alapították és elismerték, a toscanai, parmai, modenai hercegek jogai a szerződő hatalmak által fenntartatnak.

XX. A szent atya hatalmát, birodalmát, nyugalmát a francia és osztrák császár ő felségeik biztosítani óhajtván és meg lévén győződve, hogy ez csak úgy elérhető, ha ő szentsége nagylelkű nyilatkozatainak és a lakosság szükségleteinek megfelelő rendszert fog alkalmazni, a francia és osztrák császár ő felségeik mindent el fognak követni, hogy ő szentsége kormánya által a kormányzat mellőzhetlen reformjait komoly figyelemre méltassa.

XXI. A közérületet óhajtván kibékíteni a magas szerződő felek, kijelentik és Ígérlik, hogy a félszigeten elkövetett cselekményekért, birodalmukban a visszaadott vagy átengedett területeken senki személyében és vagyónában, politikai véleménye és magaviseletéért, nyugtalaníthatni, zavartatni, üldöztetni nem fog.

XXII. Ezen szerződés 15 nap alatt vagy hamarabb is meg fog erősíteni és ki fog hirdettetni.

Kötött egy pótszakasz is, melyben Franciaország Austriát a lombardiai pénz viszonyokba! eredő 42 millió ezüstforint kifizetéséről biztosítja.

Az egyezkedés alatt Romagna is Victor Ernánuel volt választá királyának.

Ha a zürichi szerződést Napoleon komolyan veszi, Austria Lombardia elvesztése daczára a helyzet ura maradt volna, mert Nápoly és Róma még mellette álltak, a hercegeknek pénzt kölcsönözve, a hercegek fogadott csapatokkal a forradalmat leverhetik, ha Franciaország az olasz királyt visszatartja, ezt azonban Franciaország nem akarta, sőt inkább a királyt biztosította, hogy ha megtámadatok védelmezni fogja, Austriának a hercegek fegyveres visszahelyezését nem engedi meg, Austria tehát

a francziáktul megszabadult, de csak színleg, Napoleon a külszín megtartására azzal fenyegetődött, hogy inig a hercegek vissza nem helyeztetnek, Austria a velenceieknek alkotmányos jogokat nem ad, nem enged; ez azomban a velenceieket legkevésbé sem feszélyezte, mert magát mindenki legjobban szereti, a velenceiek a császári alkotmány jótéteményeire nem vágytak, mert az olasz nép kivétel nélkül Olaszország egységéért rajongott, Austriát általában utálta. Napoleon által mind az olasz király, mind Austria császára meg voltak kötve, az olaszok népháborura gondoltak, Garibaldi, hogy királyát ne kompromittálja, a királyi szolgálatból kilépett, szeptember 20-án Mazzini a királynak levelet irt, melyben a király érdemeit elösmeri, saját és a republikánusok részéről támogatásául biztosítja. Austriának a zürichi béke után három nyílt és veszedelmes ellensége maradt az olaszok, a magyar emigráció és Magyarország; ez utolsóru a későbbi fejezetben fogok szóllani.

Kossuth Londonba, Teleky Párisba vonult, a fegyvert azomban egyik sem tette le, de szövetkezett az olaszokkal és izgatott Magyarországbn és az Aldunánál, az olaszok egyelőre Velenczét nyugalomban hagyták és a többi Olaszország tagosításához fogtak, 1860. január 20-án gróf Cavour a miniszerelnökséget ismét elvállalta, Cavour miniszersege egyértelmű volt a gyors cselekvéssel, Cavour egységes szabad Olaszországot, de olasz királyságot is akart, az olaszokra nagy szerencse volt Cavour eszén kívül Victor Emánuel ritka jelleme, őszinte hazaszeretete, páratlan törvényisztelete, oroszláni bátorsága és egyszerűsége, e nagy, becsületes jellem előtt meghajol-

tak Garibaldi és Mazzini, az első nemcsak tisztelte de szerette, a köztársasági vágyak a király személyisége előtt meghajoltak. Az angol kormány diplomáciája nagyon elöregedett, oly eszmék után kapkodott, melyek már becsületet vesztek és mindég, mindenütt elkésett, Olaszországban még mindég a fejedelmek fenntartásául ábrándozott, a pápának alkotmányadást ajánlott, midőn már a föld rengett, a tűzhegy füstje is látszott, a jelszó már nem alkotmány, de feltétlen egység volt, a pápa azonban az angoloknál még hátrább állt, mert még az alkotmányt is visszautasította, midőn cardinálisai generálisain kívül már uralma felett saját olasz papsága is napirendre tért. 1860. február 25-én Kossuth Cavo urnák olasz-magyar szövetséget tárgyzó jegyzéket küldött Bixio által, Cavour a jegyzéket örömmel fogadta és Kossuthot meghatalmazott küldésére szólította fel, márczius 20-án Cavour a népszavazást Toscana, Parma, Piacenza, Romagnában elrendelte, Victor Emánuel a nép királynak választotta, gróf Teleky Napoleon császárnál is zörgetett, a császár azonban az emigrációt visszautasította, a magyarbarát, a democrata veres herczeg is csak bizonytalan ígéreteket nyújthatott, nála a jó szándék megvolt, de ösmerve bátyja hangulatát, mint becsületes ember csakis bizonytalan reményeket nyújtott, mi okos emberek közt annyit jelentett: szeretnék segíteni, de bátyám nem akarja; a császáriul 750,000 frankot, 100,000 fegyvert és lőszert kértek, a császár azonban visszautasította, mi Magyarországra csak szerencse volt, mert néhány rajongót kísérletük jégre visz, az ország azonban a nemzetiségi zászlót visszautasította volna.

Ez évben a császár Thouvenelt nevezte miniszterének, ki nemeskéri Kis Miklóssal, a párisi emigráció egyik legtevékenyebb tagjával baráti viszonyban állt, a magyar ügyek őszinte barátja volt, de a császárnál kedvező hangulatot nem tudott kieszközölni, mert Napoleon Magyarországot csak eszköznek tekintette és fennállására súlyt nem helyezett.

Turinban ellenben Magyarországot nagyon kedvelték, mert az osztrák támadásiul féltek és Napóleonnal teljesen nem bízhattak és különben is a király és miniszter a lehetőleg legszabadelvűbb egyének voltak, ha Victor Immanuel királynak nem születik, okvetlenül vereséges lett volna. Kossuth Turinba április havában Pulszky Ferenczet küldte, ezalatt Olaszországban a forradalom elkészült, Garibaldi 1070 emberrel Siciliában, Marsalában kiszállt, tárt karokkal fogadták és május 27-én már Palermót elfoglalta, a sicíliai hadműveletben több magyarok résztvettek, itt tűnt ki Türr Isván, ki később tábornok lett és az emigráció ügyeiben élénk részt vett. Garibaldi Siciliát a Bourbon szolgáktul megtisztítva, Nápolyba hajózott, serege 22,000, a nápolyi 100,000-bül állt, a király azonban sem serege vitézségében, sem hűségében nem bízott, Nápolyból tehát gaetái várába szaladt; a szabadsághős, a nagy Garibaldi, Nápoly városába a nép örömrivalgása között szeptember 6-án Nápolyba vonult. Victor Emánuel szeptember 11-én indult el Nápoly megtámadására. Napóleonnak az olasz események nem ízlettek, kijelenti, hogy Nápoly megtámadása Ausztriát a háborúra feljogosítja, támadás esetére Victor Emánuel nem védi, Lombardia birtokát azonban biztosítja.

XIII. FEJEZET.

Victor Emánuel az emigrációval őszintén szövetkezik. — Cousa hátat fordít és a magyar forradalomnak küldött fegyvereket lefoglaltatja. — Forradalmi készültek. — Garibaldi. — Oroszország fenyegetése. — Kossuth bankjegy-pere Angliában. — A belhelyzet és közhangulat. — Az emigráció a forradalom szervezésével Komáromy Györgyöt bízza meg. — Scitovszky primás jubileuma. — Gr. Cziráky János kiegyenesedik. — Deák Ferencz. — Pesti tüntetések. — Komáromy jelentése.

Kossuth szeptember 8-án érkezett Turinba, hol már gr. Teleky László és Klapka két szerződést kötöttek.

Az elsőben:

1. Az olasz kormány a magyar kormány rendelkezésére 50,000 puskát, két üteg ágyút, 2—3000 kardot Szerbiába küld.

2. Mozgalmi költségekre ad 300,000 frankot.

3. A mozgalom előlegén költségeit előlegezi.

4. Sajtó-présre 200,000 frankot ad.

5. 4000 ember számára magyar egyenruhát.

G. A magyarok, midőn az olasz kormány kívánandja, működésüket megkezdik.

II. Jegyzék.

1. Sem a magyar, sem az olasz kormány Austriával különleges békét nem köt.

2. Mihelyt a politikai tartózkodás szüksége megszűnik, az olasz király és a nemzeti igazgatóság alakszerű szövetséget kötnek.

3. Ha Magyarországnak királya lesz, a király választásnál az olasz király érdekei tekintetbe fognak vétetni.

4. Olaszország 30—40,000 katonai segélyt ad.

5. Olaszország magyar légiót szervez.

6. A háború egyidejűleg kezdetik meg az olasz sereg, a magyar légió, a szerb határon a Szerbiában szervezett magyar hadsereggel, a határ átlépése után az országos felkelés szerveztetik.

7. Az olasz kormány a hadszükségletekre 10 millió frank kölcsönt ad.

8. Az olasz kormány az idegen beavatkozás megakadályozását kieszközli.

9. Az olasz kormány a magyar ügy viselőket gyámolítani fogja Konstantinápoly- és az egyesült Duna-fej edelemségeiben.

A magyar hadjárat Austria ellen csakis azon eshetőségre volt tervezve, ha Austria Olaszországot megtámadja, az angol kormány, Austria hű és egyedüli szövetségese, kérdezősködött Velenceze iránt Garibaldi és Victor Emánuel-nél, mindkét helyről megnyugtató választ nyert. Az osztrák kormány olaszországi terveinek az orosz czárt óhajtotta megnyerni, Varsóban október 21-én találkoztak, de minden siker nélkül, Austria tehát az olasz dolgok folyamát nem akadályozta, az emigráció azo inban készült, az országban szervezkedett, legalább ezzel ámitották. Turinbul a magyar emigráció részére 30,000 szuronyos puskát, 5000 carabint, 12 ágyút és a szükséges töltenyeket küldtek Romániába. Klapka és Türr lettek volna a támadó sereg vezérei, Puky Miklóst, ki Erdélyt nem ösmerte, oláhul nem értett, erdélyi főbiztosnak szemelték ki, Magyarorszáiban a forradalom megkezdése és a háború ideiglenes vezetésével Ivánka Imre és Benyiczky Lajos bízáttak meg, az első az osztrák hadseregnél huszárhadnagyságig vitte, 48-ban szervezéssel foglalkozott, a schwechati csata előtt elfogták és a terézvárosi várban zárták el. Benyiczky Lajos jó alispány, tüzes, bőbeszédű magyar volt, Losonczon kis erővel szétvert 1000 németet. Ivánka Imre és

Benyiczky novemberben utaztak Zürich- és Londonba, a forradalmárok összetákolt névsorát és a forradalmi nagy sereg számszerinti kimutatását átadták, a hadi tervet megállapították. Az egész mozgalmat Komáromy György intézte és az emigrációnak kápráztató jelentéseket küldött. Az emigráció most már saját kezére is kész volt a támadásra, Cavour azonban ehhez Napóleon engedelmét kötötte ki, Napóleon az erkölcsi ellenállás folytatását ajánlotta, a támadást eltiltotta. Napóleon a bohózat hóbortjátül elragadtatva, még Gaeta tengeri ostromát és elzárolását is eltiltotta. Az emigráció gr. Károlyi Gyula által a hazai mozgalmakra 40,000 forintot küldött, a pénzt azonban állítólag Pesten a gróf inasa ellopta., tehát rendeltetése helyére nem jutott. Az Aldunánál a magyarok iránti hangulat egy év alatt egészen megváltozott, 59-ben Napóleon parancsolta a magyar emigráció támogatását és barátságát, az újsütetű herceg azt hívé, hogy a francia seregek segélyével Erdélyt és Bukovinát kelet Piemontjához csatolhatja, 1860-ban azonban Napóleon császár kezét az emigrációrul elvonta, a román hörcsök ezáltal veszedelmes állásba jött az osztrák medve ellenében. Cousa herceg ingyen akart fegyverhez jutni, két küldeményt lefoglalt, az olasz kormány nagy bajjal tudta mint Garibaldi és Türr tulajdonát visszaszerezni. Kossuth decemberben a magyar pénzjegyek nyomása iránt szerződött, 1, 2, 5 forintosokban lettek volna kiadandók, az angol kormány azonban az osztrák-magyar császár és király kívánalmára a bankjegyeket és prést lefoglalta, Kossuth ellen pert indított, a pert a szabad Angliában megnyerte, Kossuthot 30,000 frt perköltségben

marasztották el, melyből 20,000-et Napoleon császár, 10,000-et gr. Cavour fizettek ki. Az emigrációra bénítólag hatott gr. Teleky László 1861-ben történt elfogatása, mert az emigráció fejének kint és bent Kossuthot tartották ugyan, de a párisi és magyarországi arisztokratákat gróf Telekyhez személyi kötelékek fűzték, Teleky Kossuth nélkül semmit sem tett, míg Klapka magára maradván már önféjüleg is intézkedett. Pulszky Cavour óvatos politikáját meguntta, minden áron szerepelni akart, Kossuthnak, az emigrációnak, az olasz kormánynek hátat fordítva, Garibaldihoz repült, a jeles szabadsághőssel elhité, hogy a veres ingek látására a magyarok milliói fegyvert ragadnak, ezen hadművelet nevetséges és könnyelmű hóbort lett volna, mert Garibaldi a dalmát partokon csak 4000 emberrel bírt volna kiszállni, az osztrák sereg, ha a kiszállást megengedi is, Dalmáciában már tönkre tette volna ezen maroknyi csapatot. Általában a forradalmi hadmozgalmak és támadási reményeknek véget vetett az orosz kormánynak 1861-ben a hatalmakhoz intézett körirata, melyben kijelenti, hogy ha a hatalmasságok a dunai fejedelemségekben a magyar forradalmárok fegyverkezését eltűrik, a Dunafejedelemségekbe bevonul, a varsói összejövetel tehát nem volt eredménytelen, ezen nyilatkozat az osztrák kormánynak az olasz ügybei beavatkozásnál többet használt, mert a míg Austriának olaszországi uralma, miután Napoleon Lombardiát fedezte, Nápoly, Toscana, Parma, Romagna tényleg az olasz királysággal egyesültek, az olasz egység eszméjét Anglia és Poroszország elfogadták, Austria hitele fagypontra állt, Austria Olaszországban nagy háborút nem kezdhett, ellenben fényé-

getése a magyar forradalom lehetőségét megakadályozta, mert a külsegély Magyarországra csakis az aldunai tartományokba! törhetett be, külsegély nélkül pedig a belforradalom, miután az ország katonasággal meg volt rakva, lehetetlenné vált. Junius 6-án gróf Cavour meghalt, Cavour eszes, erélyes, merész, valódi államférfi, Austriának halálos ellensége, az európai alkotmányosság hive volt, utóda br. Ricasoli, a Cavour-politika feltétlen hívének nyilatkozott, de nem bírt elődének sem erélye-, sem népszerűségével, Austria tehát Cavour halálával sok bájttal menekült. Kossuth ez évben Turinban telepedett le, Magyarországon a titkos mozgalom vezetésével az eddigi vezetőt Komáromy Györgyöt bizta meg.

Magyarország belviszonyai naponta kedvezőtlenebbül alakultak, az ostromállapot megszűnt ugyan, de a kormány a falusi jegyzőkben valóságos kémseréget szervezett, argusi szemekkel figyelték a társadalom minden rétegére, gyanús volt minden, a közélet teljesen szünetelt, a gendarmok kutattak és ólálkodtak, a politikai kihágások is a haditörvényszék elé tartoztak, a hivatalnokok és bírák a közvélemény ítélőszékétől nem félve önkényesen jártak el, tisztos magyar ember nem szolgálhatott, mert a közvélemény az önkény hivatalát becstelennek tartotta, a nagymérvű ujonczozás az ország összes lakosait sértette, mert a földművest akkor vitték katonának midőn házasodni szokott, az urak és polgárok fiainak iskolai művelődésüket megszakította, mert 19 éves korában még senki sem végezhetett, az iskolákban mindent meghamisítva tanítottak, ennél fogva az ifjak tanulási kedvüket elvesztették, a bécsi kormány minden régi tör-

vényt és szokást eltörült, a német törvények hosszasak voltak, a paragrafusok özönében senki sem tudta mi az igazság, a legcsekélyebb ügyekben ügyvédhez kellett folyamodni, kik felhasználva előnyös helyzetüket, a bírák barátságát, kegyetlenül borotváltak. A perek lassan haladtak, mert a bécsi kormány nem gondolva az átmeneti korszak nehézségeire, a bírák járatlanságára, az ősi-ségi és tagosítási perek által előidézett nagy ügyforgalomra, a személyzet kellő szaporításául nem gondolkozott, a bűnügyek megnövekedtek a vizsgálati eljárás következtében, a lopást alig lehetett bebizonyítani, az osztrák büntető törvény a lopás, verekedés sőt gyilkosság esetében gyengén büntetett, a csendőrök ügyetlenek voltak, a lopott tárgyakat nem tudták előkeríteni, a nyilvános betyárt nem merték elfogni, elannyira, hogy a vagyonosabb károsultak a kisebb sőt középszerű károkért sem folyamodtak a hatóságokhoz, hogy némileg megóvják vagyonukat, a betyároknak élelmet adtak.

A szegényebb osztályokat erősen terhelte a perlekedés! rendszer, hajdan a szolgabíró utazó hivatalnok volt, járt falurul-falura, egy nap alatt egy esség vagy Ítélet utján 30 pert is elintézett, az osztrák eljárás szerint egy malacz, bárány, vagy tyuk keresetében a központra kellett befáradni, ügyvédet vallani, az ügyvéd belekerült annyiba, hogy a díjakon egy hízott disznót is lehetett volna venni. Az árvaügyeket elhanyagolták, a jegyzők a szegény árvákat kifosztották. A korcsmákat majdnem az egész országban zsidók bérelték, a zsidó az embereknek hitelt nyitott, felrőtt kétszer annyit, midőn az adósság pár forintra felszaporodott, ha ki nem egyezett,

drága port rótt a nyakára, a bírakat a zsidók megvesztegették, mindég a zsidó nyert, látva a nép a rettentő példát, kiegyezett, fizetett a zsidónak terményekben 5J—100 perczentet, a nép nagyrésze a zsidó adófizetőjévé vált és ezt nem a zsidónak, de a rendszernek róta fel, gyűlölte érte a németet, a nép nem tudott a fogyasztási adóval, a bélyeggel, a trafikkal kibékülni, hol lehetett mindég kivonta aluli a magát, ha rajta kapták, a büntetés még dühösebbé tette és gyűlölte érte a németet. A tagosításoknál a parasztságot a magyar törvény már elkényeztette, a nép a legelő és faizás tárgyában tömérdeket követelt, az igazságtalan követelést a bíróság nem ítélt meg, a törvény a régi volt, de az ítéletet a német bíró, a császár szolgálja hozta, vágyai ki nem elégitéseért tehát a bírót, a német kormányt gyűlölte, mindezek következtében már 59-ben az egész nép forradalmár lett, a katonaságbul hazatértektől értesült, hogy Kossuth a nép apja, Garibandi egy vitéz talián, Klapka generális és több vitéz magyar urak Magyarország megszabadítására készülnek, áhítattal várta a szabadítókat, a középosztály, az értelmiség táplálta nála a magyar hangulatot, az urakban teljesen bízott a régi kegyelet- és a közös egyenlő szenvedéseknél fogva.

Az ösiségi patens helytelen megoldása naponta érezhetőbb lett, mert a jogos perekben egyezkedni és fizetni kellett, a jogtalanok még le nem járván a hitelt elzárták, az úrbéri kárpótlás igazságtalanságáru a közönség lassankint felvilágosodott, ez befolyt a kamatlábra is, mert a papirosok $8 \frac{1}{3}$ perczentet jövedelmeztek, ez tehát már maga a törvényes 6 százalékot megdöntötte, miután ezen papirosoknál a kamat biztosan, fáradság nélkül be-

vehető volt. Az állam illetőleg a bank pénzjegyei ezüstteli be nem váltását a kormány megengedte, ennél fogva az ezüst agiója 20—40 közt ingadozott, vagyis a bankjegy 20—40 százalékkal kevesebbet ért, Austria az eladósodás lejtőjén gözerővel haladt lefelé, az osztrák bankjegyet tehát mindenki bizonytalannak, megsemmisülését bizonyosnak tartotta, ez elkésértette a tőkepénzeseket, sőt azokat is kik ezen megsemmisülés által nyertek volna, mert a pénz silánysága, a nemzet értékevesedése következtében minden külföldi cikk drágább lett, ezen árkülömbözletet pedig ez időben a terményáremelkedés nem pótolta, mert csak kevés vasutaink lévén, a nyers terményeket külföldre szállítani nem lehetett.

Hitelünk, mely már ez időben a nyers termelés mellőzhetlen tényezőjét képezte, igen rossz lábon állt, a birodalmi pénztőkét a drága államkölcsönök, az osztrák vasúti vállalatok vették igénybe, Magyarországon sem földhitel-intézet, sem országos bank nem volt, az úrbériség eltörlése által szükségelt szerelvény! költségek tőkéjét fizetni kellett, a zsidók, kikhez folyt a pénz, a kamatokat 14—40 százalékra emelték, a gyenge bevételt a kamatok felemésztették, még a rendezett viszonyú közép- és kisbirtokosok sem voltak képesek az örökösödési százalékot, a birtokmegerősítési összegeket, a tagosítás költségeit fedezni. A birtok csak igen olcsó áron és szórványosan volt eladható, mert a birtok hatot, a papiros 8-at, a legbiztosabb váltó 10 száztulit jövedelmezett; a földadó naponta emelkedett, jövedelmét elrejtteni nem lehetett, ellenben a váltók és papirosok 10-edét sem adták fel. A birtok eladósó-

dása megkezdődött, a birtokos osztály bajait méltán a kormánynak tulajdonította. A katonaságnál a magyarokat a hetyke osztrák tisztek lenézték, a legértelme-
sebb altisztségig vihette, némi kiméleteWsakis a gaz-
dagok tudtak pénzekkel szerezni.

A bécsi kormány a magyar nyelv ellen irtó hábo-
rút vitt, a pénzügyi hivatalok németül intézkedtek, az
ügyvédekre a német ügyködést reáparancsolták, az
iskolákban a német rendes tannyelv lett, a magyar
irodalmat a censura gátolta, az újságok nem élhettek
meg, mert csakis a hírek, rendeletek közlésére szorít-
koztak, a veszedelmesnek látszó híreket pedig nem
engedték kinyomni. A tüzet élesztette az emigráció
is, bár csak kis mértékben, mert az emigráció csak
58-ban kezdett működni, főintézőjét Komáromy Györ-
gyöt gavallérnak, jó pajtás- és jó magyarnak tartották,
de politikai tekintélyvel nem bírt, a lírák, frankok
elfogytak, de ezek legcsekélyebb részét fordították for-
radalmi kiadásokra, a fők összeültek, felosztották ma-
guk közt az országot, a pamlagon kiszámították meny-
nyi elszánt hazafi kerülhet ki egyik megye- vagy vá-
rosbul, a pénzt saját élvezetökre elköltötték, a rendes
szervezéssel magukat nem fárasztották.

Az elégtelenség már 58-ban a legmagasabb fokra
hágott, a nemzetnek minden fia lelkesedett Magyar-
országért, és faj-, nem-, osztály-, vallás-, idő-külömbség
nélkül utálta a német kényuralmat, az országra a kül-
viszonyok nem voltak kedvezők, a belforradalom esé-
lyekkel nem bírt, azért mégis mindenki meg volt
győződve, hogy ez soká nem tarthat, hitte pedig, mert

a kényuralmat gyűlölte, azt hittük, hogy Austriának a francia, az orosz ellensége, azt hittük, hogy katonasága gyáva, hogy pénzügyei tarthatlanok, az állam pénzbukása csak idő kérdése, mindenki kötelesnek tartotta magát a kormány mindennemű eljárását nehezíteni, minden cselekményét gyanúsítani, adót az sem fizetett, kinek pénze szekrényében hevert, az ujoncznak minden értelmes ember a szaladást ajánlotta, az osztrák hivatalnokot mindenki megvetette. Valóban elmondhatjuk, hogy nem volt nemzet, mely a siker biztos reménye nélkül oly hősiek erkölcsi erővel küzdött volna, mint a magyar 16 évig, és pedig küzdött vezér, szerves izgatás nélkül.

A magyar nemzet ellentállása első sorban a magyar nyelv terjedése- és izmosodásában nyilvánult. 48-ig a főrendek, a polgárság, a gazdagabb, a főurakhoz törlészkedő katolikus és lutheránus nemesség családjában németül beszélt; ezen körökben szégyen volt németül nem tudni, divat magyarul rosszul beszélni. Az 50-es években azonban már ez megváltozott, a főúri gyermekeket magyarul tanították, vegyes körökben, nyilvános helyeken magyarul beszéltek, a német polgárok habár törve is, de magyarul beszéltek, a felföldi úri családoknál, hol az asszony magyarul nem tudott, a gyermekeket magyar városokba küldték iskolába, a felföldi német városokban magyar tanítókat alkalmaztak, némely városokban, hol előbb magyar szót csak szórványosan lehetett hallani, a fiatalság egészen megmagyarosodott. A magyarság oly óriásilag haladt, hogy a magyar gyermek a német nyelvet nem is

akarta tanulni, általában a legnagyobb sértésnek tekintette a magyar nyelvet törő német vagy tót, ha németnek vagy tótnak nevezték, az osztrákok elleni ellenszemből a szerbek és oláhok, kik eddig a magyargyűlöletet negélyezték, fiaikat magyarul taníttatták, és pedig a magyar nyelv tudása ez időben a hatalom előtt nem előny, de hátrány volt. Történt pedig ez tisztán hazafias érzet- és meggyőződésből, ezt csak az látta, ki az ily helyeken időnként megfordult. Wagendrissel ma Merény városában 1844-ben voltam először, akkor még csak a jegyző és pap tudtak magyarul, 18 évvel későbben családi ügyekben ismét oda vetődtem, elhivatok egy polgárt, németül szólítom meg, magyarul felel, megdicsérem magyarságáért: „On valószínűleg alföldi, üzletet visz, vagy honvéd volt?” „Nem uram, mi mindnyájan tudunk magyarul.“ Dicsekvésnek vagy udvariasságnak vettem, kimegyek sétálni és egész csoport gyermek magyarul köszöntött, pedig ezek nem ösmertek, nem tudhatták, hogy magyar vagyok, tehát magyarul köszöntek, mert így szoktak. A magyarság csakis a beszercei és szepesi katolikus papságnál hanyatlott. A beszercei püspök Mojzes, a szepesi Zabojszky, mindkettő dühös osztrák-pánszláv volt, a tized elvesztése után a szepesi egyházak tökéletesen elszegényedtek, úri gyermek ennél fogva a felvidéki papságra nem pályázott, a parasztfiúk nem tudtak magyarul, a püspökök a magyar nyelvet az iskolák- és papnöveldekből kiküszöbölték, ezen vidékek magyar papsága tehát eltótosodott, a magyar nyelv helyett a németet tanulta.

Az ország anyagi jóléte hanyatlott, a köznép, az úrbériség megszűnván, munkaerejét kétségkívül jobban értékesíthette, de egyrészt fiai katonáskodása legjobb munkaerejétől megfosztotta, másrészt a mindennapi, adó, büntetések, a drága perlekedés, feleslegétől megfosztotta, előhaladását meggátolta, a községek az urak atyáskodó hatalma alul menekülván, a zsidó korcsin árosok a népek szabad hiteit nyitottak és pedig nemcsak italokat mértek, de boltot is nyitottak, árultak lisztet, edényt, üveget, eczetet, kendőt, vásznat, pántlikát, kenyeret, szalonnát, zsirt, percailt, minden női ruhaneműt, kelméket, gyertyát, szappant, gyufát, ostort, vasat, ekét, tehát mindent, mire a polgárnak szüksége volt. Hajdan a paraszt szükségletét a városban vásárolta, vett annyit, a mennyi pénze volt, mert a városban nem hiteleztek; a falusi zsidó drágán, de hitelre adott, a könnyű vásárlás fényűzés! vágyakat támasztott, vett olyan tárgyakat, melyet eddig nélkülözött. hajdan terményeit addig tartotta, míg illően értékesíthette, a zsidó azomban az alkalmas időre nem várt, de kívánta a fizetést akkor, midőn a termény vagy állat legolcsóbb volt, a földműves tehát háromszorosan vesztett, rosszabbat, drágábbat vett, terményeit elfecsérelte, ennél fogva nem boldogulhatott, a könnyelműeket pedig a korcsmahitel teljesen tönkre tette. A korhelység a népek eddig is sokat ártott, de eddig a megyék, az urak bizonyos hitelmértéket állapítottak meg, a szolgabíró a korcsmárosokkal nem barátkozott, egyességet eszközöltek, a nagy, mértéktelen követeléseket soha sem hajtották be, a perlekedés semmibe sem került, mind-

ezt a kényuralom megváltoztatta, a perlekedés megdrágult, a császári hivatalnok a zsidóval szövetségre lépett és magának is zsarolt. A nép vagyonosodását akadályozták a hitelviszonyok, a nép hagyatékok, elemi csapásoknál kényszerült a hitel segélyéhez nyúlni, az országban azomban nem volt egy hitelintézet sem, mely a falusi népnek kölcsönözött volna, kényszerült tehát a zsidóhoz folyamodni, a zsidó készséggel kölcsönözött, mert a gazdagabb városi zsidó a falusinak 12 százalékra kölcsönözött, ezt a falusi tőzsér kiadta 40 percentre, a ki egyszer zsidó kezébe került, ha a sors szerencsével el nem halmozta, többnyire pőrén menekült körmei közül. A birtokos helyzete nyomorultabb volt a paraszténál. A moratorium megszűntével fizetni kellett a régi, a felszerelési adósságokat, az örökösödési adó 5 percentséget tett, az illeték-büntetések rendes rovatot képeztek, a cselédfizetés emelkedett, a hiányos közlekedési viszonyok miatt a kivitel nehézkes volt, a vitelbér a hasznot felemésztette, voltak idők, midőn a nyers terményt semmi áron sem lehetett eladni, az úrbéri kárpótlás csekély és lassan csepegett, mindenki jogosan várta a hitelintézetek felállítását, a természetények értékének emelkedését, mindezen okoknál fogva tehát a birtokos kényszerült a hitelhez folyamodni, a takarékpénztárakban kevés volt a pénz, a pesti loyális és gazdag takarékpénztár kivételével nyugodt kölcsönt nem adtak, csak váltóra kölcsönöztek, három aláírásra, 12 percentre, a pénz zsidókézből volt, a kölcsönt sokan keresték, ennél fogva a rendes zsidó-kölcsön 12—20-ig változott, ezenkívül ki vala-

mely sémitánál nagyobb kölcsönt csinált, hogy a tőzsér a tőkét fel ne mondja, kényszerült terményét hitelezőjének olcsóbban eladni, ez által a 12 percentes váltó 24-re emelkedett. Ez időben jött divatba a jutalmi szerződés, e szerint az eladó 6 perczentet fizetett és egy köből búzát 30 krral adta olcsóbban, vagy ha másnak adta el, 30 kr. jutalmat fizetett a jutalmi szerződő félnek, 10,000 frt értékű tárgyra azomban a vevő 5,000 írtnál többet nem adott, ezen előlegek 6—9 hónappal előbb adattak, a kamat tehát valósággal nem 6, de 14—20 perczentet tett, és ha a szerződött termény ára leesett, többre is felment. Ezen szerződések a váltónál jobbak voltak, sok embernek nyakát szegték, egy 13,000 juhval bíró gazdagodé terhelt birtokos ily szerződés mellett gyapjújára 8 percentre egy bécsi tőzsértől felvett 10 évi törlesztésre 200,000 frtot, gyapjúja megért 26,000 frtot, fizetett kamatban 16,000-et, birtokán még egyszer annyi juhot eltarthatott volna, ha tehát a szerencse kedvez, adósságát letörleszti, — ellenkező történt; juhainak fele a második évben kidöglött, ellenben a gyapjú mázsájának ára 30 írttal felment, az adósság tehát nemcsak nem törlesztődött, de a kereskedőnek haszon fejében köteles volt 5,000 frt kamatpótlék fejében három, tehát összesen évenként 8,000 frtot fizetni és a szerződést betábláztatni. Mindezen viszonyok a még erőteljes birtokos osztályt nem ölték meg, de halálos betegségét előkészítették; a birtokos osztály a kormányt ezért jogosan vádolta, mert a hitelviszonyokat csak az állam képes rendezni, a hatalom azomban ez időben a bécsi kor-

mány kezében volt, a bécsi kormány semmisítette meg a 60 millió magyar pénzjegyet, a bécsi kormány húzta évekig és szállította semmire az úrbéri kárpótlást, a bécsi kormány késett a telekkönyvek, tagosításokkal, a bécsi kormány nem gondoskodott a mellőzhetlen vasutak- és csatornákrul. A bécsi földhitel-intézet ugyan hitelt nyitott a telekkönyvezett és igénymentes birtokokra, de csak igen kis mértékben, mert hitelalapul csakis az egyenes földadót vette, vagyis a tiszta jövedelem 16 perczentje után százszorosán állapította meg az értéket és adta kölcsön felét, valósággal azomban $\frac{4}{10}$ -edét, mert záloglevelekben adta, ezek pedig csak 80 perczent árfolyammal bírtak, valósággal ezen kölcsönök az akkori érték 16 százalékát tették. A kézmű- és gyáripar, a rövidárúk, fűszer-, vaskereskedés is pangott, mert a posztó-, bőr-, vas-szükségletét a kormány Austriából fedezte, az országban kevés volt a pénz, ennél fogva kevesebbet is vásároltak. Csakis a zsidóság gazdagodott meg óriásilag, ezen osztály a helyzet- és kormánynyal teljesen meg volt elégedve, évenként ezerek tódultak az országba, családjában, templomában, kereskedésében németül beszélt, Magyarországot teljesen megtagadta.

A közerkölcsiség némely osztályoknál hanyatlott, a nép a hatalmat gyűlölve a törvényeket sem tisztelte, a lakosság salakja a lopást kényelmesebb életmódnak kezdte tartani a munkánál, a megtorlástul nem félt, mert a csendőrök gyávák és ügyetlenek voltak, a legrosszabb esetben elfogták, a börtönben azomban henyélt, ruhát, élelmet kapott, tehát jól érezte magát, ennél fogva

a börtöntül sem félt, a lopás tehát különösen az alföldön igen elterjedt. A lopást elősegítette az orgazdaság, a falusi kiskereskedő és korcsmáros a patkószegtől a keleti gyöngyig, a számartól a telivéig mindent megvett, Kelet fiai ellen a bíróságoknál nem lehetett nyerni, a lopott tárgyak tehát ritkán kerültek vissza. A bírák, hivatalnokok a közmegvetésért kárpótolni akarták magukat, az állam megcsalását bűnnek nem tartották, a bírák az ügyvédekkel összeszűrték a levelet, a legszigorúbb kormányrendeletek, a legkeményebb büntetések daczára az ajándékokat a bíró és hivatalnok tárt marokkal fogadta, kétségkívül sok szigorú és mocskotalan bíró és hivatalnok volt, különösen a régiebb bírák lelkiismeretesen működtek, a nagyobb rész azonban az ajándékokat szívesen fogadta, hazafisági tekintetben azonban mindkét osztályról csak dicsérettel szólhatunk, mert kis kivétellel mindenik segített és enyhített, a feleket előzékenységgel fogadta és szívesebben szolgálta volna az alkotmányos magyar királyt, mint az osztrák császárt. Az újabb forradalmakat mindenütt az ügyvédek karolták fel és vitték gyakran szélsőségig, Robespierre, Saint-Just, Ledru Rollin, Cremieux, Bach, Schmerling ügyvédek voltak, de amint a koczka változott, igen könnyedén reactionáriusokká is simultak, Bach a torlaszhős az 50-es években a kényuralom legvéresebb híve lett. A magyar ügyvédi kar a magyar nemességgel a forradalomig patriarchális viszonyban élt, nagyrészt az alkotmányos ellenzékhez tartozott, 49-ben azonban már republicánus lett, Világos után egy darabig tartotta magát, midőn azonban a rémé-

nyék mindinkább foszlottak, kezdett simulni és alkalmazkodni, az ügyvédet ügködésében csakis a közvélemény ellenőrizheti, a bíró fékezhetheti, a bírák önérdükükben szövetkeztek velük, a közvélemény az összezaggatott, lelánczolt országban sem nem alakulhatott, sem nem nyilatkozhatott, az ügyvédek erkölcsileg független állást nyertek. Az érdek a hazafiságon győzött, a kormány rendeletére a régiek kis kivétellel, az újak kivétel nélkül az osztrák birodalomnak hűségi esküt tettek le, ki ezen elvet elfogadta, az bectelen hazárulóvá lett, ki meggyőződése ellen esküdött, az erkölcstelenséget követett el, ki pályáját erkölcstelenséggel kezdi, az felei ellenében is megtántorodhat és valóban az ügyvédi kar nagyrészc Mammon imádója, élvhajhász, a pénz üzére lett, szenvedélyektől elragadtatva, a múlt tisztas hagyományaiival szakítva, önérdেকেiket a felek érdekei fölé helyezték, kíméletlen vagyongyűjtők lettek, hivatalokat vállaltak, a helyzettel kibékültek, szövetkeztek a kormány- és a keleti sáskákkal, utánozták a bécsi doktorokat, házakat építettek, birtokokat vásároltak a szegények és elámítottak forintjaikul, a perlekedés még bizonytalanabb, mert attul is óvakodni kellett, kitül óvakodni alig lehet, voltak azomban számos tisztas kivételek és az új szellemenben leginkább az újak remekeltek.

Az ország értelmi fejlődését is visszatartotta a kényuralom. 48- és 49-ben az ország védelme-, az alvidéki és erdélyi gyilkosságok megtorlására az összes ifjúság fegyvert fogott, a forradalom tehát az iskolai pályát kettészakította, ki a forradalomban el nem esett

vagy nyomorék nem lett, besorozták az osztrák katonaságba, a honvédhadnagy, kapitány urak nem éreztek hajlamot a tanárok fegyelme alatti helyzetre, nem vállalkoztak oly tanok meghallgatására, melyért már 48 előtt is kirúgták volna tanáraikat, a tanároknak pedig vagy hallgatni, vagy ily tanokat? kellett hirdetni, mert az ellenkezően cselekvők 24 óráig sem maradnak tanárok, sőt valószínűleg Austria váraiban ingyen szállásban is részesültek volna, a papnövédek, orvosok és mérnökök kivételével tehát a nagy rész az iskolának Örökre hátat fordított, az ellenzéki szellem, a német iránti gyűlölet megvolt minden gyermekben, a fiatalabbak latinul nem tanultak, mert felesleges, holt nyelvnek tartották, a németet mellőzték, mert ellenség nyelve volt, a történelmet, jogot, országos pénzügyi tant, statisztikát nem tanulták, mert ezt a tanárok meghamisítva adták elő, a többi tudományokat elhanyagolták a tanárok iránti megvetésből, tartott ez majdnem 1861-ig, minden fiú gazda akart lenni, majdnem 20 éves nemzedék forró hazafisággal, de üres fővel nőtt fel, az iskola ellenségei a betű ellenségei is lettek, mindenik Kossuth-katonának készült, ennél fogva az olvasással sem foglalkoztak, az ujságbul kiolvasták a külföldi híreket és olvasták a regényeket, melyek kétségkívül kellemes, de nem tanulságos olvasmányok, a főurak gyermekei a magyar nyelv megtanulását is már nagy hazafiságnak tartották, a gazdag ember mindig, mindenütt okosnak tartja magát és valósággal a gazdag tökfilkónak, bármily buta is, mindig akad törlesztendő hízeltetője, 48 előtt is kevés erőltette meg

magát, 48 után ez czélnélküli volt, mert afőispányságokat, a táblabírószágot, az ország zászlócsait eltörölték, a koronát a bécsi kincstárban őrizték, ösmere-teikkel tehát a köztéren nem fényeleghettek, a törvényes dolgok a fiskális köréhez tartoztak, ki diplomatikai pályára vágyott, az elhagyta Magyarországot, azt Bécsben idomították, annak magyar műveltséggel nem szabad volt birni. A katolikus iskolákra a püspökök és a kormány ügyeltek, a főpapságnál az ultramontán szellem kísértett, az ultramontanizmus légköre a pietizmus, a sötétség, a tanároknak is tehát kerülni kellett a világosságot. A görög nem egyesültek iskolái nem gazdagok, a kormánytul segélyt nem húztak, a kormány előtt gyanúsak voltak, világítótoronyként nem tündökölhettek, a protestáns tanárok voltak a legszegényebbek, de a legtanultabbak, mert a protestánsoknál a protectiót nem ösmerték, a protestáns ur és pap büszke volt iskolai tudomány-főlényére, de a protestánsokat a bécsi kormány forradalmároknak tartotta, a jog, a szabadság röppentyűit csak szórványosan, titokban ereszhették meg, nehogy iskoláik bezárassanak, a hírlapirodalom 49-ig a magyar közéletben tisztessé helyet foglalt, a legfontosabb országos kérdéseket komolyan megvitatták, 50. a vitákat bezárta, csakis csúszó hódolatot engedett, a közönség tehát nem olvasott, 20 évi nemzedék tudatlanságával díszelgett, elannyira, hogy ezen korszakbul később a megye- és országgyűléseken Tisza Kálmán és Lajos kivételével senki sem magaslott ki.

A hangulatot már előbb jeleztem egyenkint min-

den osztálynál, általában e három szóba vonható össze: gyűlölet, kitartás, tett vágy az osztrák ellen, a bécsi kormány kivívta az ország egységét, mit Kossuth Lajos, Magyarország legnépszerűbb embere kivívni nem tudott.

A francia-olasz hadjárat, a magentai és solferinói csaták, a magyarok részvéte a nemzetet felvillanyozták, mi azt hittük, hogy Napoleon császár Magyarország visszaállítására Kossuth Lajossal komolyan szövetkezett, hogy Magenta és Solferinónál az osztrák sereg csúfosan megszaladt és felbomlott, hogy a magyar csapatok átszöktek, hogy a villa-francai fegyvernyugvás, a zürichi béke egy magasabb diplomaticai combinatio műve, hogy a Romániában biztos forradalmi kiinduló ponttal bírunk, hogy a nemzetiségekkel Kossuth Magyarország területi épségének feláldozása nélkül, a magyarok diplomatikai fölényének csorbítatlan fenntartása feltétele alatt egyezett ki, azt hittük, hogy Austria az adósságok súlya alatt rövid időn össze fog roskadni, hogy Orosz-, Porosz-, Franciaország Austria felosztását óhajtják és ez már tény, a jobban értesültek nem merték ezen balvéleményeket megczáfolni, látván azt, hogy ezt nekik senki sem fogja elhinni és ha ezen tέρre ereszkednek, árulóknak fognak tartatni. Az erkölcsi ellenállás és forradalom Magyarorszában sem az emigráció, sem senki más által szervezve nem volt. Kossuth Amerikából visszajövele után Magyarországra dollárokat küldött be és ez az országban meglehetősen el volt terjedve; 53- vagy 54-ben Zmeskál Zsigmond közel rokonom Losonczon ily dollárokkal megkínált, ezen dollárokat Kossuth mint Magyarország kor-

mányzója bocsájtotta ki, Magyarország államjavai- és közjövödelmeivel biztosította, vettem egy dolláros 50 jegyet, a 100 forintot kifizettem, a dolláros pénzjegyet azomban otthagytam, azt mondván: én bízom benned, add oda másnak, kinek biztosíték kell, ki ezzel tüntetni akar; a dollárjegyek kicsinyek és nagyon finomul voltak készítve, pléhdobozba voltak elrejtve, rokonom és társa Bory László ügyvéd az udvaron tartották egy épületfarakomány alatt, váljon mennyi volt, kívül kapták, mennyit adtak el, a pletykának nem lévén barátja, nem kérdeztem, mint később értesültem, valamely honti erdőségben egy kondás talált ily dobozt, pénznek tartva a hatóságnak feljelentette, így jutott köztudomásra; általában elég ügyetlenül vitték, árulták ezt Gömörben és máshol is, Gömörben más és minden megyében más volt a megbízott; néhány hónap múlva a feleségem nővére látogatásából megjöve, azt kérdezi tőlem: láttál-e már Kossut h-dollárt? — Nem én, csak mesebeszéd ez, ilyen jegy nem létezik. — De igen, láttam Kati testvéremnél, ki ügyvédtől vette 10 forintért. — Már miután tudta, akkor vallottam meg, hogy már én ezt regen tudom, de ne szóljon senkinek sem, mert ez csiklandós üzelem, a magyar ügynökök könnyelműségénél csak az osztrák rendőrség ügyetlensége volt nagyobb; Kossuth ebből nem sok kincset kaphatott, mert munkájában nem említi. Komáromy Györgyöt a szervezéssel a párisi emigráció bízta meg, mielőtt Teleky Kossuthal egyesült, bár különben becsületes ur volt, a választás czélszerűtlen volt, mert az országban sem politikai, sem egyéni tekintélyvel nem

bírt, semmi tevékenységet sem fejtett ki, Deák Ferencz már ekkor rég az „Angol királynédban lakott, a bús aristokraták, a régi békepárt emberei Deákhhoz jártak keseregni, Deák azonban a titkos üzelmeknek nem volt barátja, a forradalmi politikát nem kedvelte, az erkölcsi ellentállást hitte czélszerűnek, ezt természetes kötelességnek, a biztatást vagy vezetést feleslegesnek tartotta, várt a fejleményekre, melyek nem tőlünk függték, nem szerette magát feltolni, az emigráció nemzetiségi politikáját nem osztotta, ennél fogva a vezetésbe nem avatkozott, ámbár az emigráció célzatait valószínűleg már 58-ban ösmerte. Az osztrák kormány a solferinói vereséget a magyarság, a kormányzat utolsó vára a protestáns autonómia lerombolásával akarta kárpótolni, 1859. szeptemberben megjelent a protestánsok ügyeit szabályozó hires patens, a cél, a támadás ideje rosszul volt választva, a protestáns vallásnak nemcsak a hitelvek, de főleg a szolgaságtuli menekülés, az önkormányzat volt főindoka, a protestánsok minden időben lelkesedve harczoltak az egyéni jog és Magyarország önállásáért, a hatalmat a belügyeikbe való avatkozástul mindég visszautasították, az iskolákat szemefényüknek tekintették, a hitelvekérti rajongás megszűnt, a protestánsok vallásukat nem tárták az egyedüli üdvös hitnek, a térítésért nem rajongtak, az egyház, az iskolák Önkormányzatához azonban épen oly lelkesedéssel ragaszkodtak mint Bocskay, Bethlen, a Rákóczyak idejében. A két millió protestáns tömör testet képezett, a nép és értelmiség tisztelettel ragaszkodott a Vay, Lónyay, Máriássy, Ragályi, Szi-

lasy, Sárközy, Szepesy, Ilosvay, Teleky, Ráday, Fáy, Tisza, Csanády, Podmaniczky, Prónay, Kubinyi, Plathy, Okolicsányi, Szírmay stb. úri családok utódaihoz, három század óta ezen családok egy tagja sem adta fel soha a protestánsok ügyét, az urak a néppel együtt intézték az egyházak és iskolák ügyeit, a nép az urak iránt ennélfogva nemcsak tisztelettel, de korlátlan bizalommal viseltetett. A kálvinisták kizárólag magyarok voltak, elannyira, hogy az alföldi paraszt a kálvinista vallást magyar vallásnak hívta, írni, olvasni mindenik tudott, általában tehát a nép a műveltség első fokán állt, a lutheránusok nagyrésze németek- és szlávokból állt, a németek azonban magyarul éreztek, kis kivétellel mindenik tudott olvasni, a szláv köznép is magyarnak tartotta magát, a jog gyakorlata az önkormányzat iránti ragaszkodást a szegény népnél is megérlelte, a protestánsok iskoláikra büszkék voltak, mert tanáraik a simaság külső mázával nem bírtak ugyan, mert ezt a földműves, szegény pap és tanár gyermeke nem szerezhette meg, de a magyar tudományosság csillagai voltak, a protestáns tanár és lelkész a szabad érzelmek, a magyarság légkörében élt, ennélfogva szabadon is tanított, a kemény nyakú kálvinista soha semmi hatalom előtt sem hajlott meg, a lutheránus is hű maradt a régi hagyományokhoz, a kálvinista iskolákban magyarul, a lutheránusokban magyar szellemben tanítottak.

A patens, mint bírálataiban már megvilágítottam az iskolákat el akarta ragadni, az egyházak önkormányzatát támadta meg. A patens nemcsak vallási és ön-

kormányzati kérdés, de magyarság! kérdés is volt, a Metternich-kormánynak sikerült már néhány elvetemült papot megvenni, Húrban lutheránus tót pap ezredes a forradalom után több szolga tót papot újonczozott, a lutheránus urak ezek ellenében a magyarság uralmát és terjedését nagy erő'megfeszítéssel tartották fenn, az önkormányzat megszüntette a hatalmat a pánszlávok kezére játszotta, voltak, kik ugyan nem osztrák-, de oroszbarátok voltak és a magyarokkal ellenszenveztek, a patens tehát nemcsak a jogot, de a magyarságot is fenyegette. A kényuralom a megyéket eltörülte, a városok ön kormányzatát megsemmisítette, társaskörök, egyletek nem politizálhattak, az újságokból minden szabad szót kitörültek. Az egyházi gyűlések, rendeltetésük ellen nem szólalhattak fel, a patens azomban vallási tέρre lépett, ez által módot és alkalmat nyújtott a jogvédelem, az ellenállás szervezésére. Az önkormányzat a legalázatosabb szolgákat is felvillanyozta, egy elcsapott megyei főnök a vallás védelmére életét és véréát ajánlotta fel, Zsedényi Eduárd nyugalmazott kancelláriai referendárius, a reakció 48-iki hive, a legfukarabb emberek egyike, nem borzadva 6000 firtos osztrák nyugdíja elvesztéséül, hevesen tiltakozott a császári jogtalan rendelet ellen, perbe fogták, a közönség rémitésére 6 hétre és nyugdíja elvesztésére ítélték. A debreczeni gyűlésen Magyarország jelenlegi ministerelnöke, a fiatal, nagytehetségű, gazdag Tisza Kálmán erélyesen tiltakozott a törvénytelen rendelet ellen, az 1791-iki törvényekre támaszkodva, mindenik felekezet, minden egyházkerület

viSSzavetette a nyílt parancsot. A kálvinisták küldöttséget menesztettek ő felségéhez, a küldöttség következőkből állt: Lónyay János, gr. Degenfeld Imre, gr. Gyürky Ábrahám, gr. Teleky Gyula, gr. Teleky Sándor, gr. Vay Ádám, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, Vályi János, Sárközy József, Máriássy Béla, Balog Péter és több superintendensek; ezenkívül sokan ki voltak nevezve, kik azomban a forradalomban nagyobb részt vettek, nem jelentek meg, nehogy az emlékirat átadásátul ezen ürügy alatt elültsünk. A küldöttség emlékiratot adott át ő felségének; a rövid bejelentett beszédet Lónyay János tartotta. Nem fogadtattunk kedvesen, még ennek ideje nem jött meg, ő felsége röviden megígérte, hogy emlékiratunkat fontolóra veendi.

A protestánsok tiltakozása volt a magyar szabadság első ágyulövése, a férfias hang az egész országot felvillanyozta, a legrajongóbb katolikus mágnások, kik különben bennünket eretnekeknek tartottak, dicsérték erélyes mozgalmainkat. Az eddig hajlongó szolgák, a reakció vakmerő hívei, kezdtek kiegyenesedni. Scitovszky János, ki 48—49-ben mint pécsi püspök Jelasichal szövetezett és Austriában a reakció győzelméért imádkozott, 50-ben érdemeiért esztergomi primássá, majd bibornokká neveztetett, tüntetési célbul 25 éves jubileumát megtartotta, megjelentek gr. Apponyi György, báró Jósika Samu kancellárok, gróf Gziráky sárgafekete volt országbíró, Majláth György, gr. Károlyi Lajos, gróf Széchen Antal, br. Orczy, gróf Karácsonyi, Rauscher bécsi érsek, főherczeg Albrecht, Thun minister, Bartakovics egri érsek és

több főurak és főpapok; megindultak a politikai pohárköszöntések, gr. Cziráky János, ki a hatalom előtti hajlongásban meggörnyedt, ki életében eddig nemet még egy osztrák tanácsosnak sem mondott, egyszerre kiegyenesedett, Magyarországért toasztot mondva, ezt a nagy költő szavaival végzé: „Megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!” Ez valóságos merénylet volt Albrecht főherceg, a reakció ösmert támasza, az osztrák miniszter, a birodalmi cardinál-érsek jelenlétében; ha Cziráky is felegyenesedett és magyar lett, senkiben sem lehetett többé bízni. 1860-ban az egész ország szabadon kezdett nyilatkozni, a pesti kaszinó, melyben eddig a német nyelv uralgott, magyar szint kezdett öltetni, a ló, kártya, asszonyokruli értekezletek között helyt foglalt a magyar politika, mindenki magyarnak mutatkozott, Austriát haldoklónak tekintették. Pest megélénkült és átalakult, az ifjúság elkezdte a tüntetést márczius 15-én, egy politikai tüntetés alkalmával lelőtték Forinyák Géza jogászt, báró Kaas Ivor jogászt elfogták és elzárták, Scitovszky primás a meghalt gróf Széchenyi István fiait a nép előtt megáldotta, az örült Széchenyire ráfogták, hogy a kormány ölette meg, a kétfejű sas ellen irtóháborút indítottak. Az emigráció nevében Komáromy György mozgott, a párisi emigráció Komáromyt megkérdezte:

1. A magyarok osztrák-francia háború és tetteges támadás esetében felkelnek-e?
2. Felkelnek-e, ha csak az olaszok támadnak?
3. Felkelnek-e, ha csak saját erőnkkel támadunk?

4. Felkelnek-e pénz- és fegyver-segítéssel, a be nem avatkozás biztosításával?

5. Kibékülnek-e az osztrák házzal?

Komáromy az 1. és 2,-ra igennel felelt.

A 3., 4-re: Nagy párt igen, de egység nem lesz. Az 5-re: Soha sem békülnek ki.

Komáromy tévesen fogta fel a helyzetet, a hang után ítélte, Deák és az arisztokratia a szakítást nem akarták, a tüntetések csakis az absolutismus megpuhítását célozták. Ha a nemzet a Cousávali egyességrül, Erdély- és Horvátország feladásáru értesül, a forradalmárokkal még a francia hadsereg támadása esetében is csak a csőcselék egyesül, mert az elégtelenséget gyűlöletté főleg Magyarország feldarabolása fokozta, a még veszélyesebb feldarabolást egy becsületes magyar sem fogadta volna el. Deák Ferenczet a kíváncsiak, a türelmetlenek, az okoskodók serege ostromolta; Komáromy kerülgette, júniusban azomban már azt jelentette, hogy Deák csak a kibékülés meg- hiúsulta esetében fog a forradalomhoz csatlakozni, ez azomban valótlán volt, mert Deák a legitimitáshoz ragaszkodott, a békés megoldást kívánta, ennél fogva a várakozás embere volt; úgy látszik azomban, tekintve előzetes vérmes jelentéseit, Komáromy restelte az igazat megmondani és ámtásait következetesen folytatta.

XIV. FEJEZET.

A császár a kényuralom rothadságáru! meggyőződik.
“ Ügyetlen, rossz tanácsosai. — Magyar nyelv. — Magyar öltözék. — Albrecht főherczeget Benedek tábornok váltja fel. — Elfogatások. — Az októberi diploma. — Br. Vay Miklós kancellárnak, gr. Apponyi György országbírónak neveztetnek. — A régi főispányok visszahelyeztetnek. — Tisza Kálmán, gr. Andrássy Gyula, Lónyay Menyhért, Prónay József a főispányságot visszatartják. — Scitovszky primás és gr. Cziráky 48-at hangoztatják. — A megyék a 48-iki alapon szervezkednek. — Halottonyilvánítás. — Az októberi diplomát megvetéssel fogadjuk. — Adómehtagadás. — Kancellári rendelet. — Azok elvetése. — Pezsgő szabadszelleme. — Önbizalom. — Gr. Teleky László elfogatása és kegyelme. — A sajtó. — Deák Ferencz jelleme és hatalma.

Austria császára szomorú tapasztalatokkal tért meg olaszországi hadjáratából. A vereség, Lombardia elvesztése érzékenyen sértette, a háború azonban szerencsétlenség, a játzó fél a nyereségre biztosan soha sem számíthat, mert a hibás terv, vagy a tervnek az alparancsnokok általi hanyag, lanyha végrehajtása az ellenségnek győzelmet szerezhet. Lombardiával a császár egy szép virágos kertet vesztett, a császári ház erejét és világpolitikai befolyását azonban ez nem döntötte meg, Lombardia anyagi hasznot nem adott, mert védelmi költsége jövedelmeit nemcsak felemésztették, de nem is fedezték és Olaszországban a hatalmas várnégyszög a velencei tartományok birtoklását biztosítani látszott; a legénység és tisztek jól verkedtek, a csaták nem eszeveszett szaladás-, de rendes visszavonulással végződtek; a hadjárat azonban a császárt meggyőzte, hogy az abszolút uralom tanácsosai a császár bizalmával rutul visszaéltek, az élelmezés-, felszerelésnél a legszemtelenebb, milliókra menő lopások követték el, ezen lopásokból következett lehetett a kormányzat egyéb ágai-, a kölcsönöknél elkövetett visszaélésekre; az olaszországi hadjárat konstataulta tehát az abszolútizmus rothadtságát, a korona eddigi tanácsosai romlottságát. A császárt tehát az olaszországi események meggyőzték a rendszer és kormányférfiak megváltoztatása szükségéről és az alkotmányos uralom czélszerűségéről; a császár által választott tanácsosok

azomban sem valódi alkotmányos fogalmakkal, sem államférfiul képességgel nem bírtak, ennél fogva sem valódi alkotmányt nem ajánlottak, sem a birodalom felét, Magyarországot jogaiba visszahelyezni és kibékíteni nem akarták, politikájuk tehát csakis alkotmányos sujtásokkal kiczifrázott absolutismus volt, mely senkit sem nyert meg, Magyarországon a gyűlöletet nem csillapította, az osztrákokat nem lelkesítette, a cseheket nem elégítette ki. Magyarországon a magyarság lelkesedésével mindig össze volt kötve a nemzeti öltözék felvétele is; az öltözet nem teszi az embert, de jellemzi, a divó öltözet nem volt osztrák vagy német, de európai öltözet, nem volt az absolutismus bérruhája, mert azt viselte a francia, olasz, orosz, spanyol, angol, de az európai öltözetet a közönség német öltözetnek tartotta, 1790-ben a nemzet levetette, a magyar öltözet által az egész nemzet tüntetett, a német társalgás a magyar öltözetből kirítt, a magyar férfiöltözet díszes és férfias, a nő bájait emeli; br. Podmaniczky Frigyes kezdeményezésére tehát a főurak, a fiatalság, a nők Pesten 1860. tavaszán magyarba öltöztek, két hónap alatt a német öltözéket az egész országban eldobták, a nagyon öregeknél kivételesen a pantalon megmaradt, de ezt is megszínórozták. A magyar öltözékekkel karöltve járt a csárdás uralma, a bálókbul a kedélyes keringőt számúzték, a polka a küszöbön maradt, kotilliont csak kivételesen táncoltak, helyettük húztak órákig tartó csárdásokat, a Rákóczy-, Klapka-induló, magyar dalok hangzottak mindenütt, elevenség pezsgett az egész országban, az elnyomottak kényuraikat lenézték, a külszin után ítélve, forradalom előestéjén álltunk, a

nép folytonosan Kossuth után kérdezősködött, a német czégeket magyarok váltották fel, az absolut kormányhoz csak a zsidók maradtak hívek, a német ruhaárusokat csakis ők mentették meg a bakástul, a német lapokat ők tartották fenn, mert a zsidó kivételével minden faj és osztály magyarul öltözködött, magyar hírlapot olvasott, amelyik öreg főár általában magyarul nem tudott, francziául beszélt.

Albrecht főherczeget áprilban Budáruul eltették és helyébe Benedek magyar tábornokot nevezték ki, ki a magyarságot negélyezte, pedig az egész emberben csak nyelve volt magyar. A vidéki helytartóságokat megszüntették, illetőleg a budaiba beosztották. A protestáns pátenst nem merték végrehajtani. Az alsó részekben 21 hangosan gondolkozó hazafit elfogtak, Josefstadfba szállították, de rövid idő múlva haza bocsájtották; a főurak kezdtek külföldi utaikban Kossuthot is felkeresni, a sajtót hosszabb kötéltre eresztették. Októberben megjelent a hírhedt diploma, Magyarország a diplomát hideg megvetéssel fogadta, jelszavunk „teljes 48“ volt. Az októberi diploma Magyarországot már országnak ösmerte el, a belkormányzatot és igazságszolgáltatást az országnak megadván, a király br. Vay Miklóst fő-, Szögyény Lászlót alkanczellárnak, Majlát Györgyöt tárnok-, Apponyi Györgyöt országbírónak nevezte. A megyék kapui megnyíltak, Vay ugyan törvénytelen alapon állt, mert Magyarország utolsó kanczellárját a 48-iki törvények eltörölték, de szükség volt alkotmányos kapunyitóra, ezen hivatal nem vala nagyon díszes, mert a kanczellári állás nem volt törvényes hivatal, Vay tudta azt, hogy állása ideiglenes, mert mint

régi udvaroncz ösmerte a bécsi hangulatot, mely Magyarország önállásával még akkor nem barátkozott meg, más részről azt is tudta mint régi megyei ember, hogy a megyék a törvénytelen kancellárt kímélni nem fogják, elvállalta tehát hazafiságbul és hivatalát tisztesen is töltötte be, mert a megyék működését nem akadályozta, a választásokat nem befolyásolta és midőn Bécsben a magyar Ösvényről letértek, meg választatta magát képviselőnek és a reactio újabb működésére nem vállalkozott.

A kancellár főispányoknak részben a régi főispányokat nevezte, részben a tehetséges ifjabb nemzedéket kívánta megnyerni, kinevezte gróf Andrassy Gyulát, Lónyay Menyhértet, Tisza Kálmánt, Prónay Józsefet, azonban általános kosarat kapott, mert a főispányságot ez időben már csak nyugalmi diszintézetnek tartották, az ország ügyeiről kiválokig a képviselőház intézkedett, a felsőházat csakis sallagnak, bokkrétának tekintették, miután azonban ennek kijelentését illendőnek nem tartották, visszautasításukat a kancellári kinevezés és a kancellárság törvényteleniségével, 48-hoz ragaszkodásuk hangsúlyozásával indokolták. A 48-iki törvényekhez, melyeket az ország nagy része valósággal többnek tartott és királyos 49-nek hitt, az egész ország feltétlenül ragaszkodott, a szerbek, románok, horvátok is elfogadták, elannyira, hogy maga Scitovszky János primás is decemberben tartott főispányi beszédében következőleg nyilatkozott: „szent meggyőződésem, hogy a 48-diki törvények hű megőrzése lehet csak útmutatónk. Gróf Cziráky János a fehérmegyei gyűlésen elősmerte, hogy sokat ellenkezett Madarász Józseffel, most elősméri, hogy

Madarász Józsefnek volt igaza. Az országos hangulat nyomása alatt tehát az Esztergomban tartott primási értekezlet a képviselőket a 48-iki törvények szerint ajánlotta választatni. A kancellár szívesen elfogadta, mert maga is titkos 48-as volt; a bécsi körök nem bánták, mert azt hitték, hogy az országgyűlés vagy bemegy a birodalmi tanácsba és ez által maga magát öli meg, vagy heves, tiszteletlen forradalmi nyilatkozatok által a császárt megsérti, Magyarországon a kényuralmat folytatják és Magyarország Austriának örökös fejőstehene marad.

A megyék szervezésénél 4 kérdés merült fel:

1. A főispányi kinevezést elfogadják-e?
2. A főispányokat mikép tekintsék?
3. A tisztviselői kar elfoglalja-e régi állását, vagy újakat választanak?
4. A bizottmányok a régiek maradjanak-e, kipótoltsanak-e, vagy újra választassanak?

Ezen kérdésekre általánosan megállapodni nem lehetett, mert országos értekezletre nem volt idő, sok megyéket új emberek vezettek, mert a régiek egy része meghalt, a megyék azonban életrealóságukat ezen kérdésben is megmutatatták és általában egyértelműleg a jogfolytonosság elvét fogadták el, kivételeket csakis azon esetekben tettek, amelyekben ezt a politikai eszély parancsolta, az újonnan kinevezett főispányokat, ha 48-ban is főispányok voltak, mint régi főispányokat fogadták és az új kinevezést simán mellőzték, hol a főispányság megürült halál vagy száműzetés által, vagy a régi nem akart szolgálni, a kinevezettet elfogadták, de egyszersmind a kancellári jog-

bitorlás ellen jegyzőkönyvileg tiltakoztak; br. Vay e tekintetben nagy előzékenységgel járt el, mert hol elfogadták, mindenütt a régieket nevezte ki, a jogfolytonosság alapján indulva ki, a tisztviselői kart mindenütt visszahelyezték, a régiek, meghaltak helyében újakat választottak, ha a 48-as tisztviselő az osztrák kormány vagy Windischgrätz alatt szolgált, politikai halottnak nyilatkoztatták, a kevesek nagyrésze azonban a halálos Ítéletet nem várta be, de leköszönt, a régi bizottmányok helyeiket elfoglalták, a bűnösöket leköszöntették és helyükbe újat választottak, hol azonban 48-ban a bizottmányok helytelenül vagy veszélyesen alakultak, a bizottmány egy tagja az egész nevében leköszönt és az egészet újonnan választották, ez történt Pestmegyében is. Nyáry Pál vezette a megyét 48- és 60-ban is, 48-ban azonban Nyáry demagog szerepet vitt, bevásztatott 1100 bizottmány! tagot, az értelmiség, az urak egy részét mellőzte, a bevásztatott jegyzők, ügyvédek nagyrésze az absolutismust híven szolgálta, Nyáryt a keserű tapasztalatok megváltoztatták, most már a súlyt nem a proletáriátus, de az urak és értelmiségbe helyezte, belátta a nagy szám czélszerűtlenségét, félt saját fiait, elhatároztuk tehát közakarattal, hogy Szilasy György a bizottmány nevében leköszön és választunk új bizottmányt és pedig csak 700-at, a műtét ellentmondás nélkül végrehajtott és bevásztatottuk a megye színe-javát. A politikai temetések a legigazságosabban hajtottak végre, a nemzet a hazaárulást nagy bűnnek tartotta, ennél fogva jogtalanul soha sehol senkit halottnak nem nyilvánított. Sok ügyes

köponyegforgató azonban menekült, az ügyvédek a hivatalnokokkal egy hajóban eveztek, mert a birodalom fenntartására megesküdtek, a közönség azonban ezt nem tudta, midőn kedvező változást szimatoltak, az ügyvédek szónokoltaklegdühösebben az önkény, a 12 éves szenvedés ellen, sok hitehagyott tehát ismét szerepelt.

Az októberi diplomát Magyarországon mindenki megvetette, csak egy ember fogadta el Franciaországban, Szemere Bertalan, a 49-iki véresszájú republikánus miniszterelnök, a jellemtelen embert azonban az egész ország élő halottnak tekintette. A megyék becsületesen és okosan teljesítették polgári kötelességüket, egyhangúlag tiltakoztak az októberi diploma ellen, kijelenték, hogy törvénynek csak 48-at ismerik, Magyarország területe és jogai visszaállítását kívánják, a kancellárt törvényes kormányának el nem ismerik, a törvénytelen adó behajtása-, az ujonezozáshoz segédkezet nem nyújtanak, az önkény és törvénytelenesség ellen tiltakoznak, az ország épsége, törvényei, felelős kormánya helyreállítását, a király esküjét és koronázását követelik, ellenzék ezen gyűléseken nem volt, ennek daczára sokat szónokoltunk, de ezt az értelmesek nem kitünési viszketegbül tették, de beszéltünk mert tudtuk azt, hogy politikai életünk csak hónapokig tart, fel akartuk tehát a népet, a gyengébbeket a megkísértetés idejére lelkesíteni és ez sikerült is. A jó köze sok zagyvalék is vegyült, ez azonban ma az országgyűlésen jobban uralg mint uralgott a61-iki megyegyűléseken, kétségkívül sok furcsaság történt, bizottsági tagoknak Garibaldit, Napoleon császárt és több külföldi

nevezetességeket, az emigráció minden tagját megválasztották, az utolsók külömben meg is voltak választhatók, mert az ország törvényei és bíróságai mellőzésével száműzettek és ítéltettek el.

Az 1861. január 16-iki leirat ezek ellenében a következőket rendelte:

1. A száműzöttek bizottmány! taggá választása megsemmisítettik.

2. Az adó behajtását akadályozó határozatok szüntessenek meg.

3. A törvénykezés megsibbasztását célzó rendeletek érvényteleneknek nyilvánítatnak.

4. A 48-iki törvények tetteges végrehajtását célzó határozatok hozatala eltiltatik.

Az ezek ellen vétő megyék gyűlései be fognak tiltatni, a bizottmányok fel fognak függesztetni vagy osztatlatni.

Ezen rendeletektől a megyék nem ijedtek meg, tisztelettel félre tették, csakis lelkesítési anyagul szolgáltak, a törvénykezést a megyék nem akadályozták, csak az adósok személyfogságát szüntették be, miután az igazságügyek kezelését az októberi diploma is az országnak adta át, az országbíró értekezletet hitt össze, az értekezlet munkálatát az országgyűlés elé terjesztette és mindkét ház elfogadta.

A száműzött vagy idegen bizottsági' tagok meg nem jelenhettek, mert a kormány által elfogattak volna, az adóév novemberben kezdődvén, a rendes adófizetők adójukat a megyék megalakulása előtt már befizették, a nagyobb adófizetőktől az adót az év végéig az

osztrák kormány nem követelte, tehát a nemfizetés nagy zavart nem idézett elő, a nemfizetés főleg- a parasztok adójánál tett különbséget, a közvetett adókat gendarmokkal hajtották be, nagy akadályt tett azonban a közérzület, az adóban lefoglalt tárgyakat eddig a zsidók vették, az adótárgy árverelőjét azonban a közvélemény hazaárulónak bélyegezte, a zsidók a községekben nem mertek árverelni, sőt a városokban sem, mert sok városban a hatóságok figyelmeztették a közönséget az árverés törvénytelenységére és hazafiul kötelességükre. 61-ben Hevesben szeszházam 1 hónapi hátralékos adóját megtagadtam, a 400 forintban Gyöngyösre az adóhivatal 12 ökrömet behajtatta, a város kidoboltatta, hogy az én ökreimet adóban árverelik, becsületes magyar nem árverelhet, nem akadt egy becstelen ember sem, ökreimet szépen visszahajtották, később azonban a német uralom helyreálltával kétszeresen megbüntettek, a gyöngyösi adóeset a közérzület fényes bizonyítéka, én a megyében nem laktam, a forradalomban nem szerepeltem, a gyöngyösieket nem ismertem, az árverés napját nem tudtam, az illetőkkel tehát nem is beszélhettem, az ügyet tehát a gyöngyösi elöljáróság csakis hazafiságbul karolta fel.

Országos zajt csinált gróf Teleky László Drezdában! elfogatása és Josefstadtbani rövid elzárása. Gróf Teleky családi ügyekben Drezdába utazott idegen név alatt, a szász kormány Austria felszólítására elfogatta és kiadta az osztrák kormánynak, az osztrák kormány osztrák várba záratta és osztrák vizsgálatot tartott ellenében. A szász kormány ezen elfogatással

menthetlen durva visszaélést követett el a népjogok ellen, mert Szászországnak Austriával csakis a gonosztevőkre volt kiadási szerződése, gróf Teleky pedig száműzött volt és nem gonosztevő, a népjog szerint tehát a szász kormány gr. Telekyt semmi esetre ki nem adhatta, csakis mint idegen útlevelel utazót igazolásáig rendőri felügyelet alá helyezhette vagy kiutasíthatta volna; az osztrák kormánynak pedig, miután az októberi diploma szerint Magyarország igazságszolgáltatása Austriától külön választatott, gróf Telekyt mint magyar alattvalót a magyar kancellár rendelkezésére kellett volna bocsájtani. Ezen eljárás Franciaország- és Angliában is nagy felháborodást okozott, gróf Teleky 12 éve lakott Párisban, a lovagias jellemű férfiút Napoleon császár becsülte, Angliában Kossuth a minister! um radikál tagjaival jó viszonyban élt, a közönségnél nagy népszerűséggel bírt, az angol kormány ugyan Magyarországot soha sem ismerte el, Magyarorszáért egy sánta matrózt sem áldozott volna fel, sőt kijelentette, hogy a forradalmároknak dalmáciai kiszállását az angol hajóhaddal meg fogja akadályozni, de az angol nép tekintélyes része a magyarokkal rokonszenvezett, Teleky elfogatása által a népjog durván megsértetett, a kormány nem akarván tehát a közvéleményt maga ellen felhívni, az osztrák kormánynál közbe vetette magát. Napoleon császár Magyarorszáért nem rajongott, de magyarországi befolyását bizonyos eshetőségekre fenn akarta tartani, Napoleon császár tehát ezen és személyi okokból Telekyt az osztrák udvarnál melegen pártolta, az ország min-

den megyéje tiltakozó felírást intézett, sőt Pestmegye meg nem gondolva azt, hogy állam csak állammal érintkezhet, a szász államhoz megrovó, dörgedelmes iratot intézett.

Gróf Teleky, br. Vay Miklóst Josefstadtbul két nap múlva értesítette, a kancellár a ministertanácsban, mint magyart magának követelte és ő felségénél közbenjárt. Gróf Telekyt Becsbe vitték és a Landesgericht elé állították, Teleky a bécsi törvényszék illetékessége ellen tiltakozott és kérdéseikre nem felelt. Egy kis faggatás után Telekyt kocsira ültették és azt mondták, br. Vayhoz viszik, azomban a Burgba vitték és a császár elé állították, jelen voltak br. Vay Miklós, gr. Széchen Antal, a meghalt Szapáry László és Ráday Gedeon grófok, midőn Telekyt a terembe vitték, a császár még nem volt a teremben, pár perez alatt azomban belépett, Teleky nem tudta, hogy a császárral fog beszélni, a császár következőleg szólítá meg: „Ön ellenem, birodalmam, családom ellen évek óta mindent elkövetett, ezek daczára én önnek megkegyelmezek, reményiem és elvárom, hogy eddigi üzöiméivel fel fog hagyni és magát nyugodtan viselendő Telekyt ezen kegyelmi nyilvánítás igen meglepte, akadozva, érthetlenül felelt, midőn a császár távozni akart, azt kérdé: „Miután a politika tere Magyarországbán megnyílt, szabad lesz-e ebben részt vennem?“

A császár: Forduljon e tekintetben kancelláromhoz.

Ezzel a beszélgetés megszűnt, Vay kocsira ültette és a vendéglőbe vitte, útközben Teleky megkérdező

Vayt, elmehet-e Pestre, Vay a Gyömrőre, testvérehez menetelt ajánlotta. Teleky a tanácsot elfogadta.

Gróf Teleky Kossuthnak irt levelében ezen eseményt következőleg adja elő:

Bécsben a Landesgericht elé állítottak, én a Landesgericht illetősége ellen tiltakozva, kérdéseikre nem feleltem, ezután azt mondták, hogy A^ayhoz visznek és a császárhoz vittek.

A császár szememre hányta, hogy ellene és dinastiája ellen mindent elkövettem, három feltétel alatt azomban szabadon bocsájt:

1. Hogy többé külföldre nem megyek.

2. A külfölddeli szövetkezést nem folytatom.

3. A hazában az agitáció- és politikai tevékenységről lemondok.

A szemrehányás ellen nem szólhattam, mert igaz volt, azt, hogy dinastiája ellen ellenséges levelezést fogok folytatni, hogy megszököm, nem mondhattam. Minden, mit hazámra nézve megmentheték, leendő politikai tevékenységem és hatásom volt. Az ellen emeltem tehát szót, hogy errül lemondjak, erre azt válaszolta, hogy azt legalább ideiglenesen vor dér Hand tegyem; ha valaki azt kérdezné nyugodt voltam-e, azt nem mondhatom, hogy az voltam.

Teleky re a királyi kegyelem kínosan hatott, mert Teleky a Rákóczy-hagyományokhoz rajongással ragaszkodott, fiatal korában, daczára a Teleky-család osztrák érzelmeinek, a legszélső ellenzékhez csatlakozott, 48-ban a függetlenség zászlója alá sorakozott, nemcsak az osztrák birodalom, de a királyi család és király ellen-

sége lett, és pedig nem tüntetés-, de meggyőződésből, a király nemesen bánt vele, mert sanyargatás és saját kérelme nélkül megkegyelmezte akkor, midőn a koronának már nem árthatott, ezt magában kénytelen volt elösmerni. A hazában és pedig rangtársai szigorúan ítélték el, egy mostani excellentiás ur, akkor még forradalmi ifjú, azt írta róla: „Telekyről sok ellenkező hír kering, de ha a többség hajlandó Gnade für Recht ergehen zu lassen (vagyis, ha a jog helyett kegyelemből bíráljuk meg), ez azért van, mert Teleky barátok különösen Kossuth barátja.^ Tehát a forradalom gáncs nélküli lovagját, ki soha egy pillanatra sem tántorodott meg, saját rangtársai gyanúsították, azért, hogy egy szerencsétlen véletlen következtében kényszerült hazajönni, egy fiatalabb barátja örültnek festi, egy kor társa és barátja, Lukács Móricz, Jósikának hasonlóan azt írja: hol a börtönbe vágtyik, hol agyonlövésről beszél; az ország minden megyéje ugyan bizottsági tagnak választotta, de ez nem fedte el néme-lyek gyanúját, ez a nemeslelkű hazafit mélyen sértette, a Kossuthhoz intézett levél némileg mentő, igazoló levél. Teleky nyilatkozata a báró Vay által elbeszélttel lényegileg egyezik, sokkal valószínűbb tehát az, hogy a király, ki Telekyvel nem nyájaskodott, Telekyt megnyerni nem akarta, csak röviden és általánosságban fejezte ki magát, Teleky azomban a királyi nyilatkozatot már megvilágítva írta meg Kossuthnak, azért, hogy a gyanú fulánkját elvegye; a külföldre! nem menetel feltétele alig képzelhető, mert ennek megengedése egyenesen a királyiul függött, a

harmadikat illetőleg valószínűbb, hogy a kancellárhoz utasította, Vay ezen beszélgetésre jobban figyelhetett, mint maga Teleky is, mert Teleky, mint maga is beösméri, rendkívül izgatott, Vay ellenben e jelenetnek hideg nézője volt, az izgatottság pedig az emlékezetet megöli, a nagyon izgatott, ideges ember hamar felejt, hogy a császár Telekyt a politikából kizárni nem akarta, az is mutatja, hogy a felsőházhoz is meghívta. Báró Vaynak 22 év múlva, midőn már a politikai szereplésüül visszavonult, általában nem állt érdekében ezen párbeszédet nekem másképen előadni, figyelmeznie pedig kellett, mert kancellár volt és Teleky politikájátul sok függött.

A sajtót ez időben a „Pesti Napló”^{Cá} vezette, a szerkesztő br. Kemény Zsigmond mindenben Deák Ferenczet követte, Deák Ferencz a jogfolytonosság, tehát 48 mellett nyilatkozott és e mellett küzdött, más politikát azonban nem is lehetett volna javasolni, mert ez időben az igen nagy többség 49-es volt, a 48 tehát már az engedmények minimumát képezte. Az országban a képviselőiségnél négy minősítvény dívott: első osztályú jelöltnék tekinték az emigránst, másodikba sorozták a magasabb rangú honvédtisztet, harmadikba a politikai elítélteket, negyedikbe a 48-as képviselőket, ezután jött az értelmes ifjabb nemzedék. A választások tisztességesen folytak, a kormány befolyását nem érvényesítette, jelöltnéket nem állított, nem vesztegetett, a jelöltnéket többnyire a megyei értelmiség állította fel, hol ez nem sikerült, az ellenfelek főleg a bevitel- és ellátásra költöttek. A gyengébb erőszakoskodások, csalások

és némely helyen az itatást és vesztegetést is alkalmazták ugyan, de ez csak kivételt képezett.

Gróf Telekyt erkölcsi kényszer-helyzete megzavarta, a választásokban nem vett részt, sokáig habozott vajjon az országgyűlésben részt vegyen-e? végre a tömeges bizalmi nyilvánítások megrendíték, régi pest-megyei nagy-abonyi kerületében megválasztatá magát, a választások vezetésében semmi részt sem vett, Deák Ferenczet azomban gyakran meglátogatta.

A magyar politika főhadiszállása Deák Ferencznél volt. Deák Ferencz jellem-nagysága, eszélye, bölcsesége és szilárdsága a 61-iki válságban tűnt fel egész nagyságában és valamint 48—49. Kossuth, úgy 61. Deák Ferencz korszaka volt. Deák alakja nem hódított, közép termetű, kövér, nagy feje, vastag nyaka nem bővölt, nem vadászott, nem lovagolt, nem párbajozott, nem bókolt, nem kellomkedett, nem nagyított, nem fecsegett, nem dicsekedett, egyéniségét nem tolta előtérbe, az oraculumszerű mondatokat nem használta, pedig mindezen külsőségek a könnyen hívő és külsőség által uralt közönségre nagy hatással vannak, a jó lovas, a merész vadász, a párbajozóban politikai bátorságot is képzelnek, pedig a politikai bátorság egész más természetű, mint az egyéni bátorság, mert párbajban mindenki egyenlő fegyverrel küzd, aló gyengébb az embernél, mert gondolkozni nem tud, a vadásznak a fegyver előnyt ad, ellenben politikában a fegyverek nem egyenlők, a kónyuralom kezében van a hatalom, az ellenzékét legalább pillanatra összemorzsolhatja. A sokat beszélőt, a rejtélyes mondatok, a szóvirágok

mestereit a közönség okos embereknek tartja, a bókolás, a simaság, szegényt és gazdagot egyaránt lekötelez, mert nemcsak a herceg, de a hordár is hiú, ki hazafiságát nagy szavakban hangoztatja, azt a nagy közönség, míg ellenkezőről meg nem győződik, el is hiszi. Deák tehát távolról nem gyűjtött, ki azonban felkereste, azt meg is nyerte, mert szívélyes, előzékeny, türelmes volt, meghallgatott mindenkit, nem sértett senkit, a tehetségeket becsülte, véleményét indokolta, a vita mérlegébe soha sem vetette tekintélyét. Egész életében mindig olvasott, tanult, a pénzügyek kivételével tehát, melylyel nem foglalkozott, a legtöbb jogi és politikai Ösmeretekkel bírt az egész országban. Éles elme, kitűnő ítélő tehetséggel bírt, hangja nem csengett, a szóvirágokat nem kedvelte, a szenvedélyeket nem élesztette, éles logikájával azonban a tárgyakat legkisebb részletekig megvilágította, dönthetlen érveivel indokolta, az ellenvéleményt szétmorzsolta, nem mondott soha valótlan, nem ígért lehetlent, nem sértett, nem gúnyolt, nem gyalázott, mindig, mindenben a jog és emberi érzelmekre fektette indokait, beszédeiből kitetszett, hogy amit mond hiszi is, és mit kimondott azt soha semmi körülmények közt visszavonni nem fogja. Céljainál nemcsak a jogot, de a belhelyzetet, a kül viszony okát vévé tekintetbe, valódr szabadságot csak alkotmányos király alatt képzelt, ennélfogva a monarchiához hévvel ragaszkodott. Véleményét a királynak mindig nyíltan megmondta, az ellenzék jogosultságát elösmerte, szónoklataiban súlyt fektetett a czélszerűség- és kivihetőségre, nem gyűj-

tott, de meggyőzte az észet, érvei igazsága előtt gyakran az ellenzék is kényszerült meghajolni, becsületesége, hazafisága bírálaton felül állt és azt soha ellenségei sem vonták kétségbe. A zajt, a fényt, pazarlást nem kedvelte, szerény vagyonnal birt, ez igényeit fedezte, 12 év óta az „Angol királyné⁴⁴ vendéglőben lakott, a második emeleten, egylovas bérfogaton járt, hivatalt, rendjelt, anyagi jutalmat sohasem fogadott el, a legegyszerűbb ösmerőset ép oly szívesen fogadta, mint a leghatalmasbakat, szerény jövedelme nagyrészt a szegények segélyezésére fordította, pártjában a reszketőket biztatta, a merészeket csillapította. Magyarországot mindenek felett magyarnak óhajtotta, o téren soha sem alkudott, az Austriávali alkut ezen eszme is siettette, mert a Cousávali országbontó ügyeséget ösmerte és ezt veszedelmesebbnek tartotta az osztrák egyességnél, a megyékhez híven ragaszkodott, a vezérséget nem követelte, látván azomban, hogy erre csak ő bír képességgel, elfogadta, ha más kitünőbb és egyszersmind népszerűbb egyéniség van, kétségkívül a második szerepet is elvállalta volna, szerénységét kétségkívül bebizonyította 43-iki eljárása, a 40-iki országgyűlést már Deák Ferencz vezette, a közadózást elvül tűzte ki, néhány főúr ezen nagy elvet bérencz kortesekkel lebunkózta, Deák vezérelve megbukott; és ezért a követséget, bár sok megyék közt válogathatott volna, el nem fogadta és elvűségbűl az országgyűlésrűl önként kimaradt.

Függelék.

Gróf Thun vallási pátense.

Vallási patens.

(Kivonat.)

Hogy az 1791. 26. fez. 4. §-ának elég tétessék, czél-szerűnek találtain, hogy mindkét hitvallású evangélikusok elé, véleményük nyilvánítása végett, szabatos törvény] avaslat térj esztessé k.

Őszinte megegyezés eszközlése végett 1855. május-hóban néhány superintendentiából bizalmi férfiakat hívtam össze Becsbe. Ezen törvényjavaslat alapjául a bizalmi férfiak nyilatkozatai szolgáltak, ez ügy jelen stádiumában hozzá csakis az esperességek kizárásával csak az egyházkerületi gyűlések szólhatnak, a superintendens szabad véleményét gátolatlanul nyilváníthatja, a tisztelt superintendens önti a. határozatait kinyomathatja, jegyzőkönyvi alakban a, többiekkel közölheti; megengedem, hogy ezen ügy a kizárólagos egyházi lapokban inegvitattassék. A császári kormány ezen ügyet sürgősen kívánván elintézni, megkívánja, hogy a nyilatkozatok a helytartótanácsi osztályhoz legfeljebb november hó utoljáiig beadassanak. *Gróf Thun.*

Törvényterv.

Az ágostai és reformált evangélikusok képvisellete és igazgatása három fokozatra oszlik:

Gyülekezetekre, esperességekre és seniorátusokra, superintendentiákra.

A gyülekezeti igazgatás közegei: a presbitérium, a nagyobb gyülekezetekben! képviselő.

Az egyházmegyéé: az egyházmegyei consistorium, a közgyűlés. Az egyházkerületé: az egyházkerületi consistorium, a közgyűlés. Az egyházkerületeké: az összes egyházkerületek főértekezlete: a főfelügyelet az államkormányt illeti.

Legfőbb egyházi hatóság a felállítandó főegyháztanács.

Az egyházi törvényhatóságot fokonként a következők gyakorolják: a megyei, a kerületi consistoriumok, az egyházkerületek főértekezlete, a cs. kir. főegyháztanács.

A megyei területek meghagyatnak, az egyházkerületek felosztatnak, a jelenlegi politikai beosztással összhangzólag alakítatnak és állandó hivatalhelyeket nyernek.

Minden gyülekezet külön ügyeit maga szabályozhatja.

Mindenik evangélikus vallásfelekezet külön minden hatodik évben zsinatot tarthat. A zsinat határozatai csak akkor érvényesek, ha a császár által megerősítettnek, az egyház alkotmánya csak a zsinat indítványára megváltoztatható.

Az egyházi hatóságok törvényes ítéletei a világi hatóság által végrehajtandók, nem teljesítés esetében a fő egyházi hatóság útján a felsőbb politikai hatóságnál panaszkozhatnak.

Minden egyház vagy egy anya-, vagy anya- és leánygyülekezetekből áll.

Önálló egyház alakítására a főegyháztanács jóváhagyása kívántatik, az újonnan alakult egyház a régi tulajdonából semmit sem követelhet.

Hat heti lakás jogot ad az egyház kebelébe való belépésre, a belépő vallását hiteles bizonyítványok által köteles igazolni, jogot azonban csak akkor nyer, ha magát a presbitérium elnökével megismerteti.

A gyülekezeti tag kötelességei:

Az egyház kegy eszközei véli szorgalmas élés, feddhetlen élet, az egyházi rendnek alávetése, az egyház és iskola költségeihez! járulás, a császár iránti hűség, a világi felsőség iránti engedelmesség, tiltatik a házasságtörés és iszákosság.

A gyülekezet választ lelkészt, segédlelkészt és tanítót.

A gyülekezetét a presbitérium képviseli, mely áll a lelkészből, vénekből, pénztárnokokból és dékányokból.

A presbitérium elnöke a lelkész, minden gyülekezetnek van egy alelnöke, kit a gyülekezet a presbitérium tagjaikul 4 évre választ, ki gondnok czimet visel, államhivatalnok azonban nem választható, a gondnok elnököl lelkész nem léte vagy akadályoztatása esetében.

A presbitérium 500-on aluli gyülekezetben 8, 500-asban 12, 1000-túl 1500-ig 16, 1500-tul 2000-ig 20, 3000-ig 24, ezen felül 28. Ezen számban a lelkész és egyházi hivatalnokok nem számíttatnak.

A gyülekezeti képviselők az 500 lélekig terjedő gyülekezetekben, a gyülekezet az ezt haladóknban a presbitérium által 4 évre választatok, fele minden 2 évben kilép, de újólag megválaszthatok.

A presbitérium tagjaivá csak buzgó, feddhetlen életű

tagok, 30 éven túli családapák választhatók, egyidejűleg atya, fin, nagypapa és unoka a presbitérium tagja nem lehet.

A választási mód.

A választási napot a lelkész tűzi ki, 8 nappal előbb kihirdeti, a szavazás titkos és a lelkész által kézbesített szavazati lappal történik, a lapok a lelkész előtt álló edénybe tételnek, az írástudatlanok szavazatát a lapokra a segédlelkészek vagy tanítók írják fel.

A megválasztott köteles első ízben elfogadni, csakis a 60 éven felüli, betegeskedő, üzletember, kettős gyámságot viselő utasíthatják vissza, aki egyszer visszautasítja, máskor meg nem választható, a lemondás érvénye felett ítélt véglegesen az esperes, a választottak névsorát vasárnap felolvassa és a tagokat felesketti.

A presbitérium minden hó elsején összejön, az elnök azonban rendkívüli gyűlést is hívhat össze.

Az elnöklő lelkész terjeszti elő a tanácskozás tárgyát, a tagok is indítványozhatnak, az ülések nem nyilvánosak, csak a többséget meghaladó határozatképesek, a különvélemény beiratik, de érvénytelen.

Jegyzőkönyv vétetik, mit a jelenlévők aláírnak, ez az esperesnek látogatáskor bemutatatik, jegyző a segédlelkész vagy tanító.

A presbitérium felügyel a templomban a rendre, a közérkölciségre, a presbitérium nem büntethet, csak a gyülekezetből zárhat ki, választja a szolgákat, egyházi elbocsájtó bizonyítványt ad, titkos szavazattal képviselőt választ az esperességi gyűlésre gondoskodik az árvákról,

özvegyekről és szerencsétlenekről, örködik a templomi, iskolai, szegény ügyi vagyon felett, a képviselőhöz jelentéseket készít, az evangélikus egyház egyetemét érdeklő ügyekben az esperességhez, conventhez szerény előterjesztéseket tehet.

A vének a lelkésznek segédkeznek, a botrányt okozókat a lelkésznek feljelentik.

A pénztárnok átveszi a bevételeket, az utalványokat kifizeti, évenként számol, felügyel az ingó és ingatlan vagyonra.

A szegény ápolók kutatják a szegények viszonyait, a presbitérium e tekintetbeni határozatait végrehajtják, gyűjtéseket eszközölnek, a reábizottakról számolnak.

A nagyobb gyülekezeti képviselőkről.

A presbitériummal közösen választja a lelkészt élethossziglani időre, az iskolatanítókat és segédlelkészeket, határoz az ingatlan álladéka felett, azokat bérbe adja, megszabja az egyházi szolgák és tanítók fizetését, ez utolsó azonban lejjebb nem szállítható, ha a vagyon elégtelen, adóarányban kivétést tesz és ezt jóváhagyás végett a főegyháztanácsnak felterjeszti, száma következő:

500 lakosig mindenki. 500-on felül 60, 1000—1500-ig 80, 2000-ig 100, 2500-ig 120, 3500-ig 140, 5000-ig 160, ezen felül bármily számos legyen a község 200.

Választó minden családfő, ha a presbitérium ki nem zárta, ki 25 éves elmúlt.

A választás napját köteles a lelkész 8 nappal előbb kihirdetni.

Választanak vagy szavazatjegyekkel, vagy jegyzőkönyvi nyilatkozattal, ha a szavazat egyenlő a sors dönt, a választottak névsorát a lelkész két vasárnap kihirdeti, a választott hivatalának tartama 6 év, pótválasztások alkalmaztatnak: halál, a gyülekezet elhagyása, a presbitériumbai beválasztás, jogképesség elvesztése esetében.

A képviselők a presbitérium végzésére gyűlhetnek össze, a lelkész 8 nappal előbb kihirdeti, a határnapot 8 nappal előbb tüzi ki, tárgyait a templom ajtajára kiragasztatja, a gyűlésen csak az egyházi és iskolai b el-egyek tárgyalhatók. Közösen tanácskozik a presbitériummal, érvényesen csak akkor határozhat ha a felénél több tag van jelen, rendes jegyzőkönyvet vezet, mi tudomás és jóváhagyás végett az esperes ele terjesztetik és csak ennek megerősítése után jogérvényes.

Ha a gyülekezeti képviselőt kötelességét elhanyagolja, ezt az esperes köteles a superintendensnek feljelenteni; hat évre választatnak, egy része időszakonként kilép és újak választatnak.

A superintendens pontos vizsgálat és az egyházkerületi consistorium meghallgatása után a képviselőt feloszlathatja és új választást rendelhet el.

Az egyházniegyékrül és azok képviselőitül.

Az elismert egyházmegyék:

Evangelikusok.

1. A pesti egyházkerület.
2. A pozsonyi.
3. A sopronyi.
4. Az eperjesi.

Helvét hitvallásnak.

- i 1. A pesti egyházkerület.
2. A komáromi.
3. A pápai.
4. A sárospataki.

5. A szarvasi. 5. A debreczeni.

6. Az új-verbászi. 6. Az új-sziváczzi.

Az egyházmegyék átalakítását és újak felállítását a főegyháztanács csak a superintendentiális gyűlés indítványára rendelheti el.

Az egyházmegyét az egyházmegyei gyűlés képviseli.

Az egyházmegyei gyűlés áll:

Az esperesbül, az összes lelkészekből, szintannyi világi, a presbitériumok által egy gyűlésre választott világi küldöttekbül, az egyházmegyei consistorium tagjaiból, a határidő 14 nappal előbb közöltetik, évenként kétszer tartatik, a meghívásban a fontosabb tárgyak kijelölendők.

Hatásköre:

Az erkölcsi és egyházi rendrei felügyelet a megyében, tanácskozás a felsőbbrendű egyházi rendeletek akadályainak elhárítása felett, az iskolaügy, szegényápolás, szegény gyülekezetek, szolgálatképtelen lelkészek, tanítók és özvegyeik, árváik, szegény készülő tanítók támogatása. Leánygyülekezetek kikeblezése, újak alakítása. A presbitériumoknak az egytetemes egyházat érdeklő felterjesztéseiknek a kerületi gyűléshez! véleményes felterjesztése, új szabályzatok tárgyalása, az egyházi panaszoknak indokolt felterjesztése. Az egész evangélikus egyházat illető ügyek semmi más hatóság elé nem terjeszthetők.

Választ 1 világi alelnököt 1 évre, ki az esperest betegsége esetében helyettesíti, államhivatalnok nem lehet, a főegyháztanács erősíti meg.

Választ esperestárust, ki az esperest halál vagy akadályozás esetében az elnöklet kivételével helyettesíti.

Választja a consistorium tagjait és a pénztárnokot. Választ 4 évre, a szavazás titkos. Választ az egyházmegyei gyűlésbe 1 világi küldöttet.

Az elnök felelős a világi és egyházi törvényekkel ellenkező végzéseért, ennél fogva a tárgyalást felfüggesztheti, mi ellen a gyűlés a kerületi consistoriumnál, ennek végzése ellen a főegyháztanácsnál emelhet panaszt.

A tanácskozás tárgyait az előlülő adja elő, fontosabbakat a consistorium, egyesek indítványozhatnak, de azokat az első ülés előtt kötelesek az esperesnek beadni. Rendes jegyzőkönyvet visz A tiltakozványok, különvélemények felvételnek, de érvénytelenek. A határozatok felolvastatnak és megerősítés végett a superintendensnek felterjesztetnek, ki ezt csak akkor tagadhatja meg, ha a gyűlés körén túllépett, ha a polgári vagy egyházi törvényt sértik. Az egyházmegyei gyűlések nem nyilvánosak. A gyűlés-tagok díjjal húznak, melyek összegét a superintendens javaslatára a főegyháztanács határozza meg. A gyűlések csak e törvény szerint tarthatók.

Ili Az egyházkerületekről és képviselleteikről.

Az ágostaiak:	A helvét hitvallásnak:
Pesti.	Pesti.
Pozsonyi.	Komáromi.
Sopronyi.	Pápai.
Eperjesi.	Sárospataki.
. Szarvasi.	Debreczeni.
	Új-sziváczai.
Ezen egyházkerületek	átalakítását csak a császár
rendelheti el, képviseli az	egyházkor illeti gyűlés, ezt

összehívja a superintendens, tartatnak évenként egyszer, legfeljebb kétszer, a kerület székhelyén.

Áll a superintendensbül; 1 világi alelnökbül gondnoki czimmel, választatik 4 évre, államhivatalnok nem lehet, a főegyház megerősítését politikai kételyből megtagadhatja; az egyházkerületek összes tagjaibul és esepeseikül; az egyházmegyék világi küldötteiből, a gymnasiumok igazgatóibul és a theologiai tanárokbul.

Hatásköre:

Tanácskozik a kerület egyházi és iskolai ügyeirül, a vallás- és erkölcsiségrül, a szegény gyülekezetek és népiskolák fentartásáru, a német egyetemeken iskolázó tanulók segélyezésérül, az egyházkerület egyházi szükségletemül, és pedig önkéntes gyűjtések és adományok által, a hiány kivetésérül, az egyházkerületi ingó és ingatlan vagyonru. Választja az egyházkerületi consistoriumot, választ jegyzőt, irattárnokot, pénztárnokot, papjelöltet, vizsgáló bizottságot, a szavazás titkos.

A zsinat tagjai következőleg választatnak:

A jelenlévő tagokbul, a szavazás titkos; a világi tagok idegen kerületből is választhatók.

Az egyházkerületi gyűlésben a superintendens akadályozása esetében a világi alelnök elnököl, az elnök a tanácskozást felfüggesztheti, ha az az egyházi ügyek mellőzésére, a polgári törvények ellen irányul. A gyűlés csak akkor határozatképes, ha tagjainak általános többsége jelen van, pontos jegyzőkönyv vétetik, a tiltakozás érvénytelen. A jegyzőkönyvet a superintendens a birodalombeli összes evangélikus kerületekkel közölheti. A tagok díjjaztatnak.

IV, Az egyetemes kerületi főértekezletekről

Főértekezlet évenként egyszer tartatik Pesten. Tagjai a superintendensek és helyetteseik; a világi alelnökök és küldöttek; elnöke a legidősebb superintendens; tárgyai: az egyházkerületek egyetemét illető iskolaügyek, a közös pénzalapok, a használt vallási könyvek ellenőrzése, népkönyvek készítése, a zsinat elé terjesztése a kerületek indítványainak, zsinat-tartás kérése, bíraskodik a superintendens, az esperes, elleni panaszokban. Szótöbbséggel határoz. Szabályos jegyzőkönyvet visz, ülésé titkos, jegyzőkönyvei a főegyháztanács elé terjesztetnek, bíraskodásoknál a kerületiek és érdekeltek részt nem vehetnek. A tagok díjt húznak működésük tartama alatt.

V. A két zsinat.

Mindenik felekezet minden hatodik évben zsinatot tarthat a császár engedelmével és a főegyháztanács kérelmére. A zsinat császári biztos jelenléte nélkül tartatik, megnyitja a legidősebb superintendens.

Hatásköre: Az egyházi törvényhozás, az egyháztan, szertartás, liturgia kérdéseiben! végzés, az ünnepnapok meghatározása, az evangélikusoknak állami állása, a főegyháztanács hivatali eljárása elleni panaszok.

Tagjai: A superintendensek, helyetteseik, minden kerület 2 papi küldöttje, az egyházkerületek világi alelnökei, minden kerület 3 világi küldöttje; választ egy elnököt a superintendensek közül, 1 világi alelnököt, 4 jegyzőt, 4 véleményező tagot.

Az egyházi főértekezlet javaslatán kívül csak 6 tag

által aláírt indítvány tárgyalható, egy tárgyhöz csak egyszer lehet szólni. Az ülés titkos, a szavazat dönt. Határozatai a főegyháztanács által a császár elé terjesztetnek. A zsinat tagjai díjt húznak.

VI. Az egyházmegyei consistoriumruL

Gyakorolja főleg az egyházi törvényhatóságot, mint elsőrendű bíróság.

All az esperesből, esperestársbul, az alelnökbül, két papi, három világi ülnökből. Az ülések titkosak, ha tárgya van, összehívatik a hónap első keddjére, ha vizsgálat szükségeltetik, bizottmányt nevez.

Elintéz minden vizályt a gyülekezet tényezői közt, ítél minden egyházfegyelmi ügyben, megindítja a lelkész, segédlelkész, tanító elleni pert, elrendeli az esperes választást, felügyel a községek számadásaira és pénztárára, szakkönyvtárt alapít és rendez, az indokolt Ítéleteket az esperes hajtja végre.

A fellebbezés a végrehajtást gátolja, ha a fizetés felüggesztését, letételét rendeli el.

VII. Az egyházkerületi consistoriumruL

Különösen egyéb teendőin kívül másodfolyamodási törvényhatóság.

All a superintendensbül, kerületi gondnokbul, superintendensi helyettesbül, 2 papi, 3 világi ülnökből, az ülések titkosak. A gyűlést az elnök a hó első keddjére hívja össze. Szükség esetében vizsgáló-bizottságot nevez, az elősorolt esetekben mint másod-, a következőkben mint első bíróság ítél:

Az egyházmegyének az esperes, a consistorium a jegyzők elleni panaszában, egyház megyei, pénztári ügyekben, az elnöki veto tárgyában, megerősíti a néptanítók választását, vizsgálja a pénztárt, Ítéleteit az elnök hajtja végre, ítéletei a főegyháztanácshoz fellebbezhetők; az ítélet végrehajtása a fellebbezést meggátolja: hivatalvesztés, áthelyezés és a pénztárnok elleni ítéletekben.

VIII. A császári királyi főegyháztanácsról.

Viszi a legfőbb állami felügyeletet és a császár nevében a legfőbb egyházi törvényhatóságot gyakorolja.

All 1 elnök, 1 alelnök és 3 ülnökből, a csuszái által élethosszig! anra neveztetnek és fizettetnek.

Feladata a vallási buzgóságra, a törvények megtartására ügyelni, a császár iránt hűséggel, a világi fenség iránt engedelmességgel viseltetni, az egyház szolgálait és hivatalnokait ellenőrizni, egyházi utón feleletre vonni, a méltatlanokat szabályos eljárás mellett hivatalaikba, elmozdítani. Az egyházi vagyon kezelésére utasításokul ad ki, a gyűlések és értekezlet jegyzőkönyveit megvizsgálja és megerősíti. A theologiai tanító-intézetek tanítói megerősíti. Kegyes adománygyűjtést engedélyez. A cultusminister felszólítására vallás-ügyben véleményt ad. A lelkészek választását csak azon esetben erősítheti meg ha erkölcsi és tudományos képzettséggel bír, h a p o l i t i k a i l a g nem kifogásolható, az egyszeri megerősítés élethosszigan érvényes.

A superintended megerősítés végett a tanács véleményét a cultusminister, a minister a császár elé terjeszti, Az egyházi ügyekről a zsinatnak jelentést tesz. Felügye-

a theologiai tanintézetekre. Politikai tekintetben kifogásolható tanárok nem alkalmaztatnak.

IX. A lelkész választásáról, jogairól és kötelességéről.

A lelkészválasztás jogát rendesen a képviselőtestület gyakorolja, hol azonban 2500-at meg nem haladja, minden szavazattal bíró tag meghívandó.

A lelkész helye megürül általtétel, lemondás, elmozdítás, halál által, ha a lelkész három évnél előbb más községet fogad el, ez esetben az új a réginek költségeit kárpótolni köteles, az összeget a superintendens állapítja meg, több azonban 100 forintnál nem lehet. Ha halál esetében árva vagy özvegy marad, ezek a jövedelmet az üresedés ideje alatt húzzák. Az esperes az előkészületeket megteszi és a gyülekezet megkérdi akar-e vagy nem próbaprédikációt. Ez után:

1. Az esperes egy jelöltet ajánl, 2. a nagyobb gyülekezeti képviselőt annyit amennyit akar, a 12 tag által ajánlt már mellőzhetlen jelölt.

Az esperes kizárhatja azt, ki szabatos bizonyítványal nem bír, ki elmozdítással büntethető vizsgálat alatt van, kit a superintendens erkölestelenségért megrótt, ha azonban a jelenlevők többsége az esperes által kitörültének jelölését kívánja, az esperes köteles azt 8 nap alatt a consistoriumnak felterjeszteni, viszont a gyülekezet feljebbvezhet a consistoriumhoz, esetleg a főegyháztanáshoz. A gyülekezeti képviselőt szótöbbséggel 5-öt, az esperes 1-et jelel. Ha vesztegetés vagy másnemű fondorlatok kísértetnek meg, ezt köteles a presbitérium feljelenteni, ha a község az esperes, a kerületi consistorium,

a főegyháztanács rendeletének ellenszegül, ez esetben az egyház választási jogát elveszti és az esperes 1-et, a superintended 2-öt jelöl és a főegyháztanács ezekből nevez.

A jelölés megejtetvén, az esperes egy papi és egy világi biztost küld ki, ezek a választási névsort átvévén, a választás titkos szavazással bevégeztetik. A meghívó levélben a lelkész fizetését hiven és pontosan elő kell sorolni. A választást az esperes megerősítés végett a superintendensnek és főegyháztanácsnak bejelenti.

A lelkész elnököl a presbitériumban, az egyházmegyei gyűlésen egyházát képviseli, felügyel az iskolára, köteles jó erkölcsű életet vinni, tartozik a császár iránti hűséget megőrizni, gyülekezetét a császár iránti hűségben, a felsőség iránti engedelmisségben szóval és tettel erősíteni. Idegen gyermekeket is taníthat, nyugalalmazás esetében jövedelmének felét huzza.

X. Az esperesről.

Xz esperes hivataloskodása négy évig tart, megürül négy év leteltével, önkéntes lemondás, halál által, ha más megye területén lesz lelkész, ha vétség miatt a főegyháztanács ideiglenesen vagy véglegesen elmozdítja.

Az esperes következőleg választatok: minden gyülekezet presbitériuma egy megyebeli lelkészt jelel. Az esperestárs a jelölési lapokat az egyházmegyei consistoriumban felbontja, ha valaki a jelölésnél általános többséget nyer, esperes lesz és megerősítés végett a főegyháztanácsnak feljelentetik, ha nem, a három legtöbb szavazatot

nyertre szavaznak a gyülekezetek, ha általános többség-nem létesül, az egyházkerületi tanács választ és megerősítés végett a főegyháztanácsnak felküldetik.

Az esperes eszközli a felsőbb rendeletek égrehajtását, felügyel a lelkészekre, segédlelkészekre, tanítókra, két év alatt köteles minden gyülekezetét és iskolát meglátogatni, kíséri a megyei gondnok, fuvar, szállás és élelmi díjat, rendes fizetést kap.

XL A stiperinteidensrül és helyettesér ül.

E hivatal megürül halál, lemondás, letétel, más kerületbe való költözés által, megürülvén, az egyházkerületi consistorium felhívására minden presbitérium titkos szavazattal kettőt jelöl és a jegyzőkönyvet az egyházkerület alelnökének beküldi, ha valaki a jelölésnél általános többséget nyer, megválasztottnak tekintendő és megerősítés végett felterjesztessék, ha nem, a két legtöbb szavazatot nyertre a presbitériumok szavaznak, ha ekkor is egyenlők a szavazatok, akkor a kettő közül a főegyháztanács választ. Minden superintendens illő díjpótlékot húz.

Hivatalköre: a felsőbb rendeleteket végrehajtatja, a lelkészekre, tanítókra és minden egyházi ügyekre felügyel, a lelkészek és esperesek időközben is kötelesek neki kívánatára jelentést tenni, köteles négy év alatt minden egyházat és községet megvizsgálni és jelentést tesz a főtanácsnak, kíséri az egyházkerületi gondnok, szállítási, szállási és élelmi díjt húz.

A superintendensi helyettést az előbbi módon a presbitérium választja, a titkárt a superintendens nevezi, a kerület által jelölt 3 egyénből.

*XII. Az egyházkerületeknek és esperes ségeknek
gyámolításáról.*

Mindkét felekezet az állami pénztárbul évi segély átalányban fog részesülni a superintendensek, esperesek díjpótlékára, szegény egyházak és iskolák gyámolítására. A módozat és arány későbbi törvény által fog meghatározottak